

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Івано-Франківська обласна державна адміністрація
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України
Комітет Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного
комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки
НАК “Нафтогаз України”
Науково-дослідний інститут індустріальних проблем розвитку НАНТ України
Чернігівський національний технологічний університет
Національний авіаційний університет
Поморська академія, м. Слупськ (Польща)
Університет Нурланда, м. Будо (Королівство Норвегія)
Технологічний університет, м. Кошіце (Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Грузія)
Університет Кейс Вестерн, м. Клівленд (США)

Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи

Міжнародна науково-практична конференція
присвячена 40-річчю кафедри менеджменту і адміністрування

21-23 вересня 2016 року

Івано-Франківськ-2016

УДК (338.45+005) : 622.32 (477)
ББК 65.305.143.2

Е 45 «Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, 21-23 вересня 2016 року): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 2016. – 241 с.

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи» містять основні результати наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених щодо питань наукового пошуку, узагальнення досвіду та розроблення і обґрунтування рекомендацій можливих шляхів вирішення основних проблем реформування нафтогазового комплексу, підвищення рівня енергоощадності та енергоефективності економіки, гарантування економічної та енергетичної безпеки в контексті інтегрування України у світовий економічний простір.

Матеріали будуть корисними для наукових та практичних працівників, керівників підприємств, викладачів вищої школи, аспірантів, магістрантів, студентів.

Головний редактор
Відповідальний за випуск

Алла Полянська
Ірина Галюк

Редакційна колегія:

Гораль Л. Т. д.е.н, професор, директор Інституту економіки і управління в нафтогазовому комплексі

Данилюк М. О. д.е.н, професор, завідувач кафедри економіки підприємства

Фадєєва І. Г. д.е.н, професор, завідувач кафедри фінансів

Перезовова І. В. д.е.н, професор, завідувач кафедри маркетингу і контролінгу

Сімків Л. Є. к.е.н, доцент, завідувач кафедри теорії економіки і управління

Зелінська Г. О. д.е.н, професор, завідувач кафедри економіки природокористування та організації виробництва

Кафка С. М. к.е.н, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту

Рецензенти:

Подольчак Н. Ю. – д.е.н, професор, завідувач кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Національного університету «Львівська політехніка»

Лук'янова В. В. – д.е.н, професор, завідувач кафедри економіки підприємства і підприємництва Хмельницького національного університету

Тексти матеріалів тез подані в авторській редакції. Відповідальність за точність, достовірність і зміст поданих матеріалів несуть автори

© Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, 2016 рік

ЗМІСТ

Є. І. Крижанівський ВІТАЛЬНЕ СЛОВО РЕКТОРА.....	11
СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
У. Я. Андрусів, Т. П. Кулик ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ...	13
М. Л. Бакай ІННОВАЦІЇ В ОБСЛУГОВУВАННІ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ.....	15
Ю. В. Буй ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	19
І. Б. Галюк НАК "НАФТОГАЗ УКРАЇНИ" У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.....	21
Б. В. Гречаник ПРОБЛЕМИ ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЇНОЮ ТРЕТЬОГО ЕНЕРГОПАКЕТА.....	23
І. М. Данилюк-Черних ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	26
О. Г. Дзьоба РОЗВИТОК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ОСНОВІ УРАХУВАННЯ РИЗИКІВ СУБ'ЄКТІВ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	28
С. Я. Кісь, Г. Р. Кісь РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТИКИ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НАФТО- ГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ПРОЦЕСІВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗА- ЦІЇ.....	30
Н. О. Крихівська ПРО ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ ОСВІТНИМИ, НАУКОВИМИ ТА ВИРОБНИЧИМИ СТРУКТУРАМИ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	32
О. О. Ланко ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАФТОГАЗОВОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	34

О. В. Лебега ОСВОЄННЯ РЕСУРСІВ СЛАНЦЕВОГО ГАЗУ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ФАКТОР ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ.....	36
О. В. Овецька, В. В. Жарська АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	38
М. Ю. Петрина, О. Ю. Кушлик ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕК В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	40
О. М. Ромашко ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	42
Л. Є. Сімків ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	45
Л. С. Тараєвська, І. М. Хомішак ЗАГРОЗИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	48
М. Д. Чміль ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ НАФТОГАЗОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ (ВІЛЬНОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ.....	50

**СЕКЦІЯ 2 ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА РАЦІОНАЛЬНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ І ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ**

І. В. Андрійчук ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПАЛИВНО- ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	53
В. Б. Бандерич ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЦІННІСТЬ НЕДЕРЕВНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ.....	55
У. Я. Витвицька ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ У НАФТОГАЗО- ВИДОБУВАННІ.....	57
Я. С. Витвицький, Н. О. Гавадзин, І. М. Метюшон, М. С. Пілка УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕНТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИДОБУВАННЯ НАФТИ.....	59
М. О. Данилюк, І. В. Мельничук ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РИНКУ СПОЖИВАННЯ ГАЗУ В УКРАЇНІ...	63
Т. І. Долішня АНАЛІЗ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ.....	66
І. П. Кінаш, А. Ю. Свистун ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ, НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ.....	69

О. В. Мельник ФАКТОРИ ТА ПРИЧИНИ ЗНЕЦІНЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	71
Ю. В. Неміш УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ.....	73
Т. М. Орищин РЕСУРСНА СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ, ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ.....	75
В. П. Петренко ЩОДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУ ІНТЕЛЕКТОКОРИСТУВАННЯ В ЯКОСТІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОЮ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ПЛАНЕТИ..	77
І. І. Проданова, М. В. Горда ОЦІНКА СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА І ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ.....	79
І. Г. Фадєєва ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЕНЕРГОАУДИТУ.....	81
І.В. Федорович ІДЕНТИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ВТРАТ ГАЗУ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	84
СЕКЦІЯ 3 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ПОДАТКІВ І ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Г. Ф. Боднар ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ.....	86
У. З. Костюк, Т. В. Савчук ВПЛИВ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	88
Т. Я. Коцкулич, С. В. Хома, О. С. Степанюк ПОДАТКОВИЙ КОНСАЛТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ.....	90
І. М. Негрич, І. Б. Медвідь ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ КОНСОЛІДОВАНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	92
В. К. Орлова, С. М. Кафка РЕНТНІ ПЛАТЕЖІ В НАФТОГАЗОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ: ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРЕРОЗПОДІЛ.....	96

У. Ю. Палійчук

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ: МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ..... 100

СЕКЦІЯ 4 НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

М.В. Берлоус

ЕКОНОМІЧНА РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НГК..... 106

І. М. Гринюк

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 108

О. І. Гринюк

ЗАСАДИ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ ПРИ ОЦІНЮВАННІ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 110

С. В. Король, О. Л. Ярошенко

ПРИВАТНО-ДЕРЖАВНЕ ПАРТНЕРСТВО, ЯК ЗАПОРУКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ..... 112

Г. В. Крамарев

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВОЮ КОМПАНІЄЮ ЗА УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 114

Л. Р. Маринчак, Т. Я. Клим'юк

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ..... 116

З. А. Мацук

НЕОБХІДНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО ТА ФІНАНСОВОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ..... 119

І. Б. Скворцов, О. Я. Загорецька, Л. І. Ріжко

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБґРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ МАРЖИНАЛЬНОГО ПРИБУТКУ І СПОСОБИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ..... 120

Л. С. Тришак

ПРОБЛЕМАТИКА ТА АСИМЕТРІЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВСЬКОГО ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ)..... 123

О. С. Яцюк

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ САНАЦІЇ ДО ПОРУШЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО В ПАТ "УКРНАФТА"..... 125

**СЕКЦІЯ 5 НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

О. В. Белякова ВИКОРИСТАННЯ СЦЕНАРНОГО ПІДХОДУ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМ- СТВ РЕГІОНУ.....	128
В. І. Варцаба, О. В. Лютий ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	130
Н. Є. Василюшина РЕЛЕВАНТНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО КЛІМАТУ.....	132
Л. С. Вербовська СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА УСПІХУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	133
Н. Г. Голіонко, А. С. Іванова, В. Ф. Оберемчук УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	135
Р. Б. Данилейчук ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ДІЄЗДАТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	137
Д. І. Дзвінчук, В. П. Петренко, М. О. Лютий ЩОДО ПРОЯВІВ ЕФЕКТУ ДАННІНГА-КРЮГЕРА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ ЯК ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ЛІДЕРСТВА.....	139
Д. М. Котенок ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО МІСТА.....	141
Р. С. Кравчук, Т. Б. Яськевич ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.....	143
Є. В. Крикавський, Л. Я. Якимішин МАРКЕТИНГОВІ І ЛОГІСТИЧНІ АСПЕКТИ В ДИСТРИБУЦІЇ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ ОСОБЛИВИХ ГАБАРИТІВ.....	145
Р. Т. Мацьків ДОСВІД СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СВІТОВИХ НАФТОГАЗОВИХ КОМПАНІЙ.....	147
М. М. Медвідь, К. А. Фісун ОБГРУНТУВАННЯ СЦЕНАРНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	149
Т. М. Паневник РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	152

В. П. Петренко, К. В. Мідюсєва СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ.....	154
В. П. Петренко, Д. І. Стрембецький СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ ПАТ "ПРИКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО".....	156
В. П. Петренко, М. Б. Тацакович КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	158
Ж. В. Поплавська FORESIGHT У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....	162
Д. В. Солоха ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	164
І. М. Станьковська, Т. В. Станьковський ЗАСТОСУВАННЯ GAP-АНАЛІЗУ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФІНАНСО- ВИХ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗРИВІВ ПРИ УПРАВЛІННІ КОНКУРЕНТО- СПРОМОЖНІСТЮ.....	166
Д. В. Тимошенко СТАРТАП ЯК ФОРМА ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ.....	167
Т. Б. Топольницька ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬ- НОСТІ.....	170
Joanna Jasińska SPECYFIKA PLANOWANIA STRATEGICZNEGO W WARUNKACH NIEREWNOŚCI.....	173
СЕКЦІЯ 6 НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ РИНКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	
О. Б. Василик, М. О. Іванова, І. В. Савчук СОЦІАЛЬНА ЗВІТНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЇХ ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ.....	175
Л. Т. Гораль НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ВИДОБУТКУ ПРИРОДНИХ ВУГЛЕВОДНІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ ІНЕУ.....	176
І. П. Кінаш, Е. О. Голікова ДІЄВІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	179
В. Б. Кочкодан ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ НГК.....	181

<i>І. В. Перевозова, Х. В. Обельницька, Н. А. Даляк</i> МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ.....	183
<i>І.В. Перевозова, Д.П. Піовар</i> ЗАКОНОДАВЧО-РЕГУЛЯТИВНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НАФТОГАЗОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	186
<i>І. В. Перевозова, С. А. Побігун, І. Р. Попадинець</i> СОЦІОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ РИНКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	189
<i>С. А. Побігун, Н. А. Даляк</i> РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОФАЙЛУ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО БІЗНЕС-ПАРТНЕРА.....	191
<i>І. З. Савчин</i> ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ І ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ.....	193
<i>А. О. Устенко, О. Я. Малинка</i> МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЦІННОСТІ ДЛЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИНКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ НГК.....	196
 <i>СЕКЦІЯ 7 ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПЕК В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПИТАНЬ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ</i>	
<i>І. Р. Боднарук</i> МОТИВАЦІЯ ТА ДЕМОТИВАЦІЯ В УПРАВЛІННІ ВИКОРИСТАННЯМ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	199
<i>Г. В. Васильченко</i> ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ПЛАНУВАННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ – МЕХАНІЗМ ЕНЕРГОБЕЗПЕКИ ТА ВИКЛИК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	201
<i>Л. С. Вербовська, В. Б. Дрогомирецький</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАННЯ І РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ.....	202
<i>Н. М. Євдокимова</i> ЕКОНОМІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	204
<i>І. Б. Запхляк</i> ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗМІН НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ.....	207
<i>Г. О. Зелінська</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ПЕРСОНАЛУ НАФТОГАЗОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	209

О. Ю. Кушлик, О. В. Погорецька ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ "ПРИКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО".....	211
М. С. Пілка СТИМУЛЮВАННЯ ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ІНТЕНСИ- ФІКАЦІЇ.....	213
А. С. Полянська ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕК- СУ.....	215
Л. І. Рішук, В. А. Петришин ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БЕНЗИНУ НА НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	218
Ю. В. Савка ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	220
Л. М. Савчин ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КЕРОВАНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА НГК.....	222
Т. В. Семенютіна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО РИЗИК- МЕНЕДЖМЕНТУ НА ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.....	225
Г. С. Степанюк ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДРЯДНИКАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	228
В. І. Шийко БІЗНЕС-МОДЕЛЮВАННЯ В НАФТОГАЗОВОМУ КОМПЛЕКСІ.....	230
Z. Kılıc FOREIGN EXPERIENCE IN QUALITY MANAGEMENT IN STORAGE AND TRANSPORTATION OF HYDRICARBONES.....	233
СЕКЦІЯ 8 ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	
Я. І. Олійник, Є. В. Крикавський, Н. С. Косар ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В ЕНЕРГЕТИЦІ УКРАЇНИ.....	235
М. В. Поленкова ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ГАРАНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	237
А. С. Полянська, Н. В. Мороз ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ.....	239

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО РЕКТОРА

Шановні учасники міжнародної конференції !

Щиро вітаю Вас в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу як учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 40-річчя кафедри менеджменту і адміністрування «Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи».

Напередодні святкування 50-ти річчя університету кафедра менеджменту і адміністрування відзначатиме 40-річчя. Протягом усього цього періоду зусилля кафедри спрямовані на удосконалення науково-освітнього процесу та формування інтелектуального потенціалу університету, регіону, галузі, нації загалом.

Становлення та поступ кафедри відбувались разом із розвитком Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Сьогодні в університеті та трьох його коледжах навчається понад десять тисяч студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання. В тому числі – майже шістьсот іноземних студентів з тридцяти шести країн світу. Навчальний процес забезпечують майже тисяча викладачів. З них – 104 доктори наук, професори, 442 кандидати наук, доценти, серед яких 20 лауреатів Державної премії України в галузі науки і техніки.

Загалом протягом 2000-2015 років отримали диплом за спеціальністю «Менеджмент організацій» 1208 випускників, зокрема 743 – очної форми навчання та 465 – заочної, і 130 магістрів, з яких 93 – очної форми навчання та 37 – заочної.

Науково-дослідний потенціал кафедри спрямований на реалізацію комплексу завдань, що лежать у площині науково-організаційних засад нарощування видобутку вітчизняних нафти і газу та диверсифікації постачання енергетичних ресурсів для підвищення енергетичної безпеки України.

Вважаю, на сучасному етапі висококваліфіковані менеджери та економісти здатні організувати надійне, стабільне, економічно ефективне та екологічно прийнятне підґрунтя забезпечення енергетичними ресурсами господарського комплексу та соціальної сфери країни, а також створити умови для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики, а саме: ефективного використання власної паливно-енергетичної бази, здійснення оптимальної диверсифікації джерел і шляхів поставок енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки у режимі звичайного, надзвичайного та воєнного стану, попередження різких цінових коливань на паливно-енергетичні ресурси та створення умов для мало відчутної адаптації національної економіки до зростання цін на ці ресурси, формування конкурентних відносин з метою зміцнення іміджу галузевих підприємств як на національному, так і міжнародному рівнях, пошук та розширення партнерських відносин із зарубіжними енергетичними компаніями і організаціями.

Суттєве місце у прийнятті рішень для виконання поставлених завдань сучасного галузевого розвитку належить управлінській діяльності, спрямованій на реалізацію програмних завдань реформування нафтогазової галузі, пошуку оптимальних організаційних засад проведення змін, трансформацію відносин між учасниками галузевої співпраці у площину конкурентних відносин, гармонізацію відносин між галузевими підприємства, науковими установами та органами державної влади. Адже саме менеджер є тією ланкою, яка скеровує інтелектуальні важелі на організаційні, техніко-економічні, інноваційні покращення.

Безперечно, актуальною залишається ціла низка економіко-управлінських питань в галузі нафтогазової енергетики, які потребують глибокого вивчення, переосмислення, доведення та нової інтерпретації. Зокрема це стосується і тарифної політики на енергоносії, яка стала найбільш обговорюваною темою в суспільстві, і рентних платежів, і обґрунтування структурних перетворень в системі управління нафтогазовим комплексом та багатьох інших питань.

Сьогоднішня зустріч є результатом закріплення за університетом добрих наукових традицій, підтримання сталих творчих контактів, які склалися в нашому університеті, з багатьма університетами України та інших країн, науковцями, фахівцями у галузі, представниками бізнесу.

Значення й унікальність конференції полягає в тому, що запропоновані до обговорення і дискусії питання дозволять окреслити шляхи вирішення актуальних проблем трансформації та інноваційного розвитку соціально-економічних систем в контексті підвищення енергетичної безпеки в умовах глобалізації, підвищення рівня використання ресурсного потенціалу; облікового та податкового забезпечення на підприємствах нафтогазового комплексу; науково-організаційних та прикладних засад інформатизації ринкової діяльності для підвищення ефективності управління підприємствами нафтогазового комплексу; імплементації сучасних технологій управління на підприємствах паливно-енергетичного комплексу в контексті регіонального розвитку, а також здійснити обмін досвідом та науково-практичними здобутками між організаціями-партнерами.

Тож усім учасникам конференції бажаю успіхів і сподіваюсь, що Ви отримаєте задоволення від гостинності нашого університету та Карпатського краю!

З глибокою повагою,
голова організаційного комітету
Євстахій Крижанівський
академік НАН України, д.т.н.,
ректор Івано-Франківського
національного технічного
університету нафти і газу

СЕКЦІЯ 1

Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку соціально-економічних систем у контексті підвищення енергетичної безпеки держави в умовах глобалізації

УДК 338. 24

*У. Я. Андрусів, к.е.н., доцент
Т. П. Кулик, асистент*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації національної економіки паливно-енергетичні ресурси відіграють домінуючу роль, адже ресурси – це головне багатство нашої країни. Виходячи із сьогодення, ми спостерігаємо підвищення залежності соціально-економічного розвитку від забезпеченості паливно-енергетичними ресурсами, що в свою чергу зумовлює необхідність удосконалення наукових основ творення енергетичної політики та енергетичної безпеки національної економіки.

На основі проведених досліджень [1, 2] можемо виокремити наступні складові моделі формування і використання паливно-енергетичних ресурсів: форма власності й засновані на ній форми господарювання; саморегульований ринковий механізм державного регулювання; централізація і децентралізація системи управління; конкуренція і монополізм; лібералізованість та соціальна спрямованість; інноваційно-інвестиційна, екологічна зорієнтованість і економічна ефективність; стратегічні резерви обсягів виробництва власних енергетичних ресурсів та імпорту. Зазначені складові характеризуються тісними взаємовпливами та зв'язками й обумовлюються тенденціями трансформаційних процесів у національній економіці.

Виходячи з результатів моделі [2] формування і використання паливно-енергетичних ресурсів, ми можемо встановити її змішаний тип та визначити найбільш важливі важелі й інструменти структурної перебудови [2, 3, 4]: здешевлення та збільшення обсягів інвестиційних і кредитних ресурсів; спрощення митних процедур при імпорті інноваційних продуктів для впровадження підприємствами паливно-енергетичного комплексу; поліпшення інвестиційного клімату; нівелювання впливу органів влади й спрощення процедур дозвільної системи для стимулювання реалізації інвестиційних проектів щодо розвідки та експлуатації родовищ вуглеводнів; прозорість відносин власності у природокористуванні; послаблення податкового тиску на нафтогазову і вугільну промисловість за рахунок оптимізації рентних платежів за надрокористування; усунення нелегальних схем експорту вуглеводнів й умов виникнення надприбутків у суб'єктів господарювання від експорту сировини та напівфабрикатів шляхом пільгового оподаткування; оптимізація організаційно-

виробничої структури підприємств ПЕК; державне фінансування та надання гарантій за кредитами під інвестиційні проекти щодо розвідки та експлуатації родовищ вуглеводнів; залучення іноземних інвестицій у нафтогазову промисловість та у виробництво біопалив; стимулювання створення інноваційних підприємств із замкнутим циклом дорозвідки, видобування, транспортування та первинної переробки вуглеводнів; спрощення доступу до геологічної інформації; встановлення для інвесторів нормативів капіталовкладень у модернізацію та технологічне переоснащення підприємств ПЕК; створення перспективних планів освоєння покладів вуглеводнів та розвитку нафтогазової промисловості; стимулювання енергозбереження; звільнення від оподаткування інвестицій у використання відновлюваних джерел енергії; надання пільгових кредитів для впровадження технологій з використання вторинних паливно-енергетичних ресурсів; якісне оновлення основних засобів паливно-енергетичного комплексу тощо.

Виходячи з вище сказаного, для забезпечення ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів доцільно запропонувати необхідні узгодження заходів і методів раціонального використання енергоресурсів за допомогою розроблення цільових програм енергозбереження та ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів за узагальненими напрямками: удосконалення законодавства та системи стандартизації у сфері енергоефективності, відновлюваних джерел та альтернативних видів енергії; оптимізація структури енергетичного балансу держави, заміщення традиційних енергоресурсів іншими видами, у тому числі, отриманими з відновлюваних джерел енергії, альтернативними видами палив чи вторинними енергоресурсами; зменшення обсягу технологічних витрат і невиробничих втрат енергоресурсів у результаті модернізації обладнання, впровадження сучасних енергоефективних технологій, удосконалення системи державного управління та популяризації енергоефективності.

Список посилань на джерела

1. Андрусів У. Я. Ринок енергоресурсів: стан, проблеми та перспективи / У. Я. Андрусів // Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі: матеріали I міжнар. наук.-прак. конф., 15–19 лютого 2016 р. – м. Ліптовський Ян, Словаччина, 2016. – С. 8–10.
2. Мазур І. М. Формування організаційно-економічного механізму забезпечення енергетичної безпеки національної економіки [Текст] : автореферат дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством : захист 29.09.2015 / Мазур Ірина Михайлівна ; КНУТД. – К. : КНУТД, 2015. – 40 с.
3. Survey of Energy Resources / World Energy Council, 2014.
4. Energy, Electricity and Nuclear Power for the period up to 2030 / International Atomic Energy Agency, 2010.

УДК 334.7

*М. Л. Бакай, заступник начальника департаменту
ПАТ "Укртрансгаз" НАК "Нафтогаз України"*

ІННОВАЦІЇ В ОБСЛУГОВУВАННІ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

Ефективність діяльності та конкурентоспроможність підприємств газотранспортної галузі забезпечується не тільки раціональною організацією основних технологічних процесів, а й високим рівнем їх обслуговування. Від якості та ефективності проведення обслуговування виробництва залежать результати господарювання підприємства [1]. Тому завдання раціонального управління обслуговуванням виробничого процесу потребують наукового теоретично-методичного обґрунтування. Сучасний стан промислового виробництва потребує активізації інновацій не тільки у виробництві, але й в його обслуговуванні. Як показує досвід розвинених країн, високу віддачу приносить інноваційний метод оптимізації витрат на обслуговування з використанням механізмів взаємодії виробничих підприємств з підприємствами сфери послуг [2]. Для підприємств газотранспортної галузі дана проблема є актуальною і необхідною для вирішення, оскільки якість наданих послуг прямо залежить від ефективності організації обслуговування виробництва (ремонтні роботи, матеріально-технічне забезпечення, інформаційне забезпечення, транспортне та ін..)

Ринкові відносини та євроінтеграційні орієнтири в економіці формують свої вимоги як до техніки, так і до сервісу. Неврахування об'єктивних умов формування цивілізованого ринку експлуатації технічного промислового обладнання та його сервісу можуть призвести до остаточної втрати ринку виробництва і реалізації вітчизняної техніки.

На жаль в період активного розвитку дещо недооцінюють сферу послуг, а особливо сферу обслуговування виробництва, проте слід відмітити, що навіть у сфері обслуговування важливої уваги заслуговують інноваційні підходи до організації та здійснення обслуговування промислового виробництва, серед яких можна виокремити: фірмовий ремонт (фірмовий технічний сервіс), аутсорсинг, аутстафінг, кластеризація, лізинг персоналу та ін.

Вітчизняна та зарубіжна практика технічного сервісу (ТС) важкого технічного промислового обладнання вказує на необхідність переходу до фірмового технічного сервісу (фірмовий ремонт) через мережу дилерських фірмових центрів. Фірмові дилерські центри мають наблизити послуги від виробника до споживача, забезпечити їх обов'язковість щодо термінів і якості. При цьому необхідно передбачити перехід від знеособленого "тотального" до фірмового сервісу, що буде мати суттєві позитивні наслідки: фірми-виробники будуть зацікавлені в підвищенні технічного рівня техніки; наблизять послуги до споживача, розширять сферу послуг, поліпшать їх якість і обов'язковість; підвищення коефіцієнта технічної готовності техніки у робочий період і, відповідно, скорочення терміну виконання робіт; зменшення простоїв техніки

через відмови, що неодмінно призведе до здешевлення виробництва. [3]. Фірмове сервісне обслуговування представляє собою сукупність робіт, що виконуються службою обслуговування підприємства-виробника з метою забезпечення правової захищеності та соціально-економічної задоволеності покупця в результаті використання їм придбаного товару. Тобто, при фірмовому сервісному обслуговуванні підприємство-виробник зацікавлений в збуті своєї продукції і для цього він продає її разом з фірмовими ремонтами в той час, коли підприємство-споживач має можливість отримати якісні ремонтні послуги без витрат на їх організацію (пошук і закупівля необхідних запчастин та матеріалів, витрати енергоресурсів і т.д.).

Аутсорсинг – це інструмент управління підприємством, спрямований на підвищення ефективності та конкурентоспроможності діяльності, який передбачає укладання контракту між замовником і постачальником (аутсорсером) з метою виконання останнім як основних, так і другорядних бізнес-функцій замовника за певну плату, що зумовлює реорганізацію і оптимізацію підприємницької діяльності і, за необхідності, залучення тимчасового персоналу [4]. Передавання підприємством-замовником частини функцій на виконання аутсорсерові дає змогу зосередити увагу на основних видах діяльності, а отже оптимізувати виробничо-господарську структуру підприємства та підвищити його конкурентоздатність на ринку. У процесі вдосконалення виробничо-господарської діяльності підприємств відповідно до змін конкурентного ринкового середовища важливим є питання оцінювання економічної ефективності окремих видів аутсорсингу та аутсорсингової діяльності підприємства загалом, здійснення якої забезпечує значні економічні переваги та водночас породжує низку ризиків. Використання аутсорсингу у практиці господарювання підприємств має позитивний вплив на стан і результати діяльності обох сторін, оскільки кожна з них може зосередити власні ресурси на розвиткові своїх сильних сторін і перспективних напрямів діяльності [5, с. 14]. Аутсорсинг виступає стратегічним інструментом оптимізації бізнес-процесів і, відповідно, його використання має узгоджуватися зі стратегією розвитку підприємства, а доцільність впровадження повинна досліджуватися у стратегічному і тактичному вимірі [2]. Будь-які зміни в організаційних властивостях суб'єкта господарювання повинні здійснювати якісний вплив на цільовий показник, тобто, збільшувати прибутковість (рентабельність) діяльності на основі скорочення витрат. Застосування аутсорсингу (внутрішнього і зовнішнього) ремонтних бізнес-процесів на промислових підприємствах дозволить: по-перше виокремити ремонтне обслуговування в окремий бізнес-процес і таким чином можна буде формувати власну дохідність ремонтних робіт; по-друге як окремий бізнес-процес ремонтне обслуговування починає працювати на підвищення якості наданих послуг і відповідно підвищує власні показники ефективності діяльності; по-третє, скорочується витратність ремонтних процесів, відбувається їх оптимізація, тобто здійснюється корисна робота, не має простоїв ремонтних бригад; підвищується якість виконуваних робіт, якщо це зовнішній аутсорсинг – для забезпечення свого іміджу і отримання наступних замовлень на

обслуговування виробництва, а якщо внутрішній аутсорсинг – для підвищення ефективності діяльності та відповідно отримання премій та доплат.

Аутстафінг ремонтного обслуговування (англ. out – "зовні" + англ. staff – "штат") розуміють як виведення співробітників за штат компанії-замовника та оформлення його в штат компанії-підрядника, при цьому він продовжує працювати на тому ж місці та виконувати свої попередні обов'язки, але обов'язки роботодавця по відношенню до нього виконує вже компанія-підрядчик [6]. Можливості даного напряму ефективного організування обслуговування виробництва вказують на такі переваги його застосування, як: скорочення адміністративних витрат за рахунок оптимізації організаційної структури управління, залучення працівників в умовах ліміту штату чи разового проекту, зменшення негативних наслідків при вивільненні персоналу в умовах спаду виробництва.

Лізинг персоналу (staff leasing) – це правовідносини, які виникають, коли рекрутингове агентство укладає трудовий договір із працівником від свого імені, а потім направляє його на роботу в будь-яку компанію або банк на відносно тривалий строк – від трьох місяців до кількох років. В основному це практикується в тих випадках, коли послуги кваліфікованого фахівця потрібні з певною регулярністю [7].

За умов лізингу персоналу працівники весь час перебувають у штаті компанії провайдера, яка їх наймає, а потім віддає в "оренду" організації-замовнику. Ця послуга дає можливість компанії-замовнику швидко змінювати кількість персоналу залежно від ситуації та обсягів діяльності. Також лізинг персоналу може передбачати формування штату організації. Зарубіжні кадрові агентства формують штат лізингових працівників, враховуючи попит на ринку праці. Окрім того, вони займаються підготовкою спеціалістів, формуючи власний лізинговий кадровий потенціал. Маючи достатні обсяги лізингового бізнесу, такі компанії економлять на адміністративних витратах. Послуги щодо пошуку та добору персоналу, якщо є така необхідність, роботодавець оплачує окремо, або їх вартість може бути включена у вартість лізингу. В умовах кризи заслугоує на увагу також варіант лізингу персоналу, коли одна компанія-роботодавець надає свій тимчасово незайнятий персонал на контрактній основі іншій компанії для виконання окремих робіт чи проектів [8]. Як один із видів лізингу персоналу може бути добір тимчасового персоналу (temporary staffing) – використовують при короткострокових проектах або роботах від одного дня до 2 – 3 місяців. Йдеться, зазвичай, про найм адміністративного й обслуговуючого персоналу на час проведення капітальних чи планових ремонтів, на час хвороби або відпустки штатних співробітників.

Виробничий кластер є різновидом організаційно-управлінських інновацій. Він означає новий організаційний метод зв'язків підприємств, який передбачає реалізацію нових способів взаємовідносин з іншими організаціями, співпрацю із замовниками, науковими організаціями, інтеграцію з постачальниками, відносини у сфері виробництва, забезпечення, розподілу, здійснення досліджень і розробок та в інших напрямках. З усієї сукупності виробничих кластерів виділимо інноваційні, головним критерієм яких є інтенсивність

процесу створення принципово нової або удосконаленої продукції, при виробництві якої також застосовуються нові (вдосконалені) технологічні процеси. Підприємства інноваційного кластера активно взаємодіють з об'єктами місцевої науково-технічної інфраструктури. Виробничий кластер інтерпретується як поліпшуюча інновація, накладення вже існуючого досвіду стосовно сучасних економічних умов у нашій країні (підхід, що дозволяє удосконалити організацію виробництва і підвищити його ефективність) [9, 10].

Отже, враховуючи особливості функціонування підприємств у сучасних умовах: політична та економічна нестабільність, що підвищують рівень різних ризиків, серед яких: комерційний, інвестиційний, виробничий, фінансовий, господарський, інноваційний, підприємницький тощо. Це зумовлює необхідність постійної адаптації, оскільки підприємству слід більш гнучко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі. Тобто, постає проблема формування адаптаційного потенціалу, удосконалення застосування нестандартних методів адаптації підприємств, персоналу для забезпечення успішної комерційної діяльності, а саме орієнтування підприємства на ту діяльність, яка приносить найбільший прибуток, тоді як інші допоміжні та обслуговуючі функції ефективно виконувати на основі застосування новітніх механізмів їх організації таких як фірмовий ремонт, аутсорсинг, аутстафінг, лізинг персоналу, кластеризація та ін. Через недостатній досвід і відсутність нормативно-правового регулювання деяких інноваційних підходів до організації обслуговування виробництва створюються передумови некоректного, ризикованого їх застосування з дерегуляцією трудових відносин, тобто супроводжується прекарізацією, це формує необхідність пошуку шляхів удосконалення його застосування що буде наступним етапом дослідження інноваційних підходів до організації обслуговування виробництва.

Список посилань на джерела

1. Гораль Л. Т. Формування стратегічної програми технологічного оновлення лінійної частини магістральних газопроводів [Електронний ресурс] / Л. Т. Гораль // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 235–240. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2011_4_39.
2. Іванова А. І. Маркетингові інновації в контексті взаємодії підприємств сфери виробництва та послуг на основі використання аутсорсингу / А. І. Іванова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 371–377.
3. Войтюк В. Д. Структурно-функціональне обґрунтування системи технічного сервісу / В. Д. Войтюк // Сільськогосподарські машини – випуск 7.
4. Партин Г. О. Оцінювання підприємством-замовником ефективності аутсорсингової діяльності за основними видами аутсорсингу / Г. О. Партин, О. В. Дідух // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2014. – № 794 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 313–321.
5. Аникин Б. А. Аутсорсинг и аутстаффинг: высокие технологии менеджмента : учеб. пособие / Б. А. Аникин, И. Л. Рудая. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 320 с.

6. Перегудова Т. В. Напрями зменшення наслідків прекарізації при застосуванні аутстафінгу [Електронний ресурс] / Т. В. Перегудова, І. М. Сесіна // Часопис економічних реформ. – 2013. – № 4. – С. 106–113. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2013_4_19.

7. Карлін М. І. Можливості застосування лізингу персоналу і аутсорсингу в Україні / М. І. Карлін // Демографія та соц. економіка. – 2011. – № 1. – С. 96–102.

8. Зозульов О. Аутсорсинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації [Текст] / О. Зозульов // Економіка України. – 2009. – № 8. – С. 16–24.

9. Савченко В. Ф. Кластеризація як інноваційна форма об'єднання виробничих структур: деякі теоретичні аспекти проблеми [Електронний ресурс] / В. Ф. Савченко, С. Д. Гривко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2013. – Вип. 4. – С. 88–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2013_4_14.

10. Гораль Л. Т. Концепція формування регіонального газового кластера [Електронний ресурс] / Л. Т. Гораль // Нафтогазова галузь України. – 2014. – № 4. – С. 26-29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ngu_2014_4_8.

УДК 330.341.1

Ю. В. Буй, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах трансформаційних змін дослідження проблем реформування природних монополій виступає одним із пріоритетних напрямів розвитку української економіки. Ключовою тенденцією на даний час є демонополізація енергетики на основі вивчення міжнародного досвіду та перехід вітчизняного енергоринку на нову модель функціонування. При цьому, особливої уваги, заслуговують питання, які пов'язані із лібералізацією ринків електричної і теплової енергії, вугілля та газу, оскільки вони сприятимуть якісним перетворенням в енергетичному секторі вітчизняної економіки.

Дослідження стану та реальних перспектив енергетичної незалежності тісно пов'язані із функціонуванням електроенергетичного ринку нашої країни. Зважаючи на тривалу полеміку, щодо демонополізації та поступової лібералізації вітчизняного ринку електроенергії, упродовж останніх років, на законодавчому рівні, було запроваджено низку заходів, з метою якісної зміни моделі оптового ринку електроенергетики України.

Аналіз ситуації у галузі свідчить про необхідність запропонування у перспективі перейти від моделі ринку "Єдиного покупця" до більш ефективної та орієнтованої на споживачів моделі ринку електроенергії – ринку двосторонніх контрактів з балансуєчим ринком. Для цього, доцільно було б

здійснити заходи щодо реалізації потенціалу існуючої моделі ринку шляхом вирішення нагальних поточних проблем та поетапний перехід від діючої моделі ринку електричної енергії "Єдиного покупця" до повномасштабного конкурентного ринку двосторонніх контрактів з балансуєчим ринком, який має забезпечувати балансування попиту та пропозицій у реальному часі [1].

С. В. Казанський, Б. М. Сердюк та О. О. Боркунова у своїй науковій праці висвітлили проблеми які викликані специфічними для України обставинами, а саме: непогашені борги між учасниками ОРЕ, дефіцит поточних платежів, адміністративне втручання у роботу ОРЕ, неефективна конкуренція, яка спричиняє регуляторне втручання, відсутність ринку системних допоміжних послуг, відсутність механізмів кредитних гарантій та керування ризиками, відсутність стимулів для ефективного керування обмеженнями в передавальних мережах [2].

Автори Мехович С. А., Колісніченко А. С. також наголошують, на істотних недоліках функціонування моделі "єдиного пулу". Зокрема, науковці зазначають, що проблеми у сфері ефективного ціноутворення та тарифоутворення на ринку, зменшення адміністративного впливу на управління грошовими потоками ОРЕ, створення сприятливого інвестиційного клімату у галузі та ефективною конкуренції у сфері вироблення та постачання електричної енергії можуть бути вирішені лише за допомогою докорінних змін у структурі та принципах функціонування електроенергетичного ринку [3].

З метою підвищення ефективності функціонування електроенергетичної галузі та регулювання діяльності суб'єктів природних монополій необхідно розробити нову систему ринкових відносин, із врахуванням пріоритетів державного регулювання. Раціоналізація виробничої інфраструктури електроенергетичної галузі, формування інвестиційних програм, впровадження інноваційних проектів, цінове і тарифне регулювання на вітчизняному ринку енергоресурсів якісні зміни у системі перехресного субсидування поступово створюватимуть сприятливі умови для залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій. Розвиток діючого та впровадження перспективного конкурентного ринку передбачатиме поступове впровадження принципу лібералізації відносин між виробниками, постачальниками та споживачами. Участь держави у регулюванні та вдосконаленні нормативно-правової бази взаємовідносин в електроенергетиці має передувати запровадженню реформ та забезпечувати базові умови розроблення моделі ринку, його правил та аргументованого впровадження з метою нейтралізації негативних наслідків.

Кінцевою метою реформування ринку електричної енергії України є повномасштабна лібералізація ринкових відносин та розбудова ефективного конкурентного середовища. Аналіз початкових етапів загальної тенденції лібералізації в електроенергетиці України вказує на необхідність прийняття низки додаткових заходів щодо вдосконалення державного регулювання електроенергетичного ринку.

Список посилань на джерела

1. Ажнакін С. Г. Шляхи модернізації оптового ринку електроенергетики

України / С. Г. Ажнакін // Економічні інновації. – 2012. – № 47. – С. 15–22.

2. Казанський С. В. Реформування ринку електричної енергії України та стимулююче регулювання діяльності енергопостачальних компаній / С. В. Казанський, Б. М. Сердюк, О. О. Боркунова // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2013. – №2 – С. 91–96.

3. Мехович С. А. Ризики неплатежів на оптовому ринку електричної енергії України [Електронний ресурс] / С. А. Мехович, А. С. Колесніченко // ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ • ЭНЕРГЕТИКА • ЭНЕРГОАУДИТ. – 2012. – № 09 (103). – С. 41–47. – Режим доступу: https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/eee/2012/9/18165.pdf.

УДК 338.45

І. Б. Галюк, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

НАК "НАФТОГАЗ УКРАЇНИ" У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Питання енергетичної безпеки держави є надзвичайно актуальним, адже в силу світової боротьби за джерела енергоносіїв кожна держава формує стратегії щодо підвищення рівня власної енергетичної безпеки. В Україні дане питання також набрало своєї гостроти. Сформована Енергетична стратегія України до 2030 року. Є ряд факторів, що позитивно впливають на вирішення питань безпеки, але існують і певні негативні моменти.

НАК "Нафтогаз України" є підприємством паливно-енергетичного комплексу, основним завданням якого є забезпечення виконання норм Енергетичної стратегії в межах нафтогазового комплексу України. На жаль, динаміка фінансових показників Компанії свідчить про негативні тенденції діяльності. Зокрема, через бойові дії на Донбасі втрачено видобуток обсягом близько 200 млн. куб. м газу на рік.

Провівши дослідження діяльності підприємства, а саме проаналізувавши його діяльність за основними напрямками, зроблено певні висновки:

Видобуток газу впродовж останніх років скорочується. При цьому спостерігається і зменшення його споживання майже на третину. На сьогодні досягнуто збільшення джерел постачання газу. І якщо ще в 2013 р. імпорт газу був виключно з Росії (92 % всього імпорту), то на 2014 рік частка російського імпорту зменшилась до 74 %.

Обсяги видобутку нафти теж падають, що пояснюється виснаженістю запасів та низьким рівнем техніки та технологій видобутку. Інвестиції у оновлення парку обладнання практично не здійснюється, що не обіцяє покращення прогнозів на майбутнє.

Транзитне транспортування газу у 2014 р. скоротилось майже на 25%. На сьогодні Україна має майже 15 млрд. куб. м вільних потужностей підземних сховищ газу, які можуть бути використані для використання європейськими

споживачами, адже обсяги тарифи зберігання газу в Україні є найнижчими.

Обсяги трубопровідного транспортування нафти впали більше як у два рази внаслідок переорієнтування експортних потоків російської і казахської нафти на альтернативні маршрути. На сьогодні з режиму транспортування у режим безпечного утримання переведено понад 1300 км нафтопроводів. Загалом падають обсяги видобування, транспортування та виробництва нафтопродуктів в Україні. У 2015 р. був здійснений імпорт нафти з Казахстану обсягом 248 тис. т. Експортовано нафтопродукти з Білорусі, Росії та Литви. Такими чином, вже можемо говорити про відносну незалежність України від російської нафти.

На сьогодні диверсифікація джерел поставки нафти та газу можлива шляхом освоєння закордонних ресурсів. Зокрема, на сьогодні реалізуються проекти по видобутку нафти та газу в Єгипті. Тривають переговори з Туркменістаном та Іраном про поставку нафти і нафтопродуктів. Вивчаються можливості поставки скрапленого газу танкерами. Дискусійним і не вирішеним на сьогодні є питання видобування сланцевого газу в Україні. Великі перспективи покладають на реалізацію проектів, фінансування яких буде проведено Державним Банком Розвитку Китаю і які направлені на заміщення споживання газу вугіллям.

Важливим моментом у питанні енергетичної безпеки є політика енергоефективності, яка вже на сьогодні дає результати. Наприклад, за період 2010-2014 років досягнуто економію у обсязі 1774 тис. т. у. п. У НАК "Нафтогаз України" створено Департамент енергоефективності та енергозбереження.

Оновлення потребує і сама система управління Компанії. Не секрет, що нафтогазова галузь є найбільш заполітизованою і вплив політичних течій визначає акценти управління подекуди найяскравіше. З метою оновлення менеджменту в Компанії розпочато оновлення системи корпоративного управління, у тому числі з метою зменшення політичного впливу на процеси діяльності. Реформа управління торкнулась і Укргазвидобування та Укртранснафта, де призначено нове керівництво і визначено нові цілі у роботі.

Загалом можна сформулювати основні напрямки подальшого розвитку підприємств НАК "Нафтогаз України":

- нарощування власних запасів вуглеводнів за рахунок збільшення обсягів та ефективності сейсмічних досліджень та пошуково-розвідувального буріння на перспективних площах і родовищах;

- стабілізація та поступове збільшення видобутку газу і нафти за рахунок введення нових потужностей та інтенсифікації видобутку з існуючих родовищ;

- інтенсифікація освоєння нафтогазових ресурсів акваторії Чорного і Азовського морів;

- оновлення і модернізація парку бурового та нафтогазопромислового обладнання;

- збільшення обсягів і глибини переробки видобутої сировини з метою нарощування виробництва товарної продукції (скрапленого газу, бензину, дизельного палива тощо);

- участь Компанії в освоєнні нафтогазових ресурсів інших держав (Туркменістан, Казахстан, Узбекистан, Росія, Лівія, Ірак, ОАЕ);
- активізація роботи в плані формування і застосування політики енергоефективності;
- оновлення менеджменту компанії задля зменшення рівня "заполітизованості" та непрозорості процесів діяльності.

Питання розвитку повинні мати комплексний характер і охоплювати всі сфери діяльності підприємства. При їхньому забезпеченні у НАК "Нафтогаз України" можна говорити і про підвищення рівня енергетичної безпеки держави.

УДК 338.242

*Б. В. Гречаник, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ПРОБЛЕМИ ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УКРАЌНОЮ ТРЕТЬОГО ЕНЕРГОПАКЕТА

Сьогодні, коли масштаби, структура і темпи розвитку світової економіки уже давно перетнули межу "критичного рівня" її залежності від енергетичних ресурсів, питання "демонополізації" природних монополій, пов'язаних у першу чергу з нафтогазовим сектором та сектором виробництва електричної енергії, є винятково актуальними і потребують невідкладного вирішення.

Зважаючи на ситуацію, яка склалась у секторі енергетики України, "європейський вибір" її розвитку, а також орієнтуючись на цілі та завдання, що сформульовані в основних положеннях Стратегії сталого розвитку "Україна-2020" (а це передбачає адаптацію вітчизняного законодавства, у першу чергу у сфері енергетики, до норм спільного лібералізованого електроенергетичного та газового ринку ЄС) проблема "демонополізації" вітчизняних природних монополій, а також їх подальше функціонування, оцінювання та реорганізація набувають особливої вагомості та актуальності.

Набуття нашою країною статусу держави з ринковою економікою (21.12.2005 р. Рада міністрів ЄС офіційно визнала Україну країною з ринковою економікою [1], а 17.02.2006 р. цей статус "підтвердило" і Міністерство торгівлі США [2]) жодним чином не вплинуло на діяльність вітчизняних природних монополій, оскільки спадок попередньої тоталітарної системи виявився надто "системним" для України, а високий рівень корупції практично в усіх сферах суспільного життя нашої країни "забезпечив" їм глибинну "консервацію" і надійний "захист". В результаті, чи не найбільш дієві інструменти та важелі моделі ринкової економіки в наших умовах виявились фактично "заблокованими", а сам процес трансформації економічної системи повністю перейшов в режим "ручного управління" представниками "зацікавленої", у збереженні вітчизняними монополістами існуючого "status quo", сторони. Це

призвело до того, що сьогодні, згідно офіційних даних Антимонопольного Комітету України, "... 37,2 % товарів реалізуються за умов повної або практичної відсутності конкуренції, причому на першому місці за галузями – паливно-енергетичний комплекс (46,5 % монополізовані ринки, 18,7 % – ринки з ознаками домінування, 6,8 % – олігопольні ринки)" [3].

Разом з тим, за останній рік, дотримуючись чіткого курсу на імплементацію нашою країною Третього енергопакету, КМУ прийняв ряд "особливо важливих" рішень щодо "демонополізації" природних монополій, зокрема нафтогазового комплексу та електроенергетики. "Особливо важливими" (без перебільшення) ці рішення можна вважати тому, що повне виконання їх повинно не лише кардинально змінити ситуацію на вітчизняних енергоринках, але й забезпечити передумови для комплексного і всебічного реформування цілих секторів національної економіки, пов'язаних з видобутком (виробництвом), транспортуванням (передаванням) і використанням (споживанням) усіх видів енергетичних ресурсів. Саме тому, в цілому українському суспільстві, а не лише в окремих галузях економіки, повинна сформуватись і утвердитись нова парадигма – "ощадливість в енерговикористанні".

Одним з таких кроків стало розроблення Міненерго проекту нової Концепції енергостратегії до 2035 року (від 8.02.2016 р.). Слід зауважити, що даний документ розроблявся на основі нині діючої Енергетичної стратегії України на період до 2030 року (розпорядження КМУ від 24.07.2013 р. №1071-р), проекту "Нової енергетичної стратегії України до 2020 року: безпека, енергоефективність, конкуренція" (розробленої УЦЕПД ім. О. Разумкова) та проекту "Білої книги Енергетичної політики України "Безпека та конкурентоспроможність"" (розробленої НІСД) [4]. При цьому звертає увагу на себе той факт, що в порівнянні з усіма іншими раніше розробленими документами такого рівня, у даному проекті Стратегії основний акцент робиться (чи не вперше у вітчизняній практиці!) не на генерації, а на споживачах енергії та енергетичних послуг, що, безумовно, свідчить про її "прогресивність" і "антимонопольну" спрямованість. Крім того, Стратегія передбачає вдвічі зменшення енергоємності вітчизняного ВВП (до 2035 р.) при зростанні (більш ніж удвічі) частки маневрених потужностей у загальній встановленій потужності електрогенерації, що означає досягнення Україною європейського рівня лібералізації на енергетичному ринку і "повну" "демонополізацію" природних монополій енергетичного сектора [5].

Крім того, зважаючи на вкрай високу зношеність основних засобів енергетики (станом на 2013 р. її рівень досяг 80 %) в програмних документах значна увага приділяється питанням оновлення та модернізації вітчизняної енергосистеми, причому як технічно (шляхом підвищення рівня її надійності та безперебійності передачі електроенергії), так і організаційно (через розширення спектра послуг, що надаються споживачам, в тому числі і можливість диверсифікації джерел купівлі електроенергії на енергоринку у різних "постачальників-продавців") [5].

Таким чином, імплементація Україною Третього енергопакету ЄС з метою

створення лібералізованого вітчизняного електроенергетичного та газового ринку ґрунтується на "осучасненому" (і адаптованому до стандартів ЄС) вітчизняному нормативно-законодавчому забезпеченні, новій Концепції енергостратегії до 2035 року, а також на Програмі діяльності КМУ та Покроковому плані реформування газового сектору України. Разом з тим процес "демонополізації" вітчизняних природних монополій триває надто складно і повільно. Тому з метою його активізації пропонується "підсилити" зазначені програмні документи.

По-перше, в частині стимулювання розвитку відновлювальної (альтернативної) вітчизняної енергетики, розробити деталізовані рекомендації щодо вибору виду (видів) альтернативної енергетики для кожного регіону України, а також його (їх) розвитку, виходячи з його географічних, геологічних і кліматичних умов та особливостей і галузевої структури місцевої (регіональної) економіки.

По-друге, додатково "ввести в програму" напрям, що передбачає створення і розвиток вітчизняних мікромереж (microgrids) – "систем малих електричних мереж", які поєднують у собі виробництво та споживання енергії в рамках одного (кількох) населених пунктів. Це дасть змогу в подальшому створювати вітчизняні "стійкі моделі" – "стійкі енергетичні системи" – для забезпечення енергією віддалених від електростанцій районів без підтримки дорогих централізованих мереж або автономізувати енергопостачання сіл, міст чи районів. Більш того, розвиток цього напрямку неодмінно призведе до появи на вітчизняному енергоринку, окрім класичних "споживача" ("consumer") і "виробника" ("producer") електричної енергії, нового учасника ринку – "власника" ("prosumer"), наприклад, сонячної дахової електростанції або акумуляторних батарей, що в одному випадку виступає як споживач, а в іншому – як постачальник енергії у загальну мережу. Таке "розширення" кількості учасників енергоринку ("з двох до трьох") не просто зменшить вплив природних монополій – це змінить саму модель функціонування вітчизняного ринку (причому і електроенергетичного, і газового ринку).

Список посилань на джерела

1. Україна офіційно для ЄС – країна з ринковою економікою [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2005/12/23/3041735/>.
2. Україні надано статус країни з ринковою економікою (18.02.2006 р. Прес-служба Мінекономіки) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=29340565.
3. Моніторинг впровадження Україною зобов'язань в рамках Енергетичного Співтовариства / Випуск № 20 (червень 2015 року) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://enref.org/wp-content/uploads/2015/07/Newsletter20.pdf>.
4. Коментарі та пропозиції НЕЦУ до Концепції енергетичної стратегії на період до 2035 року [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://necu.org.ua/komentari-netsu-do-energostrategiyi-do-2035-roku/>.
5. Міненерго розробляє нову стратегію розвитку галузі до 2035 року [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/59824>.

УДК 005.336.4

І. М. Данилюк-Черних, к.е.н.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Забезпечення необхідних змін у рівні інтелектуального капіталу людських ресурсів нафтогазової галузі є такою масштабною метою, яка потребує від керівництва галузі вироблення, прийняття і реалізації окремих стратегічних рішень щодо забезпечення інтелектоорієнтованого розвитку персоналу всіх її установ, організацій і підприємств.

"Енергетична стратегія України на період до 2030 року" [1] змальовує ситуацію, згідно з якою "Втрачено систему підготовки, перепідготовки ... втрачається зв'язок між поколіннями на виробництві", що незаперечно підтверджує висновок про повну відсутність будь-яких цільовим чином спланованих змін у формуванні сучасного інтелектуалізованого персоналу.

Нові ідеї та пропозиції, плани і програми, винаходи і відкриття, технічні засоби і технології, наукові обґрунтування і розробка нових методик та практичних рекомендацій у всіх без винятку сферах ділової активності генеруються, створюються та активно використовуються виключно людьми. У зв'язку з цим інтелектуальний капітал працівників нафтогазової галузі, його нарощування, розвиток і використання стають предметом аналізу та оцінювання.

Результати дослідження розвитку та використання персоналу за показниками господарської діяльності на прикладах декількох вітчизняних підприємств та організацій нафтогазового комплексу свідчать, що 25 % від загальної чисельності персоналу видобувних підприємств галузі становлять працівники з повною вищою освітою.

Одним із показників якості управління розвитком персоналу підприємства є планове та систематичне професійне навчання, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників як безпосередньо на виробництві, так і у навчальних закладах різних типів. Середній показник частки працівників, які пройшли професійне навчання та перепідготовку, у 2011 – 2015 рр. становив від 3 % до 7 %, а працівників, які підвищили кваліфікацію, – від 18 % до 28 %.

За умов кризового становища на вітчизняних нафтогазових підприємствах фінансування на професійне навчання та розвиток відбувається за залишковим принципом, про що свідчить фактичний розмір витрат на розвиток персоналу. У 2015 році на одну особу, яка проходила навчання або підвищення кваліфікації, підприємства витратили: Охтирське УБР – 750 грн., Прилуцьке УБР – 401 грн., Прикарпатське УБР – 887 грн., НГВУ "Долинанафтогаз" – 824 грн., НГВУ "Полтаванафтогаз" – 12 грн., НГВУ "Охтирканафтогаз" – 695 грн.

Світові нафтогазові компанії задля досягнення своїх цілей приділяють величезну увагу формуванню, постійному розвитку й ефективному використанню людських ресурсів та їх інтелектуального капіталу. Оцінити

ставлення до забезпечення власних конкурентних переваг у ринковому оточенні вітчизняними нафтогазовими підприємствами можна на прикладі Інституту післядипломної освіти (ІПО) ІФНТУНГ.

Фактичні дані щодо перепідготовки (отримання другої вищої освіти) та підвищення кваліфікації фахівців демонструють цілком очевидну тенденцію до зменшення обсягів споживання навчальних послуг ІПО ІФНТУНГ підприємствами, установами та організаціями галузі (табл.1). Для прикладу, тільки у 2015 році другу вищу освіту за спеціальностями "Газонафтопроводи і газонафтоосховища" отримали 83 особи, "Видобування нафти і газу" – 36, "Буріння" – 72, "Економіка підприємства" – 31 особа.

Таблиця 1 – Динаміка обсягів перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у рамках ІПО ІФНТУНГ за 2011–2015 роки

Вид навчання	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Отримання другої вищої освіти, осіб	350	325	322	375	350
Підвищення кваліфікації, осіб	445	286	244	214	143
у тому числі для галузі	339	226	198	41	45
ЗАГАЛОМ:	850	673	616	589	493

(сформовано на основі річних звітів ІФНТУНГ) [2]

Щорічний випуск слухачів ІПО ІФНТУНГ протягом останніх п'яти років не перевищує однієї тисячі осіб, що не може задовольнити потреби нафтогазових підприємств. Оскільки у структурі НАК "Нафтогаз України" функціонує більше десятка відокремлених структур, які займаються видобутком і переробкою вуглеводневої сировини, її транспортуванням, розподілом та реалізацією, то потреби в постійному розвитку людських ресурсів галузі через неперервне навчання можна оцінити в десятки разів більшими обсягами, ніж вони є сьогодні.

Отже, встановлено, що стан системи розвитку персоналу вітчизняних нафтогазових підприємств та організацій на сьогодні є незадовільним. Обсяги проходження професійного навчання скорочуються, а підхід до процесу розвитку та удосконалення кадрів є хаотичним та несистематизованим.

Удосконалення ефективного процесу розвитку та нарощування інтелектуального капіталу вимагає перегляду управлінськими колами галузі політики співробітництва з навчальними закладами з питань координування планів і замовлень для проходження фахівцями професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, участі у формуванні і постійному оновленні змісту навчальних програм підготовки працівників усіх категорій.

Список посилань на джерела

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 24.07.2013 № 1071. – [Електронний ресурс]. ЛІГА ЗАКОН – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FN002747.html.

2. Звіт ректора Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу про виконання контракту з Міністерством освіти і науки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nung.edu.ua/звіт-ректора>.

УДК 338.24: 622.692.4

О. Г. Дзьоба, д.е.н., професор

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РОЗВИТОК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ОСНОВІ УРАХУВАННЯ РИЗИКІВ СУБ'ЄКТІВ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Розгортання глобалізаційних процесів, посилення інтеграційних тенденцій в середовищі національних економік, формування регіональних і світових енергетичних ринків в умовах зростаючого дефіциту природних ресурсів обумовлюють зростання інтересу науковців до проблематики енергетичної безпеки. Тенденції двох останніх десятиліть засвідчили, що нерівномірність розподілу паливно-енергетичних ресурсів призвела до посилення геополітичного впливу країн-експортерів та зростання загроз економічній і соціальній стабільності енергодефіцитних країн.

Посилення залежності від забезпеченості енергоресурсами національних економік зумовлює необхідність перегляду стратегічних управлінських рішень в енергетичній сфері та впровадження дієвих механізмів підвищення енергетичної безпеки в розрізі усіх стратегічних рівнів. Вирішення цих складних та багатоаспектних завдань потребує формування ефективного інструментарію оцінювання енергетичної безпеки на основі використання як комплексних критеріїв, так і множини часткових індикаторів на засадах репрезентативності, достовірності та інформаційної доступності з урахуванням специфіки підприємств енергетичної сфери та притаманних їм ризиків і загроз, що виникають в процесі їх діяльності.

Незважаючи на значну кількість публікацій у частині дослідження різноманітних аспектів енергетичної безпеки, питання формування ефективного та універсального інструментарію оцінювання її рівня, який би ґрунтувався на доступній і достовірній інформаційній базі та забезпечував би зіставність показників енергетичної безпеки для економічних систем різних рівнів потребують подальших досліджень. Окрім того, не достатньо вивченими залишаються питання взаємозв'язку та взаємовпливу критеріїв та показників енергетичної безпеки локального, галузевого та загальнонаціонального рівнів.

Результати аналізу теоретичних та практичних аспектів оцінювання енергетичної безпеки свідчать про наявність різних методичних підходів, які розроблялися здебільшого для реалізації специфічних цілей, а тому не мали комплексного характеру та були малоінформативними. Так, для прикладу, методичний підхід, викладений в [1], орієнтований виключно на оцінювання енергетичної безпеки національної економіки як складової економічної безпеки України, що не дозволяє використовувати його для оцінювання рівня енергетичної безпеки інших систем (галузей, підгалузей, виробничих комплексів, окремих підприємств). Викликає сумнів і коректність визначення інтегрального індексу енергетичної безпеки в [1] та сам перелік часткових

показників (індикаторів) енергетичної безпеки, від повноти та обґрунтованості якого залежатиме об'єктивність результатів розрахунку.

Окрім того, відсутність єдиних підходів до оцінки енергетичної безпеки як на рівні окремих підприємств, так і на рівні національної економіки в цілому утруднює, а в багатьох випадках і унеможлиблює коректне зіставлення результатів, отриманих при оцінюванні енергетичної безпеки за різними методиками.

Ще одним недоліком існуючих методик визначення енергетичної безпеки економічних систем різних рівнів ієрархії є їх статичний характер, оскільки вони не містять ймовірнісних компонент, які б дозволяли прогнозувати наростання ризиків та загроз, що впливають на енергетичну безпеку. У зв'язку з цим нами пропонується враховувати ризики підприємств паливно-енергетичного комплексу для уточнення результатів оцінювання енергетичної безпеки систем вищих рівнів ієрархії [2].

Проведеними дослідженнями визначено вплив ризиків, пов'язаних з діяльністю газотранспортних підприємств та газотранспортної системи в цілому на енергетичну безпеку України. Встановлено зокрема, що урахування ризиків газотранспортних підприємств призводить до зниження інтегрального показника енергетичної безпеки України, розрахованого за методикою [1], на 3,1 – 3,5 %.

Таким чином встановлено, що забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки національної економіки вимагає удосконалення методології та інструментарію оцінювання та моніторингу її стану. При цьому важливо відстежувати ситуацію в окремих секторах енергетики, у тому числі і на рівні окремих підприємств з урахуванням прямих і зворотних зв'язків, взаємозалежностей та взаємовпливів, а особливо, ризиків та загроз, які генеруються на рівні окремих суб'єктів паливно-енергетичного комплексу і можуть суттєво впливати на енергетичну безпеку систем вищих рівнів ієрархії.

Запропонований методичний підхід, орієнтований на удосконалення діючих методик оцінювання енергетичної безпеки України та дозволяє здійснювати коригування інтегральних індикаторів енергетичної безпеки шляхом урахування ризиків газотранспортних підприємств. Його універсальність дозволяє оцінювати вплив на рівень енергетичної безпеки України загроз і ризиків, пов'язаних з функціонуванням інших підсистем паливно-енергетичного комплексу.

Список посилань на джерела

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

2. Дзьоба О. Г. Про деякі аспекти оцінювання енергетичної безпеки з урахуванням ризиків суб'єктів паливно-енергетичного комплексу / О. Г. Дзьоба // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія "Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості". – 2016. – № 1 (13). – С. 37–41.

УДК 330.3

С. Я. Кісь, к.е.н., доцент

Г. Р. Кісь, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТИКИ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ПРОЦЕСІВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ

За результатами досліджень приведених в [1, с. 23] встановлено, що "інтелектуалізація – це неперервний, нескінченний, динамічний процес, який супроводжує діяльність соціально-економічної системи будь-якого рівня у всіх сферах її активності...". Враховуючи невіддільність процесів інтелектуалізації від персоналу підприємства, який виступає в ролі суб'єкт-об'єкта, складність встановлення детермінованого зв'язку між умовами, результатами та наслідками інтелектуалізації, а також виконання стратегічно важливих функцій підприємствами нафтогазового комплексу (НГК) України, пріоритетним завданням, на наш погляд, слід вважати проведення діагностики готовності їх персоналу до процесів зростання частки інтелекту. Одним з ефективним інструментів діагностування можна вважати анкетування працівників з числа управлінського та виконавчого персоналу нафтогазових суб'єктів господарювання.

Зміст авторської анкети-опитувальника, яку сформовано на основі попереднього наукового досвіду [2], консультацій з галузевими експертами та фахівцями в сфері психології управління і психодіагностики передбачає наступне:

- загальна кількість запропонованих тверджень – 33;
- працівник, який приймає участь в опитуванні має можливість погодитись із запропонованим твердженням, не погодитись або обрати варіант "вагаюсь";
- для кожного з варіантів відповіді передбачено відповідну кількість балів;
- загальна кількість тверджень умовно поділена на 3 частини, по кожній з яких передбачено підрахунок сумарної кількості балів;
- найбільша, серед трьох запропонованих частин кількість балів, отриманих працівником в результаті опитування буде демонструвати його високий, середній або низький рівень готовності до процесів інтелектуалізації.

Кількісно-якісну вибірку управлінського та виконавчого персоналу НАК "Нафтогаз України", ПАТ "Укртрансгаз", ПАТ "Укрнафта", ПАТ "Укргазвидобування" та ПАТ "Укртранснафта" здійснено з врахуванням загальної чисельності працюючих на даних підприємствах, кількості структурних підрозділів, складу їх управлінського та виконавчого персоналу, який реалізує управляючі основні і підтримуючі бізнес-процеси.

Результати проведеного протягом II-го півріччя 2015 року анонімного опитування персоналу НГК України (табл. 1) дозволяють зробити такі висновки:

1. Персонал підприємств НГК України демонструє високий рівень

готовності до процесів інтелектуалізації (86,5 %), в структурі якого незначною мірою переважає готовність управлінського персоналу.

Таблиця 1 – Результати опитування персоналу підприємств НГК України

Категорії персоналу в розрізі підприємств НГК України	Рівень готовності до процесів інтелектуалізації, % працівників		
	високий	середній	низький
НАК "Нафтогаз України", в т.ч.	88	8	4
управлінський персонал	100	-	-
виконавчий персонал	85	10	5
ПАТ "Укртрансгаз", в т.ч.	83,6	13,4	3
управлінський персонал	89,2	10,8	-
виконавчий персонал	80	15	5
ПАТ "Укрнафта", в т.ч.	89,6	7,8	2,6
управлінський персонал	90,5	9,5	-
виконавчий персонал	89,2	7,2	3,6
ПАТ "Укргазвидобування", в т.ч.	87	10	3
управлінський персонал	93,3	6,7	-
виконавчий персонал	83,5	11,8	4,7
ПАТ "Укртранснафта", в т.ч.	82,8	17,2	-
управлінський персонал	100	-	-
виконавчий персонал	78,2	21,8	-
Всього, в т.ч.	86,5	10,8	2,7
управлінський персонал	92	7,9	0,1
виконавчий персонал	84	12,1	3,9

2. Опитані з числа керівного складу НАК "Нафтогаз України" належать до осіб з високим рівнем готовності до процесів інтелектуалізації, в той час, коли серед спеціалістів-виконавців необхідно констатувати наявність тих, які не готові (5%) або неповністю готові (10 %).

3. Незважаючи на деякі відмінності у кількісних та якісних параметрах готовності персоналу нафтогазових підприємств до процесів інтелектуалізації, слід констатувати спільну для всіх досліджуваних суб'єктів господарювання необхідність досягнення її 100% значення. Це, в першу чергу, дасть можливість подолати на підприємствах такі явища як несприйняття, ігнорування, гальмування персоналом процесів генерування, залучення та реалізації нових ідей, пропозицій, інноваційних технологій, технологічних рішень.

Список посилань на джерела

1. Кісь С. Я. Інтелектуалізація діяльності підприємств: доцільність, умови, технології: наукова монографія (за ред. д.е.н., проф. Петренка В. П.) / С. Я. Кісь. – ІФНТУНГ, 2015. – 269 с.

2. Кісь С. Я. Про доцільність виконання масштабної діагностики і оцінки стану персоналу організаційних утворень нафтогазового комплексу України / С. Я. Кісь, Д. В. Тимошенко, В. П. Петренко // Науковий вісник ІФНТУНГ. – Івано-Франківськ, 2009. – №1(19). – С. 147–152.

УДК 005.56

*Н. О. Крихівська, асистент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ПРО ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖ ОСВІТНІМИ, НАУКОВИМИ ТА ВИРОБНИЧИМИ СТРУКТУРАМИ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Враховуючи особливості епохи зростання інтеграційних та глобалізаційних процесів, в основі яких лежить перехід до економіки знань та формування ринкової інноваційної системи, постає потреба застосування нових форм організації відносин між ключовими сферами інноваційного розвитку, а саме виробництвом, освітою та наукою. Власне, включення науки в сферу виробничих інтересів є основною ознакою побудови "економіки, заснованої на знаннях".

Незважаючи на високий потенціал розвитку сфери науки та освіти, зауважимо низьку результативність та ефективність для потреб виробництва, що приводить до поступового відставання національної інноваційної системи від інноваційних систем світового рівня, спричиняє падіння конкурентоспроможності країни у багатьох сферах економіки [1], а зокрема у сфері енергоефективності та енергетичної безпеки.

Розвиток основних рушійних складових інноваційного процесу стримується через їх дезінтегрованість і автономізованість один від одного. А оскільки еволюція інноваційної системи є можливою лише за умов зіткнення векторів розвитку реального виробництва, освіти та науки, формування між ними партнерських відносин є одним із важливих способів наближення економічної та освітньо-наукової сфер діяльності.

В Україні таким тристороннім взаємовідносинам характерна певна специфіка, яка полягає в тому, що основний обсяг наукових досліджень припадає не на університетську науку, як це відбувається в більшості країн світу, а на академічну. При цьому університети здійснюють підготовку кадрів за умов слабкої наукової бази та малому фінансуванні науково-дослідних робіт. Тому, при формуванні партнерських відносин бізнесу з університетами та науковими організаціями, постає проблема недостатнього наукового потенціалу та нехватки молодих кваліфікованих кадрів.

Варто зауважити, що вітчизняна система освіти здебільшого відповідає принципу "освіта заради освіти", при цьому губиться основна її суть щодо опанування навичками та знаннями відповідними реальній економіці. Цей принцип, на жаль, присутній і в провідних профільних закладах освіти нафтогазового спрямування.

При формуванні партнерських відносин між науковими, освітніми та виробничими установами доцільно використовувати таку правову форму, як угода про спільну діяльність. Можливим буде проведення спільних науково-дослідних робіт, наукових та науково-методичних конференцій, розробка актуальних теоретичних проблем, обмін працівниками наукових, освітніх й

виробничих закладів, створення на базі цих установ лабораторій для проведення наукових досліджень. Ефект від такої співпраці утворюється внаслідок обміну ідеями, знаннями, досвідом.

Отже, з урахуванням нових економічних вимог, можна запропонувати низку заходів, щодо формування партнерських відносин між навчальними, науковими та виробничими структурами нафтогазового комплексу:

- розробка та впровадження відповідної законодавчої бази, щодо визначення умов, напрямів та механізмів державної підтримки, зокрема фінансової, системи партнерського співробітництва наукових, освітніх й виробничих установ у межах нафтогазової галузі;

- переорієнтація послуг профільних освітніх закладів нафтогазового комплексу із фундаментального характеру до фундаментально-прикладного, де прикладна складова займає важливу частку підготовки майбутнього фахівця. Тобто, запровадження в межах навчального періоду виробничого навчання на підприємствах нафтогазового комплексу; підвищення кваліфікації викладацького складу в рамках програм реального виробничого стажування на нафтогазових підприємствах, з подальшим використанням набутого досвіду при формуванні навчальних курсів; коригування навчальних планів та програм відповідно до запитів виробничих структур; дослідження реальних проблем підприємств нафтогазового сектору у кваліфікаційних роботах випускників;

- запровадження практики інформування суспільства про наявність фахівців та вакансій у національній економіці, в тому числі нафтогазовому секторі, а також про результати прогнозування розвитку ринку праці в майбутньому [2];

- розвиток венчурної та інноваційної інфраструктури, що полягає у запровадженні та розширенні діяльності мережі інноваційних центрів (бізнес-інкубаторів, інноваційних лабораторій тощо), які поєднують інтереси академічної, галузевої та університетської наук; спільному використанні наукової, науково-технічної та навчально-виробничої бази як в дослідному, так і навчальному процесах.

Продовження наукових напрацювань в даному напрямі полягатиме в формуванні організаційного механізму здійснення партнерських відносин між провідними профільними вузами нафтогазового спрямування, науковими організаціями та власне виробничими структурами нафтогазового комплексу.

Список посилань на джерела

1. Бакушевич І. В. Використання міжнародного досвіду для мережевої взаємодії бізнесу, освіти і науки в Україні / І. В. Бакушевич, А. В. Гоцинський, С. С. Слава // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 90–93.

2. Захарін С. В. Економічний механізм інституційної взаємодії науки, освіти і бізнесу / С.В. Захарін // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. – Спец. вип. Проблеми сучасної економіки та інституціональна теорія / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; відп. ред. О. О. Беляев. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 321–332.

УДК 658.567.1

*О. О. Ланко, д.е.н., професор
Міжнародний університет фінансів
НТУУ "Київський політехнічний інститут"*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАФТОГАЗОВОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація економіки є складним багатогранним системним процесом, що передбачає суттєві зміни в економічній діяльності як суб'єктів господарювання, так і окремих країн світу. Водночас із позитивним впливом глобалізації на національні економіки країн (формування глобальних галузей виробництва, структурні зсуви на користь високотехнологічних галузей, поширення економіки знань) спостерігаються суттєві негативні впливи – зростання соціальної нерівності у світі, процвітання тіньової економіки, зростання антропогенного навантаження на природу тощо. Наслідком глобалізації стає посилення боротьби за ресурси, і особливо – за енергетичні, що свідчить про визнання матеріальних цінностей більш важливим аспектом діяльності, ніж охорона довкілля чи самого життя [1]. Це свідчить про необхідність такого розвитку, який сприяє економічному зростанню країни на засадах ефективного використання енергетичних ресурсів, покращення якості життя кожного члена суспільства, забезпечення енергетичної та екологічної безпеки.

Реалізацію цих завдань забезпечує інноваційна модель збалансованого розвитку, яку світовою спільнотою за умов глобалізації визнано безальтернативною. Втім, ця модель є високовартісною. Країни повинні забезпечити мобілізацію інвестиційних ресурсів на вирішення проблем в сфері енергетики (зміна структури енергетичного балансу на користь поновлюваних джерел енергії, політика енергоефективності), транспорту (модернізація рухомого складу та його інфраструктури із забезпеченням вимог екологічності), впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життя.

Для мобілізації таких фінансових коштів слід залучити ресурси, що зосереджені в управлінні довгостроковими інвесторами: фінансовими інститутами, банками розвитку, стабілізаційними та резервними фондами, спеціалізованими пенсійними фондами та страховими компаніями. Україні для цього слід перш за все розробити стратегію сталого розвитку та регулювати її виконання як на державному рівні, так і на рівні великих стратегічних компаній з високою часткою державної власності, що дозволить співпрацювати з цими потужними фінансовими інститутами при реалізації стратегічних завдань.

Проблема полягає в тому, що високі темпи глобалізації спричиняють швидке зростання глобальних ризиків, які випереджують здатність глобальних та національних державних інститутів відповідати на ці виклики [2], що особливо стосується енергетичних компаній, оскільки при належному управлінні видобуток цих ресурсів може приносити високі доходи для економічного зростання країни в цілому і зниження бідності. В Україні

державне регулювання видобутку вуглеводневих ресурсів та розвитку підприємств на засадах збалансованості не є ефективним, що характерно для країн з високим рівнем бідності та низькими соціальними стандартами. Для регулювання діяльності та прозорого управління видобувними компаніями в таких країнах з метою спрямування доходів від видобутку на розвиток суспільства було створено міжнародну організацію Extractive Industries Transparency Initiative (Ініціативу прозорості видобувних галузей), що призначена для вдосконалення управління природними ресурсами у світі [3].

Особливої актуальності набуває дослідження механізмів створення та функціонування фондів суверенного добробуту, ураховуючи досвід організації управління ними. Так, в Україні при реалізації рішень Уряду стосовно приватизації стратегічно важливих державних підприємств нафтогазового, які були створені за рахунок коштів державного бюджету, – тобто, платників податків, слід було б урахувати механізми діяльності цих фондів: частина коштів від приватизації повинна бути зарезервована для фінансування програм і проектів, що пов'язані з реалізацією природоохоронних заходів, підвищенню енергоефективності економіки та зростанню рівня доходів населення.

Рента також має бути джерелом фінансування сталого розвитку. Як економічна категорія, вона характеризує доход, що регулярно одержується компаніями від використання природних багатств. Тобто, за своїм визначенням рента має бути спрямована на вирішення проблем, стратегічно важливих для населення країни. Сьогодні в Україні система нарахування ренти є некоректною, оскільки не враховує її зміст та призначення. Держава регулює видобуток енергоресурсів переважно через видачу ліцензій на розробку родовищ. При перерозподілі обсягів газовидобутку між державними підприємствами НАК "Нафтогаз України" та приватними компаніями протягом більше десяти років спостерігалися нерівні умови їхньої діяльності. Приватні компанії працювали на вже освоєних родовищах із більш сприятливими гірничо-геологічними умовами, реалізуючи природний газ юридичним особам за ринковими цінами. В той же час державні підприємства поставляли його до газосховищ для реалізації населенню за регульованими цінами, що призводило до накопичення збитків. З 2015 р. було відмінено регульовані тарифи на газ, і усі підприємства, незалежно від форми власності, отримали можливість реалізовувати природний газ за ринковою ціною. Були підвищені ставки рентної плати на видобуток газу для населення з 20 % до 70 %, з метою залучення до державного бюджету додаткових поступлень. Ставка ренти стала близько 55 %, а для покладів глибиною 5000 м залишилась на рівні 28%. Однак газовидобувним підприємствам навіть за таких обставин залишатиметься значна сума прибутків (рентабельність газових підприємств становить 600 – 700 %, ураховуючи, що собівартість видобутку газу є неоднаковою) [4]. Це свідчить про необхідність перегляду рентної політики держави та вдосконалення державного регулювання природних ресурсів в цілому.

Список посилань на джерела

1. Stiglitz J.E. Making Globalization Work, op.cit. – P.9.

2. Goldin I., Reinert K. Globalization for Development: Trade, Finance, Migration and Policy. – Washington, D.C.: The World Bank and New York: Palgrave Macmillan, 2006. – P. 16.

3. EITI – міжнародний стандарт прозорості. Режим доступу: http://eiti.org/files/EITI-Fact-Sheet-Russian_0.pdf.

4. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2015: колективна монографія / Є.В.Хлобистов. – Черкаси: Вид. ФОП Чабаненко Ю.А., 2015. – 538 с. – С. 411–424.

УДК 622.324:553.981

О. В. Лебега, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСВОЄННЯ РЕСУРСІВ СЛАНЦЕВОГО ГАЗУ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ФАКТОР ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Одним із напрямів збільшення власного видобутку обсягів природного газу в Україні, передбачених у Енергетичній стратегії України на період до 2030 року є розробка покладів сланцевого газу [1]. Україна має значний потенціал видобування природного газу із сланцевих порід, на що вказує значна кількість дослідників у своїх численних публікаціях [3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12].

Генетично газ сланцевих порід – це газ органічного походження, вуглеводневого складу (переважно метан – 96 %), що утворився внаслідок катагенетичних перетворень розсіяної органічної речовини у сланцевих товщах осадових формацій. Вміщувачими породами є переважно породи глинистої складової (до 50%), сланцюватої текстури, збагаченої органічною речовиною (від 1% до 25%), що здатна генерувати і акумулювати вуглеводневі гази [4].

Видобуток природного газу зі сланцевих порід має низку переваг, що докорінним чином могли б змінити стан економіки не тільки деяких європейських держав, а й, зокрема, України. До них слід віднести близькість до ринків збуту, можливість добувати його у значній кількості через відносно неглибоке залягання та майже повна невичерпність такого виду енергетичних ресурсів, адже метан має властивість генеруватися у сланцевих породах, доки відбуваються катагенетичні перетворення органічної речовини, а цей процес триває і може тривати неперервно тривалий час і в майбутньому [4, 5, 6, 11].

Світові поклади сланцевого газу є досить значними. Так, за даними Американської інформаційної енергетичної адміністрації, станом на кінець 2014 року, поклади сланцевого газу у світі складають 214,54 трлн. куб. м. [2]. Найбільші поклади сланцевого газу в Європі залягають на теренах Польщі, Франції та Норвегії [5, 7, 8, 11]. Загальні запаси сланцевого газу в Україні поки що точно не визначені, але за попередніми оцінками, вони знаходяться в межах 4-7 трлн. м. куб. [8, 10, 12]. З усіх країн за межами Північноамериканського континенту саме Польща зробила рішучі кроки для прямого перенесення

"сланцевої революції", хоча на даний час результати видобутку сланцевого газу в Польщі поки що не принесли очікуваних економічних результатів.

Україна, за оптимістичним сценарієм видобутку сланцевого газу, матиме змогу покривати внутрішні потреби і навіть відправляти частину газу на експорт. Позиція України поки що полягає в тому, що згідно з загальнодержавною програмою розвитку сировинної бази на період до 2030 р., сланцевий газ включено до групи ресурсів "Г", що означає: ресурс на разі не розробляється, не обліковується на балансі, є недостатньо вивченим, проте в перспективі є важливий для економіки [1, 11, 12].

Екологічні ризики при реалізації проектів видобутку сланцевого газу дійсно існують [7, 12], але сучасний світовий технологічний рівень у сфері буріння свердловин, штучної дії на пласт та видобування газу дають надію на те, що в майбутньому їх вдасться звести до мінімуму.

Доцільність вивчення можливостей видобування сланцевого газу для реалізації енергетичної стратегії України є беззаперечною, бо формування цього ринку газу допоможе здійснити інноваційний прорив у функціонуванні економіки України, посилюючи її енергонезалежність.

Список посилань на джерела

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>.
2. Офіційний сайт U.S. Energy Information Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eia.gov/>.
3. Лукин А. Е. Сланцевый газ и перспективы его добычи в Украине / А. Е. Лукин // Геологический журнал. – 2010. – №3. – С. 17–33, №4. – С. 7–23.
4. Лукин А. Е. О природе и перспективах газоносности низкопроницаемых пород осадочной оболочки Земли / А. Е. Лукин // Доповіді НАН України. – 2011. – №3. – С. 116–123.
5. Кондрат О.Р. Сланцевий газ: проблеми і перспективи / О. Р. Кондрат, Н. М. Гедзик // Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. – 2013. – №2(47). – С. 33–39.
6. Нетрадиційні джерела вуглеводнів України: монографія у 8 кн. Кн. 1. Нетрадиційні джерела вуглеводнів: огляд проблеми / І. М. Куровець та ін.; Нац. акціонерна компанія "Нафтогаз України" та ін. – К.: Ніка-Центр, 2014. – 208 с.
7. Козловський С. В. Стан та тенденції видобутку сланцевого газу у світі. Перспективи для України: економічний та екологічний аспекти / С. В. Козловський // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. – Серія "Економічні науки". – 2014. – №2. – С. 49–60.
8. Дейнеко В.В. Сланцевий газ: екологічні аспекти видобутку (світовий досвід для України, аналітичні оцінки)/ В.В. Дейнеко // Регіональна економіка. – 2012. – № 4. – С. 98–108.
9. Марковська В. С. Перспективи видобутку і споживання сланцевого газу в країнах Європейського Союзу / В. С. Марковська // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 3–4 (2). – С. 17–20.
10. Циган Р. М. Перспективи видобутку сланцевого газу в Україні: за і

проти / Р. М. Циган, А. О. Синячко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2015/51.pdf.

11. Кришталь А. М. Світовий досвід вивчення та використання нетрадиційних вуглеводневих ресурсів / А. М. Кришталь // Мінеральні ресурси України. – 2015, №1. – С. 27–37.

12. Циватый В. Г. Энергетическая дипломатия и безопасность: роль сланцевого газа в экономической политике Украины (институциональный аспект) / В. Г. Циватый [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdau_2016_23\(3\)_17.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdau_2016_23(3)_17.pdf).

УДК 351.863:6588

О. В. Овецька, к.е.н., доцент

В.В. Жарська, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Гарантування енергетичної безпеки сьогодні неможливе без виконання зобов'язань Україною як учасниці Енергетичного співтовариства [1], що передбачає імплементацію в українське законодавство низки стратегічно важливих нормативно-правових актів ЄС, зокрема документів третього енергетичного пакету:

- регламент ЄС № 714/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про умови доступу до мережі транскордонних обмінів електроенергією [2, с. 19];

- директива 2009/72/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії [3] тощо.

Важлива роль в цьому контексті, у відповідності до "Енергетичної стратегії України до 2030 року", покладається сьогодні на енергетичний сектор.

Електроенергетика є базовою галуззю, яка забезпечує потреби країни в електричній енергії та спроможна виробляти значний обсяг електроенергії для експорту. Для забезпечення попиту споживання електричної енергії та її експорту згідно з базовим сценарієм розвитку економіки країни до 2030 р. [4, с. 21] передбачено збільшити потужність генеруючих електростанцій до рівня 88,5 млн. кВт (за песимістичним сценарієм розвитку економіки цей рівень становитиме 74,9 млн. кВт, за оптимістичним – 98,6 млн. кВт).

Основою електроенергетики країни є Об'єднана енергетична система (ОЕС) України, яка здійснює централізоване електрозабезпечення внутрішніх споживачів, та взаємодіє з енергосистемами суміжних країн. Органом державного регулювання діяльності в електроенергетиці є Національна комісія регулювання електроенергетики (НКРЕ) України. НКРЕ України регулює

діяльність суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики, зокрема ПАТ "Прикарпаттяобленерго".

ПАТ "Прикарпаттяобленерго" – обласна енергопостачальна компанія, що здійснює передачу та постачання електроенергії місцевими (локальними) електричними мережами споживачам на території Івано-Франківської області (за рік через електричні мережі підприємства передається близько двох мільярдів кіловат-годин електроенергії [4]).

Сьогодні підприємство – це мережа з 17 філій у кожному районі області, яке окрім основної ліцензованої діяльності, надає супутні послуги монопольного (зокрема, послуги з видачі технічних умов та підключення споживачів, що сукупно складають майже 70 % відповідної групи послуг) та немонопольного характеру (серед яких більше 50 % становлять електромонтажні роботи).

До найбільших споживачів по Івано-Франківській області ПАТ "Прикарпаттяобленерго" належать, зокрема і підприємства нафтогазового комплексу – Богородчанське ЛВУМГ, НГВУ "Долинанафтогаз".

Серед основних напрямів діяльності ПАТ "Прикарпаттяобленерго" – підвищення якості передачі електричної енергії та забезпечення надійності електропостачання (зокрема, підвищення індексів надійності електропостачання SAIDI та SAIFI, які мають, на жаль, негативну динаміку). Це в свою чергу вимагає посилення уваги до проблем економічної безпеки, що особливо актуальним стало після здійснення кібератаки в грудні 2015 року.

Для виявлення загроз економічній безпеці ПАТ "Прикарпаттяобленерго" було використано методи стратегічного аналізу та сформовано індикатори, які забезпечили можливість оцінювання складових економічної безпеки досліджуваного підприємства за функціональними ознаками. Одержані результати дозволяють оптимізувати діяльність підприємства за умов нестабільного зовнішнього середовища, своєчасно розпізнати негативні тенденції розвитку та попередити кризові ситуації.

За результатами проведеного PESTER-аналізу групою факторів з найбільшим негативним впливом згідно бальної оцінки стали політичні та екологічні фактори, що об'єктивно обумовлено підвищеними вимогами ЄС та посиленням уваги до природоохоронної діяльності та захисту навколишнього середовища – впровадження системи екологічного управління згідно ISO 14001 та впровадження системи енергетичного менеджменту, що базується на вимогах міжнародного стандарту ISO 50001 та зорієнтована на використання енергозберігаючих технологій.

Отже, складність та багатогранність категорії "економічна безпека", вимагає не лише детального стратегічного аналізу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, але й комплексного аналізу її функціональних складових. Необхідність постійного моніторингу та дотримання належного рівня економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування, досягнення головних цілей діяльності, а відтак є визначальним фактором зміцнення енергетичної безпеки України.

Список посилань на джерела

1. Овецька О.В. Управління національною безпекою України в контексті імплементації енергетичних пакетів ЄС: [Текст] / О.В.Овецька // Регіональна економіка та управління. – 2016. – № 2 (09). – С. 110–113.
2. Реферативний огляд європейського права / За заг. ред. В. О. Зайчука. Інститут законодавства Верховної Ради України. – Вип. 15. – К., 2009. – 54 с.
3. Directive 2009/72/ EC of the European Parliament and of the council of 13 July 2009 "Concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC" (Text with EEA relevance) // Official Journal of the European Union. – 14.8.2009. – L 211/55 – 93.
4. "Енергетична стратегія України на період до 2030 року" – [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc>
5. Офіційний сайт ПАТ "Прикарпаттяобленерго": <http://www.oe.if.ua>.

УДК 338.45

М. Ю. Петрина, к.е.н., доцент

О. Ю. Кушлик, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕК В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Енергетична безпека як одна із найважливіших складових економічної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави паливно-енергетичними ресурсами, що гарантують її повноцінну життєдіяльність і, по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу та здатність енергетики забезпечити нормальне функціонування економіки, енергетичну незалежність країни. Політична і енергетична незалежність є взаємообумовленими.

Експертами ЗАО "ГУ Институт энергетической стратегии" виділено три ймовірні сценарії розвитку світової енергетики: інерційний, стагнаційний, інноваційний [1]. В інноваційному сценарії сьогодні велику увагу зосереджено на таких двох технологічних проривах як батарея Tesla та термоядерний синтез. В кінці квітня 2015 року компанія Tesla представила два продукти – акумулятори Tesla Powerwall для накопичення електроенергії та автономного забезпечення будинків і акумулятори Tesla Powerpack, здатні вирішити проблему забезпечення фабрик, заводів і цілої промисловості. Особливість останніх – здатність безкінечного нарощення потенціальної ємності до декількох Гігават*год. Це рішення, які повинні позитивно відобразитись не тільки на навколишньому середовищі, але і на вартості енергії [2].

Щодо термоядерного синтезу, то отримана в такий спосіб енергія розглядається багатьма дослідниками в якості "природного" джерела енергії у довготривалій перспективі. Прихильники комерційного використання

термоядерних реакторів для виробництва електроенергії наводять такі аргументи на їхню користь: практично невичерпні запаси пального (водень), пальне можна видобувати із морської води будь-де на узбережжі у світі, що робить неможливим монополізацію пального однією чи групою країн; неможливість некерованої реакції синтезу; відсутність продуктів згоряння; в порівнянні з ядерними реакторами, незначна кількість радіоактивного сміття із коротшим періодом напіврозпаду.

Часовий горизонт зрушень в світовій енергетиці сьогодні невизначений. Однак навіть при революційних змінах в даній галузі нафтогазова промисловість і надалі матиме надвагоме значення, оскільки окрім енергоносіїв (вони залишатимуться альтернативно важливими) вона є незамінною сировинною базою для хімічної промисловості, а її продукти переробки використовують для виробництва асфальту, ацетону, багатьох видів розчинників, автомобільних та машинних масел, що застосовуються для захисту від корозії, зниження тертя і консервації, у косметичній промисловості, в медицині. На газохімічному комплексі з природного газу видобувається технічна сірка, гелій та інші компоненти, які використовуються у виробництві продуктів побутової хімії, добрив та ін.

У дослідженні Українського інституту української політики "Енергетична безпека України: виклики, можливості, сценарії" із загальної кількості можливих сценаріїв – 27, негативними є 8, а 19 являють собою більшою чи меншою мірою позитивні для України сценарні варіанти. Негативні сценарії означають неспроможність держави забезпечити свою енергетичну безпеку. Позитивні містять потенціал кооперації та забезпечення самодостатності. Основним з них є варіант виведення країни на рівень енергетичної самодостатності в перспективі 2035 року [3, 4].

Основні можливості інноваційного розвитку ПЕК в контексті енергетичної безпеки відкриває співпраця України з країнами Євросоюзу, оскільки вона є ключовою транзитною країною у постачанні вуглеводнів до країн Європи. На європейські ринки територією України проходить близько 80% російського газу та 17% нафти [5], тому наша країна є важливим партнером для країн ЄС щодо гарантування безпеки, прозорості та надійності транзиту енергетичних ресурсів. Економіка країн ЄС суттєво залежить від стабільного постачання енергоресурсів із Росії та Центральної Азії і водночас від того, наскільки прозорою та комфортною для користувачів стане транзитна енергетична інфраструктура нашої держави. Поширення європейських енергетичних стандартів на українське законодавство дозволяє значно підвищити опір України до спроби політизувати міждержавні відносини у сфері енергетики, а вступ до загальноєвропейського ринку дозволить зменшити непрозорість газового ринку [6].

Крім того, енергетичною стратегією України на період до 2030 року [4] до головних напрямків розвитку науково-технічного та кадрового забезпечення ПЕК віднесено створення умов та стимулювання залучення позабюджетних коштів для реалізації інноваційних проєктів, створення технопарків та інноваційних бізнес-інкубаторів, залучення венчурного капіталу для

впровадження нових розробок в енергетиці, максимально швидкої організації виробництва і просування на ринок нових високотехнологічних продуктів. Вагомим тут є досить серйозне фінансове забезпечення розвитку паливно-енергетичного комплексу, яке передбачене вказаною стратегією. Так, зокрема, на інноваційний розвиток нафтогазової промисловості передбачено наступні витрати: розвиток і модернізація газорозподільної системи – 50 млрд. грн., модернізація газотранспортної системи – 47-58 млрд. грн., модернізація нафтотранспортної системи – 5-7 млрд. грн. тощо.

Проектом енергетичної стратегії України на період до 2035 року до основних принципів енергетичної політики держави віднесено пріоритетність інноваційного технологічного розвитку виходячи з пріоритетів безпеки енергозабезпечення та захисту довкілля та стимулювання оновлення енергетичної інфраструктури.

Таким чином, інноваційний розвиток ПЕК в контексті енергетичної безпеки забезпечить сталий розвиток економіки як в Україні, так і в країнах Євросоюзу.

Список посилань на джерела

1. Тренды и сценарии развития мировой энергетики в первой половине XXI века /А.М. Белогорьев, В.В. Бушуев, А.И. Громов,Н.К. Куричев, А.М. Мастепанов, А.А. Троицкий. Под ред. В.В. Бушуева. – М.: ИД "ЭНЕРГИЯ", 2011. – 68 с.
2. Цена умных аккумуляторов Tesla – так ли они выгодны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iphones.ru/iNotes/444206>.
3. Енергетична безпека України 2020: виклики, можливості, сценарії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/40.pdf.
4. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>.
5. Kosse, I. (2013), Enerhetychna bezpeka v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi: v poshukakh yedynoho pidkhodu [Energy Security in the Central and Eastern Europe in search of the unified approach], Vidrodzhennia, Kyiv, Ukraine, 34 p.
6. Дзядикевич Ю.В. Енергетична безпека України та її складові / Ю.В. Дзядикевич // Науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка". – 2014. – № 6. – С. 5–13.

УДК 338.33

О. М. Ромашко, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Диверсифікація, як і будь-який інший процес діяльності, вимагає

конкретної оцінки – визначення ефективності. Саме економічна оцінка стратегії диверсифікації та окремих її напрямків є завершальним етапом організаційно-економічного механізму диверсифікації діяльності підприємств.

Щодо сутності категорії "ефективність", то переважна більшість науковців, зокрема і професор С. В. Мочерний, вважають, що це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [1, с. 508].

Л. Г. Мельник ефективність розглядає як відношення результату (ефекту) до витрат, що забезпечили його отримання, і вважає, що даний термін розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків виробництва і показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат, хоча можливе використання й абсолютних значень вихідних параметрів [2, с. 245].

Визначення відповідності будь-якої функціонуючої системи поставленим цілям, ефективності реалізації покладених на неї функцій та завдань має піддаватися оцінці, мірилом якої виступає критерій, ознака, на підставі якої ця оцінка здійснюється [3]. Критерії характеризують принципи, підхід до оцінки економічної ефективності, тоді як показники – безпосередній спосіб її оцінки [4].

Для проведення оцінки ефективності диверсифікації діяльності підприємства пропонується використовувати такі основні критерії:

- відповідність отриманих результатів визначеним цілям;
- економічний ефект та економічна ефективність конкретних диверсифікаційних заходів;
- задоволення потреб, інтересів суб'єктів управління наслідками диверсифікації діяльності підприємства.

Критеріями вибору та успішного застосування стратегії диверсифікації на думку Цогли О. О. є [5]:

- привабливість галузі з точки зору рентабельності і можливості розвитку;
- стабільний фінансовий стан та місце даного підприємства в галузі на момент диверсифікації;
- асоціативні зв'язки між профілем підприємства та потребами галузі, куди диверсифікує свою діяльність підприємство;
- створення замкнутих виробничих циклів;
- оперативне та адекватне реагування на зміну смаків і переваг споживачів.

Соїна-Кутіщева Ю. М. пропонує такі економічні критерії для оцінки варіантів диверсифікації [6, с. 130-137]:

- дохід (прибуток), який може принести додатковий бізнес власникові;
- часовий лаг від моменту вкладення коштів в об'єкт диверсифікації до отримання віддачі;
- ризикованість диверсифікаційного проекту, тобто ймовірність можливих втрат частини ресурсів, недоотримання доходів, появи додаткових витрат у порівнянні з варіантом, передбаченим проектом;

- права, які отримує новий власник (право призначати керівників, визначати величину оплати їхньої праці, впливати на стратегію і тактику роботи підприємства, продавати або купувати його активи; реструктурувати і навіть ліквідувати дане підприємство; визначати величину дивідендів);

- ліквідність, яка визначає, наскільки швидко активи можуть бути перетворені в гроші з мінімальним ризиком втрати частини вартості;

- обмеження, пов'язані з додатковим бізнесом (наприклад, якщо держава обмежує ціни на продукцію підприємства, то вартість такого бізнесу буде нижчою, ніж у випадку відсутності обмежень);

- переваги перед конкурентами, які може дати диверсифікація;

- альтернативи для інвестицій, тобто на скільки відрізняється отриманий прибуток від прибутку, який можна було б отримати від реалізації інших альтернатив.

Слід відмітити, що крім економічних наслідків диверсифікації при визначенні її ефективності доцільно враховувати соціальні і екологічні результати.

Таким чином, ефективність процесу диверсифікації полягатиме у досягненні найвигіднішого співвідношення між результатами диверсифікації діяльності і використаними для одержання цих результатів фінансовими, трудовими та матеріальними ресурсами. При розрахунках економічної ефективності диверсифікації рекомендується використовувати певні економічні, соціальні та екологічні критерії та показники.

Список посилань на джерела

1. Економічна енциклопедія / за ред. С.В. Мочерного. – [В 3 т. Т.1]. – К.: Вид. центр – Академія, 2002. – 950 с.

2. Мельник Л. Г. Економіка підприємства: конспект лекцій: навч. посіб. / Л. Г. Мельник, О. І. Корінцева. – Суми: ВТД – Університетська книга, 2004. – 412 с.

3. Грін О. Методи оцінки ефективності системи оподаткування підприємницької діяльності громадян в Україні / О.Грін // Вісник львівського університету. – 2008. – вип. 40. – С. 331–335.

4. Ефективність управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/management/00042829_0.html.

5. Цогла О. О. Становлення диверсифікаційних процесів у діяльності підприємств / О. О. Цогла // Актуальні проблеми економіки – 2011. – № 7. – с. 147–151.

6. Соина-Кутищева Ю. Н. Диверсификация металлургических компаний: основные тенденции и оценка эффективности. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – г. Кемерово, 2006.

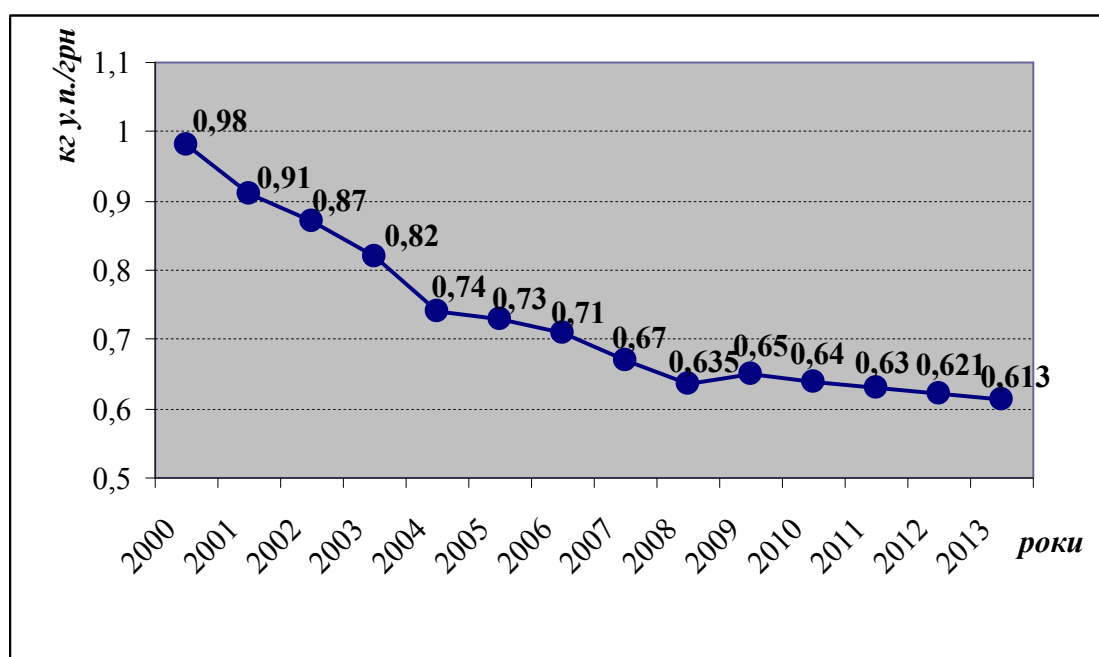
УДК: 34.477

*Л. Є. Сімків, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Українська економіка є однією з найбільш енергоємних у світі: на виробництво одиниці ВВП витрачається у 3-5 разів більше енергії, ніж у країнах Європи [1]. Проблема високої енергоємності ВВП має загальнодержавний характер, оскільки впливає на рівень собівартості продукції та її конкурентоспроможність.

Так, за даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України, енергоємність ВВП України в 2013 році склала 0,613 кг умовного палива на гривню виробленої продукції (показник знизився з 0,82 кг у 2003 році, до 0,635 кг у 2008 році і до 0,621 кг умовного палива на гривню продукції у 2012 році (рис. 1). Починаючи з 2009 року динаміка підвищення енергоефективності погіршилася, але все ж зберігається [2].

Рис. 1. Енергоємність ВВП України у 2000-2013 роках (кг у. п. /грн.)

Основними чинниками, які перешкоджають подальшому зниженню енергоємності ВВП, можна назвати наступні: високий ступінь фізичного зношення основних фондів і технологічне відставання в найбільш енергоємних галузях і житлово-комунальній сфері; невідповідність тарифів і цін на енергоресурси до витраток на їх виробництво, що ускладнює модернізацію енергетичних об'єктів; неефективність функціонування природних монополій; високий рівень втрат енергоресурсів при їх передачі та споживанні; обмеженість стимулів до зниження споживання енергоресурсів при відсутності

приладів обліку; низький рівень впровадження енергоефективних технологій і устаткування як у промисловості, так і серед населення.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку держави вирішення питання щодо зниження енергоємності ВВП має найбільш важливе значення для забезпечення її енергетичної незалежності та підвищення рівня енергетичної безпеки.

У структурі споживання первинної енергії в Україні переважають вугілля і природний газ, які займають, відповідно 35,8 % і 34,1 % усього енергозабезпечення, тоді як в країнах світу питома вага споживання газу становить 24 %, а вугілля – 30 %. І якщо вугіллям Україна переважно забезпечена власним і навіть його експортує, то запаси природного газу є недостатніми і країна великою мірою залежна від його імпорту. Енергоспоживання нафти в Україні порівняно зі світовими (33%) є невисоким і становить лише 8,5 %. В той же час обсяг споживання урану складає 18,9% проти 4 % у країнах світу, а гідроресурсів та інших відновлювальних джерел тільки 2,7 % (9 % у світі) [3]. Така ситуація негативно впливає на процеси стабілізації і розвитку економіки, і держава виявилася невідповідною до такої структури витрат у матеріальному виробництві, де енергетична складова в собівартості зростає в багато разів.

У структурі імпорту енергоресурсів в Україні природний газ у 2013 р. займав 57 %, в 2014 р. його частка скоротилася до 45,6 %. Враховуючи значну залежність вітчизняної економіки від імпорту даного ресурсу, для України вагомим значенням має ситуація на глобальному газовому ринку. При цьому додамо, що починаючи з кінця 2014 року спостерігається певне зниження світових цін на природний газ, зокрема і на російський природний газ.

Наявні тенденції на світовому газовому ринку мали б відповідним чином позначитись і на торговельній співпраці між Україною і Росією, котра традиційно була головним експортером природного газу в Україну. Однак в економічній співпраці між Україною і Росією велике значення займає політична складова, унаслідок чого наша країна отримує газ за завищеними цінами. Більше того, Україна, маючи вигідне географічне положення і сучасну газотранспортну систему, через політичні мотиви втрачає і позиції країни – транзитера газу, внаслідок побудови Росією газопроводу "Північний потік" в обхід України. У результаті держава втрачає значну частину валютних надходжень, що загалом негативно впливає на платіжний баланс, а відтак і на вартість національної валюти.

Таким чином, недиверсифіковані джерела імпорту енергоресурсів, зокрема природного газу, призводять до можливості застосування до України з боку її головного постачальника – Росії – неринкових механізмів ціноутворення, використовуючи методи економічного та політичного тиску. Очевидно, що така ситуація становить загрозу не лише енергетичній безпеці, а й політико-економічному суверенітету України загалом.

У складній економічній ситуації, що склалася в Україні, у зв'язку з політико-економічної кризою, об'єктивно зростає значення власних джерел енергетичних ресурсів, яким є вугілля. Однак військові події на сході країни, де

зосереджені значні запаси вугілля, практично унеможливають їх використання, а відтак позбавляють Україну значної частки і цієї енергетичної сировини, істотно підриваючи енергетичну безпеку країни.

Виходячи зі сказаного, пріоритетними напрямками енергозбереження в Україні є:

- формування цілісної та дієвої системи управління та регулювання в паливно-енергетичному секторі, розвиток конкурентних відносин на ринках енергоносіїв;

- поступова лібералізація та розвиток конкурентних відносин на ринках енергоресурсів і ринках пов'язаних послуг;

- створення передумов для істотного зменшення енергоемності економіки за рахунок впровадження нових технологій, прогресивних стандартів, сучасних систем контролю, управління й обліку, транспортування та споживання енергетичних продуктів і розвитку ринкових механізмів стимулювання енергозбереження;

- диверсифікація джерел імпорту та шляхів постачання енергоносіїв;

- формування ефективної інвестиційної політики, спрямованої на розробку, освоєння та використання паливно-енергетичного потенціалу регіону;

- збільшення видобутку та виробництва власних енергоресурсів з урахуванням економіки видобування, а також розвиток альтернативної енергетики, підвищення питомої ваги альтернативних джерел енергії у загальному енергозбереженні галузей економіки регіону;

- поступове та планомірне встановлення економічно обґрунтованих тарифів, дія яких має бути спрямована на стимулювання та скорочення енерговитрат, запровадження процесів енергозбереження та залучення інвестицій у енергетичну інфраструктуру;

- зменшення шкідливого впливу діяльності об'єктів паливно-енергетичного комплексу на навколишнє середовище й населення регіону відповідно до внутрішніх та міжнародних вимог.

Список посилань на джерела

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс]: Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки / Комітет з економічних реформ при Президентові України. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform.

2. Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Держенергоефективності. – Режим доступу: <http://saee.gov.ua/uk/activity/enerhoefektyvnist>.

3. Statistical review of World Energy [Electronic resource]. – 2014. – June. – Available from: <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-statistical-review-of-world-energy.html>.

УДК 338.24

*Л. С. Тараєвська, к.е.н., доцент
І. М. Хомішак, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЗАГРОЗИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Енергетична безпека – це сукупність потенціалів різних складових функціонування держави (ресурсна, енергетична, технологічна, технічна, екологічна, економічна, наукова, організаційно – управлінська), які направлені на задоволення її паливно-енергетичних потреб і відображаються у політиці захисту національних інтересів у сфері енергетики. Зниження залежності від імпорту енергоресурсів та розвиток власного видобутку та виробництва енергетичних продуктів.

На сьогоднішній день, в рамках стратегії національної безпеки України, можна виокремити загрози, які стосуються безпосередньо енергетичної сфери України, а саме:

- спотворене функціонування механізмів енергоринку;
- вузький спектр джерел видобутку та постачання енергоносіїв та технологій;
- корумпованість та олігархічність енергетичної сфери;
- квола та неефективна політика енергоефективності та енергозабезпечення.

Проведення реформ у рамках європейського співробітництва, які на сьогоднішній день відбуваються у всіх напрямках енергетики (ринок нафти та нафтопродуктів, газу та електроенергії) та регламентуються Директивою 2009 ЄС [3], повинні захистити від впливу даних загроз.

За оптимістичним сценарієм розвитку в Україні повинні почати функціонувати нові ринки видобутку та продажу електроенергії, вугілля, нафти та газу, які будуть відповідати економічним ринковим законам і механізмам. Проте, існує ймовірність і протилежного сценарію розвитку подій, який зумовлений специфікою українських реалій. Ринки енергетики за свої 25 років неодноразово реформувалися та зазнавали змін, але механізми функціонування тільки трансформувалися і продовжували виконувати свої звичні функції монополізації. Тому, розроблені програми реформ, які в більшості випадків формувалися з успішного зарубіжного досвіду можуть не вирішити проблем пост радянської, монополізованої енергетики України. Необхідний індивідуальний підхід та розробка нових механізмів з врахуванням сьогоднішнього становища України (АТО, санкції проти Росії, економічна криза), а саме розробка ефективних програм з використання відновлюваних джерел енергії, диверсифікація нафтогазової промисловості та модернізація електростанцій в напрямі використання широкого діапазону марок вугілля.

Основною загрозою для енергетики залишається зношеність основних фондів і застарілість технологій. Відповідно проведення реформ і формування ринкових відносин може значно ослабити державні підприємства, а в деяких

напрямах, які на сьогоднішній день є дотаційними, взагалі знищити, що в свою чергу призведе до звільнення тисяч людей та ослаблення впливу на окремі елементи енергоринку.

Відповідно, в рамках Енергетичного Співробітництва, що має на меті створення єдиного Європейського енергетичного ринку, на український ринок зайдуть гіганти енергетичної сфери, які спровокують нові проблеми і адміністративні методи управління в енергетичній галузі не зможуть швидко та ефективно реагувати, що відкине їх ще на декілька кроків назад.

Окрім цього, не зникають питання залежності видобутку електроенергії від дефіцитних марок вугілля (А та П), які видобуваються в основному в зоні АТО, питання транзиту газу.

Неузгодженості нинішньої редакції Податкового кодексу України (стаття 189.16) Постанови НКРЕКП № 3158 від 29.12.2015 [4] року, яка передбачає, що постачання послуг з перевезення (переміщення, транспортування) природного газу транскордонними газопроводами оподатковується ПДВ у загальноновстановленому порядку за ставкою 20%. Базою оподаткування ПДВ при постачанні послуг з перевезення (переміщення, транспортування) природного газу транскордонними газопроводами є договірна (контрактна) вартість, зазначена у договорі на постачання таких послуг. Та змінами до Митного кодексу в частині транзиту природного газу (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 12, ст.136) з 01.04.2016 [5] зокрема те, що митне оформлення у відповідний митний режим балансує обсягів природного газу здійснюється протягом 30 днів після закінчення дії угоди (договору) між сторонами зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Також постанова НКРЕКП № 502 від 03.03.2015 "Про встановлення ціни на товарний природний газ власного видобутку для ПАТ "Укргазвидобування"" як таку, що суперечить статті 11 Закону України "Про ринок природного газу", який набрав чинності з 01.10.2015 року і передбачає ринкове формування ціни.

Без вирішення порушених питань і удосконалення відповідної правової бази для розвитку енергетики та суміжних галузей реформа не матиме довгострокового ефекту і ситуація у цій сфері погіршуватиметься на тлі загальноекономічної рецесії у державі.

Список посилань на джерела

1. Бегун С. В. Загрози у сфері енергетичної безпеки та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації стратегії національної безпеки України). [Електронний ресурс]: Національний інститут стратегічних досліджень. №35 серія "Національна безпека". – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2244>.

2. Реформа енергетики оцінка основних ініціатив. [Електронний ресурс]: Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/verstka_er.pdf.

3. Реформування енергоринку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uba.ua/documents/doc/julia_nosulko_04_06_14.pdf.

4. НКРЕКП, Постанова від 29.12.2015 № 3158 "Про встановлення тарифів

для ПАТ "Укртрансгаз" на послуги транспортування природного газу транскордонними газопроводами для точок входу і точок виходу" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=18635>.

5. Закон України Про внесення зміни до Митного кодексу України щодо створення передумов для нової моделі ринку природного газу.: Верховна Рада України; Закон від 04.02.2016 № 994-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994-19>.

УДК 332

М. Д. Чміль, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ НАФТОГАЗОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ (ВІЛЬНОЇ) ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ

Спеціальні економічні зони в умовах конкуренції на глобальних ринках є фундаментальною організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки. Світовий досвід показує, що значні економічні зміни на національному і міжнародному рівнях відбуваються завдяки формуванню територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань, які є найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку. Тому створення спеціальних економічних зон є однією з характерних ознак сучасної інноваційно орієнтованої економіки.

Незважаючи на величезну кількість СЕЗ у багатьох країнах світу та наявність багаторічного досвіду їх функціонування, на сьогодні не визначено єдиного поняття, яке б характеризувало суть і статус спеціальної економічної зони.

Офіційно визнаним є трактування вільної зони, яке наведено у VIII доповненні до Кіотської конвенції, прийнятої в 1973 р. У ній під зоною "порто-франко" визначається частина території, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться поза межею національної митної системи, і тому не підлягають обов'язковому митному контролю й оподатковуванню [1].

Законодавством України регламентовано власне визначення спеціальної економічної зони. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальних правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України [2].

Загалом усі трактування поняття СЕЗ зводяться до того, що це частина національного простору (район, територія, область, частина господарського комплексу країни), де використовується особлива система пільг і стимулів для підприємств, внаслідок чого заохочується діяльність спільних підприємств з іноземними інвестиціями. Метою такої діяльності є одночасна реалізація цілей трьох видів: економічної; науково-технічної; соціальної.

Зокрема, доцільно виділити економічну мету, тобто залучення іноземного капіталу завдяки пільговому оподаткуванню, митному режиму і стабільному законодавству, надання доступу до зовнішньоекономічної діяльності.

Науково-технічна мета створення зон полягає в залученні передових зарубіжних і вітчизняних технологій, активізації інноваційних процесів, залученні наукових і інженерних кадрів із-за кордону, підвищенні ефективності використання виробничих потужностей та інформатизації суспільства.

СЕЗ виконують і завдання соціального характеру – це підвищення зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць, подолання безробіття. [3, с. 316-317].

Енергетичний сфера має важливе значення для економічного та соціального розвитку і національної безпеки України. Такий міжгалузевий інтегральний комплекс, як нафтогазова спеціальна економічна зона, дасть можливість забезпечити ефективне використання природних і трудових ресурсів, особливостей географічного положення, ефекту концентрації. Створення нафтогазової СЕЗ дозволить:

- підвищити енергобезпеку держави;
- підвищити ефективність використання енергопродуктів;
- залучити до паливно-енергетичного комплексу приватні інвестиції, новітні технології та сучасний досвід ефективної роботи;
- підвищити зайнятість населення шляхом створення нових робочих місць.

Виходячи із економічних реалій сучасної України, пріоритетними напрямками для великомасштабних прямих інвестицій повинні бути паливно-енергетична та нафтогазова галузі. Інвестиції можуть бути здійсненні через приватизацію, викуп пакетів акцій діючих підприємств, інвестування будівництва нових систем магістральних газопроводів, модернізацію діючих і створення нових виробничих потужностей на базі сучасної техніки та прогресивних технологій, також зниження негативного впливу паливно-енергетичного комплексу на навколишнє середовище на основі екологічно чистих технологічних процесів. До перспективних інвестиційних проектів належать розвідування та видобуток нафти й газу в Івано-Франківській, Полтавській, Чернігівській областях і шельфі Чорного моря. Основними факторами, які впливають на іноземних інвесторів у видобувних та сировинних галузях, є можливість участі у приватизації, зменшення розміру податку на прибуток та рівня експортного мита, отже створення спеціальної економічної зони дозволить надавати необхідні пільги та забезпечити максимально комфортні умови для інвестування.

Список посилань на джерела

1. Международная конвенция по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киотская конвенция 1973 г.). Приложение 1. Относительно свободных зон // Право и экономика . – 1995. – № 8. – С. 127.

2. Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13.10.1992 №2673-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>

show/2673-12.

3. Кузняк Б. Я. Активізація діяльності вільних економічних зон України / Б. Я. Кузняк, Л. М. Радченко, Ю. О. Кирпота // Міжнародна економічна політика: наук. журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; голов. ред. Д. Г. Лук'яненко. – 2012. – Спец. вип.: у 2 ч. – Ч. 2. – С. 314–321.

СЕКЦІЯ 2

Проблеми розвитку та раціонального використання економічних і природних ресурсів

УДК 620.92

*І. В. Андрійчук, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У сучасних ринкових умовах господарювання однією із нагальних проблем підвищення ефективності операційної діяльності підприємств та конкурентоздатності їх продукції є пошук шляхів зниження енергомісткості виробництва. Економічні реалії спонукають до використання альтернативних джерел енергозабезпечення, до яких прийнято відносити джерела енергії сонячного випромінювання, вітру, морів, річок, біомаси, теплоти Землі тощо [1]. У цьому контексті набувають все більшої актуальності застосування сучасних методик до оцінки наявного рівня використання альтернативних паливно-енергетичних ресурсів (АПЕР) та визначення їх природно-економічного потенціалу.

Для оцінки ефективності використання АПЕР доцільно побудувати систему показників, за допомогою яких можна було б провести обґрунтований аналіз стану і руху АПЕР, їх якості та рівня використання на підприємстві.

Побудова даної системи показників має на меті забезпечення якнайповнішої характеристики можливості та стану використання АПЕР, при цьому необхідним є охоплення усіх сторін їхнього застосування на підприємстві.

З метою оцінки стану АПЕР застосовують показники забезпеченості ресурсами, енергозабезпеченості праці та роботи основних засобів, їх структури.

Щоб прослідкувати рух альтернативних енергоресурсів на підприємстві, пропонується застосувати такі показниками, як інтенсивність добового споживання, рівномірність поступлення ресурсів, частота поступлень, об'єм поступлень.

Значною мірою ступінь виробничо-господарської діяльності підприємства залежить від якості енергоресурсів, які використовуються, і перелік показників формується під впливом специфіки діяльності підприємств. Зокрема, для підприємств лісопромислового та аграрного секторів економіки до них можна віднести вологість альтернативного енергоресурсу, його зольність, питому теплоту згорання, густину і т.д. [2].

Рівень використання АПЕР характеризують як узагальнюючі, так і часткові показники.

Серед узагальнюючих показників найбільш вагомим є показник енерговіддачі АПЕР (E_B), який визначається за формулою 1 та обернений до нього показник енергомісткості (E_M) (формула 2):

$$E_B = \frac{Q_{\Pi}}{Q_{АПЕР}}, \quad (1)$$

$$E_M = \frac{1}{E_B}, \quad (2)$$

де Q_{Π} – середньорічний обсяг виробництва продукції;

$Q_{АПЕР}$ – середньорічний обсяг використання альтернативних ПЕР, т.у.п.

Часткові показники характеризують ефективність використання окремих видів альтернативних паливно-енергетичних ресурсів: питомі витрати, коефіцієнт корисного використання.

Природно-економічний потенціал використання АПЕР на підприємстві пропонується розраховувати за допомогою коефіцієнта заміщення традиційних енергоресурсів альтернативними ($K_{АПЕР}$):

$$K_{АПЕР} = \frac{\sum_{i=1}^{n_{анер}} P_{ie}^t \cdot \chi_i^{e,t}}{\sum_{j=1}^{n_{нер}} Q_{ПЕР}^t}, \quad (3)$$

де $Q_{ПЕР}^t$ – запланований обсяг використання паливно-енергетичних ресурсів у t -му році, т.у.п.;

i – вид альтернативного паливно-енергетичного ресурсу, $i: = [1 \dots \dots n_{анер}]$;

j – вид традиційного паливно-енергетичного ресурсу, $j: = [1 \dots \dots n_{нер}]$;

$n_{анер}$ – кількість альтернативних паливно-енергетичних ресурсів;

$n_{нер}$ – кількість традиційних паливно-енергетичних ресурсів;

P_{ie}^t – технічно досяжний потенціал i – того альтернативного енергоресурсу за t -й рік, т.у.п.;

$\chi_i^{e,t}$ – економічно-доцільна частка технічно досяжного потенціалу i – того альтернативного енергоресурсу за t -й рік, ум.од..

Отже, застосування пропонованих підходів до оцінки ефективності використання альтернативних енергоресурсів та визначення їхнього економічного потенціалу дасть змогу виявити резерви та сформулювати відповідні заходи щодо підвищення енерговіддачі та відповідно зниження енергомісткості виробництва на підприємствах.

Список посилань на джерела

1. Закон України "Про альтернативні джерела енергії" від 20.02.2003 №555-IV // Вісник "ВАТ "Укрнафта" ". – 2003. – №11.

2. Андрійчук І. В. Альтернативні паливно-енергетичні ресурси: економічні засади: [Монографія] / І. В. Андрійчук, У. Я. Витвицька; за ред. М. А. Козоріз – Івано-Франківськ: ПП Супрун, 2008. – 190 с.

УДК 631.11

В. Б. Бандерич, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЦІННІСТЬ НЕДЕРЕВНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Лісове господарство України, незважаючи на певні спроби реформування, залишається малоефективним. Протягом останніх років, у період дії фінансово-економічної кризи, використання лісогосподарських земель спрямовувалось в основному для потреб нарощування обсягів заготівлі лісодеревини, натомість недеревним функціям земель лісогосподарського призначення не приділялась належна увага. Землями лісогосподарського призначення окрім лісодеревини генерується недеревна продукція. Зокрема це стосується лікарських рослин, грибів, ягід, випасання тварин, генези фауністики й флористики, організації лікування й відпочинку тощо. Втім, як засвідчують дослідження власниками й користувачами не приділяється належна увага недеревній продукції лісових земель.

Складнощі та недоліки, що пов'язані з інтенсивністю користування, обсягами заготівлі та встановлення економічної цінності недеревній продукції в Україні досліджуються О. Фурдичком, І. Синякевичем, Я. Ковалем, Є. Мішеніним [1, 2, 3] і багатьма іншими відомими вченими. Особливо це стосуються економічної ефективності використання недеревної продукції, яка не є достатньо дослідженою, а тому потребує подальших більш детальних та науково обґрунтованих досліджень. Дослідження науковців засвідчують, що даліше використання лісових ресурсів недеревного походження на лісогосподарських землях потребує проведення їх економічної оцінки. Зокрема, Л. О. Малик пропонує стягувати плату за спеціальне використання недеревної продукції рослинного походження шляхом справляння плати за обсяг заготовлених в лісі грибів, ягід, лікарських рослин та інших недеревних продуктів лісу [1]. Є. І. Сенько, О. І. Фурдичко звертають увагу на відсутність донині методичних розробок та інструкцій, які би слугували потребам проведення чіткого розподілу ресурсів за їх кількісними та якісними показниками. Якщо склад та перелік лісових ресурсів у кожному підприємстві буде індивідуальний, то кількісні та якісні показники виміру мають бути уніфікованими. Тому, в кінцевому результаті все це впливатиме на визначення одиниці обліку тих чи інших лісових ресурсів [2].

Науковці акцентують також увагу на невирішених проблемах обліку недеревних лісових ресурсів. Йдеться про потребу мати доступну інформацію про запаси НП лісогосподарських земель не лише по Україні в цілому, а й у розрізі регіонів. Нині така інформація залишається недостатньою та недоступною для користування громадськості. Це є однією з перешкод у справі раціонального їх використання та складання реальних планів заготівель. В нашій країні потребує також удосконалення чинне законодавство, що регулює процеси управління та обліку недеревної продукції, їхню оцінку. Публічність і

доступність таких даних слугуватиме каталізатором покращення фінансового стану суб'єктів володіння й користування лісогосподарськими землями та дасть можливість частково спрямувати виручені кошти на збереження, поліпшення й охорону недеревної продукції.

Недеревні ресурси лісогосподарських земель надзвичайно різноманітні за своїм видовим складом і характером застосування. Вони включають харчові, лікарські, медоносні, технічні та інші господарські групи рослин, а також їстівні види грибів та ін. Вартість цих ресурсів в окремих категоріях лісів перевищує вартість деревини. На жаль, до останнього часу в Україні не було даних про запаси й територіальне розміщення більшості видів сировинних рослин і грибів, оскільки при таксації лісу вони відносяться до розряду так званих "побічних користувань", а тому не мають детального обліку.

Основними причинами, котрі унеможливають вирішення завдань успішного використання недеревної продукції, на нашу думку є знеособлення користування ресурсами лісу, відсутність конкретних користувачів лісовими угіддями і затверджених правил збору лісової продукції на усіх рівнях, невелика кількість переробних пунктів на місцях та надзвичайно застаріле обладнання, що використовуються для переробки сировини. Суб'єкти підприємницької діяльності не проявляють інтересу до більш прибуткової переробки, що пояснюється, зокрема, високою капіталомісткістю переробної ланки і відсутністю маркетингових досліджень, які стосуються просування і реалізації готової продукції недеревного характеру.

Результати наукових досліджень засвідчують також, що відсутність плати, та достовірної економічної оцінки недеревних ресурсів негативно позначилося на розвитку лісового господарства країни. Безкоштовне користування більшістю видів лісових ресурсів призвело до поширення економічно необґрунтованим відводам і вилученню земель лісового фонду. До цих пір у вітчизняному лісовому господарстві відсутні загальні методологічні підходи до проведення економічної оцінки лісових ресурсів, які би характеризувалися єдиною системою показників, задля здійснення комплексної оцінки недеревних ресурсів лісу. Тому, комплексна оцінка недеревної продукції лісового сектору повинна включати в себе суму оцінок земель лісового фонду, різноманітних лісових ресурсів, що мають реальну вартість, наприклад: заготівля живиці, пнів, лубу, кори, деревної зелені, деревних соків; побічні лісові користування: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, тощо.

Особливо важливим для розвитку, функціонування і відтворення лісогосподарських земель є збереження флористики й фауністики на них. Недеревні продукти рослинного походження разом з лісовою фауною є невід'ємним компонентом лісової екосистеми. Вони створюють сприятливу екологічну систему лісу. Використання недеревної продукції поряд з туризмом і рекреацією становить собою ключовий напрямок експлуатації відновлювальних ресурсів, які забезпечують збереження біорозмаїття. Вони правомірно претендують на роль передової технології природокористування, перспективної для Карпатського макрорегіону.

Нині основними завданнями державної політики в лісовому господарстві повинні стати заходи щодо освоєння та раціонального використання продукції лісового господарства. В їх складі чільне місце належить недеревним ресурсам, які б дали змогу покращити та пришвидшити збереження та відтворення лісових земель. Саме вони виступають першоджерелом, основою для розвитку і росту всього переліку продукції лісових ресурсів. Реалізація зазначеного стане можливим завдяки налагодженню адекватного обліку недеревної продукції, котра генерується землями лісогосподарського призначення і яку отримують за результатами вирубування дерев чи збирання недеревних лісових ресурсів. Аналіз засвідчує також, що діючий механізм використання продукції лісогосподарського сектора, зокрема недеревного походження потребує подальшого вдосконалення.

Список посилань на джерела

1. Малик Л. О. Формування і використання платежів за недеревні рослинні ресурси для реалізації лісової політики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.08.01 / Л. О. Малик; УкрДЛТУ. – Львів, 2001. – 20 с.
2. Сенько Є. І. Економіка комплексного використання і відтворення харчових ресурсів лісу / Є. І. Сенько, О. І. Фурдичко. – Львів : Місіонер, 1996. – 296 с.
3. Синякевич І. М. Економіка лісокористування : підручник / І. М. Синякевич. – Львів. : Вид-во ІЗМН, 2000. – 402 с.

УДК 330.332.2

*У. Я. Витвицька, к.е.н., доцент
Івано-Франківськи національний технічний університет нафти і газу*

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ У НАФТОГАЗОВИДОБУВАННІ

Одним із стратегічних напрямків посилення енергетичної безпеки України є забезпечення розвитку вітчизняного нафтогазовидобування шляхом нарощування сировинної бази новими розвіданими запасами та збільшення обсягу видобутку нафти і газу за рахунок більш повного вилучення вуглеводнів з покладів, промислова розробка яких вже здійснюється. Вирішення цих завдань потребує активізації інвестиційної діяльності не тільки у напрямку пошуку нових джерел акумуляції інвестиційних ресурсів, але й удосконалення управлінських, організаційних та економічних механізмів при її здійсненні і, особливо, розробки та застосування новітніх методичних підходів до обґрунтування інвестиційних рішень, які б відповідали існуючим економічним реаліям, враховували сучасні тенденції розвитку нафтогазовидобування та високий ступінь невизначеності, що має місце при реалізації проєктів у цій галузі.

Слід зазначити, що сектор пошуку та видобутку у нафтогазовій галузі вважається найбільш важливим і складним, як з точки зору обсягу залучення інвестицій, так і умов їх здійснення. За оцінками провідних науковців, на нього припадає близько 80 % інвестованих у галузь коштів, і ця частка має постійну тенденцію до зростання [1, с. 21].

За проведеним у 2010 році прогнозом Міжнародного Енергетичного Агентства (англ. IEA – International Energy Agency), автономного міжнародного органу в рамках Організації економічного співробітництва та розвитку, інвестиції у світову нафтогазову галузь за період 2010-2035 років повинні скласти приблизно \$11 трлн., або \$440 млрд. на рік. При цьому близько 85% цієї суми має бути спрямоване саме у сектор пошуку та видобутку вуглеводнів [2, с. 139]. Однак, зважаючи на складну геополітичну ситуацію, зокрема, на нафтовому ринку, за уточненими прогнозами обсяг інвестицій у нафтову галузь у світі вперше за останні 30 років скорочується: у 2015 році падіння перевищувало 20 % і продовжуватиметься й надалі [3].

За таких умов роль інституту оцінювання ефективності інвестиційно-інноваційних проектів як важливого інструменту, що дає змогу зменшити темпи стагнації обсягів інвестиційно-інноваційної діяльності у нафтогазовій сфері, стає особливо значущою.

Необхідно зазначити, що нафтогазовидобувна галузь характеризується низкою специфічних особливостей з точки зору аналізу й оцінювання ефективності інвестиційних проектів, що суттєво вирізняють її серед інших галузей матеріального виробництва. Найбільш істотними з них слід виділити такі [1, с. 21; 4, с. 158-159; 5, с. 207]:

- висока капіталомісткість нафтогазовидобування, а, отже, необхідність здійснення значних інвестиційних витрат;
- суттєва залежність показників і критеріїв ефективності інвестиційних проектів від природно-геологічних умов та рівня використання розвіданих ресурсів і запасів вуглеводнів;
- висока волатильність природних факторів, які визначають техніко-технологічні та фінансово-економічні параметри інвестиційних проектів;
- імовірнісний характер прогнозування більшості техніко-економічних показників розробки нафтових і газових родовищ;
- значна частка непідтвердження обсягів розвіданих запасів, а, значить, високий рівень невизначеності результатів інвестування;
- велика тривалість реалізації проектів з розробки нових чи дорозробки вже відкритих нафтових і газових родовищ, окремих покладів та експлуатаційних об'єктів (десять і більше років, а в деяких випадках і п'ятдесят);
- негативні тенденції розвитку відтворювальної структури капіталовкладень у бік збільшення частки, що спрямовується на компенсацію падіння обсягів видобутку на виснажених родовищах;
- наявність специфічних проектних ризиків, зокрема, зниження попиту на нафту і газ у зв'язку із світовою економічною кризою, політичною нестабільністю у основних нафтогазовидобувних регіонах, бурхливим

розвитком і застосуванням альтернативних джерел енергії, і, як наслідок, появою несприятливих тенденцій щодо зміни цін на вуглеводневу сировину;

- здебільшого інноваційний характер інвестиційних проектів, спрямованих у розробку важковидобувних та дорозробку виснажених нафтових і газових родовищ, оскільки передбачається застосування новітніх технологій для підвищення нафтогазовилучення, що потребує значних обсягів інвестування та зумовлює появу додаткових важкопрогнозованих видів ризику.

Окреслені особливості створюють умови, за яких оцінювання ефективності інвестиційних проектів у нафтогазовидобувній галузі є однією з найскладніших проблем сучасної економічної науки, що потребують ґрунтовних досліджень.

Список посилань на джерела

1. Підчоса О. В. Інвестиційна діяльність ТНК у світовій нафтогазовій галузі: детермінанти розвитку / О. В. Підчоса // Економічний часопис-XXI. – 2011. – №11-12. – С. 19–23.
2. World Energy Outlook 2010. – 731 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldenergyoutlook.org/media/weo2010.pdf>.
3. Падіння інвестицій в нафтову галузь становитиме більш ніж 20% – ІЕА. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/11/15/567476/>.
4. Дзебих І. Оцінка інвестиційних проектів на прикладах газової і нафтової галузей промисловості України та Росії / І. Дзебих // Міжнародна економічна політика. – 2010. – № 1-2 (12-13). – С. 156–183. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/jiepr/article/view/27578/24725>.
5. Якубовський С. О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: навч. посіб. / [С. О. Якубовський, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова та ін.] ; за ред. Якубовського С. О., Козака Ю. Г., Логвінової Н. С. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 472 с.

УДК 338.45:622.323

*Я. С. Витвицький, д.е.н., професор
Н. О. Гавадзин, к.е.н., доцент
І. М. Метюшон, к.е.н., доцент
М. С. Пілка, аспірант*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕНТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИДОБУВАННЯ НАФТИ

Постановка проблеми. Забезпеченість енергоресурсами є одним з визначальних чинників стабільності економіки будь-якої країни. За гострого дефіциту вуглеводневої сировини в Україні і високого рівня імпортозалежності важко переоцінити важливість розвитку власного нафтогазовидобувного комплексу. У досягненні цієї мети визначальна роль належить податковому

регулюванню і, зокрема, встановленню обґрунтованого рівня природно-ресурсних рентних платежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами ефективності та удосконалення механізму справляння рентних платежів при використанні природних, у тому числі нафтогазових ресурсів, в Україні займалися Б. Данилишин [1], В. Міщенко [2], М. Данилюк [3], Я. Витвицький [4], С. Педько [5], В. Башко [6], О. Молдован [7] та інші.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Досі гострими залишаються питання обґрунтованої диференціації рентних платежів залежно від основних рентиутворюючих властивостей нафтогазових родовищ, а саме колекторських властивостей пластів та глибини залягання продуктивних горизонтів.

Викладення основного матеріалу. Здійснено аналіз теоретичних основ притоку пластових флюїдів у нафтові свердловини для обґрунтування вибору параметрів, які визначають цінність нафтових родовищ та окремих покладів.

Для нафтових родовищ формула притоку нафти у свердловину має такий вигляд [9]:

$$Q = \frac{2\pi kh(p_{nl} - p_{виб})}{\mu \ln \frac{R_k}{r_c}} \quad (1)$$

де k – коефіцієнт проникливості пласта, мкм²; h – ефективна потужність пласта, м; μ – в'язкість нафти у пластових умовах, мПа·с; p_{nl} – пластовий тиск, МПа; $p_{виб}$ – тиск на вибої свердловини, МПа; $(p_{nl} - p_{виб})$ – депресія на пласт, за допомогою якої регулюється дебітність свердловини, МПа; R_k – радіус контура живлення свердловини, м; r_c – радіус свердловини в інтервалі розкриття пласта, м.

Комплексний параметр kh/μ називається коефіцієнтом гідропровідності (вимірюється у м²·м/Па·с), і саме він визначає найважливіші колекторські властивості та параметри розробки будь-якого нафтового покладу, а саме проникність (k), ефективну потужність (h) і в'язкість нафти (μ). Зрозуміло, що коефіцієнт гідропровідності є основним природно-геологічним фактором для нафтових покладів. Чим вищий коефіцієнт гідропровідності, тим сприятливіші умови розробки, а отже більшими мають бути величини рентних податкових платежів.

Що стосується глибини залягання покладу, то цей фактор суттєво впливає на вибір технічних, технологічних і організаційних рішень при розробці родовищ, а також є визначальним, особливо для нафтових покладів, при формуванні витрат на видобуток вуглеводнів.

Зрозуміло, що із збільшенням глибини рентні податкові платежі мають зменшуватись, а із збільшенням гідропровідності зростати.

Величина депресії на пласт, радіус контура живлення свердловини, радіус свердловини в інтервалі розкриття пласта є основними технологічними параметрами, які регулюються у процесі розробки родовищ і від них величина рентних платежів не повинна залежати.

На основі даних, поданих Атласах родовищ нафти і газу України [10], нами були сформовані вихідні вибірки описаних факторів, що визначають рентну цінність ресурсів нафти.

Відомо, що при статистичному аналізі з метою підвищення його достовірності, попередньо необхідно встановити закономірності волатильності досліджуваних параметрів.

Проведений аналіз глибин залягання продуктивних горизонтів нафтових родовищ України показав, що їх мінливість підпорядковується нормальному закону розподілу. Як відомо, для нормального закону достовірною, ефективною і незміщеною оцінкою є середня арифметична.

Зовсім інший характер розподілу має розподіл проникливості та коефіцієнти гідропровідності продуктивних горизонтів, які переважно підпорядковуються логнормальному закону розподілу [9]. Тому при розрахунку рентоутворюючих індексів використано значення натуральних логарифмів коефіцієнтів гідропровідності, так як у цьому випадку їх статистичні оцінки будуть достовірними, незміщеними і ефективними.

З теорії багатомірного статистичного аналізу також відомо, що при визначенні інтегральних індексів важливе значення має визначення вагомості кожного із досліджуваних факторів. При цьому, здебільшого застосовують експертні методи [2].

З метою усунення недоліків експертних методів пропонується використати кореляційно-регресійний аналіз, який дає можливість виявити зв'язок між основними чинниками, що формують рентні доходи, а саме собівартістю видобування нафти та факторами, що її визначають. Кореляційно-регресійний аналіз також дає змогу встановити чутливість впливу обраних факторів на величину рентних доходів.

Вибірку вихідних даних сформовано по основних родовищах Східного і Західного нафтогазоносних регіонів України.

В результаті проведеного регресійного аналізу отримано наступну залежність собівартості видобування нафти від обраних факторів:

$$C = 875,76 + 0,268H - 466,45 \ln \frac{Kh}{\mu}, \quad (2)$$

Стандартна статистична перевірка отриманої залежності виконана за допомогою критеріїв Фішера і Стюдента і засвідчує інформативність та достовірність отриманої моделі.

Підставивши середні значення факторів (глибини залягання та коефіцієнтів гідропровідності) у отримане рівняння, встановлено, що ступінь впливу глибини залягання покладу на собівартість видобування нафти складає 70 %, коефіцієнта гідропровідності – 30 %.

Далі розраховано рентоутворюючі індекси для основних нафтових родовищ України за формулами:

$$i_H = H_{CEP} / H_p, \quad (3)$$

$$i_{Kh/\mu} = (Kh/\mu)^p / (Kh/\mu)^{cep}, \quad (4)$$

де, i_H – рентоутворюючий індекс за глибину залягання продуктивного

горизонту; $i_{kh/\mu}$ - рентоутворюючий індекс за гідропровідність продуктивного горизонту; $H_{сер}$ - середня глибина залягання нафтоносних продуктивних горизонтів; H_p - глибина залягання покрівлі продуктивного горизонту оцінюваного родовища; $ln(kh/\mu)^{сер}$ - середнє значення коефіцієнтів гідропровідності для нафтоносних покладів основних нафтових родовищ України, $ln(kh/\mu)^p$ - коефіцієнт гідропровідності для нафтоносного покладу конкретного родовища.

Інтегральний рентоутворюючий коефіцієнт слід визначати за формулою

$$k_p = i_H \cdot \gamma_H + i_{kh/\mu} \cdot \gamma_{kh/\mu}, \quad (5)$$

де γ_H , $\gamma_{kh/\mu}$ - відповідно вагомості рентоутворюючих індексів за глибину залягання продуктивного горизонту і коефіцієнт його гідропровідності, що дорівнюють для нафтогазоносних покладів 0,7 і 0,3.

Величину рентної плати (податкових зобов'язань) для конкретного родовища (Пзн) пропонується знаходити за формулою, поданою у ст. 252.18 Податкового кодексу України, у яку додатково слід ввести пропонований рентоутворюючий індекс k_p

$$П_{зн} = V_{\phi} \cdot B_{кк} \cdot C_{взн} \cdot K_{пн} \cdot k_p, \quad (6)$$

де V_{ϕ} - обсяг (кількість) відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства, а саме видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) у податковому (звітному) періоді (в одиницях маси або об'єму); $B_{кк}$ - вартість одиниці відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства; $C_{взн}$ - величина ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин (у відсотках); $K_{пн}$ - коригуючий коефіцієнт; k_p - рентоутворюючий індекс, що враховує глибину залягання і колекторські властивості конкретного родовища.

Застосування пропонованого підходу до диференціації рентних платежів не зменшить величину надходжень до бюджету, бо нафтовидобувні підприємства, що розробляють найкращі нафтові родовища і поклади сплачуватимуть найвищі податки, з іншого боку ті підприємства, що розробляють родовища з важковидобувними та виснаженими запасами отримуватимуть значну економію коштів, які вони зможуть використати на модернізацію своїх виробничих потужностей, впровадження сучасних методів підвищення нафтовіддачі.

Висновки за результатами досліджень. Запропоновано економічний механізм, який дає змогу диференціювати рентні платежі залежно від факторів, що мають найбільший вплив на формування собівартості видобування нафти, а саме: глибини залягання продуктивних покладів, коефіцієнту гідропровідності. Розраховано рентоутворюючі індекси, що враховують глибину залягання і колекторські властивості конкретного покладу та дають змогу здійснювати рентне регулювання при розробці нафтових родовищ.

Список посилань на джерела

1. Рентні відносини в системі модернізації національної економіки / За редакцією д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. - К.: РВПС

України НАН України, 2007. – 518 с.

2. Міщенко В. С. Реформування платежів за користування надрами: методологія і практика [Текст] / В.С. Міщенко // Фінанси України – 2010. – № 3. – С. 38–49.

3. Данилюк М.О. Організаційно-економічні основи реформування нафтогазового комплексу України [Текст] / М.О. Данилюк. – К.: Манускрипт, 1998. – 237 с.

4. Витвицький Я.С. Економічна оцінка гірничого капіталу нафтогазових компаній. Наукова монографія. / Я. С. Витвицький. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2007. – 431 с.

5. Педько С. Б. Шляхи удосконалення рентних платежів у нафтогазовидобувній сфері України // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. праць РВПС України НАН України. –К.: РВПС України НАН України, 2007. – С. 74–81.

6. Башко В. Фіскальна та економічна ефективність справляння рентної плати та плати за користування надрами в Україні. / В. Башко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecofin.org.ua/wp-content/uploads/2013/01/renta_1.pdf.

7. Молдован О. Щодо реформування оподаткування господарської діяльності, пов'язаної з експлуатацією природних ресурсів України. Аналітична записка. [Текст] / О. Молдован. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/281/>.

9. Довідник з нафтогазової справи [Текст] / за заг. ред. д.т.н В.С. Бойка, Р.М. Кондрата, Р.С. Яремійчука. – К.: Львів, 1996. – 620 с.

10. Атлас родовищ нафти і газу України. Видавництво у 5 томах. // Центр Європи. – Львів. – 1998.

УДК 330.321.1

М. О. Данилюк, д.е.н., професор

І. В. Мельничук, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РИНКУ СПОЖИВАННЯ ГАЗУ В УКРАЇНІ

У період змін і адаптації до норм та законів Європейського Союзу питання споживання паливно-енергетичних ресурсів Україною стоїть гостро і потребує аналітичного дослідження. Зокрема, потребує вивчення питання споживання природного газу в Україні за останні роки, оскільки в енергетичному балансі країни його частка складає близько 30 % і є надзвичайно важливим компонентом при формуванні енергетичної безпеки України.

У таблиці 1 наведено обсяги споживання природного газу за даними НАК "Нафтогаз України" і Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕП, до 2014 року НКРЕ) за категоріями споживачів. Наведені дані не мають суттєвих відмінностей за

групами споживачів. Різниця у даних полягає у тому, що НАК "Нафтогаз" виділяє окремо категорії "Технологічні витрати" і "Втрати природного газу". У 2015 р. обсяг споживання природного газу промисловістю склав 11,416 млрд. м³ (на 19,2 % менше ніж у 2014 р.), населенням і бюджетними організаціями – 12,178 млрд. м³ (на 22,6 % менше ніж у 2014 р.), підприємствами теплокомуненерго (ТКЕ) – 6,938 млрд. м³ (на 19,2 % менше ніж у 2014 р.). Виробничо-технологічні витрати склали 3,196 млрд. м³ (на 15,5 % менше ніж у 2014 р.).

Таблиця 1 – Обсяги споживання природного газу за даними НАК "Нафтогаз" та НКРЕКП, млрд. м³ [1,2]

Категорії споживачів	Роки							
	2012		2013		2014		2015	
	НКРЕ	НАК "Нафтогаз"	НКРЕ	НАК "Нафтогаз"	НКРЕП	НАК "Нафтогаз"	НКРЕП	НАК "Нафтогаз"
Підприємства ТКЕ	8,4	8,4	8,3	8,3	7,1	7	5,88	5,9
Промислові споживачі	24,1	24,1	20,1	20,1	15,7	15,7	12,1	11,2
Бюджетні установи	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,5	0,8
Населення	17,3	17,4	16,8	16,9	15,1	15,1	11,3	11,3
Виробничо-технологічні витрати	-	3,1	-	3,5	-	2,9	-	3,2
Втрати природного газу	-	0,9	-	0,8	-	0,9	-	1,2
Разом	50,7	54,8	46	50,4	38,6	42,3	29,7	33,7

Близько 40% загального обсягу споживання газу витрачається на задоволення потреб населення (12 млрд. м³) і забезпечення системи централізованого теплопостачання бюджетним установам (близько 1 млрд. м³). Для економії необхідні радикальні якісні зміни, такі як заходи з енергозбереження індивідуальних будинків, які впроваджено в Європі (Німеччина, Скандинавські країни тощо), утеплення стін та дахів, сучасні вікна, примусова вентиляція з рекуперацією тепла, більш ефективне опалювальне обладнання (теплові насоси). Проте такі заходи є капіталомісткими, що стримує їх реалізацію.

Близько 20% загального обсягу використаного газу споживає тепло- та електроенергетика країни – вугільні ТЕС (для запуску блоків і "підсвічування" вугільного палива), ТЕЦ, та підприємства ТКЕ. Підприємствам ТКЕ зовсім не вигідно скорочувати власний бізнес: для них чим більші витрати, тим краще. Більше того, на потреби комунальної теплоенергетики використовується у більшості випадків імпортований газ. Його подорожчання в поєднанні з таким рівнем споживання впливає на збільшення витрат населення за спожитий газ, які залежать від централізованого опалення. Необхідно більше уваги приділити роботі із контролю за витратами газу підприємствами ТКЕ [3].

У промисловості обсяги використаного газу склали в середньому 40 %, проте у натуральному виразі спостерігається тенденція їх зменшення. Це перш за все пов'язано з скороченням промислового виробництва. Меншою мірою із

заходами газозаощадження, газозаміщення та енергоефективності.

Виробничо-технологічні витрати практично не змінювалися протягом аналізованого періоду в натуральному виразі, хоча їх частка в загальному обсязі споживання природного газу зросла на 3,8 % (з 5,7 % до 9,5 %). Щодо динаміки втрат, то до основних причин від яких залежить їх величина це зношеність газових мереж, а також певною мірою рівень організації робіт з обслуговування систем газопостачання відповідними підприємствами.

Загалом споживання газу в Україні можна охарактеризувати як надлишкове й нераціональне. Кінцеві споживачі не зацікавлені у скороченні обсягів споживання та реалізації заходів із підвищення енергоефективності. Окрім цього, відсутня також детальна інформація стосовно споживання природного газу в Україні, особливо населенням, комунальними та державними споживачами. Тому першим кроком для зменшення споживання газу є проведення незалежного аудиту з детальним визначенням об'ємів споживання газу, особливо населенням та державними і комунальними підприємствами.

Порівнявши прогностичний баланс споживання природного газу за Енергетичною стратегією прийнятою до 2030 р. із прогностичним балансом згідно Розпорядження Кабміну [4] і фактичними обсягами споживання природного газу у 2015 р. Слід відмітити, що у прогностичному газовому балансі на 2015 рік окремо не виділено закупівлі газу із Російської Федерації, а загальний обсяг закордонних поставок газу визначено на рівні 25,985 млрд. м³.

За підсумками 2015 року обсяг спожитого газу склав за даними НАК "Нафтогаз" на рівні 37,7 млрд. м³, що на 12% менше порівняно з 2014 роком, коли споживання становило 42,6 млрд. м³.

У Енергетичній стратегії на період до 2030 року загальне споживання природного газу у 2015 році закладене на рівні 50,6 млрд. м³ [5], що не відповідає фактичним даним цього періоду. Тому, необхідно переглянути закладені обсяги споживання природного газу в Енергетичній стратегії 2030 і внести необхідні корективи. Оскільки за останні роки спостерігається тенденція до скорочення споживання природного газу за усіма категоріями споживачів.

Проаналізувавши тенденції споживання природного газу в Україні загалом і за окремими категоріями, можна зробити наступні висновки.

1. Обсяги спожитого газу значно скоротились протягом останніх років. До основних причин такої тенденції належать: підвищення тарифів і відповідно цін на газ для всіх категорій споживачів, скорочення промислового виробництва, військові дії на Сході України та ситуація в АР Крим, використання альтернативних джерел палива, проведення енергозберігаючих заходів, перехід населення на індивідуальне опалення.

2. Частка виробничо-технологічних витрат і втрат за даними НАК "Нафтогаз" зростає, незважаючи на зменшення загального обсягу споживання газу по Україні. Заходи, щодо скорочення частки втрат повинні бути проведені на всіх ієрархічних рівнях, по-перше на законодавчому рівні, по-друге – на рівні газорозподільних підприємств, по-третє – на організаційно-технічному рівні, що передбачає заміну та оновлення мереж, встановлення засобів обліку

газу.

3. Необхідність перегляду Енергетичної стратегії 2030 з метою оцінки та коригування прогнозних обсягів споживання газу, а також використати досвід Європейських країн у формуванні і реалізації їх Енергетичних стратегій та розроблених Міжнародною енергетичною агенцією "Україна 2012. Основні положення та рекомендації Загальна енергетична політика". Зокрема, стратегічним пріоритетом мають стати: поступове та прогнозоване скасування субсидій на газ, вугілля, електроенергію та перенаправлення бюджетних ресурсів на підтримку заходів з енергоефективності. Хоча ці заходи можуть сприйматися як непопулярні, проте вони можуть надати багатоаспектні вигоди, зокрема оздоровлення державних фінансів і перенаправлення коштів на підтримку енергоефективності.

Список посилань на джерела

1. Звіт про результати діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, у 2015 році затверджений Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 31.03. 2016 р. № 515. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2015.pdf.

2. Річні звіти НАК "Нафтогаз" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/2/nakweb.nsf/0/C4775D2495121A4AC2257107003B5C8D?OpenDocument&Expand=3&>.

3. Маркевич К. Енергетична галузь України: підсумки 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY.pdf.

4. Про затвердження прогнозного балансу надходження та розподілу природного газу в Україні на 2015 рік: Розпорядження Кабінетів міністрів України – Урядовий портал № 410-р – редакція від 15.04.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248132209>.

5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 1071-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=222032>.

УДК 657.421.3

Т. І. Долішня, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

АНАЛІЗ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

В практичній діяльності менеджерам потрібно постійно приймати

різноманітні управлінські рішення щодо ціни, витрат підприємства, обсягу та структури реалізації продукції, які впливають на фінансовий результат підприємства. Так, перед ними постають питання: яку кількість продукції необхідно реалізувати, щоб отримати бажаний прибуток; який обсяг діяльності забезпечить відшкодування всіх витрат; як вплине на прибуток зниження ціни продукції та збільшення обсягу продаж; на скільки потрібно збільшити обсяг продажу в разі зростання адміністративних (або збутових) витрат, щоб зберегти існуючий рівень прибутку тощо.

Дати відповідь на вищеперелічені запитання та цілий ряд інших можна шляхом встановлення взаємозв'язку та взаємозалежності між цими категоріями.

Аналіз взаємозв'язку "витрати-обсяг-прибуток" (Cost-Volume-Profit Analysis) є потужним інструментом менеджерів для визначення точки беззбитковості (Break-Even Point). Це один з найбільш ефективних засобів планування та прогнозування діяльності підприємства.

Дослідженню питань аналізу взаємозв'язку "витрати-обсяг-прибуток" присвячені праці таких провідних вітчизняних фахівців, як С. Ф. Голова [1], В. С. Леня [2], Л. В. Нападовської [3] та інших.

Однак, зважаючи на сьогоденні реалії, зокрема на динамічні зміни податкового навантаження на підприємство, менеджерів все більше цікавить отримання бажаного прибутку вже після сплати відповідного податку на прибуток (чистого прибутку). Це обумовлює необхідність та важливість вивчення даного питання.

Метою роботи є проведення аналізу на основі чистого прибутку для обґрунтування прийняття рішень в сучасних умовах господарювання підприємств.

Розглянемо умовну ситуацію. Припустимо, підприємство займається реалізацією нафтопродуктів. Менеджер, плануючи діяльність, хоче знати, який обсяг нафтопродуктів потрібно реалізувати для отримання чистого прибутку в сумі 164 000 грн. та/або 246 000 грн. за умови, що ставка оподаткування 18%.

Показники фінансової звітності такі:

- виручка від реалізації (200 000 л x 20 грн.) – 4 000 000 грн.;
- змінні витрати (200 000 л x 10 грн.) – 2 000 000 грн.;
- маржинальний дохід – 2 000 000 грн.;
- постійні витрати – 1 000 000 грн.;
- прибуток – 1 000 000 грн.

Для визначення обсягу реалізованої продукції використаємо рівняння:

Виручка = Змінні витрати + Постійні витрати + Операційний прибуток до оподаткування

З урахуванням податку на прибуток рівняння набуде такого вигляду:

Виручка = Змінні витрати + Постійні витрати + Чистий прибуток після оподаткування / (1 – ставка податку).

Необхідний обсяг реалізованої продукції:

- для ситуації 1: $20x - 10x - 1\,000\,000 = 164\,000 / (1 - 0,18) = 120\,000$ л;
- для ситуації 2: $20x - 10x - 1\,000\,000 = 246\,000 / (1 - 0,18) = 130\,000$ л

Результати аналізу наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Аналіз на основі чистого прибутку

Показники фінансової звітності	Сума, грн.	
	1 ситуація	2 ситуація
Виручка від реалізації	2 400 000	2 600 000
Змінні витрати	1 200 000	1 300 000
Маржинальний дохід	1 200 000	1 300 000
Постійні витрати	1 000 000	1 000 000
Операційний прибуток до оподаткування	200 000	300 000
Податок на прибуток	36 000	54 000
Прибуток після оподаткування	164 000	246 000

Отже, для того, щоб підприємство отримало чистий прибуток в сумі 164 000 грн. потрібно реалізувати 120 000 л продукції. При плануванні чистого прибутку в сумі 246 000 грн. обсяг реалізації продукції необхідно збільшити на 10 000 л. Або, іншими словами, зростання чистого прибутку на 82 000 грн. можливе при збільшенні обсягу реалізації нафтопродуктів на 10 000 л. Сума податку на прибуток зросте на 18 000 грн.

Вважаємо, що для спрощення розрахунків впливу податку доцільно використовувати наступну формулу:

Зміна чистого прибутку = Зміна кількості реалізованої продукції* Маржинальний дохід на од. *(1 – ставка податку).

Тобто:

Зміна чистого прибутку = (130 000-120 000)*10*0,82=82 000 грн.

Насамкінець відмітимо, що кожна продана одиниця продукції, понад точку безбитковості, додає чистого прибутку в питомий маржинальний дохід помножений на (1 – ставка податку).

Таким чином, ґрунтуючись на результатах проведеного аналізу (табл. 1) та враховуючи й інші фактори [4], менеджер може прийняти ефективне управлінське рішення щодо зміни обсягів реалізації, оптимізації витрат, ціноутворення тощо.

Однак, в розглянутому прикладі, аналогічно як і в більшості економічних джерел, сконцентровано основну увагу на операційну діяльність підприємства. Хоча підприємства здійснюють й інші види діяльності.

Перспективи подальших досліджень нами вбачаються у розробці комплексного підходу до аналізу на основі чистого прибутку з урахуванням різних видів діяльності підприємств та інших факторів.

Список посилань на джерела

1. Голов С. Ф. Управлінський облік [текст]: підручник / С. Ф. Голов. – К.: Лібра, 2003. – 704 с.
2. Лень В. С. Управлінський облік [текст]: навч. посіб. / В. С. Лень. – К.: Знання-Прес, 2003. – 287 с.
3. Управлінський облік [текст]: підручник / Л. В. Нападовська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – 2-ге вид., доопрацьов. та доп.– К.: КНТЕУ, 2010.– 647 с.

4. Долішня Т. І. Управлінський аспект обліку / Т. І. Долішня // Теорія та практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем : IV Всеукр. наук.-практ. конф.: зб. матеріалів, 15-17 травня 2013. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 194–196.

УДК 338.26

*І. П. Кінаш, д.е.н., професор
А. Ю. Свистун, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу

ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ, НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ

Ефективний розвиток регіону неможливий без збалансованого і ощадливого споживання енергетичних ресурсів. Це пов'язано з вичерпанням невідновлювальних запасів та відсутністю реальних альтернатив їх заміни. Природні ресурси, поряд із працею і капіталом, є фактором виробництва, відсутність або нестача яких, їх низька якість, призводять до збільшення витрат інших видів ресурсів. При ефективному впровадженні політики енергозбереження область має можливість зекономити значну суму коштів, а також стабільно та незалежно розвиватись.

Політика енергозбереження – адміністративно-правове і фінансово-економічне регулювання процесів видобування, переробки, транспортування, зберігання, виробництва, розподілу та використання паливно-енергетичних ресурсів з метою їх раціонального використання та економного витрачання [2]. Законодавчою основою державної політики енергозбереження став Закон України "Про енергозбереження", який передбачає систему інституційних, регулятивних і стимулюючих заходів щодо режиму раціонального споживання ПЕР [1].

Діяльність з реалізації політики енергозбереження в Івано-Франківській області покладена на Івано-Франківську обласну раду. Нині бюджетом області фінансується програма енергозбереження для населення Івано-Франківської області на 2015-2018 роки [3]. Лідером у реалізації енергоефективних проєктів є обласний центр. Динаміка обсягу коштів на заходи з енергозбереження у м. Івано-Франківську демонструє табл. 1.

**Таблиця 1 – Динаміка обсягу коштів на заходи з енергозбереження
у м. Івано-Франківську впродовж 2011-2015 рр.**

Роки	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг коштів на заходи з енергозбереження, тис.грн.	3 226,77	1 873,80	29 097,43	25 098,10	17 664,90

Відповідно до державної програми енергозбереження в м. Івано-

Франківську вже було проведено реконструкцію чотирьох котелень ДМП "Івано-Франківськтеплокомуненерго", які після реконструкції почали використовувати у вигляді палива відходи деревообробного виробництва. Місто Івано-Франківськ уклало "Угоду мерів", відповідно до якої розробляється й стратегічний документ "Програма сталого енергетичного розвитку м. Івано-Франківськ на період до 2020 р." [4].

Розглянемо основні проекти з впровадження політики енергозбереження в Івано-Франківській області. Програма "Теплий дім". Завдяки їй старі дерев'яні віконні конструкції на сходових клітках будинків замінюють сучасними склопакетами. Інновацією проекту "Енергоефективна громада" є ефективне використання природних лісових ресурсів, шляхом їхньої переробки на щепу, яку потім можна використовувати для опалення та продажу деревообробним комбінатам.

Проект "Створення демонстраційно-промоційного центру альтернативних джерел теплопостачання на базі "Лісекоцентр" передбачає створення демонстраційного об'єкту використання сучасних котлів (на відходах деревини, пелетах, брикетах, сонячні батареї, електричні системи обігріву) на базі ДП "Лісекоцентр".

Програма "Івано-Франківськ – енергоефективне місто", створена на базі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу фахівці Інституту розвитку міста "Новий Івано-Франківськ". Вона передбачає шість модулів, які нерозривно пов'язані між собою. Окрім цього, прийнято рішення впровадити на території університету експеримент – побудувати навчальний діючий корпус на місці старої котельні, яка не використовується на території університету.

Мікропроект "Дбайливий господар" с. Рожнів Косівського району здобув перемогу у Всеукраїнському конкурсі "Кращі практики органів місцевого самоврядування".

Проект "Реконструкція вуличного освітлення з використанням енергії сонця", метою якого є приведення мереж зовнішнього освітлення до належного технічного стану, підвищення ефективності, економічності та надійності їх функціонування

Підприємство з виготовлення популярних в Україні та за її межами дитячих іграшок торгової марки ТехноК ТОВ "Інтелком" (м. Івано-Франківськ) завершило монтаж та розпочало запуск першої черги електростанції, що працює на відновлюваній енергії.

Вважаємо, що енергозберігаючу політику слід активізувати. Цьому сприятиме проведення енергетичного аудиту, який дає загальну картину втрат тепла в будинку, виявляє слабкі місця, пропонує способи усунення втрат тепла може стати одним із ефективних засобів енергозбереження в регіоні. Важливим є впровадження системи енергетичного менеджменту та моніторингу в області. Це дозволить сформуванню інформаційну систему споживання енергоносіїв та енергоресурсів і систему управління енергією, перетворить бачення політиків у сфері енергоефективності в стійку систему енергетичних заходів і завдань. Цей захід забезпечить зниження споживання енергії від 10-20 % відносно до

показників базового року. Також енергоменеджмент допоможе формувати в суспільстві свідоме ставлення до проблем енергоефективності і стане основою для створення мотиваційної моделі впровадження енергозберігаючих технологій, що призведе до інформування та популяризації економічних, екологічних і соціальних переваг ефективного використання енергії та здійснення заходів з енергоефективності [5]. Ефективним кроком в реалізації політики енергозбереження в регіоні стало б впровадження заходів з модернізації вуличного освітлення не лише в Івано-Франківську, а й в інших населених пунктах області, зокрема, Калуші, Коломиї, Долині. За нашими підрахунками це дозволить зекономити споживання електроенергії в області приблизно на 718,71 кВт/год в рік.

Список посилань на джерела

1. Закон від 01.07.1994 № 74/94-ВР Про енергозбереження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/74/94-%D0%B2%D1%80>.
2. Єрмілов С. Проблеми та шляхи удосконалення державної політики України у галузі енергозбереження / С. Єрмілов // Економіка України. – 2006. – №9. – С. 4–11.
3. Програма енергозбереження для населення Івано-Франківської області на 2015-2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/files/uploads/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%90%20%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>.
4. Програма сталого енергетичного розвитку м. Івано-Франківська на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/32506.pdf>.
5. Сердюк Т. В Особливості реалізації політики енергозбереження в Україні, досягнення та шляхи вдосконалення // Т. В. Сердюк / Вісник Хмельницького національного університету: Енергозбереження в сучасній Україні – 2012. – вип. 5 (07/03). – С. 67–71.

УДК 338.24.01: 658.011

О. В. Мельник, к.е.н.

*ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"*

ФАКТОРИ ТА ПРИЧИНИ ЗНЕЦІНЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Сучасні умови господарювання ставлять перед підприємствами все нові виклики та принципово нові проблеми, вирішення яких дозволить зміцнити конкурентні позиції на ринку. Актуальною є проблема використання потенціалу підприємства для досягнення поставлених цілей. Посилюється усвідомлення того, що розвиток, а отже, і збільшення вартості бізнесу

відбуваються за рахунок як матеріальної, так і нематеріальної складових активів підприємства. Однак, нематеріальні активи за певних умов можуть втрачати свою вартість (цінність), а підприємства ставати банкрутами.

Основним принципом ефективності використання нематеріальних активів є те, що вони повинні приносити дохід, а просте утримання на балансі даного активу веде тільки до витрат. Для виявлення таких "зайвих" нематеріальних активів необхідний повний аналіз бізнесу, і визначення його ринкової вартості, з метою продажу або передачі в орендне користування. Шляхом продажу або передачі в оренду (франчайзинг) даних активів за ринковими цінами можна не тільки отримати додаткові надходження засоби, а й зменшити витрати. Для вирішення цих завдань потрібний постійний контроль над станом нематеріальних активів і їх ринковою вартістю [1]. Що ж до вітчизняної практики в цьому питанні, то вона, має певні особливості.

Вперше про існування ринку діючих, далі – готових бізнесів, вітчизняні фахівці заявили в кінці 90-х років минулого сторіччя, а починаючи з 2000-го року цією проблемою займається ряд компаній Аналізуючи даний ринок, можна констатувати його зародковий, неорганізоване стан, а також по даний час відсутність регулюючої законодавчої бази.

Але звернімо увагу на інше. Всупереч відсутності в Україні спеціалізованого видання для ринку готових бізнесів існують видання де публікуються і оголошення про продаж діючих підприємств. При цьому мова, як правило, йде про продаж цілісного майнового комплексу як об'єкта нерухомості. І справа, крім випадків продажу збанкрутілих підприємств, не у відсутності в агентствах кваліфікованих бізнесів-брокерів. Сьогодні продавець чинного і прибуткового бізнесу не в змозі гарантувати покупцеві перехід до нього прав на нематеріальний актив у вигляді напрацьованого гудвілу.

В умовах корумпованої держави, з переходом права власності на бізнес, не переходять права на великий нематеріальний актив в особі попереднього власника цього бізнесу, який мав стійкі зв'язки з регіональною владою. Розгалужені ступені корумпованої влади в державі стримують розвиток бізнесу і постійно шкодять зростання його вартості, і навпаки, близькі і дружні відносини з корумпованим чиновницьким апаратом веде до неконкурентним методам боротьби і створює додаткові вигоди власникам бізнесу, які мають такі зв'язки. Звичайним сьогодні є коли, прихованим власником бізнесу є впливовий державний службовець, а, тому, разом із власними управлінськими рішеннями він вносить частину державного впливу, це той нематеріальний актив, який неминуче втрачається при зміні власника бізнесу [2, с. 61-78].

Крім недобросовісної конкуренції, процвітаючий в Україні "чиновницький капіталізм", заснований на принципах бізнес-зв'язків і може створювати проблеми при становленні та розвитку бізнесу. У разі переходу бізнесу в інші руки, відсутність підтримки з боку регіональної влади відразу позначиться на грошовому потоці компанії, а значить, і на її вартості, яка відразу ж зменшиться, як мінімум, на вартість гудвілу. Методи оцінки даного нематеріального активу, також, зводяться до оцінки вигод які виходять при його використанні, за винятком витрат на його існування. Мультиплікатор

впливу нематеріального активу, основою якого є корупція в ешелонах влади, може бути дуже вагомим і забезпечувати як процвітання, так і призвести до занепаду бізнесу. Прикладів цього нематеріального активу безліч, – він існує всюди, де можливе чи необхідне втручання держави в справи бізнесу. У таких умовах необхідний адекватний облік вартості нематеріального активу у вигляді відносин керівника (власника) бізнесу з владними коридорами. Правильна ринкова оцінка такого гудвілу особливо важлива при зміні власника бізнесу.

З настанням періоду стагнації, а далі і кризи, в українській економіці, коли прогнозується зростання операцій на ринку купівлі-продажу бізнесів, необхідно чітко уявлення всіма учасниками даного ринку необхідності правильного врахування вартості гудвілу та інших нематеріальних активів, а в особливості, тих, які нерозривно пов'язані з попереднім власником. Така необхідність викликана тим, що даний нематеріальний актив може становити значну частину вартості купованого бізнесу і його втрата значно знизить прибутковість, а то й зовсім призведе до банкрутства.

Список посилань на джерела

1. Мельник О. В. Механізм стратегічного управління нематеріальними активами підприємства: концептуальні засади. // О. В. Мельник / Стратегія економічного розвитку України. – 2010. – № 26. – С. 130–135.

2. Хитчнер Дж. Р. Оценка стоимости нематериальных активов / Под науч. ред. В. М. Рутгайзера. – М.: Маросейка, 2008. – 144 с.

УДК 328.47

Ю. В. Неміш, к.е.н., асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

Ефективність господарювання в ринкових умовах передбачає оптимізацію витрат та максимізацію одержання прибутку. Витрати являються каталізатором, обмежуючим фактором прибутковості, тому їм доцільно приділяти більше уваги в системі оцінки результатів господарювання.

Управління витратами підприємств нафтопереробної галузі слід розуміти як сукупність прийомів і способів, інструментів і важелів впливу на формування витрат, спрямовану на досягнення їх максимальної ефективності на підприємстві у процесі відтворення, за постійного контролю їх рівня та стимулювання зниження.

Управління витратами є складовою всебічного аналізу підприємства при цьому важливе значення відіграють рівень витрат, доходів і прибутку. Дослідження показників управління витратами, дає змогу оцінити ефективність використання та наявних ресурсів у підприємства та за їх допомогою оптимізувати всі види затрат. Основною метою цього способу аналізу лежить

можливість впливу на витрати підприємства незалежно від стадії виробництва та підвищувати якість виготовленої продукції. Аналіз управління витратами допомагає дослідити всі функції управління на підприємстві: планування, організація, мотивація, контроль, а також оцінити структуру знань, вмінь та технології які взаємодіють між собою. Важливим недоліком аналізу управління затрат підприємства є надмірна концентрація на витратах підприємства та елементах що їх складають, питомій вазі відносно загального показника, однак такий вид дослідження не показує прямого зв'язку витрат на управління з доходом чи прибутком підприємства.

Існуючі недоліки в управлінні витратами ведуть до розбалансування всього процесу їх формування, а в результаті — до зайвих витрат, чому можна запобігти при раціональній організації відповідного процесу. Наслідком цього став надмірно високий рівень витрат на ряді вітчизняних підприємств у порівнянні з аналогічними підприємствами розвинутих країн.

Конкурентоспроможність підприємства сьогодні забезпечується високою якістю, низькою ціною та швидкістю впровадження продукції на ринок, що не можливо реалізувати без значних витрат коштів на зміну технологій, удосконалення матеріально-технічної бази, підвищення кваліфікації кадрів та інше. Таким чином бачимо, що конкурентоспроможність підприємства в ринкових умовах функціонування залежить від обґрунтованості величини витрат на здійснення виробничої діяльності. Підприємство паливно-енергетичного комплексу, як і будь-яке підприємство, що функціонує в ринкових умовах, повинно постійно відслідковувати результати своєї діяльності, визначати відхилення отриманих результатів від намічених цілей та завдань. Важлива роль у цьому належить економічному аналізу господарської діяльності, прогностичній оцінці витрат і результатів, науково-обґрунтованим методам калькулювання, формування та розподілу витрат виробництва. Аналіз безпосередньо витрат виробництва дозволяє визначити відповідність техніко-економічного потенціалу підприємства та фактичних витрат на виробництво та реалізацію, визначити межі максимально припустимих витрат та недоліки системи управління ними. Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження. Воно є важливою функцією економічного механізму будь-якого підприємства. Система управління витратами має функціональний та організаційний аспекти. Вона включає такі організаційні підсистеми: пошук і виявлення чинників економії ресурсів; нормування витрат ресурсів; планування витрат за їхніми видами; облік та аналіз витрат; стимулювання економії ресурсів і зниження витрат. Такими підсистемами керують відповідні структурні одиниці підприємства залежно від його розміру (відділи, бюро, окремі виконавці).

Управління витратами на підприємстві передбачає виконання всіх функцій, які властиві управлінню будь-яким об'єктом, тобто розробку (прийняття) і реалізацію рішень, а також контроль за їх виконанням. Функції управління витратами реалізуються через елементи управлінського циклу: прогнозування і планування, організацію, координацію і регулювання,

активізацію і стимулювання виконання, облік і аналіз

Ефективне управління витратами в сучасних умовах господарювання в Україні набуває особливого значення, як для окремого підприємства, так і для економіки країни в цілому, що пов'язано з необґрунтованим підвищенням цін на продукцію, роботи та послуги вітчизняного виробництва. Тому першим етапом удосконалення системи управління витратами є впровадження прогнозування та планування їхнього рівня відповідно до змін зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на результати діяльності підприємств. Оскільки величина витрат безпосередньо залежить від запланованого обсягу виконання робіт, то визначення прогнозних обсягів виробництва передують прогнозним оцінкам рівня витрат.

УДК 620.91

*Т. М. Орищин, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

РЕСУРСНА СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ, ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

Період становлення ринкової економіки в Україні характеризується низкою особливостей, які об'єктивно вимагають формування нових методологічних підходів до оптимізації функціонування природогосподарської системи та її складової – раціонального використання природних ресурсів. Серед цих особливостей екстенсивно-затратний розвиток економіки внаслідок недосконалої структури виробництва та споживання ресурсів, недотримання природоохоронних вимог, відсутність передумов щодо заборони шкідливих технологій, технологічна відсталість обладнання тощо.

Внаслідок діяльності людини світові запаси основних видів природних ресурсів таких як нафта, природний газ, вугілля постійно зменшуються, а щорічні викиди в атмосферу окису та двоокисів вуглецю, сірки та азоту зростають. Зростання споживання і одночасне виснаження природних ресурсів та забруднення довкілля потребують негайного зменшення негативних наслідків науково-технічного прогресу і урбанізації за рахунок створення економічних механізмів щодо інновацій і впровадження ресурсозберігаючих технологій, раціонального використання природних ресурсів, екологічно чистих виробництв і споживання. Забезпечення прогресивного розвитку держави можливе шляхом ефективного використання всіх видів ресурсів, структурної та технологічної трансформації виробництва та використання існуючих конкурентних можливостей.

Значні суперечності, що характеризують сучасний стан соціально-економічного розвитку України, виявляються у протіканні економічних реформ в умовах посилення зовнішніх та внутрішніх протиріч, як в політичній, так і в економічній сфері. В цьому контексті розвиток національної економіки має ґрунтуватися на дослідженнях ресурсозберігаючого варіанта розвитку

народного господарства на основі раціонального використання ресурсного потенціалу з метою створення конкурентноздатних на внутрішньому та зовнішньому ринках товарів та послуг. Стратегічними завданнями є забезпечення інвестиційного та споживчого попиту, структурно-технологічної збалансованості виробництва, зменшення ресурсомісткості та залежності від імпорту, передусім енергоносіїв.

Найбільш економічно розвинуті країни завершили перехід до високопродуктивної ресурсозберігаючої економічної діяльності шляхом переміщення в малорозвинуті країни галузей, які не потребують висококваліфікованої робочої сили і створюють велику кількість відходів на одиницю продукції, шляхом структурної перебудови економіки за рахунок прискорення розвитку високотехнологічних і маловідходних галузей, шляхом консервації власних природних ресурсів та збільшенням обмежень щодо їх використання [1].

В цьому контексті щораз з більшою гостротою постає питання про мету і стратегію розвитку цивілізації, основу яких складає сталий розвиток. Концепція сталого розвитку як нова парадигма господарювання є, з одного боку, узагальненим результатом об'єктивно зумовленої еволюції традиційних теоретичних уявлень щодо факторів економічного зростання; з другого боку – ця концепція є науково-обґрунтованими принципами зміни неперспективних економічних моделей розвитку, які домінують у русі соціальних систем [2].

Сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності природного середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і життєвими потребами людей усіх поколінь. При сталому розвитку розширення виробничо-господарської діяльності може відбуватися як шляхом інтенсифікації та комплексного використання уже освоєних природних ресурсів, так і шляхом залучення до використання нових ресурсів[3].

Однак, зміна ідеології у використанні ресурсів, переорієнтація сфер діяльності при реалізації принципів сталого розвитку можлива тоді, коли суспільство зможе поступитися зниженням темпів росту добробуту або навіть його зменшенням. В Україні ж поки що критерієм розвитку вважається будь-який приріст виробництва і на всіх рівнях управління переважає підхід, що прогрес тотожний економічному зростанню [4]. Разом з тим, впровадження маловідходних, екологічно безпечних і ресурсозберігаючих технологій, випуск "екологічно чистих" товарів має стимулюватися державою. Тобто, необхідна система законодавчих, економічних та ринкових інструментів регулювання і управління, яка спрямована на розв'язання проблем оптимізації ресурсокористування та збереження природного середовища. При цьому необхідно удосконалювати законодавчу базу згідно з міжнародними стандартами і застосовувати економічні інструменти для раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Список посилань на джерела

1. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко та ін. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
2. Веклич О. О. Виснаження природного капіталу України // Збірник наукових праць НАН України. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Природно-ресурсний потенціал в системі просторового розвитку. – Львів, 2004. – Вип.2 (XL XI). – С. 23–29.
3. Приходько М. М. Управління природними ресурсами і природоохоронною діяльністю / М. М. Приходько, М. М. Приходько (молодший). – Івано-Франківськ: "Фоліант", 2004. – 847 с.
4. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. – К.: Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. – 88 с.

УДК 657

*В. П. Петренко, д.е.н., професор
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ЩОДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУ ІНТЕЛЕКТОКОРИСТУВАННЯ В ЯКОСТІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОЮ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ПЛАНЕТИ

Всі природні ресурси планети Земля використовуються певною частиною цих ресурсів – живими створіннями – активною складовою кругообігу і змін в природі. В переліку живих створінь особливе місце займає людина та її активна діяльність з використання ресурсів планети, їх незворотного трансформування, постійного генерування нових змін і накопичення як позитивних, так і негативних наслідків їх реалізації.

Проблема радикального реінжинірингу відносин людина-природа з повною силою сьогодні постала на порядку денному внаслідок генерування існуючим порядком і станом цих відносин цілком очевидних загроз як для кожної окремішньої людини, так і для людства загалом.

Однак, більшість пропозицій стосовно шляхів досягнення бажаного рівня добробуту і безпеки людини і людства з одночасним забезпеченням їх прагнення жити в гармонії з природою, поки що зустрічаються з величезними проблемами в реалізації потреб та суперечностей у можливостях їх задоволення. Джерелом цих потреб, суперечностей і генератором ідей щодо можливих шляхів задоволення одних потреб та створення майбутніх проблем виступає інтелект людських ресурсів, що вимагає пошуку нових підходів до управління їх результативним і ефективним використанням.

Проте, у потужній і знаковій колективній праці групи видатних українських науковців "Наукові основи національної стратегії сталого розвитку

України", в якій запропонована ними "...загальнонаціональна ідеологія [...], котра визначає світоглядну позицію людини і суспільства щодо суті відносин з приводу використання наявних природних, екологічних та інших ресурсів" [1, с. 4], місце та роль людських ресурсів виписані традиційно, згідно домінуючих до сьогоднішнього дня стереотипів. Звернемо увагу на той факт, що в розділі 2 "Рациональне використання природних ресурсів" розміщені рекомендації щодо належного використання "мінерально-сировинних", "земельних", "водних", "лісових" і, навіть "вторинних" ресурсів, а рекомендації щодо використання самих головних природних ресурсів – "інтелектуальних", носіями яких є люди – відсутні.

Однак, саме раціоналізація діяльності людських ресурсів матінки природи сьогодні потребує особливої уваги науки через пріоритетне врахування сучасних імперативів глобального розвитку, серед яких автор дослідження [2, с. 7] ідентифікувала: а) об'єктивно існуючі закономірності цього розвитку; б) суперечності між носіями протилежних інтересів, в) виклики і г) формалізовані нормативні рішення та угоди, обов'язкові для виконання суб'єктами діяльності в процесі природокористування. Цілком очевидно, що "закономірності", "суперечності інтересів", "виклики" і "формалізовані рішення" є наслідком інтелектуальної активності, людських ресурсів, якість якої і визначає отримані внаслідок цього результати.

В [3, с. 77] ця інтелектуальна активність названа "інтелектокористуванням" – процесом організації і управління належним використанням інтелектуальних ресурсів, ціннісними орієнтирами, якістю, інноваційністю і динамічністю якого і визначаються економічні, соціальні і екологічні результати та наслідки природокористування. Якщо ж природокористування відбувається за критеріями виключно потреб і вигод (без належного залучення інтелектуальних ресурсів та інтелектуальної підтримки на основі використання т. зв. "енвайроментальних" опцій), наслідки природокористування стають в кращому випадку нікчемними і плачевними, а в гіршому – катастрофічними і локально або глобально небезпечними.

В зв'язку з вищевказаним, в умовах становлення і розвитку інтелектуальної або знаннєвої економіки, будь-яким процесам природокористування повинні обов'язково передувати організація належного управління процесами інтелектокористування, генерації в результаті цього інтелектуальних продуктів (тонких, духовних і т. п. полів) щодо напрямів, способів і цілей використання інших ресурсів природи, а також прийняття всебічно обґрунтованих рішень щодо їх реалізації і отримання економічних, матеріальних (щільних, фізичних і т. п. полів). Адже, бездумне, неусвідомлене, хижацьке, злочинне природокористування, приклади і жахливі наслідки якого сьогодні спостерігається щодо всіх ресурсів природи як у всьому світі, так і в Україні, є наслідком неналежного використання інтелекту людей і людських спільнот інтелектом їх керівників.

Таким чином, процес інтелектокористування і належне управління ним слід розглядати як безальтернативну умову будь-яких процесів природокористування з отриманням від цього необхідних людству економічно

ефективних, соціально відповідальних і екологічно безпечних результатів його сталого розвитку .

Список посилань на джерела

1. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НАН України, д. е. н., проф. М.А. Хвесика]; Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України". – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40 с.

2. Тимків І. В. Соціально-економічні імперативи глобального розвитку : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук, спец. 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / І. В. Тимків. – К.: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2010. – 25 с.

3. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : наукова монографія / В. П. Петренко. – Івано-Франківськ: "Нова Зоря", 2006. – 352 с.

УДК 330.321

*І. І. Проданова, к.е.н., доцент
М. В. Горда, бакалавр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОЦІНКА СТРУКТУРИ ВИРОБНИЦТВА І ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років ціни на газ і тарифи на житлово-комунальні послуги перебувають в центрі уваги українців. Дискусії точаться навколо питань справедливості цін і монополії на ринку природного газу, спроможності наявного потенціалу країни забезпечити її енергетичну безпеку. Україна, вступивши до Енергетичного Співтовариства у 2010 р., взяла на себе зобов'язання внести зміни до національного енергетичного законодавства стосовно правил ринкової конкуренції, системи ціноутворення, екологічних нормативів діяльності підприємств енергетичного сектору та ін. Тому аналіз та оцінка структури виробництва і використання природного газу (табл. 1) є досить актуальним питанням, яке потребує вивчення.

Таблиця 1 – Обсяги видобутку і використання, імпорту природного газу в Україні

Показник, млрд. куб. м	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р., +, –	
				2013 р.	2014 р.
Видобуто	21,5	20,5	19,9	-1,6	-0,6
Використано	50,4	42,6	33,8	-16,6	-8,8
Імпорт	28,0	19,5	16,4	-11,6	-3,1

* складено на основі джерел [1, 2, 3]

Загальний обсяг видобутку природного газу в Україні у 2015 р. склав

приблизно 19,9 млрд. куб. м, що майже на 3 % менше, ніж у 2014 р. та на 1,6 млрд. куб. м нижче рівня 2013 р. Основною причиною такої ситуації є впровадження жорсткої фіскальної політики уряду, зокрема що стосується підвищення рентних ставок. Скорочення в обсягах видобутку природного газу зазнали майже всі державні компанії, натомість у секторі приватного газовидобутку спостерігався приріст (за рахунок інвестицій минулих років). Також слід зауважити, що Україна в 2015 р. не отримувала газу від ДАТ "Чорноморнафтогаз", а у 2014 р. було отримано значно менший обсяг газу, ніж у попередні роки.

На сьогоднішній день обсяги видобутку природного газу є відносно стабільними, проте має місце ряд причин, які можуть стати передумовою суттєвого їх скорочення:

- значний рівень виснаження первісних запасів великих родовищ;
- скорочення обсягів пошуково-розвідувального буріння, особливо глибокого (НАК "Нафтогаз України" забезпечує 70 % обсягів геолого-розвідувального буріння та весь обсяг експлуатаційного буріння в Україні. В світі більше 50 % обсягів цього виду робіт фінансується і здійснюється венчурними компаніями, 30-35 % – великими видобувними компаніями, близько 15 % – середніми і тільки 1-2 % – державними та іншими [2, с. 5]);
- низькі темпи розвідки нових запасів та недостатньо висока їх якість;
- підвищена глибина буріння як на наявних, так і нових родовищах (близько 5000 м);
- різке зменшення інвестицій у модернізацію та реконструкцію об'єктів газового комплексу;
- згортання дослідно-промислових робіт із підвищення газовіддачі пластів;
- неузгодженість окремих нормативно-законодавчих актів щодо користування надрами та несприятлива податкова політика (експерти МВФ запропонували Україні підняти ставки за використання надр до рівня міжнародних стандартів, розглянути можливість введення податку на додатковий прибуток і встановити короткострокові податкові пільги для залучення інвестицій).

Головними механізмами зростання видобутку природного газу є збільшення обсягів геолого-розвідувального і експлуатаційного буріння; відкриття і введення у розробку нових родовищ; удосконалення існуючих систем розробки наявних родовищ шляхом активного впровадження методів інтенсифікації та підвищення газовилучення (за допомогою таких геологічно-технічних засобів, як гідравлічний розрив, реперфорація та обробка привибійних зон свердловини); оптимізація джерел фінансування підприємств газового комплексу (бюджетні кошти, кредитні ресурси, іноземні інвестиції та власні кошти підприємств).

Щодо обсягу використання природного газу, то у 2015 р. порівняно з 2014 р. Україна скоротила його на 21 % [1], із 2013 р. – на 32,9 %. Найбільше скоротилося використання газу побутовими споживачами – на 25 %. За регульованими сегментами ринку використання газу зменшилось на 22 %, а за нерегульованими – склало 19 %. Скорочення пов'язане насамперед з

катастрофічним падінням промислового виробництва, зниженням нормативів споживання для населення і меншою мірою із заходами газозаміщення та енергоефективності. Одночасно загальне зменшення споживання ресурсу має призвести в середньостроковій перспективі до скорочення газо- та енергоемності ВВП.

Також варто зазначити, що очікується скорочення споживання природного газу населенням, теплокомуненерго та бюджетними установами внаслідок впровадження енергоефективних заходів у 2016 р. на рівні 15 %.

Загалом у 2015 р. Україна забезпечила 63 % потреб в імпортованому газі поставками з Європи [1]. На даний час перед Україною стоїть завдання налагодження повноцінного імпорту газу або заміщення його біопаливом, яке набуло особливої актуальності в умовах проведення АТО. На даний час відкрито три основних маршрути реверсу газу – через Польщу, Угорщину і Словаччину (пріоритетним серед них є останній). Проте всі реверсні контракти прив'язані до біржі, що не дає змоги домовитися з постачальниками про фіксацію ціни на тривалий термін (як наслідок – можливий дефіцит в період пікового попиту на газ).

Проаналізувавши структуру виробництва та використання природного газу в Україні, можна стверджувати про необхідність реалізації реформи щодо демонополізації ринку природного газу, створення конкурентного ринку теплопостачання; сприяння пошуку та впровадженню альтернативних джерел енергії; стабілізації режиму оподаткування і розширення його бази на усіх етапах реалізації відповідного проекту – на стадії розвідки, розробки і видобутку.

Список посилань на джерела

1. Нафтогаз України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/08BBB30220B7B47DC2257F4C00523EF8?OpenDocument>.
2. Тенденції та пріоритетні напрями розвитку вітчизняного газовидобутку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uceps.org/upload/1446025738_file.pdf.
3. Імпорт природного газу в Україну у 2008-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naftogaz-europe.com/article/ua/NaturalGasSuppliestoUkraine>.

УДК 65.011.3:658

*І. Г. Фадєєва, д.е.н., професор
Івано-Франківський Національний технічний університет нафти і газу*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЕНЕРГОАУДИТУ

Протягом останніх років в Україні можна виокремити ряд основних

тенденцій розвитку нафтогазового сектору, а саме: волатильність цін на вуглеводневу сировину, незначне зростання обсягів видобування та нафти та газу та обсягів розвідувального та експлуатаційного буріння, зниження імпорту енергоносіїв.

Серед чинників, що уповільнюють розвиток нафтогазового сектору слід зазначити: вибуття з експлуатації основних засобів, середній знос яких у 2015 році становив 68 % у нафтовидобуванні і більше 60 % ; зниження коефіцієнта нафтовилучення, який є основним індикатором, що характеризує раціональність використання сировинної бази нафтогазовидобутку (з 1960 р. по 2010 р. Коефіцієнт знизився з 0,45 до 0,29, у результаті чого більше 70 % запасів не вилучається); неефективне оподаткування; у зв'язку з недофінансуванням геологорозвідувальних робіт приріст запасів нафти і газу до їх видобутку становить не більше 50 %; відставання України від розвинених нафтових країн за результативністю інноваційної діяльності через відсутність системи управління інноваційною діяльністю та механізмів стимулювання впровадження нових енергозберігаючих технологій; частка паливно-енергетичних ресурсів, що споживаються нафтогазовим комплексом в Україні значно вище, ніж у світі (більше ніж 2/3 первинного споживання ПЕР).

Розглянувши основні проблеми підвищення енергоефективності нафтогазового комплексу України, можна зробити висновок, що одним найбільш доступних засобів підвищення конкурентоспроможності нафтогазових підприємств у сучасних умовах є політика енергозбереження і забезпечення на її основі економічної ефективності видобутку та переробки нафти і газу. У кожному конкретному випадку можуть бути обрані та впроваджені найбільш результативні заходи. Як правило, визначення переліку заходів здійснюється на основі енергоаудиту підприємства.

Незважаючи на подібність підприємств, що здійснюють один і той самий вид діяльності, кожний об'єкт має свою специфіку, тому для розробки науково-обґрунтованих заходів щодо зниження втрат ПЕР та енерговитрат, необхідно це враховувати. Такі рекомендації повинні враховувати специфіку не тільки підприємства загалом, а й його окремих ділянок та видів діяльності. Це дає змогу зробити висновки щодо створення спеціальної інфраструктури підтримки реалізації енергозберігаючих заходів.

У процесі енергоаудиту вирішується ряд завдань, послідовність яких представляє собою стандартну методику проведення енергоаудиту. Проте у підприємства – замовника можуть бути додаткові вимоги щодо складу та обсягу робіт, що проводяться. Енергетичне обстеження складається з двох етапів: документальне та інструментальне обстеження. На етапі документального обстеження здійснюється оцінка ефективності використання ПЕР на об'єктах за даними статистичної та експлуатаційно-технічної звітності щодо роботи обоюднання за звітний період. На етапі інструментального обстеження здійснюється оцінка ефективності роботи обоюднання, його фактичних експлуатаційних параметрів, розрахунок балансу споживання та розподілу ПЕР; перевірка відповідності фактичних показників енергоефективності нормативним і паспортним значенням.

Нами пропонується модифікована методика енергоаудиту, яка включає обов'язкові етапи обстеження тепло- та електропостачання підприємства з наступною розробкою рекомендацій та заходів щодо скорочення втрат усіх видів ПЕР,

Модифікована методика енергоаудиту складається з наступних етапів: 1) документальне обстеження; 2) інструментальне обстеження; 3) розрахунок можливої економії енергоресурсів та підготовка заходів щодо їх скорочення; 4) реалізація енергосервісною групою (ЕСГ) рекомендацій та заходів щодо скорочення витрат ПЕР; 5) контрольні заміри енергоаудиторів після роботи ЕСГ; 6) формування енергопаспорта з врахуванням реалізації ЕСГ енергозберігаючих заходів.

Після завершення енергетичного обстеження, використовуючи запропоновану модифіковану методику, замовник отримує: опис стану енергетичного господарства; перелік і технічні характеристики енергообладнання; методику проведення випробувань і вимірювань; характеристику діючих систем підприємства із зазначенням енерговитратних вузлів і устаткування; рекомендації по усуненню енерговитрат; результати розрахунків по економії ПЕР; звіт про виконану роботу ЕСГ, де описуються етапи проведення всіх технічних робіт і наведені всі отримані результати.

Наявність у ЕСГ спеціального енергодіагностичного обладнання дає змогу автоматизувати процеси енергетичних обстежень; складання енергетичних паспортів та формування рекомендацій щодо підвищення енергоефективності об'єктів, що підлягають обстеженню з переліком конкретних інноваційних енергозберігаючих заходів. Це дасть змогу органам державної влади обґрунтувати надання підтримки програм у галузі енергозбереження, що реалізуються даними підприємствами.

Запропонована методика дає змогу визначити науково-обґрунтовані нормативи споживання енергоресурсів з врахуванням специфіки конкретних підприємств, що у свою чергу забезпечить результатами енергоаудиту розробку не тільки типових, але й спеціальних заходів з економії енергоресурсів.

Список посилань на джерела

1. Карпаш О. М. Технічна діагностика бурового та нафтогазового обладнання / О. М. Карпаш. – Івано-Франківськ: Факел, 2007. – 272 с.
2. Мозгова А. С. Инновационные подходы к повышению экономической эффективности систем теплоснабжения // А. С. Мозгова / Вестник Российской академии естественных наук. – 2011. – №15 (4) – С.21–22.
3. Щелоков Я. М. Энергетическое обследование: справочное издание / Я. М. Щелоков, Н. И. Данилов. – Екатеринбург: УрФУ, – 2011. – 243 с.
4. Мешалкин В.П. Организационно-экономический механизм повышения энергоэффективности нефтегазовых предприятий (препринт) / В. П. Мешалкин, А. С. Мозгова, Д. А. Тюкаев. – Смоленск: из-во "Универсум". – 2014. – 76 с.

УДК 622.691.4

*І.В. Федорович, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ВТРАТ ГАЗУ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

При аналізі втрат газу велика увага приділяється класифікації факторів, які впливають на їх формування, оскільки від цього залежить пошук резервів скорочення цих втрат. Між фактором і його параметрами існує взаємозв'язок і взаємообумовленість.

В процесі класифікації фактори, що впливають на втрати газу, можна розподілити на 3 групи за певними ознаками в залежності від прийнятих правил і заданих критеріїв:

1. Природно-кліматичні.
2. Техніко-технологічні.
3. Організаційно-економічні.

До природнокліматичних факторів можна віднести рельєф місцевості та кліматичну зону. Газопроводи підприємства пролягають з одного боку по рівнинній місцевості південно-західного регіону України, що характеризується значною кількістю протяжних дюкерних переходів через великі водні перешкоди, а з другого – геологічно та геоморфологічно складному рельєфу передгірних та гірських районів Карпат, з абсолютними відмітками до 1600 м над рівнем моря, що характеризується значною кількістю повітряних та балкових переходів, активними ерозійними та зсувним процесами, важкодоступністю окремих ділянок траси. Це впливає на специфіку методів експлуатації лінійної частини МГ та на складність підтримання газопроводів в технічно справному та безпечному стані, що призводить до втрат газу. Втрати газу також є наслідком складних метеорологічних та кліматичних умов (температура навколишнього повітря, температура на глибині укладки трубопроводу, характер і обсяги опадів тощо), в результаті яких пошкоджуються трубопроводи і обладнання на них.

До техніко-технологічних факторів, що впливають на втрати газу відноситься технічний стан лінійної частини МГ та КС, який забезпечує безперебійне транспортування газу та безаварійну роботу трубопроводів і обладнання. В процесі тривалої експлуатації технічний стан газопроводів погіршується внаслідок дії внутрішньої та зовнішньої корозії, зношення деяких частин лінійних кранів, засувки і вентилів призводить до негерметичності газопроводів, а внаслідок цього виникають втрати газу. Технічний стан лінійної частини МГ характеризує також пропускна здатність газопроводу, яка залежить від діаметру газопроводу, ступені стискування газу на КС, довжини газопроводу і окремих ділянок, коефіцієнту гідравлічного опору, властивостей газу. Технічний стан основного обладнання КС характеризується ефективністю та безперебійністю роботи ГПА, їх потужністю, видом, часом простою, кількістю ремонтів та ін. Від рівня підтримання оптимальних режимів роботи

ГПА також залежить величина втрат газу. Довгострокова робота окремих ГПА і цілих КС в непроектних режимах, малих степенях стиснення газу призводить до перевитрат паливного газу, інколи до помпажу нагнітачів газу, багатьох недоцільних пусків і зупинок ГПА, що призводить до втрат газу. Рівень очистки газу від механічних домішок також впливає на втрати газу. Природний газ містить механічні тверді та рідкі домішки – пісок, пил, воду, масло, конденсат, сірчані сполуки тощо. Волога сприяє процесу корозії газопроводів і обладнання КС, утворенню кристалогідратів. Наявність у газі вуглеводнів, які конденсуються, призводить при певних термодинамічних умовах до виділення конденсату. Це знижує пропускну здатність газопроводу, збільшує необхідну потужність компресорних агрегатів. Вміст механічних домішок викликає ерозію, зношення газопроводів, компресорних агрегатів, призводить до засмічення КВП і збільшує вірогідність аварійних ситуацій на КС, газопроводах, ГРС. Все це може викликати значні втрати газу. Ще одним техніко-технологічним фактором, є врізка нових ділянок газопроводів, в процесі якої газ, що стравлюється в повітря втрачається.

До організаційно-економічних можна віднести такі фактори: рівень організації ремонтного обслуговування; рівень організації роботи служб електрохімзасту, відділу автоматики, телемеханіки і автоматизованих систем управління, рівень організації обліку та контролю втрат газу. Втрати газу багато в чому залежать від технічного стану газопроводів та КС, справність якого забезпечується виконанням ремонтних та профілактичних робіт. Так, невчасне та неякісне проведення капітальних та профілактичних ремонтів обладнання КС, МГ, невчасна заміна та переізоляція труб може призвести до значних втрат газу. Організація роботи служб ЕХЗ має великий вплив на втрати газу, оскільки ці служби забезпечують захищеність підземних комунікацій від корозії. Діяльність відділу АТ і АСУ повинна бути спрямована на підтримання належного рівня експлуатації та підвищення надійності роботи систем автоматики КС, ГРС, котелень, систем телемеханіки та ін. Збій в роботі цих систем також може призвести до втрат газу. Ще одним важливим фактором є організація обліку і контролю втрат газу. Використання нових систем обліку газу на базі електронних обчислювачів газу з класом точності вище 1.0, замірних дільниць, а також перевірка комерційних замірів газу на ГРС ЛВУМГ та пунктах прийому – передачі газу від постачальників, призведе до максимального скорочення втрат газу під впливом цього фактора.

Список посилань на джерела

1. Грудз Я. В. Статистична оцінка втрат газу в розподільних мережах/ Я. В. Грудз, Н. Я. Дрінь, В. В. Фейчук // Розвідка і розробка нафтових і газових родовищ. – 2012. – №2(43). – С.35–42.
2. Обслуговування і ремонт газопроводів / [Грудз В. Я., Тимків Д. Ф., Михалків В. Б., Костів В. В.]. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 711 с.

СЕКЦІЯ 3

Теоретико-методологічні засади обліку та аналізу податків і податкових платежів на підприємствах нафтогазового комплексу в контексті євроінтеграції

УДК 657

Г. Ф. Боднар, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

Беззаперечним пріоритетом України щодо зміцнення власної енергетичної безпеки є запровадження радикальних реформ у нафтогазовій галузі, щоб зміцнити її ефективність та привабливість як для держави, так і для інвесторів. Створення конкурентних, прозорих та недискримінаційних енергетичних ринків через регуляторні форми є одним з ключових пунктів співпраці між Україною та ЄС. Про це йдеться у Білій книзі пріоритетів для нафтогазової галузі, презентованій під час круглого столу "Реформи в енергетичному секторі: Біла книга пріоритетів для нафтогазової галузі" [1].

В силу особливого місця, яке займає податкова система у фінансових відносинах та вирішенні завдань національної економіки в цілому та нафтогазового комплексу, зокрема, найважливішого значення набуває проблема її ефективності. Під ефективністю податкового законодавства в широкому сенсі слід розуміти її здатність виконувати покладені на неї функції, тобто забезпечувати: надходження податків до бюджету в обсягах, достатніх для виконання державою своїх економічних, соціальних та політичних функцій; фінансові умови для відновлення виробничих процесів на розширеній основі.

На сьогодні в системі оподаткування, що стосується підприємств нафтогазового комплексу, існують інституційні проблеми як власне правил оподаткування, так і організацій, що покликані стежити за дотриманням цих правил. У 2014 р. КМУ підвищив податки на видобуток газу для приватних компаній з 28 % до 50 % вартості від реалізації газу, видобутого з пластів на глибинах менше 5000 метрів, та з 14 % до 28 % від реалізації газу, видобутого з глибини понад 5000 метрів. Таке підвищення розглядалося як тимчасовий захід. Однак така ситуація з оподаткуванням продовжувалася протягом 2015 року. Таким чином, в Україні для нафтогазової галузі діяв один з найважчих податкових режимів у Європі, наслідками якого стало максимальне скорочення або відмова від інвестиційних програм з геологічного та промислового буріння.

На підставі рекомендацій експертів з початку 2016 року рівень рентних платежів знижено до рівня 14 % – 29 % для приватних видобувних компаній. Однак продовжує застосовуватися різний підхід до ставок рентної плати для різних надкористувачів. Незважаючи на зниження ставок ренти, що

застосовуються до видобувних компаній, в Україні немає чіткої системи оподаткування компаній з видобутку вуглеводнів. Спрощення системи визначення рентної плати дозволила б унеможливити похибки, що виникають внаслідок застосування різних ставок ренти, скажімо, в залежності від типу видобувної компанії (незалежна, державна чи спільне підприємство) або типу споживача (постачання для промислових чи побутових потреб).

Ще однією суттєвою проблемою, яку слід вирішити, шляхом внесення зміни до податкового законодавства, є застосування окремого режиму оподаткування щодо проектів, які реалізуються в умовах угод про розподіл продукції. Такий підхід відповідатиме світовій практиці оподаткування аналогічних проектів. Сьогодні в умовах світового падіння цін на нафту особливо гостро стоїть питання створення інвестиційно привабливого середовища для нафтогазовидобувних галузей. Нові ринкові умови потребують перегляду фіскальних умов з метою створення економічно обґрунтованого фіскального навантаження для видобутку як газу, так і нафти та конденсату.

Варто зазначити, що видобуток і транспортування нафти і газу є лише початком ланцюжка створення доданої вартості в галузі, що в подальшому має супутній вплив на інші галузі. Перетворення нафти і газу на готові продукти інших галузей – це величезний бізнес, в якому закладена додана вартість. При цьому важливо, яку частку у ній займає оплата праці, оскільки звідси походять суми соціальних внесків. Суттєве зниження ставки ЄСВ в 2016 році з 41 % до 20 % на ФОП [2] дало можливість підвищити заробітну плату працівникам в межах загальних витрат на ФОП. Однак рівень інфляції, який супроводжує Україну останні два роки, знівельовав таке підвищення заробітної плати працівників галузі, що негативно вплинуло на можливість залучення на підприємства галузі висококваліфікованих спеціалістів.

Окремої уваги заслуговує питання адміністрування та контролю сплати податків. Численні перевірки підприємств нафтогазової галузі фіскальними органами не сприяють стабільній роботі, часто неузгодженість у трактуванні тих чи інших норм податкового законодавства тягне за собою тривалі судові тяганини, які відволікають трудові та фінансові ресурси, шкодять діловій репутації компаній, що в свою чергу не сприяє інвестиційній привабливості компаній.

За оцінками Міністерства фінансів, комплекс запропонованих урядом заходів, насамперед інституційних проблем податкового законодавства в нафтогазовій галузі, до 2025 р. може сприяти збільшенню видобутку природного газу в Україні приватними компаніями до 8,5 млрд. кубометрів щороку. Для порівняння: 2014-го частка приватних видобувних компаній становила 3,4 млрд. Це без урахування видобутку напівдержавного ПАТ "Укрнафта" і на 100 % державного ПАТ "Укргазвидобування", що становить в останні роки близько 14 млрд. кубометрів газу. До 2035 р. запропоновані заходи, як очікує уряд, мають привести до збільшення обсягу видобутку природного газу в країні тільки приватними компаніями до 11 млрд. кубометрів щорічно [3].

Гармонізація інтересів держави та потенційних інвесторів, яких нагально

потребує нафтогазова галузь, зокрема в питаннях оподаткування та розподілу прибутку, покликана значно покращити інвестиційний клімат галузі, залучити спеціалістів, оновити технологічне обладнання діючих підприємств, що в свою чергу дозволить зміцнити енергетичну незалежність країни.

Список посилань на джерела

1. Біла книга реформ у нафтогазовому секторі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/49609>.
2. Офіційний портал Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/nk/>.
3. Ніцович Р. Яким є внесок нафтогазової галузі в економіку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/>.

УДК 336.201

У. З. Костюк, к.е.н., доцент

Т. В. Савчук, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВПЛИВ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Сьогодні підприємства нафтогазової галузі вимушені функціонувати в складних умовах швидких змін, непередбачуваності, відсутності чітких орієнтирів розвитку. Одним з визначальних факторів їх економічного розвитку і стабільності в такій ситуації є стійкість підприємств до впливу внутрішніх і зовнішніх чинників навколишнього середовища. Рівень податкового навантаження є одним з найбільш впливових зовнішніх чинників, що впливає на діяльність підприємств нафтогазової галузі.

Актуальним питанням для економіки України на сучасному етапі розвитку є регулювання та оптимізація податкового навантаження, оскільки показник податкового навантаження є основним критерієм ефективності системи оподаткування країни. Надмірне податкове навантаження поряд із загальною економічною кризою сприяє зростанню тінізації економіки, відтоку національних капіталів за кордон, зниженню ділової активності суб'єктів господарювання. За недостатнього рівня податкового навантаження державний бюджет недоотримує кошти, а тому уряд держави не може ефективно та в повному обсязі виконувати свої функції [1].

В економічній літературі підходи до визначення поняття "податкове навантаження" різняться за суттю. В одних виданнях увага акцентується на його кількісній характеристиці, в інших – дають його якісну характеристику, розкриваючи його сутність [2]. Досить часто дане поняття ототожнюється з терміном "податковий тягар".

Також слід відмітити, що податкове навантаження пов'язують з ефектом від впливу податків на економіку країни загалом, або на фінансовий стан

підприємства зокрема. Аналіз різних дефініцій податкового навантаження дозволяє узагальнити, що податкове навантаження на підприємства – це показник, який характеризує зв'язок між фінансовими станом підприємства та економічним розвитком країни, що спричинений розмірами та кількістю податкових платежів.

Внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України кардинально змінило податкове законодавство. Певні зміни можна оцінити негативно, оскільки вони призвели до посилення податкового тиску.

Так, відбулося зменшення податків і зборів. До внесення змін було 22 податки, в результаті змін їх стало 11. На перший погляд здається, що кількість податків зменшилася в 2 рази. Насправді ж повністю скасовано лише невелику частину податків. Багато податків "укрупнили" (тобто об'єднали).

Реально ж за рахунок розширення бази оподаткування та збільшення ставок ситуація змінилася в гіршу сторону.

Ставка ПДФО збільшилася з 15 (17) % до 18 %; значно розширена база оподаткування податком на нерухомість; роздрібних торговців підакцизних товарів зробили платниками акцизу. Внесено низку змін за спрощеною системою оподаткування. А в рентну плату тепер включається плата за користування надрами для видобування корисних копалин; за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; за користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання води; за спеціальне використання лісових ресурсів; за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України [3].

Результатом проведених змін є збільшення податкового навантаження, хоча формально кількість податків зменшилася.

Згідно рейтингу податкового навантаження на бізнес, який складає Світовий банк спільно з аудиторською компанією PricewaterhouseCoopers Україна в 2015 році зайняла 107 місце серед 189 економік.

Нами здійснено обчислення податкового навантаження на окреме підприємство нафтогазової галузі. Для розрахунків взято дані за період з 2009 по 2014 рік ПАТ "Укрнафта".

Податкове навантаження розраховуємо як відношення всіх податків, що сплачуються до виручки від реалізації.

$$ПН = \sum Псн / ВР \times 100\%, \quad (1)$$

де ПН – податкове навантаження на окреме підприємство;

$\sum Псн$ – загальна сума сплачених податків;

ВР – виручка від реалізації підприємством продукції (товарів, робіт, послуг).

Враховуючи вищеподану формулу, розраховуємо податкове навантаження на ПАТ "Укрнафта". Розрахунки наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Розрахунок податкового навантаження ПАТ "Укрнафта"

Показник	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Податки сплачені, млн. грн.	3320	6287	9599	6943	6425	6128
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), млн. грн.	9978,9	20010,4	12968,2	15009,7	21101,3	27891,9
Податкове навантаження, %	33,3	31,4	74,0	46,3	30,4	22,0

Провівши відповідні розрахунки, можемо сказати, що рівень податкового навантаження починаючи з 2011 року знижується і в 2014 році становить 22 %.

Отже, можемо зазначити, що податкове навантаження у 2014 році на підприємство було середнім.

Для поліпшення свого економічного стану Україні необхідно поступово знижувати податкове навантаження, використовуючи міжнародний досвід, адаптуючи його до специфіки та умов розвитку нашої країни. За умови ефективного реформування податкової системи у частині зниження реального податкового навантаження Україна матиме шанси стати серйозним суб'єктом податкової конкуренції на світовому просторі.

Список посилань на джерела

1. Джурина О. С. Податкове навантаження: сутність та напрями зміщення [Електронний ресурс] / О. С. Джурина // Матер. конф. "Науковий простір Європи". – Польща : Вид-во Освіта і наука ТОВ, 2014. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2014/Economics/3_166406.doc.htm.

2. Стеблюк Н.Ф., Філін А.О. Вплив податкового навантаження на діяльність підприємств / "Молодий вчений" № 8 (23) Частина 1, серпень, 2015. – С.80–86.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

УДК 338.45:620.9

Т. Я. Коцкулич, к.е.н., доцент

С. В. Хома, к.е.н., доцент

О. С. Степанюк, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПОДАТКОВИЙ КОНСАЛТИНГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Підприємства нафтогазової галузі України відіграють важливу роль в реалізації фіскальної функції держави, у забезпеченні інших галузей промисловості та населення паливно-енергетичними ресурсами та забезпеченні енергетичної безпеки держави.

Діюча система оподаткування не достатньо стимулює вкладення

інвестицій у галузь. Протягом тривалого періоду часу законодавство про оподаткування нафтовидобувного сектора було спрямоване на забезпечення належного рівня податкових надходжень до бюджету. Економічна та інвестиційна ефективність оподаткування при цьому відходила на другий план [1].

В сучасних умовах нафтогазовим підприємствам не вистачає власних джерел для технічного переозброєння та модернізації основних засобів, рівень спрацьованості яких на підприємствах даної галузі становить понад 60 %. Зважаючи на роль та значення нафтогазової галузі для економіки країни, необхідно зменшити податкове навантаження до такого рівня, який дозволив би нафтогазовим підприємствам провести техніко-технологічне оновлення, а також надати їм право виводити з-під оподаткування ту частину прибутку, яка інвестується на проведення геологорозвідувальних робіт з метою розширення обсягів розвіданих запасів, а також на технічне переозброєння та інноваційний розвиток галузі.

Оподаткуванню у сфері видобутку вуглеводнів властива своя специфіка. Це обумовлено значною кількістю норм, які регулюють оподаткування цієї діяльності. Значну роль відіграє і специфіка самої галузі в області оподаткування – система розподілу доходу, що формується в даній галузі, крім того, одні і ті ж норми застосовуються до нафтогазовидобування по-особливому в різних випадках.

Як і в інших галузях, підприємства нафтогазової промисловості сплачують податки і збори, характерні як для загального режиму оподаткування, так і для нафтогазової галузі. До першої групи входять податок на прибуток, ПДВ, податок на нерухомість, ПДФО, екологічний податок і ін. В другу – рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин, рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України

Необхідно відзначити, що специфічне податкове навантаження нафтогазових підприємств визначається не простою сумою розглянутих вище податків і платежів, а варіюється на підставі їх поєднань в залежності від специфіки діяльності, стадії виробничого процесу і ряду інших істотних умов.

Можна відзначити основні особливості діяльності підприємств нафтогазової галузі, які полягають в наступному:

- переважаючий сировинний і видобувний характер;
- наявність складних технологічних процедур в процесі пошуку родовищ, у видобутку, обробці і транспортуванні нафти і газу;
- експлуатація бурового і нафтопромислового обладнання;
- високовитратний процес здійснення природоохоронних та екологічних заходів;
- специфічні методики системи бухгалтерського обліку (фінансового, податкового та управлінського обліку);
- основний продукт господарської діяльності є системоутворюючою ланкою в ланцюжку формування бюджету країни і ін.

Податкова складова займає істотну частку в фінансових потоках підприємств нафтогазової галузі, сфера податкових платежів вимагає певного керуючого впливу в сфері оподаткування.

Податкова безпека – одна з важливих складових для підприємств нафтогазової галузі. Збільшення тиску з боку регулюючих органів, постійні зміни в податковому законодавстві, складні податкові ситуації утворюють у платників податків потребу в професійній допомозі.

Специфіка податкового консалтингу підприємств нафтогазової галузі задається оподаткуванням як змістовної області, з якою працює консультант. При цьому завдання ефективного податкового консалтингу обумовлюють необхідність декомпозиції цілей в сфері оподаткування в розрізі окремих деталізованих періодів, сегментів діяльності тощо.

Отже, застосування податкового консалтингу дозволить встановити цільові параметри стану підприємств нафтогазової галузі в забезпеченні реалізації ефективних управлінських оперативно-тактичних рішень в довгостроковій перспективі в області оподаткування, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Список посилань на джерела

1. Чукаєва І. К. Оподаткування нафтогазовидобувного сектора України: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення / І. К. Чукаєва // Наукові записки. Серія "Економіка". – Випуск 23. – 2013. – С. 194–198.

УДК 336.22

І. М. Негрич, к.е.н., доцент

І. Б. Медвідь, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ КОНСОЛІДОВАНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Формування в українській практиці концепції групи компаній, визнаної для цілей оподаткування, пов'язане з поняттям консолідованої групи платників податків. Податкова консолідація передбачає наявність особливого режиму оподаткування для груп компаній, в рамках якого шляхом об'єднання окремих податкових баз і (або) сум податку всіх учасників групи визначається загальна податкова база групи і (або) загальна сума податку, що підлягає сплаті до бюджету. Даний підхід застосовувався як при оподаткуванні груп компаній податком на прибуток, так і ПДВ. Податкова консолідація передбачає максимальне відхилення або повний відступ від принципу формальної незалежності компаній, що виражається в тому, що учасники корпоративної групи, незважаючи на наявність формального статусу самотійної юридичної

особи, для цілей оподаткування можуть розглядатися як підрозділи материнської компанії, при цьому вся група визнається в якості єдиного суб'єкта оподаткування.

Відновлення і удосконалення в українській податковій практиці концепції консолідованого оподаткування може бути однією з найбільш важливих змін у податковому законодавстві. Протягом останніх років основними цілями податкової політики України продовжують залишатися формування податкової системи, що забезпечує бюджетну збалансованість і стійкість, а також стимулювання підприємницької активності і підтримку інвестицій в економіку. З огляду на цілі податкової, бюджетної та загальноекономічної політики країни, доцільним видається розвиток оподаткування консолідованих груп платників податків, що забезпечить стимулювання економічної активності та інвестиційної діяльності; зростання податкових надходжень. Крім того, подальше вдосконалення режиму податкової консолідації як абсолютно нового для податкової системи інституту не може здійснюватися без обліку результатів і наслідків, отриманих підсумками перших років його функціонування. У зв'язку з цим важливим напрямом розвитку оподаткування консолідованих груп є реалізація заходів, спрямованих на усунення негативного ефекту різкого перерозподілу податкових надходжень регіональних бюджетів.

З урахуванням зазначених цілей і пріоритетів вважаємо за доцільне здійснити відновлення і вдосконалення оподаткування прибутку консолідованих груп платників податків за наступними напрямками:

- 1) створення механізму поетапного розподілу податкових надходжень в результаті консолідованого оподаткування;
- 2) розширення сфери застосування концепції податкової консолідації;
- 3) зміна умов використання збитків учасниками консолідованої групи;
- 4) запровадження можливості розподілу відповідальності учасників консолідованої групи.

1. Створення механізму поетапного розподілу податкових надходжень від консолідованого оподаткування.

Як було зазначено раніше, одним з головних наслідків створення консолідованих груп для бюджетної системи є перерозподіл податку на прибуток учасників консолідованої групи між різними бюджетами. Створення нової системи розподілу податку на прибуток, що сплачується групами компаній, є однією з головних цілей введення концепції консолідованих груп. Разом з тим одноразовий перехід учасників консолідованої групи на нову систему розподілу спричинює значні ризики для регіональних бюджетів, пов'язані з різким відтоком значного обсягу доходів. Рішенням проблеми одноразового випадання значної частини доходів бюджетів при створенні консолідованої може стати впровадження механізму поетапного розподілу податкових надходжень від консолідованого оподаткування.

Запропонований механізм заснований на зіставленні відповідальним учасником групи розмірів податкової бази, розрахованої в умовах створення консолідованої групи, і податкової бази, розрахованої за загальними правилами в разі, якби консолідована група не була б створена. При цьому в разі значного

відхилення в бік зменшення розміру податкової бази, обумовленого створенням консолідованої групи, частина консолідованої податкової бази, виходячи з якої здійснюється сплата податку в регіональний бюджет, коригується на нормативне значення коефіцієнта допустимого відхилення, величина якого встановлюється для перших періодів застосування концепції консолідованого оподаткування.

Алгоритм запропонованого механізму розподілу передбачає наступні етапи.

1. Визначення по кожному регіону, на території якого знаходяться учасники консолідованої групи або їх відокремлені підрозділи, розмірів прибутку, обчисленого з сукупності показників учасників консолідованої групи

$P_{к2}$ - величина прибутку, обчислена за правилами, передбаченими для розподілу консолідованої податкової бази учасниками

P_3 – величина прибутку, обчислена за загальними правилами, які мали б місце в разі, якби консолідована група не була створена (виходячи з доходів і витрат кожного учасника і стандартних правил розподілу прибутку для сплати податку в регіональні бюджети).

2. Зіставлення обчислених показників величини прибутку і розрахунок значення відхилення (ΔP) по кожному регіону.

$$\Delta P = P_{к2} - P_3 \quad (1)$$

3. Для регіонів, у яких отримана негативна величина відхилення – розрахунок коефіцієнта відхилення (k) і зіставлення його значення, по модулю взятого, з нормативним значенням коефіцієнта відхилення, встановленого для кожного з чотирьох перших років застосування консолідованого оподаткування (k_n).

$$k = \Delta P / P_3 \quad (2)$$

Пропонується значення нормативного коефіцієнта (k_n) для першого року – 0,2, для другого року – 0,4.

4. Розрахунок підсумкової величини прибутку, прийнятої для розрахунку суми податку для кожного регіону (P), яка визначається:

4.1. Для регіонів, де отримано від'ємне значення показника ΔP , коефіцієнт відхилення k знаходиться в межах нормативного значення – в розмірі, що дорівнює показнику $P_{к2}$.

$$\text{Якщо } \Delta P < 0 \text{ і } k \leq k_n, \text{ то } P = P_{к2} \quad (3)$$

4.2. Для регіонів, де отримано від'ємне значення показника ΔP , коефіцієнт відхилення k перевищує нормативне значення – в розмірі, рівному показнику мінімальної величини прибутку (P_{min}), який розраховується як показник P_3 , скоригований на нормативний коефіцієнт відхилення.

$$\text{Якщо } \Delta P < 0 \text{ і } k > k_n, \text{ то } P = P_{min} \quad (4)$$

$$P_{min} = P_3 \times (1 - k) \quad (5)$$

4.3. Для регіонів, де отримано позитивне відхилення – в розмірі, що дорівнює показнику $P_{к2}$, зменшеному на розмір коригування відхилення мінімальної величини прибутку.

$$\text{Якщо } \Delta P > 0 \text{ то } P = P_{к2} - P_{min} \quad (6)$$

Необхідність здійснення коригування на етапі 4.3 виникає в зв'язку з тим,

що на етапі 4.2 регіонам з відхиленням величини прибутку на рівні вище нормативного частково компенсується частина зниженої податкової бази, а значення прибутку, що використовується для розрахунку податку, приймається рівним показнику мінімальної величини прибутку (P_{min}), який для зазначених регіонів завжди буде більше показника $P_{кз}$. Оскільки порядок розподілу суми податку між бюджетами не повинен впливати на загальний розмір податкової бази всієї консолідованої групи, компенсація зниженої податкової бази для суб'єктів, зазначених в п. 4.2, може бути здійснена тільки за рахунок податкової бази інших суб'єктів.

Серед плюсів введення консолідованого оподаткування можна виділити наступні:

- за рахунок використання консолідованої звітності з податку на прибуток організацій і сплати цього податку, виходячи з фінансового результату консолідованої групи платників податку, знижуються можливості використання схем з ухилення від сплати податків із застосуванням трансфертного ціноутворення [1]. Для держави зникає необхідність здійснення складного контролю застосування трансфертних цін взаємозалежними організаціями;

- створюються умови для об'єднання ряду процедур податкового адміністрування по відношенню до учасників консолідованої групи платників податків і зниження витрат шляхом перекладання основних обов'язків щодо обчислення та сплати податку на прибуток організацій, сплату пені та штрафів, а також за поданням до податкового органу відповідної податкової декларації на одну особу – відповідального учасника консолідованої групи платників податків;

- створюються преференції для взаємозалежних організацій-учасників консолідованої групи платників податків;

- консолідація податкових зобов'язань інтегрованих структур сприятиме уніфікації податкової системи;

- інститут консолідації буде стимулювати розвиток інтегрованих структур, що сприяє конкурентоспроможності взаємопов'язаних виробників на внутрішньому і міжнародному ринках.

З точки зору держави консолідація спрощує адміністрування податків, а також сприяє рівномірному розподілу податкових надходжень. Необхідно відзначити, що найважливішим питанням будь-якого нового податкового режиму є питання його застосування, тобто механізм його використання. Очевидно, що для бюджету країни даний режим може розглядатися виключно як пільга (в деяких країнах він так і називається). Дана пільга носить стимулюючий характер, дозволяючи вертикально-інтегрованим компаніям вкладатися в проекти, збиткові на початкових стадіях їх розвитку. Встановлюючи спеціальні правила оподаткування корпоративних структур, держава тим самим стимулює їх розвиток, незважаючи на значні втрати бюджету на початковому етапі. В результаті очікується прискорення темпів економічного зростання і, відповідно, збільшення частки податкових надходжень.

Список посилань на джерела

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Консолідована фінансова звітність" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
4. Perdelwitz A. Germany – Corporate Taxation. IBFD; Tax Research Platform: Country Analyses – Germany. P. 94 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.ibtd.org/kbase>.
5. Robert E. France – Corporate Taxation. IBFD; Tax Research Platform: Country Analyses – France. P. 124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.ibtd.org/kbase>.
6. Roose E. N., Mizutani T., Tomita C. Japan – Corporate Taxation. IBFD; Tax Research Platform: Country Analyses – Japan. P. 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.ibtd.org/kbase>.

УДК 657.22:504.03

В. К. Орлова, к.е.н., професор

С. М. Кафка, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РЕНТНІ ПЛАТЕЖІ В НАФТОГАЗОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ: ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРЕРОЗПОДІЛ

Нарощення ресурсної бази розвитку регіонів в умовах децентралізації управління вимагає додаткових досліджень з актуальних проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави.

Для нормального функціонування та розвитку регіонів потрібні фінансові ресурси, одним з потужних джерел яких є податкові надходження до місцевих бюджетів. Проте система їх перерозподілу між бюджетами різних рівнів потребує подальшого дослідження та вдосконалення, оскільки низка податків та податкових платежів, що наповнюють місцеві бюджети є недостатньою, а інколи й не цілком справедливою.

Одними з можливих джерел коштів для забезпечення сталого розвитку регіонів в умовах постійного бюджетного дефіциту може бути рентна складова. Тому проблема природної ренти у реформуванні відносин між центром та регіонами, забезпеченні децентралізації управління та пошуку нових справедливих відносин між вказаними суб'єктами є особливо актуальною.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні та розробці теоретико-методологічних засад і науково практичних рекомендацій з залучення та

використання рентних платежів в розвиток регіону в умовах децентралізації управління.

Природа рента як економічна категорія є доходом від суспільної діяльності на надра. Стаття 13 Конституції України встановила, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу, що вимагає особливого підходу до користування такими об'єктами. Тому рентна плата виконує соціальну функцію – розподіляє доходи від її використання між всіма членами суспільства.

За своєю суттю рента є тим, що надано природою, а не зароблено працею чи капіталом, саме тому вона не може присвоюватися підприємством, а повинна використовуватися на користь всього суспільства, в першу чергу громади, де здійснюється діяльність підприємства-надрокористувачі.

Природно-ресурсна рента розглядається нами як надприбуток надрокористувачів, отриманий від використання природних ресурсів, є комерційною вигодою, тому має бути частково вилучений у формі рентних платежів на користь суспільства і держави з метою перерозподілу цих коштів на природоохоронні та інші програми. Маємо зауважити, що в регіонах нафтогазовидобутку рентні платежі повинні в першу чергу використовуватися для зменшення та усунення негативного впливу на довкілля території, де розташовані такі підприємства.

Податковим кодексом України базою для нарахування рентної плати встановлено обсяг товарної продукції, видобутої з глибини до 5000 м та більше 5000 м. Ставки рентного податку враховують вид ресурсу (природний газ, нафта, газовий конденсат) та категорію споживачів – населення чи юридичні особи. З 1 квітня 2016 року знижено ставки рентної плати за видобуток газу: природного газу, видобутого з покладів до 5000 м, – з 70 % до 29 %; з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 м, – з 55 % до 29 %; з покладів, які повністю залягають на глибині понад 5000 м, – з 28 % до 14 %.

Змінилися в бік підвищення і ставки рентної плати за транспортування, транзитне транспортування природних ресурсів територією України: 0 за транзитне транспортування 1000 куб. м природного газу за кожні 100 км відстані відповідних маршрутів його транспортування (було 0,21 дол. США);

Ставки за транспортування 1 т нафти магістральними нафтопроводами, а також за транспортування 1 т нафтопродуктів магістральними нафтопродуктопроводами залишилися без змін – по 0,56 дол. США.

Природний газ виключено зі складу плати за транзитне транспортування трубопроводами територією України.

Наприклад, рентна ставка в Казахстані становить 70 %, Норвегії – 78 %, але рівень енергетичної незалежності цих країн в рази більший, ніж України. Натомість у Польщі вона становить всього 19 %, причому стягується з прибутку, а не з доходу.

Платники	Суб'єкти господарювання, у тому числі громадяни України, іноземці та особи без громадянства, зареєстровані відповідно до закону як підприємці, які набули права користування об'єктом (ділянкою) надр на підставі отриманих спеціальних дозволів на користування надрами (далі – спеціальний дозвіл) в межах конкретних ділянок надр з метою провадження господарської діяльності з видобування корисних копалин.
Порядок обчислення і сплати	Застосовується ставка рентної плати до бази оподаткування. Рентна плата за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату, яка зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі.
Розмір та умови сплати	<i>Для потреб промисловості:</i> Ставки рентної плати за користування надрами для видобування газу природного з 55 до 29 % (видобутий з покладів до 5000 м) та з 28 до 14 % (видобутий з покладів понад 5000 м); <i>Для потреб населення:</i> Ставки рентної плати за природний газ, видобутий з покладів до 5000 метрів з 70 до 29 % з 1 квітня 2016 року.
Об'єкт справляння	Обсяг товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), що є результатом господарської діяльності з видобування корисних копалин у податковому (звітному) періоді, приведеної у відповідність із стандартом, встановленим галузевим законодавством.

Рис. 1. Механізм нарахування рентної плати за Податковим кодексом України № 2755-VI [1]

Діюча система нарахування рентної плати є некоректною, оскільки не враховує її зміст та призначення. Природна рента за своїм змістом є доходом від суспільної власності на надра і розглядається нами як надприбуток надрокористувачів і мають використовуватися на користь суспільства в цілому, тому мають надходити до державного бюджету і повинні бути одним з основних фінансових джерел його наповнення.

Інша частина питання повинна враховувати лише площу чи обсяг вилучених з економічного обороту надр і тому має нараховуватися за ставками податку за використання надр в цілях місцевої громади для її розвитку, відновлення території видобування, зменшення та усунення нищівного впливу на них. Ці завдання має вирішувати місцева громада, тому й плата за надра повинна поповнювати місцевий бюджет.

Отже, вважаємо за необхідне запропонувати замість діючої сьогодні рентної плати два види податків: природно-ресурсну ренту та плату за використання надр.

Крім того з квітня 2016 року були підвищені ставки рентної плати на видобуток газу для населення з 20 % до 29 % (з покладів до 5 000 м) з метою залучення до державного бюджету додаткових надходжень, які мають бути спрямовані на підтримку домогосподарств з низьким рівнем доходів [2]. Проте збільшені ставки рентної плати за користування надрами при видобутку природного газу не сприяли розвитку підприємств галузі та збільшенню видобутку вуглеводнів ними.

Так, влада планує з 2017 року знизити ренту для газодобувних компаній, але натомість буде збільшено податок на прибуток, як компенсація зниження

надходжень коштів до державного бюджету від рентних платежів. Не завжди низька ставка податку призводить до збільшення обсягів видобутку. Так подальші наукові дослідження повинні знайти правильну пропорцію між цими показниками, яка б дозволила отримати позитивний результат, тобто збільшити обсяги видобутку газу і зберегти обсяг надходжень до державного бюджету.

Сформуємо пропозиції щодо реформування рентних платежів в нафтогазовій промисловості України:

- провести науково-дослідницькі роботи з удосконалення порядку обчислення розміру рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин, рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України та рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;

- запровадити диференційований підхід до рентного оподаткування за нафту, природний газ та газовий конденсат залежно від умов видобування (природних умов, глибини видобутку), гірничо-геологічних умов, зокрема глибини залягання і продуктивності родовища, середнього дебіту свердловин; залежність від фактичного рівня цін на нафту і природний газ;

- виокремити з існуючої сьогодні рентної плати, що була запроваджена в якості так званого спрощеного рентного податку, два види податків: а) природно-ресурсну ренту, яка за своїм змістом є доходом від суспільної власності на надра і має розглядатися як "незароблена" частина прибутку, надприбуток надрокористувачів, що працюють на вже освоєних родовищах зі сприятливими гірничо-геологічними умовами. Тому її слід нараховувати диференційовано, залежно від характеристик окремих нафтогазових родовищ та трудомісткості видобутку конкретних видів нафтогазових ресурсів на цих родовищах і спрямовувати в державний бюджет. Використовуватися вилучені кошти повинні на користь суспільства в цілому, а саме – на забезпечення сталого розвитку економіки, і в т.ч. на забезпечення соціальних потреб населення. Ця рента сплачується у формі відсотків від прибутку підприємства. б) плату за використання надр, яка при наявності природно-ресурсної ренти повинна ураховувати обсяг видобутку і бути направлена до місцевих бюджетів. З метою розвитку нафтогазової галузі частку рентних платежів не вилучати з підприємств, а залишати її як реінвестиції в їх розвиток.

Список посилань на джерела

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.
2. Лист ДФС України від 22.01.2016 №2038/7/99-99-15-04-02-17 "Про особливості справляння рентної плати у 2016 році" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta-sumy.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/listi-dps/66179.html>.

УДК 338.24.021.8

У. Ю. Палійчук, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ: МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) України було створено у 1996 році за зразком моделі пулу електроенергії Англії та Уельсу. ОРЕ є впорядкованою системою здійснення операцій купівлі-продажу електричної енергії. Протягом тривалого часу робота ОРЕ, як і енергетичної галузі в цілому, була нестабільною. Це було пов'язано, насамперед, з проблемами неплатежів та накопиченої заборгованості за відпущену електроенергію. В результаті здійснених урядом низки заходів, у тому числі пов'язаних з початком приватизаційних процесів та залученням нових менеджерів у галузь, починаючи з 2000 року спостерігається стійка тенденція до досягнення повної оплати за відпущену електроенергію [1].

Основою електроенергетики України є Об'єднана енергетична система (ОЕС) країни, яка здійснює централізоване електрозабезпечення споживачів, взаємодіє з енергосистемами суміжних держав, забезпечує експорт, імпорт і транзит електроенергії. ОЕС об'єднує енергогенеруючі потужності і розподільні мережі регіонів України, які сполучені між собою системними лініями електропередачі (рис.1).

Всі суб'єкти енергетики – ліцензіати (генеруючі компанії, розподільчі компанії, постачальники електроенергії) – формують Оптовий ринок електроенергії (ОРЕ), який функціонує по вже застарілій моделі "єдиного покупця" (пулу) [1].

Як відзначається у [2], основними недоліками поточної моделі оптового ринку електроенергії України є відсутність прямих контрактів з виробниками, що обмежує конкуренцію в сфері роздрібного постачання, а також неможливість для пересічного споживача змінювати постачальника. Механізм формування тарифів є недосконалим і, як наслідок, спостерігаємо недоотримання генеруючими компаніями коштів за вироблену електроенергію, що, в свою чергу, не дозволяє їм інвестувати в модернізацію потужностей.

До проблем, властивих безпосередньо моделі "єдиного покупця", в умовах України додаються також проблеми, зумовлені специфічними обставинами:

- наявність непогашених боргів між учасниками ОРЕ;
- дефіцит поточних платежів;
- адміністративне втручання у потік коштів на ОРЕ;
- неефективна конкуренція, що спонукає регуляторне втручання;
- відсутність ринку допоміжних системних послуг (відсутність пікової/маневрової потужності);
- адміністративне втручання в управління ринком;
- перебування мереж у власності обленерго надає їм переваг у конкуренції в сфері роздрібного постачання;

- відсутність механізмів кредитних гарантій та управління ризиками;
- відсутність стимулів для ефективного управління обмеженнями в передавальних мережах.

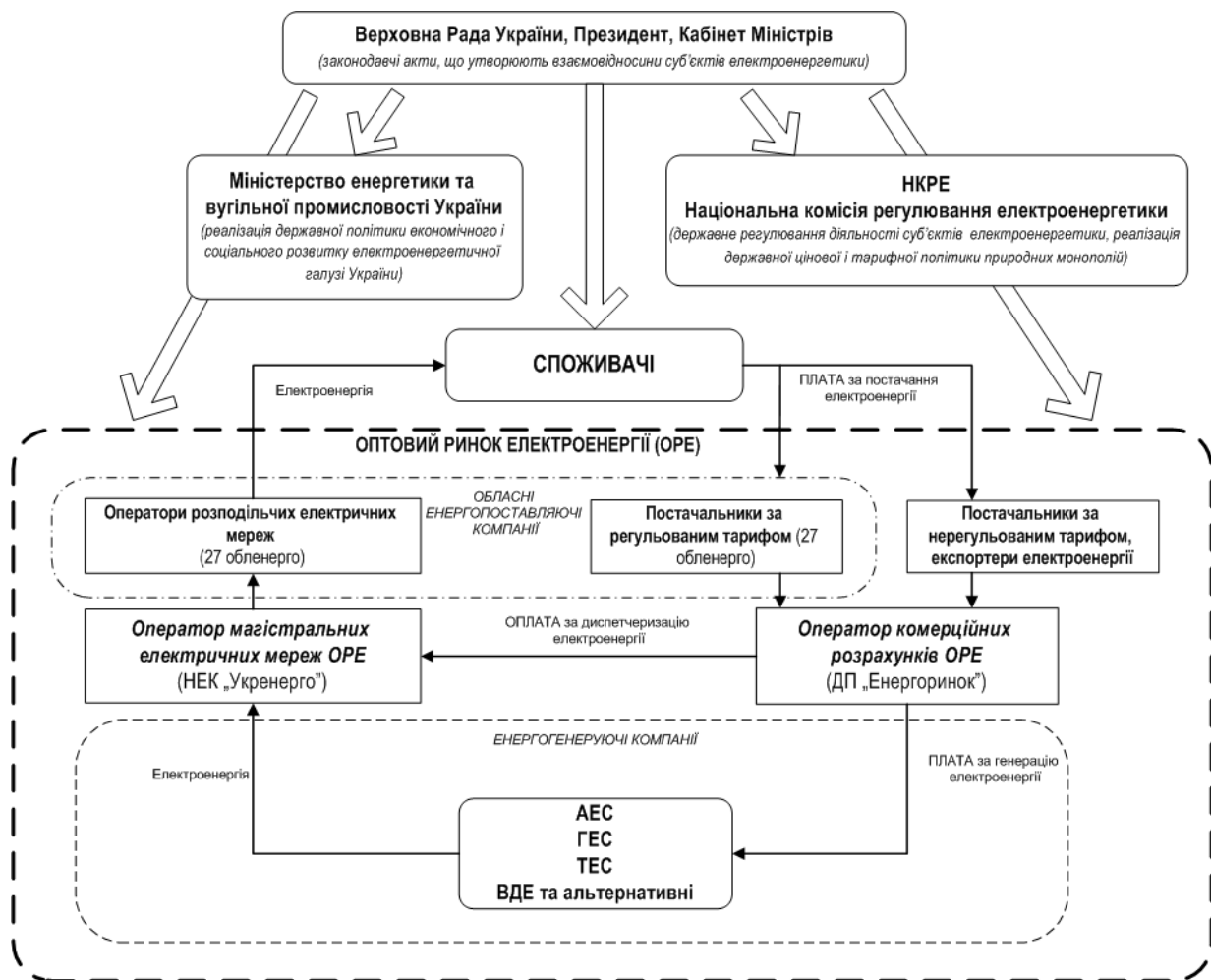

Рис. 1. Діюча структура енергетичного ринку України [1]

З огляду на те, що сучасні тенденції розвитку електроенергетичної галузі та проблеми, що накопичилися, вимагають переходу від ринку "єдиного покупця" до ефективнішої і орієнтованої на потреби споживачів моделі ринку електроенергії, в Україні затверджена поетапна концепція переходу від існуючої моделі ринку до прогресивнішої конкурентної моделі двосторонніх контрактів з балансуєчим ринком [1].

Принциповими засадами перетворення та лібералізації ринку електроенергії в Україні, що визначаються положеннями законопроекту Міністерства енергетики та вугільної промисловості "Про ринок електроенергії", є наступні [3]:

- відповідність правилам, прийнятим в ЄС (Третій енергетичний пакет);
- споживачі можуть прогнозувати витрати через можливість укласти довгострокові контракти;
- споживач обирає постачальника, який сформує найбільш привабливий тарифний пакет;

- субсидування ТЕЦ та ВДЕ розподіляється між усіма споживачами однаково, за рахунок тарифу оператора системи передачі;

- НКРЕКП не встановлює тарифи для виробників електроенергії. Тарифи встановлює ринок, а це – мотивація для зниження ціни та покращення якості послуг;

- продаж та постачання електроенергії за ринковими цінами дозволяє виробникам отримати кошти на модернізацію, залучати інвестиції;

- виробник, трейдер (посередник) та транспортувальник електроенергії не можуть належати одному власнику. Це покращить умови конкуренції.

Структура нового ринку електроенергії передбачає три способи організації продажу та розрахунків за електроенергію [3; 4], а також паралельне функціонування декількох сегментів (рис. 2):

1. Ринок двосторонніх договорів.

На ринку виробники можуть напряму продавати електричну енергію збутовим компаніям та кінцевим споживачам, які отримали статус незалежного постачальника. Такі договори не регулюються, зокрема щодо ціни, умов оплати та строку їх дії. Суб'єктами ринку двосторонніх договорів є: виробник електроенергії, незалежний постачальник електричної енергії, гарантований постачальник електричної енергії, електророзподільне підприємство, електропередавальне підприємство, кваліфікований споживач. На ринку двосторонніх договорів постачальники електричної енергії покривають більшість своїх потреб у електричній енергії. Регулятор не має права втручатися у ціноутворення та взаємовідносини учасників ринку двосторонніх договорів, будь-який споживач має право здійснювати операції купівлі-продажу електричної енергії. Постачальники мають право укладати прямі двосторонні договори з виробниками на умовах, які є предметом домовленості сторін, у тому числі з фіксацією ціни на електроенергію на довгий термін, що дозволить більш чітко прогнозувати доходи та видатки.

2. Ринок "на добу наперед".

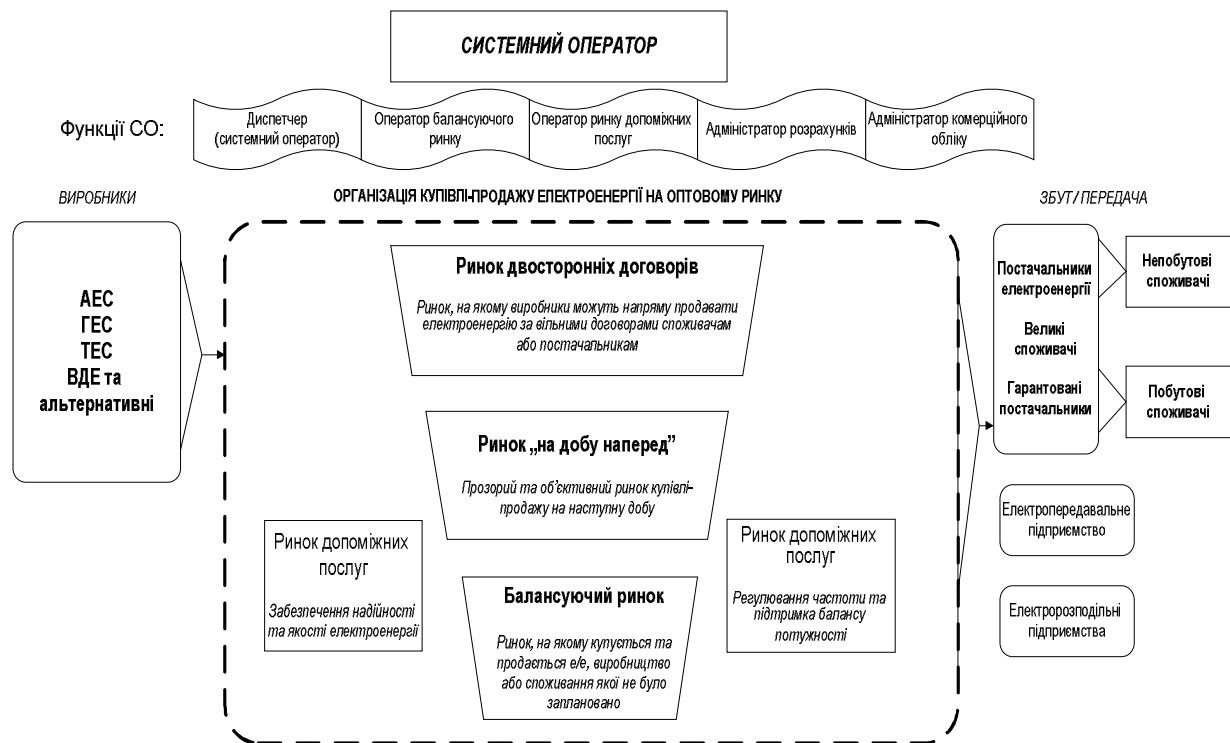
Ринок, на якому учасники продають електричну енергію з виконання контрактів "на наступний день" шляхом подання заявок на купівлю/продаж оператору ринку. Ринок створений з метою зниження небалансів учасників ринку. Суб'єктами ринку "на добу наперед" є: виробник електроенергії, незалежний постачальник електричної енергії, гарантований постачальник електричної енергії, гарантований покупець електричної енергії за "зеленим тарифом", електророзподільне підприємство, електропередавальне підприємство, оператор ринку "на добу наперед". Ринок "на добу наперед" функціонально є біржею, на якій визначається єдина ціна на електроенергію за принципом маржинального ціноутворення на основі балансу сукупного попиту та сукупної пропозиції.

3. Балансуючий ринок.

Ринок, організований системним оператором з метою балансування обсягів виробництва та імпорту електричної енергії (пропозиція), споживання, експорту електричної енергії (попит) та врегулювання системних обмежень в об'єднаній енергетичній системі України, а також фінансового урегулювання

наслідків небалансів електричної енергії. Суб'єктами балансуючого ринку є: виробник електроенергії, незалежний постачальник електричної енергії, гарантований постачальник електричної енергії, гарантований покупець електричної енергії за "зеленим тарифом", системний оператор, адміністратор розрахунків, а також кваліфікований споживач, за умови, що він набув статусу учаснику ринку та став стороною, відповідальною за баланс. Балансуючий ринок – це фактично система розрахунків за фактом споживання електричної енергії, яка спрямована на стимулювання максимально точного виконання заявлених графіків споживання та виробництва.

Окрім цього, на ринку додаткових послуг системний оператор закуповує ці послуги з метою забезпечення сталої та надійної роботи об'єднаної енергетичної системи України і якості електричної енергії відповідно до встановлених стандартів.

Рис. 2. Принцип організації купівлі-продажу електроенергії за новою моделлю оптового ринку (складено на основі [3; 4])

Як зазначають експерти [5], лібералізація ринку електроенергії передбачає створення нових правил роботи оптового ринку електроенергії, де будь-які компанії (за умов відповідності певним критеріям) отримають право доступу до оптового ринку. Роздрібний ринок повинен насититись новими постачальниками, які створять власну споживацьку мережу і запропонують свої конкурентні переваги майбутнім споживачам. Такі компанії стануть альтернативою існуючим обленерго. На ринку з'явиться вибір, коли споживачі зможуть вибрати постачальника.

Реформи вимагатимуть нових правил функціонування електричних мереж. Головною передумовою їх здійснення на ринку електроенергії має стати поділ

ринку на ринок електроенергії як продукту (товару) та функціонування мережевих сервісів (передача та розподіл, забезпечення якості, координації балансування попиту та пропозиції, забезпечення стабільності енергосистеми). Такі зміни дозволять відокремити ціну електроенергії і послуг з її постачання [5].

Як зазначається у [3; 4], перехід на нову модель функціонування ринку електроенергії України в частині відновлюваної енергетики передбачає збереження всіх гарантованих державою привілеїв для ВДЕ. Модель ринку передбачає гарантоване фінансування "зелених" тарифів за рахунок Фонду розподілу вартісного дисбалансу. Гарантований покупець зобов'язаний купувати у суб'єктів господарювання, яким встановлено "зелений" тариф, всю електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики з альтернативних джерел енергії за "зеленим" тарифом протягом всього строку застосування "зеленого" тарифу. Організаційно гарантований покупець є державним підприємством, через яке держава виконує свої обов'язки перед виробниками ВДЕ. Крім цього, в частині стимулювання виробників ВДЕ, для вітрових та сонячних електростанцій встановлюються пільгові ставки оплати за спричинені небаланси (до 2030 року).

На ринку електроенергії має місце факт контролювання ціни на електроенергію та обсягів її виробництва повністю з боку держави, що свідчить про відсутність ринкової свободи гравців ринку і споживачів [6], практично всі види діяльності безпосередньо регулюються НКРЕКП. Прийняте законодавство щодо реформування ринку поки що не впроваджується. Проведений аналіз свідчить також, що спільною невирішеною проблемою для всіх сегментів енергетичного ринку залишається проблема відсутності регулятора. З одного боку, регулятор повинен не допустити необґрунтованого підвищення тарифів або обмеження постачання обсягу продукції з боку компанії-монополіста, а з іншого – створити для підприємств-операторів мереж такі умови, щоб вони могли отримувати достатньо прибутку для розвитку за рахунок власних коштів. Доки закон про регулятора не прийнятий, енергоринок не може запрацювати на конкурентних засадах [7].

Список посилань на джерела

1. Модель енергоринка України [Електронний ресурс] // "Укренергоекспорт". – Режим доступу: <http://www.ukrenergosexport.com/uk/content/модель-енергоринка-україни>.
2. Коссе І. Реформа ринку електроенергії в Україні. Консультативна робота №4 [Електронний ресурс] / Ірина Коссе // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2012/Policy_Paper_4_final.pdf.
3. Нова модель ринку електроенергії [Електронний ресурс] // Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. – Режим доступу: <http://energyreform.uacrisis.org/electricity>.
4. Реформування енергоринка України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uba.ua/documents/doc/julia_nosulko_04_06_14.pdf.

5. Лібералізація ринку електроенергії [Електронний ресурс] // Onstan. – 2015. – Режим доступу: <http://onstan.com/ua/liberalizatsiya-rinku-elektroenergiyi/>.

6. Експерти заявляють, що монополія на ринку електроенергії відсутня [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2015. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-economics/1935892-eksperti-zayavlyayut-scho-monopoliya-na-rinku-elektroenergiji-vidsutnya.html>.

7. Кацер-Бучковська Н. Реформи енергоринку не буде, або Чому досі немає незалежного регулятора [Електронний ресурс] / Н. Кацер-Бучковська // Економічна правда. – 2016. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2016/02/5/580057/>.

СЕКЦІЯ 4

Наукові та прикладні засади інноваційного розвитку фінансово-економічних систем нафтогазового комплексу

УДК 658

М.В. Берлоус, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЕКОНОМІЧНА РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НГК

Економіка країни з часів СРСР, протягом 90-х років ХХ ст. і по цей день зазнала величезних змін. Підприємства орієнтовані на потреби мега-країни втратили свою значущість і стали енергетичним баластом після розпаду СРСР. Об'єми виробництва зменшилися в рази, а матеріально-технічна база не оновлювалася протягом десятиріч. Потрібно відмітити, що в процесі перебудови економіки такі зміни необхідні, адже управлінський апарат на підприємствах став обтяжливим і занадто роздутим. Особливо це стосується підприємств нафтопромислового комплексу. Останнім часом потреба в реорганізації підприємств зросла у зв'язку зі змінами обумовленими енергозберігаючою політикою держави та енергоефективним виробництвом. За останні роки всі структурні зміни підприємств НГК України були продиктовані в основному політичними чинниками і не мали достатньої економічної ефективності. Тому пошук нових шляхів оздоровлення галузі через зміну системи управління конкретних підприємств залишається актуальним.

Основною метою господарсько-економічної діяльності підприємства є отримання прибутку за будь-яких економічних та соціально-політичних умов [1]. Сучасні підприємства працюють в умовах ринкової економіки, тотального впливу конкуренції, науково-технічного прогресу, в умовах, коли інформаційна складова і ступінь швидкості її дії роблять істотний вплив на кінцеві результати діяльності підприємств [2]. Звичайні методи підвищення продуктивності – раціоналізація і автоматизація процесів – не привели до серйозних поліпшень, які потрібні компаніям. З часом зміни потребує сама структура управління, а не лише оновлення матеріально-технічної бази. Щоб йти в ногу з часом кожне підприємство повинне удосконалюватися, з врахуванням набутого досвіду. Тому економічна ревіталізація набуває актуальності. Економічна ревіталізація може трактуватися як «повернення до життя» економіки підприємства. Основним напрямком ревіталізації є визначення раціональної структури відновлюваного об'єкта (при якій вигідніше будувати нове, а не руйнувати старе) і заміна застарілих систем управління на сучасні й надійні. Основним завданням є зростання функціональних можливостей і продуктивності праці за рахунок підвищення швидкості й зменшення часу на різні управлінські ітерації. Ревіталізація являє собою програму, засновану на підвищенні ділової активності, посиленні захисних функцій, застосуванні нових технологій,

винаході нових методів управління. Ревіталізація як ключовий елемент перетворення дозволяє старіючій системі через регенерацію окремих елементів швидко відтворюватися, щоб адаптуватися до мінливого ринкового середовища [3].

З огляду на вище викладене спробую дати визначення економічній ревіталізації. Ревіталізація – це програма підвищення ефективності виробництва, шляхом удосконалення його потенціалу, заснована на поверненні до найбільш якісних управлінських структур.

Програма ревіталізації повинна включати:

- побудувати діаграму найбільшої економічної ефективності, керуючись даними щорічного балансу та звіту про фінансові результати, провести аналіз умов управління підприємством на пікових точках, а також загроз та можливостей на кожному піковому значенні;

- аналіз життєвого циклу підприємства від його від заснування до даного часу. Такий аналіз має включати наступні показники: чисельність працівників, в тому числі управлінського апарату; аналіз оргструктури та відстеження інформаційних зв'язків на їх ефективність;

- виявлення факторів, що впливають на роботу підприємства на даний час, як зовнішніх так і внутрішніх;

- аналіз складових потенціалу підприємства;

- аналіз існуючої управлінської та організаційної структури в якості інформаційних потоків;

- адаптація найефективнішої структури минулого до теперішніх умов функціонування.

Ефективність ревіталізації значною мірою залежить від її принципів – основних правил, відповідно до яких здійснюються зміни на підприємстві. До них ревіталізації відносять: системність; послідовність; цілеспрямованість; корпоративність; оперативність; гнучкість; концептуальність; прозорість; інноваційність й керованість. Її цілями звичайно є відродження і підтримання активності промислового підприємства, а причинами застосування антикризове та превентивне управління [4].

Список посилань на джерела

1. Науковий вісник : зб. наук. праць ; наук. ред. О. І. Белей. – Львів : УкрДЛТУ, 2003, Вип. 13.4 – 336 с.

2. Дорошенко Ю. А. Реинжиниринг бизнес-процессов как необходимое условие эффективного организационного развития / Ю. А. Дорошенко, Е. В. Дегтева. [Електронний ресурс]: – Режим доступу : <http://www.techros.ru/text/2877>.

3. Назаров Н. К. Адаптований біопідхід до управління персоналом підприємства / Н. К. Назаров // Науково-технічний збірник №111 Серія: Економічні науки. – Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2013 – С. 226–231.

4. Шеншинов Ю. В. Ревитализация промышленных предприятий как инновационное направление развития современной экономики / Ю. В.

Шеншинов // Вестник Алтайской академии экономики и права.– 2010. – № 4(17). – С. 26–28.

УДК 338.242.2

І. М. Гринюк, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

На ефективність використання оборотного капіталу на підприємствах нафтогазового комплексу впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори (рис.1). На сьогоднішній день їх незбалансованість є однією з основних причин незадовільного фінансового стану суб'єктів господарювання.

Рис. 1. Фактори, які впливають на ефективність використання оборотного капіталу

* Джерело: розроблено автором

З метою оптимізації величини оборотного капіталу основне завдання управлінського персоналу полягає у виборі відповідної політики управління запасами, грошовими коштами, дебіторською заборгованістю.

В економічній літературі розрізняють дві тактики вибору величини оборотного капіталу залежно від їх співвідношення з обсягами реалізації – обмежуючу тактику та гнучку тактику.

При використанні обмежуючої тактики необхідно підтримувати обсяг оборотного капіталу на мінімально можливому рівні, тобто підприємство не створює додаткових резервів, підтримує сувору дисципліну розрахунків з постачальниками. Така тактика зменшує витрати на обслуговування оборотного капіталу, мінімізує ризик втрат при використанні оборотних коштів. Але за цієї

моделі підприємство має обмежені можливості збільшення прибутків за рахунок розширення обсягів діяльності, не може швидко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури. При цьому збільшується ризик, пов'язаний із формуванням оборотних коштів. Що ж до ліквідності, то якщо підприємство має невеликий обсяг поточних зобов'язань і намагається якомога швидше зменшити зайві запаси та безнадійну дебіторську заборгованість, ця політика може підтримувати необхідний рівень ліквідності. Але при значних розмірах поточних зобов'язань і обмежених обсягах оборотного капіталу ліквідність підприємства буде низькою.[1]

Щоб забезпечити оптимальну величину оборотних коштів як при використанні обмежуючої тактики так і гнучкої необхідно розробити ефективні механізми управління кожною складовою оборотного капіталу.

Розроблення таких механізмів можливе при глибокому та детальному аналізі впливу кожного фактора на кожен складову оборотних активів.

Особливої уваги потребує адаптування до зовнішніх факторів: переорієнтація на нові ринки збуту, підвищення конкурентоздатності продукції, зниження її вартості та підвищення якості, переобладнання робочих місць відповідно до умов навколишнього середовища, адаптування до змін чинного законодавства.

Враховуючи специфіку нафтогазової галузі внутрішні фактори, що впливають на ефективність використання оборотного капіталу прямо залежні від зовнішніх. Будь яка зміна законодавства щодо надрокористування, ринків збуту нафти і газу, діяльності переробних заводів позначається на діяльності підприємства. Специфіка виробничого процесу нафтогазових компаній прямо пов'язана із діяльністю держави. Одержання дозволів на георозвідку, користування радіохвилями, оренду землі для спорудження свердловини, екологічний вплив добування та перекачування нафти і газу, їх переробка та реалізація строго контролюється державними органами і саме від них залежить діяльність підприємства.

Окрім цього тривалий період між початком геологорозвідувальних робіт та реалізацією добутих нафти і газу створює значні витрати при нульових доходах та потребує додаткового інвестування. Не менший вплив на величину витрат має науково-технічний прогрес. Вдосконалення існуючої техніки і технології, розроблення нових методів добування нафти і газу та їх впровадження теж потребують інвестицій. Добування вуглеводнів новітніми методами, наприклад фрекінгом, який дозволяє добути заклади нафти і газу із пластів-колекторів, розробку яких важко здійснити іншими методами і дає можливість одержати дохід від реалізації добутих вуглеводнів супроводжується складним ланцюгом бюрократичної тяганини з одержання дозволів та витратами на ліквідацію екологічних наслідків такого методу добування. Також значний вплив на ефективність виробництва має кваліфікація персоналу. В свою чергу витрати на їх підготовку та перепідготовку впливають на фінансовий стан. Саме тому завдання управлінського персоналу полягає в зниженні впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на стан оборотних активів.

Список посилань на джерела

1. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент: навч. посібн. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – К. : Знання, 2005. – 485 с.

УДК 65.011.3:658

О. І. Гринюк, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЗАСАДИ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ ПРИ ОЦІНЮВАННІ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

З огляду на те, що вітчизняні підприємства нафтогазового комплексу здійснюють свою виробничо-комерційну діяльність в умовах підвищеного ризику та невизначеності, актуальним є питання ідентифікації та оцінювання ризиків діяльності нафтогазовидобувних підприємств новітніми методами, які є найбільш перспективними в умовах динамічного бізнес-середовища. Одним із новітніх методів оцінювання ризиків є метод, що ґрунтується на застосовуванні теорії нечіткої логіки.

Відсутність точних статистичних кількісних оцінок первинних ризикотворюючих факторів, наявність факторів, для яких є тільки якісна або інтервальна оцінка, залучення для оцінки факторів експертів [1], об'єктивно потребують використання математичного апарату теорії нечіткої логіки. Особливість математичного апарату нечіткої логіки полягає в тому, що він використовує "нечіткі множини" з неповними, пропущеними або ймовірнісними даними [2, с. 145]. Апарат нечіткої логіки здатен подати поняття "ризик" при всій невизначеності самого ризику. Відповідно до [3, ст. 292-293], основні переваги методології нечіткої логіки полягають в тому, що вона надає можливість: 1) охарактеризувати неточно визначені змінні; 2) перетворення якісних змінних в кількісні; 3) сумісного використання як якісних, так і кількісних показників. До основних ж недоліків можна віднести наступні: 1) велика трудомісткість методу у зв'язку з використанням правила "якщо-тоді"; 2) необхідність застосування спеціального програмного забезпечення і залучення спеціалістів з необхідними навиками для роботи в таких програмах; 3) суб'єктивність вибору функції належності та формування бази правил "нечіткого введення"; 4) побудова нечіткої моделі визначається різними підходами, вибір кожного з яких може впливати на точність отриманих результатів.

Застосування теорії нечіткої логіки для оцінювання ризиків дозволить оцінити поточний рівень ризику і допоможе в прийнятті рішень в процесі ризик-контролінгу. Враховуючи вище наведене, можемо стверджувати, що багато факторів ризику не можуть бути проаналізовані належним чином, використовуючи детерміновані і статичні моделі. В основному це зумовлено недостатнім рівнем знань, неточністю даних або ж різним підходом до їх

обробки [4, ст. 524]. Іншим викликом для детермінованих моделей є різне походження джерел факторів ризику, і як наслідок, різна якість вхідних даних. Використання лінгвістичних змінних при оцінці невизначених вхідних даних дозволить привести всі показники факторів ризику до загальної шкали. У цьому випадку ми зможемо підсумувати показники факторів ризику і провести загальну оцінку ризику, який може бути визначений як "прийнятний" або "неприйнятний". Така оцінка дозволить порівняти рівень ризику за різними бізнес-процесами і вибрати пріоритетні ділянки для профілактичних заходів щодо зниження факторів ризику.

Відсутність комплексних експериментальних досліджень специфічних ризиків діяльності вітчизняних нафтогазовидобувних підприємств обмовили проведення нами узгодженого експертного оцінювання факторів специфічних ризиків діяльності нафтогазовидобувних підприємств. З метою ранжування факторів ризиків діяльності нафтогазовидобувних підприємств за ймовірністю їх настання висунуто гіпотезу про існування зв'язку між ймовірністю настання певного ризику та ступенем його впливу на фінансово-економічний стан досліджуваних підприємств. Для підтвердження (спростування) гіпотези для кожного ризик-фактору за допомогою пакету розширення Matlab Curve Fitting Toolbox підібрано регресійну модель, яка найкраще відповідає досліджуваному ряду експериментальних даних. Вибір моделі для кожного ризик-фактору здійснено за максимальним значенням коефіцієнту детермінації (R-Square). На основі обробки одержаних результатів нами проранжовано ризик-фактори діяльності нафтогазовидобувного підприємства в межах груп ризиків за ймовірністю їх настання з метою побудови бази правил для найбільш вагомих ризиків за ймовірністю їх настання в наступних дослідженнях.

З огляду на особливості об'єкта дослідження вважаємо, що метод, який ґрунтується на застосовуванні теорії нечіткої логіки, є найбільш прийнятним для оцінювання відібраних ризик-факторів. Доцільність застосування теорії нечіткої логіки для оцінювання ризиків діяльності нафтогазовидобувних підприємств обумовлена наступними чинниками: 1) недостатністю інформації стосовно ризик-середовища нафтогазовидобувних підприємств; 2) досліджуваним випадковим процесам (ризик-факторам, що характеризують відповідні бізнес-процеси) не притаманна стаціонарність, окрім того середовище функціонування підприємств є динамічним; 3) відсутністю поточних статистичних кількісних оцінок первинних ризикотворюючих факторів; 4) оцінювання ступеню ризику в межах проведеного дослідження здійснювалося шляхом застосування методу експертного оцінювання, тобто одержаним результатам притаманна суб'єктивність; 5) за результатами експертного оцінювання отримано як якісні, так і кількісні характеристики ризик-факторів відповідної групи.

Список посилань на джерела

1. Заде Л. Понятие лингвистической переменной и ее роль в принятии приближенных решений / Л. Заде. – М. : Мир, 1976. – 168 с.
2. Економічний ризик : методи оцінки та управління [Текст] : навч.

посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. – 208 с.

3. Раджаб Заде Мортеза. Инструментарий выбора рационального метода оценки риска при разработке, внедрении и улучшении интегрированной системы управления [Электронный ресурс] / Заде Мортеза Раджаб, В. А. Залого, А. В. Ивченко, Н. В. Сущенко // Сучасні технології в машинобудуванні. – 2013. – Вип. 8. – С. 281–297. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stvm_2013_8_32.

4. Байбурин Р.А. Применение нечеткой логики в оценке риска отказов и аварий на магистральных нефтепроводах / Р.А. Байбурин, Н.Х. Абдрахманов, К.Н. Абдрахманова // Электронный научный журнал "Нефтегазовое дело". – 2015. – №4. – С. 512–537. – Режим доступу: http://ogbus.ru/issues/4_2015/ogbus_4_2015_p512-537_BayburinRA_ru_en.pdf.

УДК 330.3 + 622.32 (477)

С. В. Король, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

О. Л. Ярошенко, директор філії

ПАТ "Укртрансгаз"

ПРИВАТНО-ДЕРЖАВНЕ ПАРТНЕРСТВО, ЯК ЗАПОРУКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У сучасний період швидкого розвитку продуктивних сил інновації є головною рушійною силою динамічного розвитку суспільного виробництва. Економічний розвиток країни в цілому залежить від ефективного розвитку кожного підприємства, де інновації дають змогу забезпечити такий розвиток динамічно та ефективно.

Саме інновації є визначальною передумовою підвищення ефективності роботи нафтогазової промисловості, можливості виконання планів по видобутку нафти і газу, передбачених Енергетичною стратегією України до 2030 року [1].

У загальному вигляді поняття "інновація" в перекладі з латинської мови (innovatio) означає відновлення, оновлення; з англійської мови (innovation) та німецької (Innovation) нововведення, новизна, інновація [2, с. 124].

Згідно Закону України "Про інноваційну діяльність" інновації представляють собою новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3].

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або

удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, використаного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [4].

Інновації відіграють важливу роль у розвитку різних сфер економіки, тому навіть в умовах складної економічної ситуації в країні інноваційні зміни залишаються одним зі стратегічних пріоритетів в управлінні діяльністю підприємств, особливо у нафтогазовій галузі.

Тому, поділяємо думку І. Б. Галюк, яка свідчить про те, що інноваційне оновлення нафтогазової галузі потребує "довгих" капіталовкладень, тобто таких, окупність яких буде тривалою. Розраховувати на швидкий ефект від інвестування не доводиться. Тому логічним і правильним в цій ситуації є використання об'єднаних зусиль держави і бізнесу, партнерські відносини яких повинні бути узгодженими на основі задоволення інтересів сторін.

За такої співпраці можливими є, з одного боку, реалізація державою функцій управління та регулювання стратегічних напрямків розвитку, а з другої сторони, активізація бізнес-процесів у нафтогазовій галузі на основі інноваційного оновлення технологічної бази, використання прогресивних методів управління, формування нових організаційних утворень, створення сучасної системи бізнес-відносин на нафтогазовому ринку [5].

Така реалізація можлива шляхом впровадження приватно-державного партнерства, що слугуватиме запорукою інноваційного розвитку газорозподільних підприємств. Для практичного застосування основних форм такого партнерства з метою залучення приватних інвестиційних ресурсів для інновацій з метою модернізації газорозподільних підприємств необхідне проведення цілеспрямованої послідовної державної політики розвитку приватно-державного партнерства. Вона має бути спрямована на формування сприятливого економічного та управлінського середовища для розроблення і реалізації проектів приватно-державного партнерства. На сьогодні його слід розглядати як інноваційний інструмент розвитку газорозподільних підприємств, що сприятиме перерозподілу функцій проектування, фінансування, відновлення та утримання газорозподільних мереж між приватним та державним сектором, включаючи передачу ризиків.

Хоча прагнення до інноваційного розвитку вимагає значних витрат на фундаментальне осмислення інноваційних бізнес-процесів, часу на впровадження нових інноваційних технологій і дає результат, як правило, лише в довгостроковій перспективі, допускає високі ризики [6, с.14], проте саме підвищена невизначеність є ключовою особливістю інноваційного підприємства, оскільки постійне зростання числа нових проектів підвищує шанси на виникнення сильних інноваційних підприємств, що мають потенціал подальшого зростання, генеруючи нові ідеї [7, с. 90].

Отже, вкладання коштів бізнес-структур у розвиток нафтогазової галузі, організація управління по реалізації інноваційних проектів, витрата зусиль для підвищення ефективності робіт можлива лише на умовах забезпечення державою економічних та організаційних стимулів – преференцій в оподаткуванні, системи гарантій стабільності правовідносин і умов

інвестування, захист прав власності тощо.

Список посилань на джерела

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>.
2. Ніронович Н. І. Теоретичні аспекти інновацій / Н. І. Ніронович // Вісник Державного університету "Львівська політехніка", 2001. – № 391. – С. 386–389.
3. Закон України "Про інноваційну діяльність". – 4 липня 2002 року, № 40-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
4. Лавріненко Ю. М. Теоретичні аспекти визначення сутності інновацій / Ю. М. Лавріненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vznu/eco/2010_2/191-195.pdf.
5. Галюк І. Б. Інноваційно-інвестиційні засади розвитку нафтогазової галузі України / І. Б. Галюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/193>.
6. Гораль Л. Т. Інновації як основа ефективної стратегії газотранспортних підприємств / Л. Т. Гораль // Трубопровідний транспорт. – 2014. – №3 (87). – С. 14–17.
7. Дегтярьова С. А. Розвиток інноваційної та інвестиційної діяльності підприємств у сучасних умовах / С. А. Дегтярьова // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/3. – С. 90–93.

УДК 658.567.1

*Г. В. Крамарев, голова правління
ПАТ "Український нафтогазовий інститут"*

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВОЮ КОМПАНІЄЮ ЗА УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Єдина можливість успішно відповісти на глобальні виклики сьогодення – це забезпечити таку політику розвитку, при якій були б урівноважені як необхідність сприяти економічному зростанню, покращуючи якість життя кожного члена суспільства, так і необхідність забезпечувати соціальну згуртованість і безпеку, а також необхідність зберігати екологічну середовище для наступних поколінь. Реалізацію цих завдань можна забезпечити на засадах інноваційної моделі сталого розвитку, яку визнано безальтернативною важливими міжнародними документами. Країни повинні забезпечити мобілізацію інвестиційних ресурсів на вирішення проблем в сфері енергетики (зміна структури енергетичного балансу на користь поновлюваних джерел енергії, політика енергоефективності), транспорту (модернізація рухомого складу та його інфраструктури із забезпеченням вимог екологічності), впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життя. Проблемі енергоефективності при цьому приділено особливу увагу.

"Європейська стратегія сталого розвитку до 2020 р". [1] охоплює п'ять цілей, які слід досягти до 2020 року, три з яких стосуються клімату і енергії, а саме: скорочення емісії парникових газів (GHG- greenhouse gases-carbon dioxide, methane, nitrous oxide, and fluorinated gases-and options for reducing emissions) на 20%; збільшення в енергетичному балансі до 20% поновлюваних джерел енергії; зростання до 20% енергоефективності.

Стратегія сталого розвитку як основний документ планування довгострокового розвитку країн та їх найважливіших галузей має визначити основні стратегічні принципи, пріоритети для країни та її галузей з урахуванням бажаного стану розвитку на довгострокове майбутнє, яке передбачає зростання добробуту, інноваційного розвитку економіки та збереження навколишнього середовища й біорізномайття для наступних поколінь.

На жаль, прийнята та схвалена в 2015 р. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" за структурою, обсягом, термінами реалізації не відповідає цим вимогам, оскільки прийнята та зосереджена на реформуванні усіх можливих сфер життя та діяльності протягом п'яти років (що не є реальним для виконання завдань сталого розвитку), а в якості першочергових завдань визначає оновлення влади, антикорупційну реформу, реформування системи національної безпеки та оборони, судової та правоохоронної системи, державного управління тощо. Можна констатувати, що Стратегія прийнята формально, на вимогу міжнародних структур, та розрахована не на певні досягнення у сфері сталого розвитку, а лише на зовнішні ефекти. Реалізувати усі завдання відповідно до визначених пріоритетів та векторів розвитку протягом п'яти років неможливо. Навіть Норвегії, яка зарекомендувала себе лідером у сфері реалізації стратегії сталого розвитку при освоєнні нафтогазових родовищ та становленні нафтосервісу, потрібно було близько чверті століття.

Слід також зазначити, що поставлені у Стратегії України завдання майже не стосуються реалій сталого розвитку, торкаючись лише частково необхідності забезпечення енергоефективності. В той же час енергетична стратегія України побудована за оптимістичним сценарієм розвитку НГК України, без урахування можливих ризиків, що й спричинило її невиконання протягом останніх десяти років. На нашу думку, слід суттєво доопрацювати Стратегію сталого розвитку України відповідно до вимог ООН та інших міжнародних організацій, представити її на всенародне обговорення, і лише після цього прийняти за основу для довгострокового розвитку країни.

Важливою проблемою при управлінні процесами сталого розвитку стають відповідальне інвестування та корпоративна соціальна відповідальність підприємств, які в своїй діяльності декларують принципи сталого розвитку. З погляду глобального інвестиційного співтовариства, сталий розвиток розуміється як відповідальне інвестування, або урахування екологічних, соціальних й управлінських (ESU) питань при прийнятті інвестиційних рішень. Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність стає головною системою цінностей для все більшого числа корпорацій, а ці компанії йдуть далеко попереду тих вимог, які диктує законодавство в питаннях управління

екологічними і соціальними аспектами бізнесу. Відповідно до принципів сталого розвитку, компанії (а особливо – мультинаціональні корпорації) повинні вести свою діяльність за кордоном так само, як ведуть її у своїй країні, враховуючи екологічні й соціальні витрати в ціні своєї продукції та керуючись принципами сталого розвитку. Інвестори домагаються розкриття інформації щодо ЕСУ в компаніях, в які вони інвестують. Ці принципи покладено в основу діяльності двох фондів суверенного добробуту: Норвезького урядового пенсійного фонду Глобал (GPF) і Новозеландського Superannuation Fund. Ураховуючи, що більшість фондів суверенного добробуту володіють значними активами для того, щоб стати джерелом прибутку, коли інші джерела прибутку закінчаться, вони формально є суверенними. Однак функціонують ці фонди, як приватні інвестори, – тобто, як будь-які інвестиційні. Прикладом може бути Постійний фонд Аляски (Alaska Permanent Fund), що спеціально був заснований з метою трансформувати частину багатства від нафти в поновлювані джерела добробуту для майбутніх поколінь жителів Аляски за допомогою довгострокових інвестицій.

Для забезпечення успішного просування на цьому шляху, Україні слід перш за все розробити стратегію сталого розвитку та регулювати її виконання як на державному рівні, так і на рівні великих стратегічних компаній з високою часткою державної власності, і в першу чергу – нафтогазових підприємств.

Список посилань на джерела

1. Декларация Рио по окружающей среде и развитию // Ойкумена. – 1992.
2. Юрій Щербак. Сталий розвиток і майбутнє України. [Електронний ресурс] / День. – №167, 3 жовтня 2007. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/188884/>.
3. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. Ратифіковано Законом N 435/96-ВР від 29.10.96. Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 50. – ст. 277.

УДК 336.774

*Л. Р. Маринчак, к.е.н, доцент
Т. Я. Клим'юк, аспірант*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Кредитна діяльність є провідною у банківському бізнесі, вона виступає джерелом як основних прибутків банку, так і найхарактернішого для нього кредитного ризику. Тому в умовах сучасного розвитку банківництва істотного значення набуває проблема ефективного управління ризиками для забезпечення фінансової стійкості та безпеки банку в цілому.

Слід зазначити, що успішна діяльність банку в цілому значною мірою залежить від обраної стратегії управління ризиками. Мета процесу управління

кредитними ризиками банку полягає в їх обмеженні або мінімізації, оскільки повністю уникнути ризиків неможливо.

Управління банківськими ризиками, як правило, спрямоване на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризиків. Вийняток становлять нецінові ризики, щодо яких не існує кореляції між їх рівнем та величиною винагороди банку [1, с. 345].

З метою здійснення банківського нагляду, Національний банк виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик, які, в свою чергу, поділив на дві групи: ті, що можуть бути кількісно оцінені та ті, що не можуть бути кількісно оцінені. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків. Однак для зручності аналізу Національний банк виявляє та оцінює ці ризики окремо.

Існують різні методи зниження кредитного ризику. Виділяють дві групи методів системи управління кредитним ризиком. До першої групи відносять:

- оцінку кредитної пропозиції та аналіз кредитоспроможності;
- авторизацію кредитів;
- кредитний моніторинг;
- встановлення лімітів;
- кредитно-інформаційну управлінську систему;
- ціноутворення на кредит;
- управління кредитним портфелем.

До другої групи методів відносять:

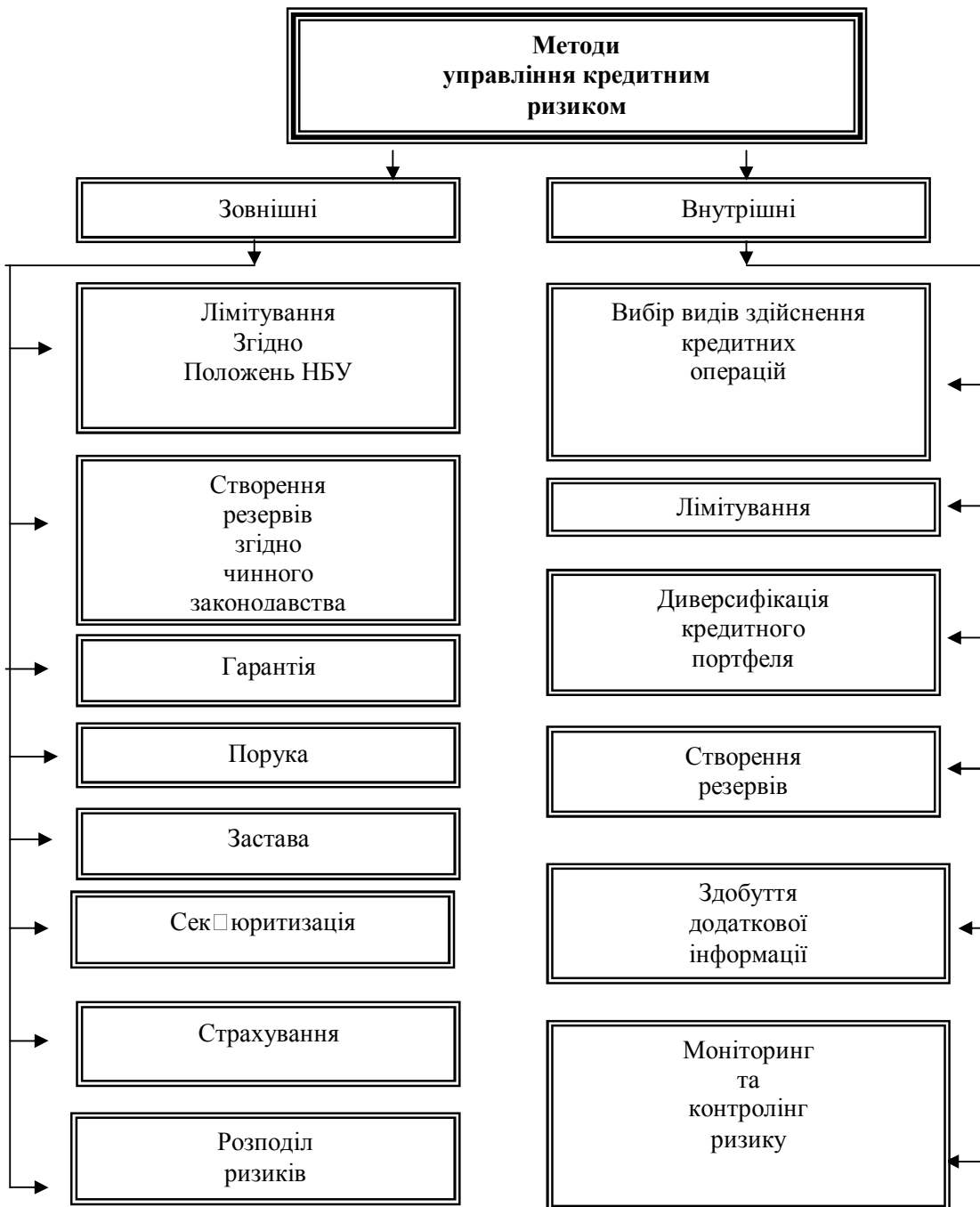
- диверсифікацію кредитних вкладень;
- створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків.

Щодо управління кредитними ризиками з боку банківських установ, то найчастіше комерційні банки з метою мінімізації ризику застосовують такі методи як диверсифікація, лімітування, резервування, секюрітизація і страхування та інші.

Методи, які доцільно й необхідно застосовувати для зниження ступеня кредитного ризику, в свою чергу поділяються на зовнішні та внутрішні (рис. 1).

Зовнішні методи управління спрямовані на зниження ступеня ризику і здійснюються, по-перше, шляхом адміністративного та економічного регулювання банківських ризиків з боку держави, по-друге, банк здійснює передачу ризику (повністю чи частково) іншому суб'єкту, наприклад, страховій компанії. Щодо внутрішніх методів мінімізації кредитного ризику, то вони є досить різноманітні й реалізуються внутрішньобанківськими засобами менеджменту й маркетингу.

Таким чином, виникнення кредитного ризику залежить від зовнішніх (пов'язаних із станом економічного середовища, з кон'юнктурою) і внутрішніх (викликаних помилковими діями самого банку) факторів. Можливості управління зовнішніми факторами обмежені, хоча своєчасними діями банк може певною мірою пом'якшити їх вплив і запобігти великим втратам.

Рис. 1. Методи управління кредитним ризиком банку [2]

Водночас основні важелі управління кредитним ризиком лежать у сфері внутрішньої політики банку, а саме: створення ефективної кредитної політики та системи оцінки платоспроможності і контролю процесу кредитування.

Список посилань на джерела

1. Міранкова А. О. Управління банківськими ризиками /О. А. Міранкова // Фінансова політика в контексті глобальних перетворень суспільного розвитку : Збір. мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Київ, 23-24 березня 2011 р.) – С. 352–354.
2. Довгань Ж. М. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Ж. М. Довгань // Вісник НБУ. – 2010. – №8. – С. 51–55.

УДК 336.648

З. А. Мацук, к.е.н, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

НЕОБХІДНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО ТА ФІНАНСОВОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ

Інновації виникають у певному інституціональному середовищі, тому у сучасній неоінституціональній теорії основна увага зазвичай акцентується на тих чинниках, які визначають потребу в інноваціях. На думку Д. Норта, економічне зростання залежить не лише від технологічних, а й від інституційних інновацій, оскільки жодна технологічна змінна, якою революційною вона б не була, сама по собі не може забезпечити нічого більшого, крім одноразового розширення меж виробничих можливостей [1].

Узагальнюючи різні наукові підходи щодо сутності поняття "інститут", слід зазначити, що, в першу чергу, це система традиційних формальних суспільних норм, закріплених, як правило, у вигляді конституційних і законодавчих положень та неформальні норми взаємодії індивідів у суспільстві, що не зафіксовані в даний момент у вигляді правових обмежень, проте розділяються більшістю членів суспільства [2]. Основними показниками розвитку інституцій в рамках нафтогазового та фінансового секторів економіки є: рівень законодавчо-нормативної бази, досконалість конкурентного середовища, підприємницька політика держави у фінансовій сфері, внутрішні системні взаємовідносини суб'єктів економічної діяльності та стандарти поведінки (неформальні відносини) та ін.

Інституційні правила, як поєднання формальних і неформальних обмежень, формують набір альтернативних правил поведінки суб'єктів, які в свою чергу відображають витрати на оцінку і контроль за процесом укладання та реалізації договорів-контрактів суб'єктів ринку. Чим вищі ці трансакційні витрати, тим більшою мірою суб'єкти будуть використовувати неформальні правила, а це, посилює неузгодженість взаємодії суб'єктів господарювання нафтогазового та фінансового секторів економіки: кількісно це проявляється у величезних обсягах операцій на фінансових ринках у порівнянні з обсягом реального виробництва; якісно – нафтогазовий сектор все в меншій мірі визначає функціонування і розвиток фінансового сектора, потрапляючи в залежність від нього, а фінансові та відтворювальні процеси стають менш пов'язаними. Відбувається не виникнення надприбутків у суб'єктів фінансового сектора, а "надування" обсягів цього сектора та затягування в нього більше ресурсів, ніж необхідно для нормального функціонування реально-відтворювального процесу. Таким чином фінансовий сектор систематично привласнює собі більшу величину суспільного доходу, ніж це необхідно на основі змін в реальному секторі економіки.

Методологія інституціоналізму не лише акцентує увагу на наявності

трансакційних витрат, а дозволяє оцінити джерела та фактори їх формування. Беззаперечно, найбільшим джерелом виникнення трансакційних витрат є адміністративний бар'єр, пов'язаний із змінами в законодавстві, змінами прав власності та нерівномірному розподілі доступу до ресурсів. Таким чином відстежується прямий зв'язок: чим вищий рівень бюрократичних процедур, тим більший обсяг трансакційних витрат, вищий рівень розвитку неформальних установ та більший сектор тіньової економіки. Натомість формування ефективних інститутів у процесі інституціоналізації нафтогазового ринку сприяє зменшенню трансакційних витрат та його лібералізації.

Сучасна економіка характеризується взаємозв'язком між інститутами та інтенсивністю інновацій, проте інститути впливають не лише на інтенсивність інновацій, але і на їх напрямки. Ефективна система прав власності – один з елементів інституційної структури та ключовий фактор для інтенсивності інновацій, окрім цього культурна взаємодія нафтогазового і фінансового секторів економіки.

Основними перевагами інституціоналізму, є те, що він, перш за все, дозволяє поєднати в одній методології інструментарій економіки, соціології, політології, психології, економічної математики, а інституціональний підхід до дослідження взаємодії суб'єктів господарювання нафтогазового та фінансового секторів економіки робить його більш наближеним до реальності, оскільки дозволяє враховувати неформальні аспекти поведінки учасників відносин та вплив на них трансакційних витрат.

Список посилань на джерела

1. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance / North D. – New York: Cambridge University Press, 1990. – 179 p.
2. Вагизова В.И. Финансово-кредитное обеспечение инновационного взаимодействия хозяйствующих субъектов: теория, методология и практика. – Казань: Изд-во Казан, ун-та, 2009. – 420 с.
3. Полтерович В. М. Институциональные ловушки и экономические реформы: Препринт # 987004. – М. : Российская экономическая школа, 1998. – 37 с.

УДК 657

*І. Б. Скворцов, д.е.н., професор
О. Я. Загорецька, к.е.н., доцент
Л. І. Ріжко, старший викладач*

Національний університет "Львівська політехніка"

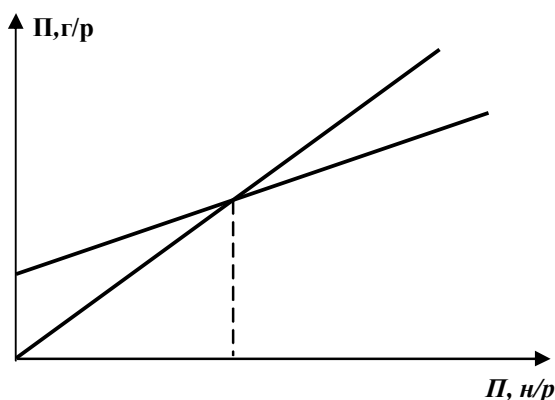
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ МАРЖИНАЛЬНОГО ПРИБУТКУ І СПОСОБИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

В економічній літературі часто вживається вираз "маржинальний прибуток", але сутність цього показника не пояснюється. У більшості випадків

просто стверджується, що цей прибуток визначається як сума прибутку і умовно-постійних витрат. Фактично таке формулювання не пояснює сутність цього показника, а, навпаки, ще більше заплутує, оскільки виникають такі логічні питання: чому вживається термін "маржинальний" (граничний); чому в цей прибуток включають постійні витрати тощо. Тому для правильного застосування цього показника треба отримати відповіді на всі ці питання.

Термін "маржинальний (граничний)" є математичним поняттям. Тому для розкриття сутності цього показника треба обґрунтувати його математичний зміст. Найпростіше це виконати, якщо розглянути модель визначення координати точки беззбитковості (рис. 1).

Рис. 1. Графічний розрахунок точки беззбитковості

На рис. 1 показано, що вісь іксів відповідає обсягу продукції (Π) у натуральних одиницях вимірювання (n) за рік (p), а вісь ігреків – то саме (Π), тільки у грошових ($г$) одиницях вимірювання. Лінія 1 – графік реалізації продукції Π_p , а лінія 2 – графік зміни собівартості виготовленої продукції Π_c , що відповідає сумі умовно-постійних $\Pi_{упв}$ та умовно-змінних витрат $\Pi_{узв}$. Аналітично графіки цих функцій можна описати такими виразами:

$$\Pi_p = \Pi_{\text{прод}} \cdot \Pi, \quad (1)$$

$$\Pi_c = \Pi_{\text{упв}} + \Pi_{\text{узв}} \cdot \Pi, \quad (2)$$

де $\Pi_{\text{прод}}$ і $\Pi_{\text{узв}}$ – ціна продукції і умовно-змінні витрати в складі цієї ціни.

Якщо вирази (1) і (2) прирівняти між собою і розв'язати відносно Π , то можна визначити координату точки беззбитковості $\Pi_б$.

Відповідним недоліком залежностей, які зображені на рис. 1 є те, що з нього не видно як змінюватиметься ціна продукції і складові її елементи – собівартість і прибуток. Для усунення цього недоліку треба перейти до цінового простору. Але тут треба також врахувати одну особливість, а саме: в економіці можна визначити два види ціни – граничне і середнє її значення. Перше і друге відповідає виразам

$$\dot{\Pi} = \frac{d\Pi}{d\Pi}, \quad (3)$$

$$\bar{\Pi} = \frac{\Pi}{\Pi}, \quad (4)$$

де $\dot{\Pi}$ і $\bar{\Pi}$ – граничне і середнє значення ціни.

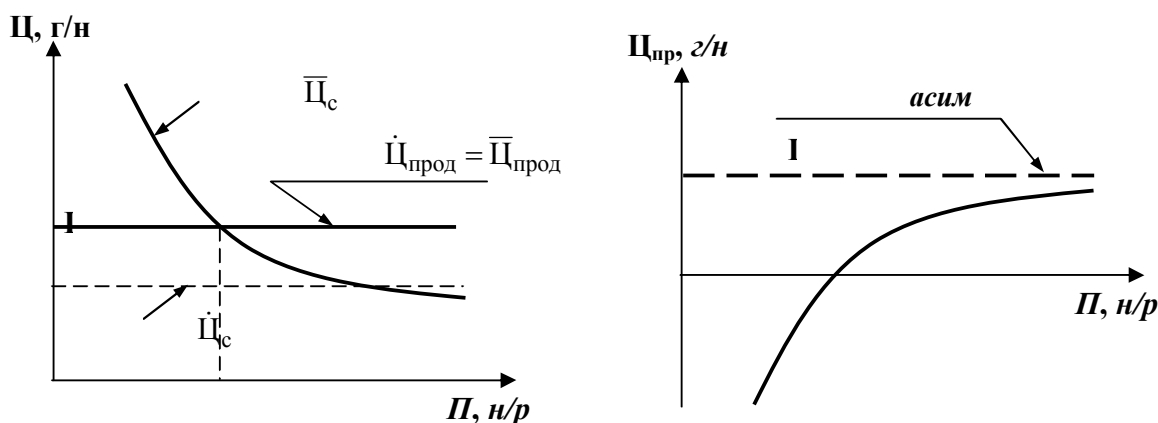
Якщо ці вирази застосувати до виразу (1), то можна встановити, що гранична і середня ціна продукції залишатиметься однаковою (рис. 2 а)

$$\dot{C}_{\text{прод}} = \bar{C}_{\text{прод}} = C_{\text{прод}} \quad (5)$$

Однак для собівартості ці показники матимуть такі різні значення:

граничне
$$\dot{C}_c = C_{\text{узв}}; \quad (6)$$

середнє
$$\bar{C}_c = \frac{\Pi_{\text{упв}}}{\Pi} + C_{\text{узв}}. \quad (7)$$

Рис. 2. Графіки зміни ціни продукції та її собівартості (а) і зміни середньої величини прибутку (б)

Для того, щоб перейти до прибутку, треба від ціни продукції – виразу (5) – відняти середню собівартість – вираз (7). Внаслідок цього можна отримати вираз, який визначатиме зміну величини прибутку від зміни обсягів продукції (рис. 2 б)

$$C_{\text{пр}} = C_{\text{прод}} - C_{\text{узв}} - \frac{\Pi_{\text{упв}}}{\Pi}. \quad (8)$$

Головною властивістю цієї залежності є те, що коли обсяги випущеної продукції зростатимуть до нескінченності, то графік наблизатиметься до асимптоти. Математично це можна записати так:

$$\lim_{\Pi \Rightarrow \infty} (C_{\text{пр}}) = \lim \left(C_{\text{прод}} - C_{\text{узв}} - \frac{\Pi_{\text{упв}}}{\Pi} \right) = C_{\text{прод}} - C_{\text{узв}} = \frac{\Pi_{\text{упв}}}{\Pi} + C_{\text{пр}}. \quad (9)$$

Тобто числове значення асимптоти відповідає сумі прибутку і умовно-постійним витратам. Математики цей прибуток обґрунтовано назвали маржинальним (граничним). У вигляді асимптоти цей показник для економістів не має жодного значення. Але сума умовно-постійних витрат і прибутку використовується у різних формулах (для розрахунку точки беззбитковості тощо). Внаслідок цього цю суму зручно замінити одним показником – маржигальним прибутком.

УДК 336.71(477)

*Л. С. Тришак, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ПРОБЛЕМАТИКА ТА АСИМЕТРІЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВСЬКОГО ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ)

Розвиток сучасних економічних систем є неможливим без ефективною взаємодією її окремих складових. Ключового значення в забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку як України в цілому, так і регіонів зокрема, набуває забезпечення безперервного і в достатніх обсягах банківського фінансування реального сектору економіки в цілому та підприємств нафтогазового комплексу, зокрема.

Проведені дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених дозволяють стверджувати про існування взаємозв'язку між рівнем розвитку банківського сектору і темпами зростання економіки, який обумовлений поглибленням глобалізації у фінансовій сфері, процесами об'єднання та взаємопроникнення банківських, промислових і торгових капіталів, значною потребою реальної економіки у фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсах.

Взаємодія з реальною економікою забезпечує стійкість банківської системи і, навпаки: ріст промислового виробництва вимагає значних фінансових вливань, потребу в яких може забезпечити саме банківська система.

Сучасний етап функціонування вітчизняної економічної системи характеризується катастрофічною нестачею фінансових ресурсів для залучення їх на потреби реальної економіки в цілому та підприємств нафтогазового комплексу, зокрема. Слід визнати, що ефективна взаємодія банківської системи і реального сектору економіки має забезпечувати досягнення достатнього для нього рівня економічного розвитку та, найважливіше, кінцевою метою такої взаємодії має стати зростання вартості активів підприємств (їх капіталізації).

Слід зазначити, що не можна однозначно стверджувати, що максимізація кредитних вливань у реальну економіку дозволить максимізувати економічні ефекти, які в результаті таких вливань можуть відбуватись, і забезпечить зростання капіталізації активів підприємств нафтогазового комплексу.

Економічна наука неоднозначно ставиться до існування та тісноти взаємозв'язку реального і фінансового секторів економіки, основні гіпотези наукових поглядів на це можна систематизувати так:

- розвиток фінансового сектору обумовлений попитом реального;
- розвиток реального сектору обумовлений пропозицією фінансового;
- фінансовий сектор негативно або нейтрально впливає на зростання реального сектору економіки;
- розвиток реального і фінансового секторів економіки є взаємообумовленим [2].

На різних етапах і в різних загальноекономічних умовах взаємовплив цих секторів проявляється по-різному. Однак, сьогодні є очевидним те, що

функціонування банківського і реального секторів є взаємопов'язаним, і лише пропорційний розвиток цих секторів здатний забезпечити збалансоване економічне зростання загалом. Більш різнопланові та доступні фінансові послуги можуть забезпечити можливість трансформації більш значних обсягів заощаджень у виробничі інвестиції з вищою ефективністю, що призводить не лише до активізації зростання реальної економіки, а й до більш рівномірного її розвитку.

Так, попри позитивну динаміку кредитування реального сектору економіки областей України в цілому та підприємств нафтогазового сектору, зокрема, домінуючого впливу на зростання регіональних економік це не має. Існує значна диспропорція у залученні та використанні акумульованих банківськими установами ресурсів, створюючи так званий ефект "переливання" ефективності, коли, залучаючи ресурси в одних регіонах чи секторах економіки, банки вкладають їх в інші, обслуговуючи потреби економіки та зростання капіталізації лише деяких регіонів чи секторів економіки.

Це вимагає впровадження як на державному, так і на регіональному рівнях виваженої політики регіонального розвитку, створення належного рівня системи управління процесами формування, розподілу та перерозподілу власних і залучення зовнішніх ресурсів, які можуть бути спрямованими в розвиток реальної економіки держави. Саме тому НБУ слід вважати невід'ємною складовою частиною механізму кредитного забезпечення діяльності підприємств реального сектору через тісний взаємозв'язок: з одного боку – НБУ, за допомогою певних економічних та адміністративних важелів визначає загальну поведінку та ділову активність банківських установ на ринку кредитних ресурсів; комерційні ж банки у відповідності до обраної кредитної політики можуть впливати на рівень кредитного забезпечення реального сектора – з іншого.

Активізація банківського кредитування реального сектора економіки в цілому та підприємств нафтогазового комплексу зокрема, є важливим завданням економічної політики, вирішення якого матиме суттєвий соціально-економічний ефект для розвитку України.

Список посилань на джерела

1. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції : монографія / кол. авт. ; за ред. д-ра екон. наук О. І. Барановського. – К. : УБС НБУ, 2010. – 482 с.

2. Горюнов А. П. Взаимосвязь финансового и реального секторов экономики: теоретические аспекты [Электронный ресурс] / А. П. Горюнов, А. З. Шляховой. – Режим доступа : <http://elibrary.ua/item.asp?id=11395189>.

3. Дзюблюк О. В. Кредитні важелі економічного розвитку: монографія / О.В. Дзюблюк, Г.М. Забчук. – Тернопіль: Терно-граф, 2011. – 183 с.

4. Дзюблюк О. В. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки: [монографія] / О. В. Дзюблюк, О. Л. Малахова. – Тернопіль: Вектор, 2008. – 324 с.

УДК 658.168

О. С. Яцюк, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ САНАЦІЇ ДО ПОРУШЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО В ПАТ "УКРНАФТА"

ПАТ "Укрнафта", найбільша нафтовидобувна компанія України, контрольним пакетом акцій якої володіє НАК "Нафтогаз України", переживає сьогодні нелегкі часи. Так, згідно з неаудованим звітом, товариство за 2015 р. хоча й наростило чистий дохід в порівнянні з 2014 р. на 3,8 % – до 28,94 млрд. грн., проте отримало чистий збиток 4,91 млрд. грн. проти 1,26 млрд. грн. чистого прибутку в 2014 р. Станом на початок 2016 р. ПАТ "Укрнафта" накопичило близько 11 млрд. грн. податкового боргу та значні борги перед контрагентами [1].

Для вирішення зазначених проблем та враховуючи значне падіння ціни на нафту у 2015 р. й суттєве зростання податкового навантаження на нафтовидобуток, 16 березня 2016 р. Правління ПАТ "Укрнафта" звернулося до Наглядової ради товариства з пропозицією ініціювати процес санації задля зміцнення платоспроможності товариства та скликати з цього питання Загальні збори акціонерів [2]. 24 травня 2016 року в НАК "Нафтогаз України" відбулося засідання Наглядової ради ПАТ "Укрнафта", на якому були прийняті рішення: а) надати згоду на підготовку компанії до проведення процедури фінансового оздоровлення з метою запобігання банкрутству; б) скликати Загальні збори акціонерів ПАТ "Укрнафта" для отримання згоди акціонерів на проведення процедури фінансового оздоровлення компанії [3].

Слід зазначити, що ініціювати процедуру санації до порушення провадження у справі про банкрутство, згідно вітчизняних нормативно-правових актів [4-5], мають право як боржник, так і кредитор, причому волевиявлення щодо проведення такої процедури може бути виражене незалежно від часу виникнення заборгованості. Положенням [5] визначено 4 підстави для ініціювання процедури санації до порушення справи про банкрутство, зокрема вимагається наявність: 1) письмової згоди власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника; 2) письмової згоди кредиторів, загальна сума вимог яких перевищує п'ятдесят відсотків кредиторської заборгованості боржника згідно з даними його бухгалтерського обліку; 3) плану досудової санації, який повинен бути письмово погоджений усіма забезпеченими кредиторами та схвалений загальними зборами кредиторів боржника; 4) ознак неплатоспроможності боржника або її загрози.

На забезпечення умов вказаних нормативно-правових актів, Правлінням ПАТ "Укрнафта" з приводу введення процедури досудової санації проведені консультації з основними акціонерами та кредиторами, в тому числі Державною фіскальною службою та представниками Уряду. Всі сторони підтверджують необхідність фінансового зміцнення і подолання кризових явищ в "Укрнафті" [2].

На сьогодні на ПАТ "Укрнафта" триває процес розробки проекту плану санації до порушення провадження у справі про банкрутство [3]. Варто зазначити, що відповідний план обов'язково повинен: 1) передбачати відновлення платоспроможності боржника; 2) встановлювати способи й засоби відновлення платоспроможності боржника; 3) визначати умови погашення та врегулювання грошових вимог, які виникли після прийняття рішення власником (органом, уповноваженим управляти майном) боржника про надання згоди на проведення досудової санації боржника до затвердження судом плану досудової санації; 4) містити строк процедури санації, який не може перевищувати 12 місяців [4-5].

Підставою для введення процедури досудової санації є ухвала про затвердження плану досудової санації. З дня винесення ухвали про затвердження плану досудової санації: 1) вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, які виникли до затвердження судом плану досудової санації; 2) встановлюється заборона на порушення справи про банкрутство боржника за його заявою або за заявою будь-кого з кредиторів, вимоги яких виникли до затвердження судом плану досудової санації, на строк, передбачений цим планом; 3) умови плану досудової санації боржника стають обов'язковими для всіх кредиторів, вимоги яких виникли до затвердження судом плану досудової санації [5].

Хоча представники Державної фіскальної служби мають певні застереження стосовно введення процедури досудової санації [1], проте попередні консультації і конструктивна позиція сторін дають обґрунтовані підстави сподіватися, що спільні зусилля учасників процесу здатні вирішити проблему погашення боргів та нормалізації фінансового стану товариства ПАТ "Укрнафта" як одного з ключових суб'єктів нафтогазовидобувного сектору економіки України [1-2; 6]

Список посилань на джерела

1. Насіров допускає санацію "Укрнафти" [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 25.05.2016. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2016/05/25/593873/>.

2. ПАТ "Укрнафта" ініціює заходи щодо фінансової стабілізації компанії [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ПАТ "Укрнафта". – 16.03.2016. – Режим доступу: http://www.ukrnafta.com/ua/media/press_releases/show/129.

3. Наглядова рада "Укрнафти" погодила початок процесу фінансового оздоровлення компанії [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ПАТ "Укрнафта". – 25.05.2016. – Режим доступу: http://www.ukrnafta.com/ua/media/press_releases/show/145.

4. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 22.12.2011 р. № 4212-VI // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 32-33. – ст. 413.

5. Постанова КМУ "Про затвердження Порядку погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до порушення провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел

фінансування" від 30 січня 2013 р. № 38 [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/38-2013-%D0%BF>.

6. Яцюк О. С. Санація ПАТ "Укрнафта" як необхідна умова нарощування видобутку вітчизняних нафти і газу для підвищення енергетичної безпеки України / О. С. Яцюк // Проблеми та шляхи досягнення соціо-еколого-економічної безпеки на мікро-, мезо- та макрорівні: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (29.04.2016). – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. – С. 310-313.

СЕКЦІЯ 5

Науково-організаційні засади сталого розвитку в умовах глобалізації

УДК 303:338.2

*О. В. Белякова, к.е.н., доцент
Київський національний університет культури і мистецтв*

ВИКОРИСТАННЯ СЦЕНАРНОГО ПІДХОДУ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Прийняття управлінських рішень – це один із найважливіших аспектів економічного синтезу, що призводить до появи в системі економічного потенціалу підприємства нових властивостей або, навіть, корінної перебудови всієї системи на основі стратегічного планування діяльності системоутворюючих підприємств регіону.

До методики кількісних моделей потрібно додати аналіз зв'язків та чутливості залежних чинників від змінних чинників, тобто проаналізувати еластичність вихідних фінансово-економічних результатів підприємства за відношенням до умов його господарської діяльності.

Аналіз чутливості припускає дослідження варіантів розвитку за допомогою середньозважених величин або побудови дерева ймовірностей та побудови "профілю ризику".

Методика сценарного аналізу – "це подальший розвиток аналізу чутливості, тому що він враховує зміну під впливом низки чинників".

Зрозуміло, що сценарний аналіз – це методологічна основа сценарного підходу. В процесі дослідження нами запропоновано на відміну від поняття "сценарій" більш чітке та вузьке поняття "економічного сценарію".

Економічний сценарій – це варіативний якісний та кількісний опис майбутнього економічного стану підприємства задля прийняття певних рішень. Економічний сценарій може бути використаний задля удосконалення управління та розкриття економічного потенціалу підприємства.

Специфіка економічного сценарію полягає в тому, що головним критерієм управління на базі сценаріїв є дослідження ступеню впливу незалежних чинників економічного потенціалу підприємства на фінансово-економічні результати – чистий дохід і чистий прибуток. Економічний сценарій вимагає наявність зворотного зв'язку із визначеними майбутніми економічними станами підприємства, майбутнім розкриттям економічного потенціалу та відповідними фінансово-економічними результатами господарської діяльності підприємства.

Проаналізуємо приведені визначення економічного сценарію докладніше. Так як нами вводиться поняття "економічний сценарій", то з множини значень поняття "сценарій" виділимо саме економічну специфіку, тобто господарські відносини на підприємстві. Варіативний опис – на відміну від стратегічного

плану підприємства, містить множину таких сценаріїв-варіантів, які не можуть бути сплановані (криза, дефолт ринку тощо). Майбутній економічний стан – це положення економіки підприємства, відповідне розкриття його економічного потенціалу внаслідок здійснення майбутніх подій.

На підставі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- для економічного сценарію (або сукупності економічних сценаріїв) існує точка відліку. Наприклад, це сучасний економічний стан підприємства. Або економічний стан підприємства в минулому. Досягнення поставленої мети керівництвом потребує певних управлінських рішень та наявності економічних ресурсів підприємства, тобто вдосконалення управління певних елементів економічного потенціалу. Прийняття та здійснення управлінських рішень закономірно змінює економічний стан підприємства;

- певні економічні стани підприємства, або економічні події (господарські операції і так далі) формують певну множину траєкторій розвитку управління, формування та використання економічного потенціалу задля отримання бажаних фінансово-економічних результатів від господарської діяльності підприємства;

- економічний сценарій об'єднує економічні стани підприємства себто множину перетинів на траєкторії розвитку господарської діяльності підприємства.

Перетин, тобто моментний економічний стан підприємства характеризується фінансово-економічними показниками. Траєкторія характеризується зміною, динамікою фінансово-економічних показників підприємства під впливом тих або інших чинників.

Вплив фактору часу на фінансово-економічні результати від управління та використання економічного потенціалу підприємства в цієї роботи не досліджується; якщо елімінувати вплив фактору часу, для формування економічної моделі сценарію потрібно використати фундаментальний економічний аналіз підсистем економічного потенціалу як чинників зміни економічних станів підприємства та визначити чутливість фінансово-економічних показників підприємства до них.

Сценарний підхід до управління економічним потенціалом – це аналіз і синтез ймовірних майбутніх варіантів формування та використання економічного потенціалу підприємства з урахуванням стратегічної мети.

Вивчення досвіду використання методики сценарного підходу корисне для удосконалювання методології прийняття управлінських рішень щодо використання та розкриття економічного потенціалу підприємства.

УДК 338.24

*В. І. Варцаба, д.е.н., професор
Ужгородський національний університет*

*О. В. Лютий
Верховинська РДА*

ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ І БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Використання в практичному управлінні територіальними адміністративними утвореннями держави Україна різноманітних теоретичних новацій, які пройшли попередню практичну апробацію з отриманням позитивних результатів, є однією із найважливіших умов успішної реалізації реформування системи управління життєдіяльністю її регіонів на засадах децентралізації з обов'язковою і одночасною інноватизацією процесів, технологій та інструментів управління.

Враховуючи той факт, що в Україні уже розпочата широкомасштабна адміністративно-територіальна реформа в комплексі з реформою місцевого самоврядування, слід зауважити – реалізація останніх є неможливою без попереднього вироблення єдиного системного бачення суспільством цього процесу, внесення відповідних змін до Конституції і законів України, без розробки і внесення відповідних змін до ідеології, технологій та інструментарію управління в умовах децентралізації, а також перепідготовки і навчання останнім кадрового наповнення системи державного управління і місцевого самоврядування.

Корисною основою таких інноваційних підходів можуть служити як теоретичні напрацювання, так і результати практичного використання рекомендацій науковців ІФНТУНГ у сфері методології та практики стратегічного планування розвитку сільських громад і органів місцевого самоврядування [для прикладу, 1; 2; 3; 4], дослідження технологічних аспектів належного управління таким розвитком [5; 6; 7], а також відповідні новим вимогам і потребам програми навчання та перепідготовки державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування [8; 9].

Адже аналіз сучасного стану розподілу повноважень між місцевими органами державного управління і органами місцевого самоврядування, а також існуючої практики їх спільної діяльності дозволяє стверджувати, що механізми взаємодії були недосконалими, законодавчі акти (прийняті в різні часи і з різних питань) неузгоджені і вимагають врегулювання. Тому, на сьогодні головною умовою успішного впровадження реформи можна вважати умову гармонізації і раціоналізації відносин між державними адміністраціями і органами місцевого самоврядування. При цьому, останні мають розширити свої права з отриманням частини функцій виконавчої влади, а порядок їх взаємодії та способи уникнення конфліктів мають бути урегульовані як законодавством, так і використанням нових технологій гармонізованого менеджменту [6; 9], які

використовують оновлену управлінську ідеологію і адміністративну культуру та формують у кадрового наповнення системи готовність приймати будь-які рішення на основі гармонізації інтересів держави, місцевої влади і бізнесу, в основі яких лежатиме особиста відповідальність учасників за орієнтацію на служіння громаді та її громадянам.

Список посилань на джерела

1. Стратегічне планування економічного і соціального розвитку сільських громад Івано-Франківщини (Практичний посібник) / [Д. В. Шлемко та ін.]. За ред. В. П. Петренка. – Івано-Франківськ: Сімик, 2006. – 84 с.
2. Петренко В. Ефективність роботи органів місцевого самоврядування сільських громад / В. Петренко, О. Прокопенко // "Аспекти самоврядування". – 2006. – №5(37). – С. 36-39.
3. Васильченко Г. В. Теоретичні аспекти ефективних стратегій місцевого розвитку / Г. В. Васильченко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці : Книги-XXI, 2009. – Вип. III : Економічні науки. – С. 138–152.
4. Васильченко Г. В. Профайл громади як передумова розробки тстратегії розвитку території / Г. В. Васильченко, Н. А. Даляк // Наук. зб. "Актуальні проблеми розвитку економіки регіону". – 2010. – Вип. 6 (Т.2). – С.
5. Витвицький Я. С. Кластеризація регіонального розвитку Івано-Франківщини / Я. С. Витвицький, М. В. Палійчук, В. П. Петренко // Науково-теоретичний економічний журнал "Продуктивні сили України". – №2-4 (088-010). – 2010. – С. 101 – 117.
6. Варцаба В. І. Управління регіональним розвитком: теорія і практика гармонізації цілей та інтересів влади, науки, бізнесу : наук. монографія / Віра Іванівна Варцаба, Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу, Ужгород. нац. ун-т; Наук. ред. В. П. Петренко.– Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2015.– 486 с.
7. Дзвінчук Д. І. Аналіз досвіду стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону (на прикладі Івано-Франківської області) / Д. І. Дзвінчук, В. П. Петренко, В. В. Попович // Регіональна економіка. – 2016. – №1. – С. 22–31.
8. Дзвінчук Д. І. Мета, цілі і критерії інтелектуалізації підготовки корпусу державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування / Д. І. Дзвінчук, В. В. Петренко // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади. Матеріали VI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю, 22 листопада 2011 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – С.167–169.
9. Варцаба В. І. Щодо доцільності організації навчання управлінського корпусу регіонального рівня основам гармонізованого управління і менеджменту / В. І. Варцаба, В. П. Петренко // Менеджмент-освіта в контексті трансформаційних перетворень в суспільств: матеріали VIII всеукр. наук.-практ. конф., м. Донецьк-Святогірськ 10-12 квітня 2014 р. / Донецький державний університет управління. – Донецьк: Дон ДУУ, 2014. – С. 15–16.

УДК 330

*Н. Є. Василюшина, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний університет нафти і газу*

РЕЛЕВАНТНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО КЛІМАТУ

Сучасні умови господарювання, посилення конкуренції та процеси, які відбуваються в економіці України, вимагають ефективності здійснення підприємницької діяльності у відповідності до загальносвітових тенденцій. Формування ресурсної бази підприємства та розробка ефективної стратегічної політики є визначальною складовою підприємницької діяльності. Для збереження конкурентних переваг на ринку необхідним є удосконалення діяльності підприємства в контексті модернізації продуктового ряду та послуг, правильна організація роботи підприємства з клієнтами та професійний підхід до обслуговування клієнтів, що визначає успішність функціонування тієї чи іншої підприємницької одиниці в умовах конкурентного ринкового оточення та вимагає встановлення умов такого виживання.

Підприємницька діяльність за своєю природою є діяльністю з вироблення, прийняття і успішної реалізації підприємницько-управлінських рішень.

Підприємницьке середовище – це комплекс об'єктивних стабільних і тривалих можливостей для підприємницької активності, які є спільними для всіх без винятку підприємців і підприємств, що зареєстровані та функціонують на визначеній території у визначеній сфері діяльності.

Умови функціонування підприємств і підприємців будуть формуватися наступним переліком релевантних чинників:

- діяльністю центральних органів державного управління (закони, нормативно-правові акти, регулювання тощо);
- діяльністю місцевих органів державного управління (нормативно-правові акти, регулювання, положення, інструкції тощо);
- діяльністю органів місцевого самоврядування (рішення, розпорядження, регулювання тощо);
- діяльністю формальних інституційних структур з підтримки підприємництва (політичні, ідеологічні, ринкові, правові, власницькі, фінансові, зовнішньо-економічні, консалтингові тощо);
- діяльністю неформальних інституційних структур з підтримки підприємництва (громадські організації, альянси, асоціації, об'єднання громадян тощо);
- діяльністю вищих в ієрархії управління підприємством органів;
- діяльністю підприємницьких структур (фізичних і юридичних осіб);
- діяльністю населення.

Впливовість усіх, названих чинників на формування умов існування і функціонування підприємств на всіх рівнях оточуючого їх середовища певною мірою визначатиметься результатами діяльності та взаємодії всіх місцевих формальних і неформальних інституцій, а значить результатами взаємодії

людей, які працюють у цих інституціях. Тому наведений перелік чинників варто виділити в групу чинників, які в конкретному середовищі формують так званий підприємницький клімат.

Вітчизняні вчені Андреев С. Ю. та Гапак Н. М. трактують поняття "підприємницький клімат" сьогодні з різних позицій і бачень [1, 2].

Наприклад, в [1, с. 9] автор пропонує таке визначення підприємницького клімату: це – "загальні для всіх або більшості підприємців, що діють на певній території, можливості та умови ведення підприємництва і досягнення його цілей".

У праці [2, с. 72-73] було запропоновано визначення: "бізнесовий клімат – це сукупність умов і факторів, які у своїй взаємодії визначають певне середовище, де відбуваються економічні процеси".

Основним чинником формування негативного підприємницького клімату є невірні і необґрунтовані регуляторні втручання, джерелом яких у будь якому випадку виступають люди – учасники ринкових стосунків.

У зв'язку з цим подальше дослідження доцільно спрямувати на науковий аналіз природи, процесів і процедур регулювань у соціально-економічних системах, вивчення регулятивних характеристик учасників цих процесів і процедур з метою отримання рекомендацій із налагодження ефективної регуляторної політики і ефективного управління підприємствами, як основи формування сприятливого підприємницького клімату і успішного управління суб'єктами підприємницької діяльності.

Список посилань на джерела

1. Андреев С. Ю. Совершенствование организационно-экономических механизмов управления региональной экономикой / С. Ю. Андреев. – СПб.: Спб ГТУ, 1998. – 281 с.

2. Гапак Н. М. Законодавчі чинники формування інвестиційної політики як складової бізнесового клімату / Н. М. Гапак // Регіональна економіка. – 2003. – №3. – С. 71-81.

УДК 332.37

Л. С. Вербовська, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА УСПІХУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сьогодні в розвинутому світі спостерігається особливий інтерес до економічного розвитку, як найкращого способу самоврядування в регіонах, який, шляхом використання творчого потенціалу громади, через розробки стратегій розвитку створює рівні конкурентні умови для розвитку територій і забезпечує високий рівень добробуту людей в країні.

Процес децентралізації влади, що розпочався в Україні у 2014 році, призвів

до створення в 2015 році нових утворень на мапі держави, а саме, об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Після створення перших об'єднаних громад дуже важливим є їхня успішність. Створення об'єднаних громад та останні зміни в бюджетному законодавстві дозволяють сподіватись, що місцеве самоврядування отримало сильні стимули для самостійного розвитку і відповідно потребу в плануванні, що найголовніше, це стратегічне планування роботи ОТГ. Предмет стратегічного планування в громаді вкрай потрібний, адже необхідно спланувати розвиток освіти (шкільну мережу), медицини (мережу первинної медичної допомоги), як вивозити сміття, як забезпечити громадський порядок і т.д. і т.п. І найважливіше – як сприяти економічному розвитку. Відносно невеликі розміри громади при наявності різноманітних і незалежних одне від одного джерел фінансування та щирому бажанні лідерів дають надію, що вдасться розробити стратегію та документи, які дійсно будуть працювати та стануть взірцем для наслідування.

На етапі створення ОТГ зустрілися з багатьма викликами, серед яких є:

- відсутність загальноприйнятих пріоритетів щодо забезпечення надання базових послуг мешканцям ОТГ. Кожен орган місцевого самоврядування, який увійшов до складу ОТГ, до об'єднання мав власні пріоритети розвитку та власну систему цінностей щодо управління ресурсами. Після об'єднання ці пріоритети, очевидно мають бути переглянуті та мають бути вироблені підходи до управління "об'єднаними" ресурсами;
- потреба ефективного управління новими земельними, бюджетними ресурсами, які стали доступними для ОТГ і можуть бути використані для розвитку;
- збільшення кількості зацікавлених сторін, з якими потрібно узгоджувати прийняття рішень у межах ОТГ.

В свою чергу без широкого залучення громадян, мешканців громади, сподіватись на успіх марно. Формування Стратегічного планування розвитку громади безпосередньо громадою, її найактивнішими членами, є важливим моментом щоб громада прагнула успіху і була оптимістично налаштована на його досягнення. Без стратегічного бачення і стратегічного планування розвитку важко сподіватись на те, що об'єднана громада буде успішною. Тільки правильне стратегічне планування розвитку громади може стати успішним дороговказом для подальшого проходження адміністративно-територіальної реформи.

Розуміння важливості стратегічного планування розвитку в місцевому самоврядуванні в цілому в державі є. Розроблені численні плани стратегічного розвитку міст та регіонів. Проте формальний підхід до справи та слабка мотивація громад (не в останню чергу сформована недолугим законодавством) не сприяють якісному плануванню та втіленню їх у життя.

У більш широкому контексті громада повинна ефективно відповідати зовнішнім викликам, таким як глобалізація економіки, підвищення мобільності трудових ресурсів та пов'язаний з цим ріст безробіття, посилення міжнародної конкуренції за інвестиції та розвиткові ресурси.

Отже, спроможні громади повинні стати базовим елементом ефективної системи влади під час проведення стратегічних змін в Україні.

Список посилань на джерела

1. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку. Підручник зі стратегічного планування місцевого розвитку // Яцек Варда, Войцех Клосовські / Івано-Франківськ: Видавництво "Нова Зоря", 2003. – 312 с.
2. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. – 256 с.
3. Офіційний сайт про реформу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/>.
4. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / [Берданова О., Вакуленко В.]; Швейцарсько-український проект "Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ "Софія-А". – 2012. – 88 с.
5. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. Посібник. "Підтримка політики регіонального розвитку в Україні EuropeAid/132810/C/SER/UA". 2014 р. – 55 с.

УДК 005.93

Н. Г. Голіонко, к.е.н.

А. С. Іванова, к.е.н.

В. Ф. Оберемчук, к.е.н., доцент

*ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"*

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Важливу роль у досягненні сталого розвитку сучасного підприємства відіграє інтенсивне і збалансоване використання його потенціалу як основи, на якій будуються і реалізуються його зовнішні і внутрішні відтворювальні процеси. У зв'язку з цим актуалізується необхідність формування багаторівневої системи управління сталим розвитком підприємства, яка має ґрунтуватися на раціональному використанні глобалізаційних переваг і побудові взаємозв'язків між різними видами і напрямками діяльності, сферами функціональної відповідальності на підприємстві, його ресурсами.

Управління сталим розвитком підприємства в сучасних умовах є надзвичайно актуальним напрямом наукового пошуку у академічних колах та набуває особливого значення для представників бізнес-середовища. Як об'єкт наукового дослідження, управління сталим розвитком підприємства привертає увагу, перш за все, в силу своєї міждисциплінарної природи. Для його інтерпретації необхідний синтез підходів і концепцій різних дисциплін – від

теорій кібернетики, синергетики або самоорганізації, психології, до стратегічного управління, фінансового менеджменту, маркетингу, управління проектами тощо. Стан наукового знання в цій предметній сфері, особливо враховуючи потужну глобалізаційну взаємозалежність, слід визнати слабо структурованим, а синтетична природа феномену розвитку економічної організації та управління нею обумовлює існування різноманітних підходів до його вивчення.

В основі процесу управління сталим розвитком підприємства, на нашу думку, має лежати система методів управління, яка дозволяла б цілісно і комплексно підходити до процесу взаємодії різних його підсистем, які приймають участь в управлінських процесах, і була би важливою умовою життєдіяльності підприємства. В сучасних наукових дослідженнях система управління сталим розвитком підприємства розглядається як окрема функціональна сфера діяльності, як вирішення проблем підвищення економічної ефективності діяльності підприємства та вдосконалення конкретних економічних функцій і т. д. [1,2].

При створенні механізму управління сталим розвитком підприємства варто враховувати особливості певної фази макроекономічних процесів в країні, ступінь глобалізації ринків та узгодженість в їх роботі, стан внутрішнього середовища підприємства та керуватися головною потребою – підтримки безперервності процесу розвитку за умови забезпечення ефективності функціонування підприємства в умовах сучасних перетворень. Отже, впроваджуючи механізм управління сталим розвитком підприємства, необхідно забезпечити чітку взаємодію його основних складових: суб'єкту, об'єкту та процесу управління.

Важливим також вбачається виконання послідовності таких кроків по створенню системи управління сталим розвитком підприємства:

- оцінювання внутрішніх бізнес-процесів та урахування змін зовнішнього середовища діяльності підприємства;
- обґрунтування і вибір альтернативних шляхів розвитку підприємства та їх оцінювання із позицій стійкості;
- формулювання стратегії розвитку та приведення її в площину конкретних стратегічних завдань і планів;
- оцінювання ефективності стратегічних рішень та ступеню реалізації стратегії розвитку;
- виконання завдань, планів, рішень тощо, визначених в межах пріоритетної альтернативи розвитку;
- оцінка виконання стратегії сталого розвитку підприємства та внесення коректив.

В основі запропонованої послідовності кроків має бути системний підхід, в межах якого необхідно враховувати перспективи (їх прогноз) та використовувати знання про особливості попередніх фаз розвитку/спаду, економічних фаз зовнішнього середовища (врахування досвіду) та динамічних змін внутрішнього середовища підприємства .

Таким чином, метою управління сталим розвитком підприємства має стати

забезпечення стану внутрішньої рівноваги та збалансованості, взаємного обміну із зовнішнім середовищем, що сприятиме оптимальному пристосуванню системи (підприємства) до зовнішнього середовища і створюватиме умови для безперервного розвитку.

Список посилань на джерела

1. Герасимчук В. Г. Управлінський вектор економічної складової сталого розвитку: Україна та світ / В. Г. Герасимчук // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 7–9.
2. Смачило І. І. Механізм управління сталим розвитком підприємств харчової промисловості : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / І. І. Смачило. – Тернопіль, 2012. – 235 с.

УДК 658.26: 336.648

*Р. Б. Данилейчук, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ДІЄЗДАТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Використання програм державно-приватного партнерства (ДПП), яке полягає в поєднанні ресурсів держави та бізнесу для досягнення спільних цілей, є одним із ефективних шляхів забезпечення консолідації в суспільно-економічних відносинах. В сучасних умовах в Україні таке поєднання ресурсів при збереженні стратегічно важливих об'єктів державної власності є важливим інструментом подолання негативних наслідків наявних кризових процесів [1, с. 47].

Попри доцільність та наявність широких перспектив до використання різноманітних форм ДПП, формування дієздатного механізму ДПП в Україні неможливе без посилення соціальної відповідальності бізнесу (СВБ). Система СВБ доповнює, поглиблює та розширює соціальні функції держави [2]. СВБ є процесом управління підприємством з інтеграцією заходів соціальної та екологічної спрямованості до основної діяльності, що виходять за межі створення прибутку та законодавчо встановлених соціальних стандартів у контексті підвищення добробуту суспільства та локальної громади зокрема, а також забезпечення сталого розвитку. В Україні розвиток СВБ за останні роки в цілому формується в контексті загальносвітових тенденцій поступової інтеграції принципів соціальної відповідальності в корпоративні стратегії бізнесу, а також перехід від разових акцій благодійності та утримання створеної раніше громіздкої соціальної сфери до гнучкої системи соціальних інвестицій, що відповідають довгостроковим інтересам бізнесу, локальних соціальних громад, суспільства. Однак, незважаючи на зазначені позитивні кроки, сучасний етап впровадження принципів СВБ в Україні можна охарактеризувати як початковий.

Загалом формування ефективного механізму ДПП повинно базуватися на системі СВБ, яка, в свою чергу, вимагає реалізації на практиці логічного ланцюга: "конкурентоспроможна економіка – справедлива держава – заможні громадяни". Вироблення такої взаємовигідної політики можливе лише у процесі конструктивного відкритого діалогу між державою, бізнесом та організаціями громадянського суспільства. Вилучення будь-якої з цих сторін з діалогу одразу призводить до розбалансування національної суспільно-економічної системи [2].

Економічний діалог покликаний виконувати в суспільстві низку системних функцій, серед яких найголовнішими видаються п'ять, наведених нижче.

По-перше, в рамках економічного діалогу бізнес набуває усвідомлення, що він є рівноправним партнером побудови майбутнього нації. Це спонукає представників бізнесу до аналітичного опрацювання становища у сфері їхньої професійної діяльності і національній економіці в цілому та кваліфікованих пропозицій щодо побудови державної економічної політики. По-друге, ведення соціального діалогу як невід'ємної складової економічного розвитку дозволяє встановити дієву систему відстоювання прав найманих працівників шляхом встановлення договірних відносин з бізнесом стосовно рівня оплати та умов праці при забезпеченні державою дотримання мінімальних соціальних стандартів. По-третє, прозорий економічний діалог між владою та бізнесом суттєво знижує ризики ведення бізнесу за рахунок збільшення передбачуваності державної економічної політики як вагомого чинника середовища функціонування бізнесу. По-четверте, економічний діалог складає підґрунтя для створення сприятливих умов для розвитку пріоритетних галузей не через галузеві преференції чи інші вибіркові заходи, а через утворення комплексу макроекономічних умов та орієнтацію політики, які сприятливі саме для таких галузей. По-п'яте, економічний діалог відіграє роль своєрідного "фільтру" для відокремлення недоцільних для суспільства новацій, в тому числі – тих, які мають корпоративно-лобістське походження, й розробки та запровадження суспільно корисних рішень в економіці, державному управлінні, місцевому самоврядуванні.

Таким чином, за підтримки держави й на підґрунті взаємної зацікавленості має відбуватися поступова еволюція від соціального до економічного діалогу, яка має супроводжуватися розширенням кола суб'єктів – учасників діалогу, й об'єктів – питань, охоплених діалогом. Економічний діалог має ґрунтуватися на трьох відкрито декларованих й документально закріплених всіма сторонами базових принципах: 1) бізнес має бути законослухняним та соціально відповідальним; 2) соціальний діалог має враховувати необхідність створення сприятливих умов для функціонування бізнесу; 3) держава має бути гарантом стабільних та прозорих умов, в яких працює та отримує прибуток бізнес [2; 3, С. 484].

Загалом, на відміну від багатьох інших засобів підтримки розвитку бізнесу й підприємництва, економічний діалог не пов'язаний безпосередньо з бюджетними чи податковими витратами. Натомість удосконалення інституційного середовища, організаційної структури взаємодії підприємств

між собою, оптимізація державної економічної політики, в тому числі в сфері ДПП, дозволяють підвищити ефективність діяльності підприємств, їхню стійкість проти різних негативних чинників, а реалізація підприємствами своїх суспільних функцій поліпшує якість життя громадян, сприяє соціальній та політичній стабільності в країні.

Список посилань на джерела

1. Данилейчук Р. Б. Використання програм державно-приватного партнерства в сфері енергозбереження та розвитку інфраструктури паливно-енергетичного комплексу / Р. Б. Данилейчук // Економічний форум : наук. журн. / Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк: Вид. від. ЛНТУ, 2016. – № 2. – С. 46-51.

2. Король В. С. Формування та розвиток інфраструктури малого бізнесу на регіональному рівні (на прикладі Івано-Франківської області) [Текст] : монографія / В. С. Король, Р. Б. Данилейчук. – Івано-Франківськ, Луцьк: ВІЕМ, 2011. – 168 с.

3. Мацьків Р. Т. Соціальне інвестування на підприємствах нафтогазового комплексу [Електронний ресурс] / Р. Т. Мацьків // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. № 4. – С. 482-485. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/102.pdf>.

УДК 33+316.46

*Д. І. Дзвінчук, д.філос.н., професор
В. П. Петренко, д.е.н., професор
М. О. Лютий, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЩОДО ПРОЯВІВ ЕФЕКТУ ДАННІНГА-КРЮГЕРА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ ЯК ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ЛІДЕРСТВА

Попит на кваліфікованих, результативних і ефективних управлінців у всіх без виключення сферах людської активності в Україні невинно зростає не дивлячись на чисельні заяви багатьох "експертів" про перевиробництво менеджерів, економістів, правників і т. п. Однак, при цьому "перевиробництві" багатьма авторами фіксується наявність гострого дефіциту управлінців в різних сферах життєдіяльності соціуму [для прикладу, 1; 2], незаперечних потреб у навчанні керівників [3], проблем з їх якісним складом [4, 5, 6], наявність фактів "невитребуваності" власних "професіоналів та інтелектуалів" [7, 8], дії "потужних механізмів негативної селекції" [9].

На нашу думку, поясненням цієї ситуації може служити факт масштабного прояву в Україні відомого ефекту Даннінга-Крюгера [10] – психологічного парадоксу, який полягає в тому, що менш компетентні люди вважають себе професіоналами, а більш компетентні – сумніваються як у собі, так і у своїх здібностях. В результаті, люди з низьким рівнем кваліфікації, які страждають

на уявну зверхність стосовно інших, вважаючи свої здібності вищими за пересічні, роблять помилкові висновки, приймають і реалізують неефективні управлінські рішення та отримують негативні результати, не усвідомлюючи їх як наслідку низької кваліфікації. Таким чином, некомпетентні люди, вважаючи себе фахівцями і не переймаючись можливими наслідками, виходять на управлінські топ-позиції, а інтелектуальні професіонали, страждаючи від заниженої самооцінки, не можуть принести соціуму так необхідну йому користь належного управління.

Якщо в країнах з еволюційним чином сформованою ліберальною економікою та добросчесною конкуренцією кваліфіковані і досвідчені кадри завдяки їй проходять селекцію соціальними фільтрами і ліфтами, то в сучасних українських реаліях (знайомства, кумівство, блат, хабарництво, клановість, корупція тощо) ефект Данінга-Крюгера спричиняє значно тяжчі економічні, соціальні, політичні і культурні наслідки в результаті процвітання непрофесіоналізму і некомпетентності керівників.

Авторами на основі припущення, що важливим інструментом відсіву "жертв" ефекту Данінга-Крюгера від управлінських посад може стати комплексна діагностика претендентів на предмет їх поведінкових преференцій у стосунках з іншими людьми (тест Томаса-Кілмана) та наявності схильності до лідерства (тест LSA П. Костенбаума), запропонована оригінальна модель 3S-лідера [11], одночасно орієнтована на інтелектуальні критерії як керівника, так і групи його підлеглих, яка потенційно здатна обмежити можливість стати управлінцем особам з відсутнім потенціалом інтелектуального лідерства.

Список посилань на джерела

1. Крамар О. Як подолати дефіцит якісних кадрів у державному секторі. У пошуку нових людей / О. Крамар // [Електронний ресурс]. Тиждень.ua. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/126011>.
2. ІТ-галузі України сьогодні потрібно 3 тисячі бізнес-управлінців / Електронний ресурс]. Державна служба зайнятості. – Режим доступу : http://mail1.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=7BB17C0138CA86753A4E4731F2E2B9D5?art_id=269981&cat_id=4713800.
3. Мокротоварова Т. Управленцев, нуждающихся в обучении, намного больше, чем институтов, которые могут их обучать / [Електронний ресурс]. ДИАЛОГ.Ua. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page144-2215.html>.
4. Толкованов В. Чого не розуміють, тим не володіють / В. Толкованов, А. Гук // [Електронний ресурс]. innovations.com.ua. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/347/>.
5. Ткаченко М. Мы называем управлением то, что управлением не является / М. Ткаченко // [Електронний ресурс]. ДИАЛОГ.ua. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page144-2209.html>.
6. Кириченко І. Депрофесіоналізація громадян – майбутнє країни? / І. Кириченко // [Електронний ресурс]. "Дзеркало тижня. Україна". – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/deprofesionalizatsiya_gromadyan_maybutne_krayini.html.

7. Никитин В. В Украине профессионалы и интеллектуалы просто не востребованы / В. Никитин // [Електронний ресурс]. ДИАЛОГ.ua. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page144-2204.html>.

8. Никитин В. Украина это страна, в которой существует общее негативное отношение к интеллекту / В. Никитин // [Електронний ресурс]. ДИАЛОГ.ua. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page126-1856.html>.

9. Стріха М. У державі сьогодні діють потужні механізми "негативної селекції" / М. Стріха // [Електронний ресурс] ДИАЛОГ.ua. – Режим доступу : [Електронний ресурс]. ДИАЛОГ.Ua. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page144-2206.html>.

10. Kruger, Justin; Dunning, David Journal of Personality and Social Psychology, Vol 77(6), Dec 1999, 1121-1134. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1121>.

11. Дзвінчук Д. І. Економіка знань і необхідні зміни в моделях лідерства / Д. І. Дзвінчук, М. О. Лютий, В. П. Петренко // Зб. наук. праць "Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії". – 2016. – Вип. 64. – С. 44–60.

УДК 005:3321.142.6

*Д. М. Котенок, к.е.н., доцент
ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"*

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО МІСТА

Результатом нераціональної взаємодії господарської діяльності людини і навколишнього середовища стали значні зміни антропогенного походження. Вони призводять до перевищення екологічних можливостей території та здатності природи до самовідновлення. Нові явища зумовили виникнення принципово нових проблем як в сфері управління економікою, так і в управлінні природно-ресурсним потенціалом. Одним з ключових напрямків їх розв'язання стає формування якісно нових науково-методичних підходів до оцінювання антропогенного впливу економічної діяльності на асиміляційний потенціал територій та врахування результатів в обґрунтуванні доцільності стратегічних рішень.

Незважаючи на спроби переорієнтації механізмів управління розвитку національних соціально-економічних систем у русло забезпечення сталого розвитку, залишається незмінним "статус" економічних показників як ключових параметрів, які визначають рівень соціально-економічного розвитку країни, її економічний потенціал і загальну ідеологію національного природокористування залишаються економічні показники.

В сучасній теорії статистики та практиці статистичного обліку та аналізу використовуються розробки з оцінки екологічно скорегованих або так званих "зелених" показників. Ці методики були розроблені й апробовані на практиці ще в середині 80-х років минулого століття та нині імплементовані у

статистичні системи багатьох країн світу [1, 3].

В результаті аналітичного огляду результатів доступних зарубіжних та вітчизняних наукових досліджень нами було виявлено, що незважаючи на загальну подібність методології розрахунку "зелених" показників, методичні підходи до оцінювання екологічних втрат є доволі різними. Так, концептуально спільним є вирахування (віднімання) з агрегованих показників економічної діяльності обсягів екологічних втрат відтак показники набувають "зеленого" характеру. Однак змістове наповнення екологічного від'ємника в багатьох випадках істотно відрізняється.

Звертає на себе увагу та обставина, що рекомендації щодо розрахунку "зелених показників" стосуються передовсім уточнення макроекономічних показників. Однак її використання є можливим і на рівні відносно самостійних територіальних утворень таких, як великі міста, адже сучасні агломерації й мегаполіси стають головними акторами в економіко-екологічному середовищі. Нагальною потребою для них стає дотримання балансу економічних та екологічних цілей розвитку, а отже, проведення активної природоохоронної політики.

У дослідженнях нами була здійснена спроба адаптації методичного інструментарію розрахунку "зелених" показників до потреб муніципальних утворень, розроблений порядок та визначені особливості корегування валового регіонального продукту (ВРП) [2].

Отримані результати "зеленого" коригування проявили, що неврахування екологічних втрат призводить до завищення темпів зростання економіки та певного спотворення фактичної ситуації щодо якості її розвитку. Використання природних ресурсів у процесі господарської діяльності в великих містах хоч і не супроводжується виснаженням джерел природних ресурсів, проте істотно знижує асиміляційний потенціал.

Водночас, оцінювання екологічного стану території, має також базуватися на екологічних нормативах. Оскільки, оцінювання стану території щодо дотримання нормативів дозволяє визначити ступінь відповідності довкілля існуючим вимогам та проявити ефективні напрямки активізації екологічно спрямованої діяльності.

Отримані результати поєднання методології екологічного нормування та екологічного корегування свідчать про їх комплементарність, а також можливості визначення на їх основі екологічних трансмісійних механізмів управління соціально-економічним розвитком національної економіки в цілому та окремих територіальних утворень.

Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на пошук інституціональних механізмів збалансування тріади цілей сталого розвитку, а також розробку практичних механізмів проявлення екологічних цілей в управлінні економічним потенціалом різнорівневих систем національної економіки.

Список посилань на джерела

1. Веклич О. "Зелений" валовий внутрішній продукт України / О. Веклич.,

М. Шлапак // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/zeleniy_valoviy_vnutrishniy_produkt_ukrayini.html.

2. Котенок Д.М. Проявлення екологічних втрат в економіці міста / Д.Котенок // Стратегія економічного розвитку. – 2013. – № 33. – С. 120-127.

3. Рюмина Е. В. Экологически скорректированная оценка экономического развития регионов / Е. В. Рюмина, А. М. Аникина // Проблемы прогнозирования. – 2007. – №5. – С. 106-125.

УДК 338.2:330.3

Р. С. Кравчук, к.е.н., доцент

Т. Б. Яськевич, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Враховуючи сучасні тенденції внутрішньорегіональної та міжнародної інтеграції України, особливої актуальності набуває потреба в проведенні комплексного дослідження поточних проблемних питань і перспектив розвитку підприємств нафтогазового комплексу Карпатського регіону.

Основною метою даного дослідження є проведення перспективного аналізу проблем нафтогазових підприємств Карпатського регіону та визначення шляхів їх вирішення.

Видобуток нафти та газу в районі в останні роки має тенденцію до зниження, що пояснюється вичерпанням розвідуваних ресурсів. Нафта має великий вміст парафіну і смол. Серед основних проблем нафтогазової промисловості Західного регіону та України загалом можна виділити такі основні: скорочення обсягів загального видобування нафти і газу; великий обсяг споживання природного газу; залежність від монопольних постачальників, неповна завантаженість нафтопереробних заводів.

Скорочення обсягів загального видобування нафти і газу для забезпечення зростання видобутку нафти і газу необхідно залучати інвестиції для розвідки нових родовищ та підготовки до промислового видобутку, проте їх теперішній обсяг є недостатнім. Потреба в інвестиціях становить 2,1-2,3 млрд. гривень щороку, це дозволить збільшити щорічний видобуток до 22 млрд. м³.

Великий обсяг споживання природного газу – газ як головний вид палива, до 80% його споживають на багатьох підприємствах різних галузей промисловості, таких як електроенергетика, хімічна і металургійна промисловості, які розвивають економіку країни. Недосконала структура національної економіки, застарілий морально і фізично виробничий потенціал та перевантаження енергомісткими виробництвами стали причиною дуже високого рівня енерговитрат в економіці та низької ефективності виробництва. Зменшення обсягу споживання природного газу можна досягти шляхом

використання інших джерел палива.

Залежність від монопольних постачальників – нафтогазова галузь характеризується високим ступенем монополізації, недостатньою прозорістю і недосконалою організаційною структурою управління, недостатньо розвинутою конкуренцією. Тому в цих умовах доцільно більше використовувати і розвивати власну сировинну базу – вугілля, атомну енергетику, збільшувати видобування власних нафти і газу [4].

Завантаженість вітчизняних нафтопереробних заводів знаходиться на рівні 25 %. Застарілі технології та обладнання обумовлюють глибину переробки нафти близько 55- 65 % проти 80- 90 % в розвинених країнах світу.

Газопереробні заводи представлені Бориславським ГПЗ (м. Борислав Львівська область) та Долинським ГПЗ (м. Долина Івано-Франківська область). На відміну від нафти, газ не потребує суттєвої попередньої переробки перед використанням, але його потрібно відразу постачати споживачеві [2].

Визначено, що до основних проблем нафтогазової промисловості належать скорочення обсягів загального видобування нафти і газу, великий обсяг споживання природного газу, залежність від монопольних постачальників та неповна завантаженість нафтопереробних заводів тощо. Тому, доцільно проводити ретельні дослідження підприємств нафтогазового комплексу Карпатського регіону, щоб вчасно усунути недоліки та удосконалити їх структуру. Проблеми розвитку Карпатського регіону мають комплексні рішення, впровадження яких якщо не знищить проблему, то хоча б частково припинить її функціонування.

Перспективи розвитку підприємств нафтогазового комплексу Карпатського регіону полягають у залученні інвестицій, розширення розвідки родовищ, використання новітніх методик буріння і випробування свердловин, розвитку власної сировинної бази, модернізації та реконструкції нафтопереробних заводів, зменшення імпортової залежності, розробка спільних з іншими державами проектів видобутку та постачання нафти та газу в Україну і до країн Європи.

Список посилань на джерела

1. Гаман П. І. Формування механізмів прискореного інноваційного розвитку рекреаційного потенціалу Карпатського регіону України (Теоретико-методологічні засади) / П. І. Гаман // Економіка та держава. – 2008. – №11. – С. 82-83.

2. Карпатський регіон та роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі: матеріали міжнародної конференції за сприйняття Міністерства закордонних справ Швеції, (Ужгород, 11 – 12 червня 2008 р.) /Ален Панов – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Uzhgorod/index.htm>.

3. Карпатський регіон та роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі: матеріали міжнародної конференції за сприйняття Міністерства закордонних справ Швеції, (Ужгород, 11 – 12 червня 2008 р.) /Світлана Мітряєва – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Uzhgorod/index.htm>.

4. Карпатський регіон та роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в

Європі: матеріали міжнародної конференції за сприйняття Міністерства закордонних справ Швеції, (Ужгород, 11 – 12 червня 2008 р.) / Sophia Glazunova –Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Uzhgorod/index.htm>.

УДК: 658.7:001.895

*Є. В. Крикавський, д.е.н., професор
Національний університет "Львівська політехніка"*

*Л. Я. Якимішин, к.е.н., доцент
Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя*

МАРКЕТИНГОВІ І ЛОГІСТИЧНІ АСПЕКТИ В ДИСТРИБУЦІЇ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ ОСОБЛИВИХ ГАБАРИТІВ

Сьогодні роль логістичних підприємств стає все важливішою. Ключове значення мають зміни в підході виробничих підприємств до управління логістичними процесами та підвищені вимоги і очікування клієнтів в сфері логістики. Попит на спеціалізоване і професійне логістичне обслуговування вплинув на розвиток логістичних підприємств, які пропонують все ширший пакет логістичних послуг, а сфера їх діяльності виходить далеко за рамки транспортно-експедиційних послуг. Таким чином, можемо стверджувати, що сьогодні існує ринок логістичних операторів.

Переважає більшість вантажів, які перевозяться від виробника до клієнта, є стандартними, тому в сфері логістики для їх транспортування чи зберігання розроблені певні стандарти, які стосуються розмірів стелажів, палет, місткості транспортного засобу тощо. Але існують галузі, що виробляють товари (наприклад, в секторі споживчих товарів – меблі і електропобутові товари нестандартних розмірів), які формують цілий сектор нестандартних (негабаритних) вантажів, тобто таких, які через свої габарити не можуть транспортуватися (чи зберігатися) згідно загальноприйнятих норм вантажоперевезень (чи складування). Досвід Польщі в цих секторах економіки, свідчить про те, що ключовим фактором успіху є досвід роботи в галузі, і повне, професійне обслуговування через єдиного логістичного оператора [1].

Враховуючи специфіку двох основних груп товарів – споживчих та виробничих, а також домінуючих фаз переміщення товарів в ланцюгу, доцільним є розділення ланцюгів поставок на дві групи: ланцюг поставок споживчих товарів і ланцюг поставок виробників [2]. Для ланцюга поставок споживчих товарів характерною є діяльність, що базується головним чином на процесах розподілу (дистрибуції). Для цього ланцюга характерною є інтеграція фаз постачання і дистрибуції, рідше – фази рециклінгу. Для ланцюга поставок споживчих товарів досліджуваних секторів, з огляду на характерні риси цих товарних груп та особливостей ринків і його учасників, а також враховуючи, що для цього типу ланцюгів ключовими є процеси розподілу, очевидно найбільшу цінність серед основних видів діяльності становитимуть: 1) логістика збуту (пов'язана із підготовкою готової продукції і її

транспортуванням до кінцевого покупця), яка охоплює в комплексі планування, керування та фізичну обробку готової продукції від здавання-приймання з виробництва включно до ринку збуту, з необхідним для цього інформаційним потоком, щоб прискорити процес збуту і мінімізувати витрати; 2) маркетинг і продажі (всі дії, покликані інформувати споживачів про пропозицію ланцюга поставок, а також уможливають безпосереднє здійснення акту купівлі-продажу товару).

Ланцюг поставок споживчих товарів, особливо, товарів довгострокового використання, обслуговування споживачів, що традиційно охоплює види діяльності, націлені на збереження цінності продукту для споживача, а саме встановлення, ремонт, навчання і забезпечення запасними частинами, часто спирається на систему CRM (англ. Customer Relationship Management), що являє собою клієнт-орієнтовану бізнес-філософію, що уможливорює створення умов для ефективного маркетингу, продажу та обслуговування та конкретизується через функції, такі як планування, організування, мотивування та контролювання в розрізі старих, теперішніх та майбутніх клієнтів ланцюга поставок.

У контексті безперервного виробничого і технологічного суперництва підприємств на ринку зазначених вище секторів виробникам важливо зосередитися на ключових компетенціях, на поєднанні низької вартості, високої якості продукції та достатнього рівня сервісу. Ключ для регулювання цих компонентів, але таким чином, щоб сформувати взаємну синергію, полягає в тому, щоб кожен з них впливав на підвищення конкурентоспроможності іншого. На сьогоднішній день підприємство, яке прагне реалізувати клієнт-орієнтовану стратегію, все рідше приймає рішення про розвиток усіх сфер діяльності, виходячи тільки з власних сил. Зазвичай деякі сфери діяльності виходять за рамки структури підприємства-виробника. Сьогодні все більше виробників споживчих товарів прагнуть вирішити "замовлення" клієнта на високому професійному рівні і готові до безперервної реконструкції, з одного боку, власних внутрішніх процесів, а з іншого – отримати від логістичного оператора нові знання, досвід і володіння відповідними інноваційними рішеннями в сфері транспортування і складування.

Не кожне підприємство, що працює в індустрії побутової техніки чи займається виробництвом меблів має достатні ресурси для задоволення високих вимог і очікувань клієнтів. Буває, що підприємство використовує тільки транспортні послуги або тільки оренду складських приміщень. Є і такі, які самостійно здійснюють усі логістичні процеси. Яку стратегію прийме підприємство залежить від того, хто його клієнти: індивідуальні клієнти, або великі мережі магазинів, а можливо використовуються різні моделі розподілу, тому саме в сфері дистрибуції товарів цих секторів актуалізується проблема інтеграції цілей і рішень маркетингу та логістики, що дозволяє створити ефективний в сфері постачання і еластичний в сфері дистрибуції ланцюг вартості, щоб забезпечити конкурентні переваги за ціною, якістю і одночасно зменшити витрати запасів і транспортування.

Список посилань на джерела

1. Pluszczewicz Ł. Ze szczególną starannością / Ł. Pluszczewicz // TSLbisnes, październik – №10, 2015. – С. 8-14.
2. Сток Джеймс Р. Стратегическое управление логистикой / Джеймс Р. Сток, Дуглас М. Ламберт // Пер. с 4-го англ. изд. – М: Инфра, 2005. – 830 с.

УДК 332.012

*Р. Т. Мацьків, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ДОСВІД СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СВІТОВИХ НАФТОГАЗОВИХ КОМПАНІЙ

В останні роки західні компанії все більше уваги приділяють поширенню інформації про свою діяльність у сфері соціальної відповідальності. На сайтах великих західних корпорацій центральне місце все частіше посідає розділ, який стосується сталого розвитку. Компанії реалізують масштабні соціальні та екологічні проекти і не менш масштабно висвітлюють їх в ЗМІ, і, разом з тим, у довгостроковій стратегії свого розвитку чільне відводять відповідальності перед суспільством і навколишнім середовищем. Багато хто вважає, що це лише тактичний хід, продиктований економічними інтересами і покликаний дати фірмам комерційні переваги. Але, можливо, така поведінка – усвідомлений вибір в користь нової концепції, яка приходить на зміну класичній ліберальній теорії. Серед усіх галузей економіки за якістю соціальної, економічної та корпоративної політики компаній (ESG Criteria), за даними FTSE Group, нафтогазова галузь посідає останнє місце, тобто є сектором з мінімальною соціальною відповідальністю бізнесу [1].

Безсумнівно, така ситуація пов'язана як і з високими екологічними та виробничими ризиками в галузі, так і з тривалим нехтуванням належними заходами охорони праці та зниження негативного впливу від діяльності більшості нафтогазових компаній на екологію і суспільство.

Разом з тим, як підкреслюється авторами дослідження FTSE Group, в цій галузі існує значна диференціація, і деякі найбільші енергетичні компанії є світовими лідерами у сфері соціальної та екологічної політики. Парадоксально те, що саме в нафтогазовому секторі соціальна політика компаній супроводжується найбільшими викликами і проблемами, і саме в цій галузі ефективність політики КСВ виявляється найбільш наочно [1].

Для українських нафтогазових компаній особливо цінним буде досвід саме американського бізнесу, оскільки в Україні як і в США відсутнє законодавство, яке б жорстко регулювало діяльність у сфері КСВ. У США соціально відповідальна діяльність є виключно добровільною діяльністю підприємств понад визначений законом мінімумом. В Європі відповідна сфера діяльності компаній, як правило, регулюється нормами, стандартами і законами держави.

У Франції та Великобританії, наприклад, корпорації юридично зобов'язані публікувати щорічний звіт із КСВ, а пенсійні фонди можуть інвестувати капітал тільки в компанії, діяльність яких відповідає критеріям соціальної та екологічної відповідальності. Такий контроль з боку держави не дозволяє оцінити добровільний внесок європейських компаній. У США форми і масштаби соціально відповідальної діяльності визначаються виключно самими компаніями і передбачають їх максимальну самостійність у визначенні свого загального внеску. Для прикладу доцільно розглянути діяльність у сфері КСВ однієї з найбільших світових компаній ExxonMobil. Ця корпорація є лідером за обсягами виручки, обсягами діяльності та сумою сплачених податків. Завдяки стабільному фінансовому стану, глибокій диверсифікації і доданій вартості бізнесу, високій якості контролю та корпоративного управління компанія одержала безпрецедентно високу оцінку на ринку, і 25 січня 2013 р ExxonMobil після річної перерви знову стала найдорожчою компанією в світі. Власниками компанії є більш 2000 інституціональних інвесторів і більше 2,5 млн. приватних осіб. Лише ця обставина означає відповідальність корпорації перед дуже широким колом заінтересованих осіб, що сприяє ефективній та прозорій політиці ExxonMobil у всіх сферах. Доцільно відзначити те, що компанія надає максимально повний обсяг інформації щодо політики КСВ, соціальних та екологічних програм, включаючи детальний розподіл витрат на соціальну сферу. Точність і правдивість звітності по КСВ компанії верифікується зовнішньою аудиторською групою, у яку входять п'ять незалежних фахівців у сфері корпоративної відповідальності [3].

Також американські компанії широко залучають власний персонал до діяльності у сфері КСВ. Таке залучення реалізується через систему співфінансування приватних пожертвувань працівників компанії, програми допомоги при стихійних лихах і волонтерські програми, які дозволяють співробітникам приймати найактивнішу участь в спонсорській, благодійній та волонтерській діяльності корпорацій.

Цікавим для українських компаній є і досвід Chevron. Це друга нафтогазова корпорація США за розміром та обсягами податкових відрахувань, але перша по репутації. Chevron випереджає своїх конкурентів за якістю інновацій (компанія інвестує найбільше серед всіх в світі у відновлювані джерела енергії), управління персоналом, використання корпоративних активів і соціально відповідальну політику. Концепція КСВ інтегрована в саму стратегію і ключові цілі Chevron. Власний розвиток компанія реалізує відповідно до так званого "Шляху Шеврона" – досягнення високих результатів лише правильними і відповідальними методами. В основі цієї концепції лежить мета не просто стати глобальною енергетичною компанією, а й заслужити загальне визнання і повагу з боку інвесторів, партнерів, держави і громадськості не тільки за отримані результати, а й за шляхи їх досягнення. Традиційно сильним напрямком КСВ діяльності Chevron є екологічна політика [4].

Приведений досвід діяльності американських компаній доводить те, що і лідер нафтогазового сектору в Україні НАК Нафтогаз України зобов'язаний не

лише реалізовувати заходи із соціальної відповідальності, а й широко інформувати громадськість про таку діяльність на сайті компанії, через засоби масової інформації і, безперечно, у щорічному звіті із КСВ.

Список посилань на джерела

1. 2014 Fortune 500 Full List. Annual Ranking of America's Largest Corporations / Fortune Magazine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://money.cnn.com/>.
2. Best and Worst in Social Responsibility. World's Most Admired Companies 2014 / Fortune Magazine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://money.cnn.com/magazines/fortune>.
3. Employee Volunteerism and Giving. ExxonMobil Community and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exxonmobil.com/>.
4. Пичков О. Б. Корпоративная социальная ответственность американских нефтегазовых компаний / О. Б. Пичков // Международные процессы. – 2013. – № 1 (32). – С. 113-121.

УДК 332.1

М. М. Медвідь, д.е.н., с.н.с

К. А. Фісун, д.е.н., доцент

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

ОБГРУНТУВАННЯ СЦЕНАРНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Головна особливість моделювання розвитку регіональних процесів полягає в необхідності забезпечення прямого і зворотного зв'язку з об'єктами, явищами, процесами більш високого ієрархічного рангу. Якщо в моделі є тільки самий загальний опис показників і їхніх взаємозв'язків, то це текстова модель. Якщо цим показникам і зв'язкам задаються кількісні значення, то на базі текстової моделі можна побудувати графічні, математичну або комп'ютерну моделі, що показують, як міняються показники (дані, змінні). Проблема полягає в сполученні якісних і кількісних даних при формуванні сценарного поведіння складних соціально-економічних систем розвитку регіонів України.

Прикладні особливості сценарного аналізу визначаються вихідною предметною областю, якою є соціально-економічна система. Процес розвитку регіональних ринків може бути поданий у вигляді функціонування соціально-економічної системи, що включає всі основні фактори регіону як системного об'єкта: економічний потенціал, соціальне забезпечення, організаційна структура, політичні аспекти, зовнішньоекономічні зв'язки й т.д. Одним з головних принципів у вирішенні соціальних і економічних проблем керування є моделювання повного циклу процесу прийняття і виконання рішень. Дослідження всіх частин системи в їхньому взаємозв'язку, опис динаміки її роботи, аналіз можливих станів у майбутньому визначають основні передумови

здійснення ефективного планування в керуванні. Кожний суб'єкт господарювання розглядається як структурний елемент більш складної системи. При цьому виявляється роль кожного досліджуваного системного елемента в загальному процесі функціонування. Обов'язково присутнім є суб'єкт дії (керування). Висновки про ефективність керування досліджуваним об'єктом формулюються тільки після завершення всіх етапів процесу керування.

Сценарний аналіз може бути розглянутий як методологія формального аналізу альтернативних варіантів розвитку ситуації при заданих цільових і критеріальних умовах в умовах ризику, коли виникає невизначеність безпосереднього формування конкретного плану проведення робіт або визначення спрямованості стратегії розвитку регіонального ринку. Мета сценарного розвитку соціально-економічних систем може мати як синергический ефект (моделювання поведінкових аспектів досліджуваної системи), так і атрактивний результат, що характеризує поведінку системного об'єкта відповідно до застосовуваних керуючих впливів. Пошук механізмів ефективного керування процесами структурних перетворень соціально-економічних систем регіонів є складним й у той же час важливим завданням на сучасному етапі розвитку економіки України. Важливість цього завдання визначається тим, що економічний потенціал регіонів країни істотно відрізняється. У цих обставинах потрібно знайти таку послідовність перехідних станів (сценарій розвитку) системи з одного структурного стану в інший, коли будуть виконані обмеження і умови мінімізації ризиків таких переходів. При цьому слід чітко розмежовувати внутрішні системні елементи (принципи їхнього опису) і зовнішні системні елементи. Вони визначаються в результаті аналізу реалізації поточних ситуацій, що виникають під впливом впливу регіональної організаційної структури і зовнішніх подій.

Етапи регіонального планування розвитку можна подати у вигляді наступної послідовності:

- первісна оцінка ринкових перспектив розвитку;
- аналіз напрямків розвитку з урахуванням економічного потенціалу регіону;
- вибір стратегії розвитку й формування регіональних бізнес-планів;
- контроль реалізації процесів розвитку й ступеня досягнення намічених цілей.

У роботах [1-7] сформульовані основні принципи, особливості організації сценарного планування, правила побудови сценаріїв, основні помилки при реалізації сценарного підходу до керування.

На сьогоднішній момент існує кілька різних шкіл сценарного планування, які відрізняються і концептуально, і ще більше змістом конкретних методів. У дослідників немає єдиної думки з приводу статусу сценарного планування. Серед одних фахівців переважає думка, що сценарне планування є одним з найважливіших інструментів перевірки стратегічних рішень. Інші автори думають, що його основне призначення – розвиток стратегічного мислення і спосіб задання рамок для стратегічного планування. Треті вважають його

основним методом розвитку організації, що самонавчається.

Треба враховувати більше широкий погляд на методологію сценарного підходу в плануванні – визначення його як системного інструмента стратегічного керування, включаючи використання всіляких методів соціальних і економічних наук. Існують деякі розходження в базових передумовах традиційного стратегічного планування і сценарного підходу.

Проте традиційна й сценарна парадигми не є антагоністичними й зовсім не розділені непереборною прірвою. У традиційних галузях з невисоким рівнем невизначеності при відносно невеликих строках планування цілком можуть використовувати традиційні методи стратегічного планування – SWOT-аналіз, матричні методи, аналіз п'яти сил М. Портера й т.д. Більше того, при формуванні бізнес-портфеля матричні методи можуть застосовуватися всередині сценарного підходу. Слід також відмітити, що "тверда" традиційна парадигма – це скоріш спрощення, зроблене в ілюстративних цілях. У реальній дійсності, навіть якщо стратегія розробляється в рамках даної парадигми, в ній також передбачаються способи моніторингу навколишнього середовища, хеджирування ризиків стратегічних виборів і можливість корегування стратегії, хоча це повністю не знімає її обмежень і проблем практичного характеру.

Загальна схема побудови сценарію включає кілька блоків, припускаючи фіксований вибір параметрів оцінки стану соціально-економічної системи як об'єкта планування. Очевидно, що сценарій розвитку є кінцевим блоком, що визначає систему планування.

Список посилань на джерела

1. Фісун К. А. Методологія програмування розвитку регіонів України / К. А. Фісун. – Харків, 2007, – 401 с.
2. Jay Ogilvy, Peter Schwartz. Plotting Your Scenarios. – Global Business Network, December, 2004.
3. Godet Michel, Creating Futures: Scenario Planning as a Strategic Management Tool. – Economica, 2001.
4. James A.Ogilvy. Creating Better Futures: Scenario Planning as a Tool for a Better Tomorrow. – Oxford University Press, 2002.
5. Liam Fahey, Robert Randail. Learning from the Future. – John Wiley&Sons Limited. 1998.
6. Kees van der Heijden. Scenarios – The Art of Strategic Conversation. – John Wiley&Sons Limited, 1996.
7. Kees van der Heijden. Scenarios. Strategies and Strategy Process. – Nijenrode University Press, 1997.

УДК: 338.45:622.324.276

*Т. М. Паневник, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Економічна стабільність та розвиток економіки країни на сучасному етапі значною мірою залежить від ефективності функціонування як паливно-енергетичного комплексу загалом, так і нафтогазових підприємств зокрема. Пріоритети їх розвитку в контексті лібералізації нафтогазового ринку є особливо актуальними в умовах макроекономічних проблем країни, політичної нестабільності, активізації євроінтеграційних процесів та необхідності забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на глобальному енергетичному ринку. Перспективним напрямом підвищення ефективності функціонування нафтогазових підприємств є розвиток інтеграційних процесів між учасниками ринку, що призведе до формування механізмів гнучкої адаптації до мінливих зовнішніх умов.

В умовах розвитку глобалізаційних процесів першочергового значення набуває раціоналізація діяльності суб'єктів господарювання, що супроводжується зростанням глобально-орієнтованих компаній в усіх економічних системах та видах економічної діяльності. Для нафтогазової сфери вона може реалізовуватися декількома напрямками, серед яких важливе значення має розвиток інтеграційних процесів.

Основними дієвими особами сучасної глобальної світової економіки є транснаціональні корпорації (ТНК), в тому числі і у нафтогазовій сфері, які є головними ініціаторами та учасниками міжнародної діяльності, що реалізується на основі формування розгалуженої мережі підконтрольних їм підприємств.

На сьогодні на світовому нафтогазовому ринку домінуючі позиції займають компаній-гіганти, до яких належать "British Petroleum", "Chevron", "ExxonMobil", "Royal Dutch Shell", "Total S.A.", "Conoco Phillips", ENI [1]. Вони представляють собою транснаціональні вертикально-інтегровані структури, які на основі потужної інвестиційної діяльності у сфері розробки нафтогазових родовищ, переробки енергетичних ресурсів, розвитку інфраструктури, посіли місце світових нафтогазових гігантів. Лідерські позиції в галузі отримані завдяки інтеграційній моделі організації комплексних виробництв, що дає унікальну можливість для самої детальної оптимізації будь-якої ланки виробничо-збутового ланцюга. Крім того інтеграція розповсюджується і в інші галузі та сфери діяльності. Зокрема активно розвивається співпраця з хімічною промисловістю, створюються сервісні компанії тощо. Це дозволяє здійснювати системну диверсифікацію своєї діяльності, нарощувати капіталізацію, збільшувати масштаби реалізації інвестиційних проектів в енергетичній сфері, а також сконцентрувати у своїх руках колосальні активи, матеріально-сировинний ресурс, передові інноваційні технології, а також отримати домінуючі позиції на глобальному фондовому ринку [2].

В Україні нафтогазовий комплекс відіграє важливу роль в структурі національної економіки, забезпечуючи енергетичну безпеку нашої держави. Існуюча система інтеграції на вітчизняних нафтогазових підприємствах, обумовлена централізацією фінансових потоків; високим ступенем монополізації цієї галузі; сировинним спрямуванням; невідповідністю загальноприйнятим критеріям формування ТНК; екстенсивним характером інноваційних процесів що не сприяє структурній перебудові національної економіки у напрямі формування виробництв з довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами.

Таким чином, для підвищення ефективності нафтогазового комплексу в Україні доцільно розвивати та вдосконалювати інтеграційні процеси, враховуючи досягнення передових компаній – лідерів галузі, які активно використовують сучасні інтеграційні механізми та забезпечують домінування в нафтогазовій сфері.

Оскільки українські корпорації неспроможні в найближчій перспективі проводити активну експансію за кордоном, то одним із способів вийти на міжнародний рівень є створення спільного бізнесу з зарубіжними партнерами [3]. Співпраця з провідними нафтогазовими компаніями світу на основі активного залучення вітчизняних нафтогазових підприємств до інтеграційних процесів, побудованих на гнучкій та міжнародноорієнтованій основі, зумовить глобальну перспективу бізнесу, сприятиме застосуванню технологічних та маркетингових інновацій, розширенню експортних можливостей. реструктуризації економіки, поширенню передової технології, зниженню рівня безробіття, збільшенню обсягу інвестиційних ресурсів.

Отже, створення українських інтегрованих нафтогазових компаній з врахуванням світового досвіду, інтересів як держави так і приватного бізнесу забезпечить конкурентоздатність нафтогазової промисловості, підвищить ефективність виробництва, дозволить створити нові високотехнологічні виробництва та дозволить вийти на позиції рівноправних учасників в структурі глобальної економіки, які захищають національні економічні інтереси, впливають на геополітичні процеси, національну безпеку країни.

Список посилань на джерела

1. The World's 10 Biggest Oil and Gas Companies – Visual Capitalist. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visualcapitalist.com/the-worlds-10-biggest-oil-and-gas-companies/>.
2. Бусарев Д. В. Глобальна монополізація світового ринку енергетичних ресурсів / Д. В. Бусарев // Економічний аналіз. – 2014. – Том 16. – № 1. – С. 39–47.
3. Проїденко І. Г. Українські транснаціональні корпорації: стан і проблеми розвитку / І. Г. Проїденко, Н. М. Ришняк // Збірник наукових праць. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jnn.nuos.edu.ua/article/view/24666>.

УДК 658.26: 336.648

***В. П. Петренко, д.е.н., професор**
К. В. Мідюсєва, магістр
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ

З метою підвищення конкурентоспроможності українських компаній і національної економіки загалом, в статті здійснено аналіз досвіду використання зарубіжними та вітчизняними підприємствами програм з корпоративної соціальної відповідальності.

За визначенням Європейської Комісії, корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це "концепція, згідно з якою компанії інтегрують соціальні та екологічні питання у свою комерційну діяльність та взаємодію із заінтересованими сторонами на добровільній основі" [3].

Сьогодні успіх діяльності компанії залежить від ефективності організації її внутрішнього середовища. Важливим аспектом при аналізі кращих тактик західного менеджменту є вибір моделі управління. Саме обрана модель корпоративного управління обумовлює успіх компанії на ринку. В даний час орієнтиром для українських компаній є західні компанії, а українська теорія менеджменту в основному спирається на досягнення американських дослідників. Можна сказати, що автентичної української моделі корпоративного управління поки не існує.

Для того щоб виявити основи для побудови моделі, актуальною і прийнятною саме в українських реаліях, розглянуто характеристики моделей корпоративного управління, прийняті в різних країнах, і відзначено сучасні тренди розвитку цих моделей. Сучасні дослідники відзначають чотири моделі корпоративного розвитку: англо-американську, європейську, латинську і японську [4]. Ми розглянули англоамериканську модель, так як українська практика управління в основному побудована за західним зразком.

Застосування моделей визначається рівнем розвитку країни і законодавства, причому на різних історичних етапах кожна країна проходила період соціальної відповідальності держави, що створило умови для реалізації КСВ.

Проведений аналіз соціальних програм американських, європейських та українських компаній, дозволив здійснити наступні висновки (табл. 1).

КСВ в Україні перебуває на стадії розвитку, оскільки продовжує орієнтуватися на ближче коло стейкхолдерів – державу, власників та персонал. Більш широке коло зацікавлених сторін, таких як місцеві громади, постачальники та інші, поки що, так і не є системною ознакою.

Таблиця 1 – Особливості управління соціальною відповідальністю підприємств у вітчизняній та зарубіжній практиці

Форми КСВ	Особливості використання на підприємствах України	Особливості використання на підприємствах Америки	Особливості використання на підприємствах Європи
Економічна відповідальність	Слабо розвинені принципи корпоративного управління.	Спрямованість на відповідність з передовими принципами корпоративного управління, гідної винагороди та захисту прав споживачів.	Законодавчо встановлені рамки поведінки, наприклад, 35-годинний робочий тиждень, МРОТ, регулювання понаднормової роботи, правила виробництва і тестування мед.препаратів.
Юридична відповідальність	Невисокий рівень законодавчо закріплених правил поведінки корпорацій.	Невисокий рівень законодавчо закріплених правил поведінки корпорацій.	Глибоко розроблені законодавчо правила ведення бізнесу.
Етична відповідальність	Пріоритет стану людських відносин в економічному житті.	Тенденції переважання підтримки місцевої громади.	Високі податки і високий рівень державного соціального захисту.
Благодійність (філантропія)	Захист навколишнього середовища. Освіта і культура. Розвиток технічного потенціалу. Підтримка спільнот.	Спонсорювання мистецтва, культури та університетської освіти.	Високий податковий тягар переносить на державу відповідальність за фінансування культури, освіти, тощо
Основні стейкхолдери за ступенем важливості	Держава. Власники. Персонал. Споживачі.	Персонал. НКО і суспільство.	Персонал. Споживачі. Суспільство. Акціонери.
Стимулюючі / рушійні сили КСВ	Держава. Самі корпорації. Місцеві влади.	Самі корпорації. НКО і суспільство.	Самі корпорації. НКО і суспільство. Держава.
Роль неурядових / некомерційних організацій	НКО не чинять тиск на бізнес. Недостатньо розвинена роль НКО.	Є суттєвим ресурсом для компаній, які прагнуть зберегти комерційний успіх шляхом прояву поваги до етичних цінностей, людей, суспільству та навколишньому середовищу (US Business for Social Responsibility (BSR), Canadian Business for Social Responsibility (CBSR)).	Надають великий вплив на громадську думку і тиск на бізнес.
Тенденції соціальної звітності (СЗ)	СЗ знаходиться на початковому етапі. СЗ в основному орієнтована на державу і акціонерів (у меншій мірі – на суспільство).	Ініціюється самим бізнесом. Стандарти добре адаптовані і широко застосовуються. Орієнтована на більшість стейкхолдерів.	Ініціюється самим бізнесом. Стандарти добре адаптовані і широко застосовуються. Орієнтована на більшість стейкхолдерів.

Соціальна відповідальність українських компаній та організацій спрямовується насамперед на трудові відносини і заходи із захисту здоров'я, безпеки споживачів. Менш поширеними є заходи щодо захисту природних ресурсів та взаємодії з громадою: лише третина компаній здійснює соціальні інвестиції в розвиток громади, половина – не вживає заходів з охорони довкілля. Найбільш активними в цій сфері є, насамперед, представництва іноземних суб'єктів господарювання, які переносять впроваджують сучасні світові практики, а також великі та середні вітчизняні підприємства, які удосконалюють свою діяльність на засадах концепцій загального управління якістю.

Список посилань на джерела

1. Блог Євгена Тришина – Про маркетинг "Маркетинг в Україні" "КСВ – корпоративна соціальна відповідальність" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ua-marketing.com.ua/?page_id=667.
2. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://brc.undp.org.ua/img/publications/ua_wdp_src_csr05.pdf.
3. Міжнародний стандарт ISO/FDIS 26000 "Керівництво з соціальної відповідальності" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ksovok.com/doc/iso_fdis_26000_rus.pdf.
4. Кретьова А. В. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні за участі держави: механізм взаємодії / А. В. Кретьова, Н. Березовська // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2011. – Вип. 194. – С. 115-123.
5. Зінченко А. Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / А. Г. Зінченко, М. А. Саприкіна. – К.: Вид-во "Фарбований лист", 2010. – 56 с.

УДК 005.35

*В. П. Петренко, д.е.н., професор
Д. І. Стрембецький, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ ПАТ "ПРИКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО"

Говорити про сталий розвиток оперуючи лише економічними чи соціальними критеріями не можливо й за сучасними науковими поглядами неефективно. Розвиваючи окрему складову системи без врахування стану інших (тобто не на основі стратегії), з огляду на їх загальну взаємозалежність та взаємообумовленість, призведе як до погіршення інших складових, так і до завдання шкоди безпосередньо тій складовій, котру планується розвивати.

В даній роботі розглядається соціальний аспект соціальної

відповідальності як невід'ємна складова стратегії сталого розвитку.

"Прикарпаттяобленерго" займає на теренах Прикарпаття монопольне становище, постачає електроенергію більше півмільйону споживачів. Одним з перших отримало Сертифікат відповідності Міжнародним стандартам якості ISO 9001. Якісна оцінка рівня соціальної відповідальності показала наступне:

1. Наявність великої кількості соціальних проектів:

1.1 Програма популяризації дитячої електробезпеки, завдяки якій а Національному конкурсі бізнес-кейсів з корпоративної соціальної відповідальності компанія посіла друге місце. Суть програми в поширенні серед школярів виданої підприємством книги "Вольтик-суперагент. Ілюстрована електробезпека для дітей", перегляді молодшими школярами та дошкільнятами спеціальної лялькової вистави "Земні пригоди Вольтика", виданні серії застережних плакатів, які були подаровані усім школам міста та інтернатам області,

1.2 Акція "Літо зустрічай, про безпеку пам'ятай", яка організовується у літніх оздоровчих таборах краю.

1.3 Цикл уроків з електробезпеки та екскурсії для учнів в корпоративний музей електрифікації.

1.4 Одним з найбільших проектів, який вже багато років поспіль підтримує компанія, є Міжнародний фестиваль ковальського мистецтва "Свято ковалів". Щороку у дійстві беруть участь представники більше 20 країн.

1.5 Компанія є відкритою до співпраці з місцевою громадою, саму тому вона ініціювала програму "Банк ідей", яка дозволить налагодити більш активну та ефективну співпрацю з громадськими організаціями, благодійними фондами, університетами та медіа регіону.

2. Розвиток персоналу підприємства та створення гідних умов праці.

2.1 Довгострокова програма розвитку фудзалу. Створений клуб "Ураган", якому сьогодні 14 років. Професійна команда є чемпіоном України 2010р. Є дитячо-юнацька секція, в якій займаються діти шести вікових категорій.

2.2 Для працівників органіховуються такі заходи як "Кращий за професією", "Талант-шоу", "Клуб веселих та кмітливих", "Що? Де? Коли?", "Золота вудка", Спартакіада, тощо.

2.3 У 2010 році, прем'єр міністр України нагородив трудовий колектив.

3. Екологічна політика та ресурсозбереження.

3.1 Пошук та запровадження програм енергоефективності та ресурсоефективності

3.2 Спрямовувати на переробку та утилізацію відходи від виробничої діяльності

3.3 Впровадити природоохоронні програми зі збереження біорізномаяття

3.4 Прияти розвитку альтернативних джерел енергії.

4. Підтримка сумлінної ділової етики.

4.1 Діалог з зацікавленими сторонами відбувається на засадах повної інформаційної відкритості та структурованого підходу, інноваційним прикладом якої можна вважати діяльність громадської приймальні.

4.2 Річний звіт "Прикарпаття обленерго" здобув особливу нагороду

конкурсу "краще корпоративне медіа України" – гран прі "Інновація 2010 року". Було здобуто 3 місце в категорії "Корпоративна листівка". Компанія була відзначена у номінаціях "Корпоративний сайт", "Корпоративний календар" та "Внутрішня корпоративна газета".

5. Розвиток місцевих громад.

5.1 У 2011 році компанія започаткувала довгострокову програму корпоративного волонтерства у сфері популяризації програм підприємства, що спрямовані на вирішення певних соціальних чи екологічних проблем громади.

В розрізі своєї стратегії розвитку і планів щодо секторіального лідерства, компанія визначила прагнення з корпоративної соціальної відповідальності, про які буде інформувати свої заінтересовані сторони, а також звітуватися щодо їх виконання.

Список посилань на джерела

1. Мацьків Р. Т. Управління соціальною відповідальністю підприємств нафтогазового комплексу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : спец 6.020100 "Менеджмент організацій" / Р. Т. Мацьків – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.

2. Офіційний сайт ПАТ "Прикарпаттяоблеенерго" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oe.if.ua/> (дата звернення 23.06.2016) – Назва з екрану.

УДК 332.37

*В. П. Петренко, д.е.н., професор
М. Б. Тацакович, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вступ. На сучасному етапі розвитку світ переживає глибоку соціально-культурну катастрофу, пов'язану із втратою єдиної загальнолюдської перспективи внаслідок загострення економічних, соціальних та екологічних проблем в глобальному масштабі. Доцільність розвитку, в центрі якого стоїть лише матеріальне виробництво, все більше ставиться під сумнів, що обумовлює необхідність зміни всієї парадигми – від ідеології накопичення матеріального багатства на землі до ідеології "розумної достатності", від ідеології конкуренції до ідеології взаємодопомоги. Це обумовило потребу фундаментальних досліджень характеру економічних відносин в умовах глобалізації, в результаті чого об'єктивно виникла парадигма суспільства сталого розвитку.

Опрацювання наукової літератури [1, с. 73; 3-5] дозволило серед проблем, які стримують процес розвитку України в умовах глобалізації, виокремити і проблеми регулювання, а саме: відсутність структури більш високої ієрархії, здатної зняти кризові явища; зменшення ролі держави; неефективність діючих економічних інструментів та важелів стимулювання впровадження

екологобезпечних, енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій; відсутність комплексності у вирішенні завдань раціоналізації природокористування та охорони природи. Дослідження показали, що суттєвими для України факторами, які гальмують її розвиток, також є: неузгодженість в розвитку споріднених галузей економіки, в т.ч. фінансового сектора, структурна розбалансованість економіки, відсутність чіткої програми реформ, спрямованих на створення оптимального режиму для розвитку економіки [6,7].

В той же час, слід відзначити, що Україна має і засоби для реалізації концепції свого розвитку в умовах глобалізації, серед яких [7]:

- вигідне геополітичне розташування на карті транснаціональних транспортно-комунікаційних коридорів;
- досить прийнятна для початкового етапу входження у світовий економічний простір транспортно-комунікаційна інфраструктура;
- наявність численного корпусу висококваліфікованих робітників, інженерно-технічних і наукових працівників, спроможних забезпечити наукоємні технології виробничо-технічних секторів сучасної економіки.

Ці фактори повинні спонукати уряд України до розробки системи широкомасштабних заходів щодо інтеграції країни у систему міжнародного економічного співтовариства і у глобальні ринки, сприяти її сталому розвитку. Таким чином, як показує аналіз, глобалізація є об'єктивним процесом формування цілісної системи сучасного світового господарства на основі транснаціонального поділу праці, що характеризується посиленням глобальної конкуренції та нерівномірності економічного розвитку при збереженні у розвинутих країн монополії на фінансові та технологічні ресурси.

Дослідження підходів щодо визначення поняття "сталий розвиток" (англ. – sustainable development) показали, що попри існування великої кількості тлумачень даної категорії жодне з них не стало загальноприйнятим. Словосполучення "сталий розвиток" більшість науковців розуміє як процес, що характеризується постійністю, неперервністю змін. В той же час в поєднанні з англійським "development", що перекладається як розвиток, еволюція, розширення, зростання, покращення, вдосконалення слово "sustainable", яке складається з двох частин – "sustain" (підтримувати, не давати можливості згаснути, перерватися, витримувати) та "able" (той, що має здатність), утворює словосполучення, яке має різне трактування в наукових колах. Крім того, як зазначається в [2, с. 9], у словосполученні "сталий розвиток" є певне протиріччя, оскільки розвиток – це процес руху, якому не притаманне поняття сталості яке дане словосполучення виконує в концепції сталого розвитку.

До умов, необхідних для реалізації сталого розвитку території, як зазначається в [8, с. 17], належать:

- усвідомлення наявності загроз сталому розвитку, уявлення про цілі і ознаки сталого розвитку;
- розробка фундаментальних основ аналізу сталого розвитку, створення методології та моделей сталого розвитку територій різного рівня;
- розробка механізму сталого розвитку територій та механізмів їх

реалізації.

Порушення балансу між окремими підсистемами є свідченням невідповідності розвитку певного об'єкта (країни, регіону, промисловості, підприємства) концепції сталого розвитку. Результатом економічного розвитку в соціоecолого-економічній системі є забезпечення не лише матеріальних, але й всього комплексу потреб людини, включаючи духовні, соціальні, екологічні та ін.

На сучасному етапі для України, як і інших країн, особливо гостро стоїть питання про пошук шляхів та механізмів управління сталим розвитком країни, її виведення на новий більш високий рівень існування. Історично шлях України до сталого розвитку розпочався ще у 1992 р. на конференції у Ріо-де-Жанейро, коли Україна підписала декларацію "Ріо" і Програму дій "Порядок денний на 21 століття". На наступних конференціях "Ріо+5" та "Ріо+10" Україна підтвердила свої прагнення йти цим шляхом. Наслідком цього стало те, що в 1997 році в Україні було створено Національну комісію зі сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України (Постанова КМУ від 8 жовтня 1997 р. № 1123).

В "Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" [9] зазначається, що перехід національної економіки до стандартів економічно безпечного виробництва і споживання з метою забезпечення сталого економічного розвитку в цілому викликаний все більш зростаючою залежністю вітчизняної економіки від зовнішніх, здебільшого негативних факторів, серед яких найбільш суттєвими є обмеженість та висока вартість енергетичних ресурсів, нераціональне використання сировинної бази та робочої сили. Серед факторів, які визначають низький рівень ефективності використання ресурсів визначено такі:

- висока ресурсоемність ВВП, яка в 2–3 рази перевищує середній рівень, досягнутий в країнах ЄС;
- низький рівень глибини переробки мінеральної сировини;
- зростання обсягів експорту сировини і продукції з неї (так, сьогодні Україна експортує понад 85 % металу, що виробляє вітчизняна металургія).

Забезпечення умов для переходу промисловості України на модель сталого розвитку дозволить підвищити її конкурентоспроможність, зміцнити позиції на глобальних ринках, що створить базис для підвищення економічної міцності держави, вирішення екологічних та соціальних проблем. Нажаль, на сьогоднішній день роль національної промисловості в процесах глобалізації є поки що мінімальною: практично немає вітчизняних транснаціональних компаній, які б працювали на глобальних ринках, в Україні надто мала частина дочірніх підприємств світових виробників, низький рівень міжнародних коопераційних зв'язків [10].

Проте науково-технічний, виробничий та ресурсний потенціал промисловості України дає змогу реалізувати спектр переваг у сфері міжнародного економічного співробітництва, зокрема через участь вітчизняних підприємств у здійсненні великомасштабних міжнародних проєктів, розвиток трансферу високих технологій та продажу ліцензій, створення спільних підприємств з виробництва продукції, що належить до п'ятого і шостого

технологічних укладів, та транснаціональних корпорацій, а також участь українських фахівців у роботі міжнародних організацій з питань розвитку промисловості.

Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що реалізація концепції сталого розвитку повинна відбуватися на таких рівнях: глобальному, національному, регіональному; галузевому та на рівні суб'єктів господарювання. Це дозволило комплексно підійти до розв'язання екологічних, економічних та соціальних проблем.

Проведений вище аналіз створює переконливі підстави для визначення таких умов переходу України на модель сталого розвитку:

- екологобезпечний розвиток економіки, результатом чого повинно стати досягнення вищого рівня добробуту при одночасному розв'язанні ресурсо-екологічних та соціальних завдань;

- відтворення та раціональне використання всіх видів ресурсів, запровадження ефективної системи природокористування та охорони навколишнього середовища, підтримання екологічної рівноваги, як основи збереження довкілля для сучасного та майбутніх поколінь;

- необхідність системної еколого-економічної реструктуризації промисловості, сільського господарства, узгодження цілей та заходів розвитку галузей та регіонів, окремих підприємств, які є елементами соціо-еколого-економічної системи країни;

- співробітництво з міжнародними організаціями з питань сталого розвитку та розв'язання ресурсо-екологічних проблем на основі інноваційного розвитку економіки, запровадження в практику господарювання найкращого досвіду та передових науково-технічних та соціально-економічних досягнень;

- утвердження в суспільстві принципів соціальної справедливості, подолання соціальних проблем та стабілізація на цій основі демографічної ситуації в країні, зниження захворюваності та збільшення тривалості життя людини.

Список посилань на джерела

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / НАН України; Інститут економічного прогнозування / В. М. Геєць, В. П. Александрова, Т. І. Артьомова, Ю. М. Бажал, О. І. Барановський. / Відп. ред. В. М. Геєць. – К. : Інститут економічного прогнозування НАН України ; Фенікс, 2003. – 1008 с.

2. Медоуз Д. Х. Пределы роста / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рэндерс, В. В. Беренс. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 207 с.

3. Дробноход Н. Устойчивое экологически безопасное развитие: украинский контекст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.ua/3000/3320/31183>.

4. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення / О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук, О. О. Веклич, В. В. Венгер. – К.: НАН України ; Об'єднаний ін-т економіки, 2005. – 540 с.

5. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України: (формування

екологобезпечної економіки, ресурсо-екологічних і природоохоронних проблем) // Вісник Національної академії наук України. – 2002. – № 2. – С. 31–40.

6. Постанова Кабінету міністрів України від 28 липня 2003 р. N 1174 Київ "Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Соколенко С. И. Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины / С. И. Соколенко. – К. : Логос, 1998. – 568 с.

8. Сталий розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем: навчальний посібник / [Н.В. Караєва, Р.В. Коран, Т.А. Коцко та ін.; за заг. ред. І.В. Недіна]. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2008. – 384 с.

9. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (проект) // Офіційний сайт Верховної Ради України (Комітет з питань освіти і науки) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&cat_id=46017&showHidden=1.

10. Концепція Загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>.

УДК 338.24.001.1

*Ж. В. Поплавська, д.е.н., професор
Національний університет "Львівська політехніка"*

FORESIGHT У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Турбулентність і перервні зміни в оточенні організації теорія управління відносить до зовнішніх ситуацій, які вимагають від організації реакції, пристосованої до сили і новизни змін в оточенні.

Розробка і використання концепції Foresight безпосередньо пов'язана із сучасними вимогами до стратегічного управління. Методи, які використовуються в проектах і отримали загальну назву Форсайт, з англійської Foresight – "передбачення", зарекомендували себе як найбільш ефективний інструмент вибору пріоритетів у сфері науки і технологій, а пізніше – і значно ширшого кола проблем соціально-економічного розвитку

Вперше термін Foresight вжив J. F. Coates у 1985 році у контексті стратегічних досліджень майбутнього [8]. Поглиблений аналіз Foresight досліджень можна віднайти у працях К. Cuhlsa [1] чи L. Georghiou [3,4].

Поняття Foresight не має українського відповідника, а ототожнення з прогнозуванням, передбаченням чи плануванням не відображає повною мірою його суті. Foresight включає в себе дії, орієнтовані на мислення, обговорення та окреслення майбутнього. Російська школа дотримується думки, що Foresight – це сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку економіки,

промисловості, суспільства у 10-20 річній перспективі [6], з якою можна погодитися лише частково в сенсі використання сценарних методів, але не із визначенням як різновиду прогнозування, оскільки основним призначенням Foresight є не передбачення, а розуміння.

У фундаментальному двотомнику ЮНІДО [9] наводиться таке тлумачення: "Foresight – систематична спроба заглянути у довгострокове майбутнє науки, технології, економіки і суспільства з метою ідентифікації зон стратегічного дослідження і створення родових технологій, які можуть забезпечувати найбільші економічні і соціальні вигоди".

Усі дослідники підкреслюють, що Foresight – це не документ, а процес постійного уточнення бачення майбутнього, який здійснюється з врахуванням активності зацікавлених учасників, залучених у сферу його формування.

На основі наведених визначень, а також тих, які можна знайти у літературі, можна ідентифікувати основні елементи, які відображають суть Foresight. Це: 1) взаємодія науки, технології і суспільства не лише як мислення, розмірковування про майбутнє, а як дискусія про нього і його творення; 2) здійснення більш ефективного вибору за припущення існування різних варіантів майбутнього; 3) конфронтація зроблених висновків щодо розвитку науки і технології з громадською думкою для того, щоб пропоновані наукою можливі до впровадження рішення відповідали суспільним потребам [5, с. 104].

Основною метою Foresight є підтримка прийняття стратегічних рішень шляхом підготовки і створення альтернативних сценаріїв розвитку, у яких кожен варіант майбутнього залежить від рішень, які приймаються сьогодні.

Foresight може стати способом побудови і творення бажаної візії майбутнього, інструментом демократизації стратегічного управління та обмеження бар'єрів раціональності та пристосування стратегічного управління до вимог оточення. На думку R. A. Slaughtera, Foresight є здатністю творення підтримки високої якості спільної візії та використання її у спосіб, що забезпечить організації вимірну вигоду шляхом викривання невігідних чинників у середовищі, підтримку політики організації та формування стратегії для дослідження нових ринків, продуктів і послуг [7].

Список посилань на джерела

1. Cuhls K. From Forecasting to Foresight Processes – New Participative Foresight Activities in Germany // *Journal of Forecasting*, vol. 23. 2003.
2. Ejdyś J., Kononiuk A. Doskonalenie zarządzania strategicznego poprzez wykorzystanie koncepcji badań foresightingowych // *Przegląd organizacji*. 2013, №1.
3. Georghiou L. Third Generation Foresight: Integrating the Socio-Economic Dimension, in *Proceedings of the International Conference on Technology Foresight – the approach to and potential for New technology Foresight*, NISTEP Research Material 77, 2001.
4. Georghiou L. *Future of Foresighting for Economic Development*, UNIDO Technology Foresight Summit, Budapest, 2007.
5. Gudanowska A. *Mapowanie a Foresight – wybrane aspekty metodologiczne jednego ze współczesnych nurtów badawczych w naukach o zarządzaniu*//

Współczesne zarządzanie 2012, № 4.

6. Что такое форсайт? Высшая школа экономики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://foresight.hse.ru/whatforesight/>.

7. Miles I., Harper J., Georghiou L., Keenan M., Popper R. The Many Faces of Foresight – Georghiou L., Cassingea J., Harper I., Keenan M., Miles I. Popper R. The Handbook of Technology of Foresight . Concepts and Practice, Prime Series on Research and Innovation Policy. Edward Elgar Publishing, Inc. Northhampton. 2008.

8. PARP. Foresight Technologiczny. Tom 1: Organizacja i metody. Warszawa, 2005.

9. Unido Techniligy Foresight Manual. Vienna, 2005. Vol.1. Organization and Methods.

УДК 327.8

Д. В. Солоха, д.е.н., доцент

Київський національний університет культури і мистецтв

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Промисловий розвиток регіонів України виступає основою їхнього економічного існування, саме тому особливо важливим для визначення їх перспективних можливостей є оцінка процесів, що відбуваються в цій сфері.

Системний аналіз повинен охоплювати як ретроспективні дані (тобто інформацію про зародження й формування промислової регіональної системи), так і сучасні, пов'язані з періодом становлення ринкових відносин, періодом становлення України як самостійної держави.

Аналіз історичних посилок розвитку необхідний для визначення тих глибинних особливостей формування промислового комплексу регіону, що дозволять узагальнити досвід економічного й науково-технічного розвитку, розкрити взаємну обумовленість і взаємозв'язок усіх галузей промисловості, виділити якісні зміни, оцінити їхню ефективність, а, отже, врахувати широкий спектр факторів, здатних впливати на процеси ефективного розвитку промислових підприємств.

Докладного і детального розгляду вимагає сучасний період, що дозволить оцінити стан розвитку промисловості в останнє десятиліття, тому що саме в 90-х роках ХХ сторіччя і в даний час відбуваються значні, кардинальні зміни як на рівні промислових підприємств, регіонів, так і на національному й міжнародному.

Необхідність врахування міжнародних факторів пов'язана з переходом колишніх соціалістичних держав до формування нової економічної системи, основою якої є ринкова економіка, економіка відкритого типу, значним посиленням процесів глобалізації, інтеграції і регіоналізації, збільшенням масштабів й інтенсивності світових фінансових потоків, розвитком інформаційних, комунікаційних технологій, а також їх усе зростаючим

глобальним використанням і т.п.

Зміни на національному рівні призвели до появи й розвитку України як самостійної держави, руйнуванню старої і формуванню нової ринкової економічної структури, становленню нових інституціональних структур управління

На рівні окремих промислових підприємств, регіонів відбувається руйнування старих виробничих зв'язків, для яких характерний процес структурної кризи й перебудова економіки з урахуванням вимог ринку, формування нових підходів до регіонального регулювання розвитку і т.п.

Розвиток промислових систем, її традиційних й інноваційних секторів, як показує досвід розвинутих держав світу, є особливим чинником, здатним, з одного боку, сприяти стійкому, ефективному розвитку, а, з іншого, виступити визначеним гальмом розвитку, причиною існуючих і майбутніх серйозних соціально-економічних проблем. Саме тому, науковий інтерес викликають питання оцінки, моніторингу складних взаємин між розвитком промислових систем, підприємств і оцінкою їхньої ефективності.

Оцінка розвитку промислових систем, виходячи з визначення самого поняття "система" (система – це сукупність господарських одиниць, установ, організаційно об'єднаних в єдине ціле), не повинна носити однобокий характер, коли в комплексі розглядаються тільки економічні показники. Це досить складна, комплексна задача, що охоплює широкий спектр взаємозв'язків різного роду, серед яких можна виділити три принципових виміри – економічний, соціальний й екологічний.

В цілому ж, у даному випадку, на нашу думку, повинен домінувати синергетичний підхід навіть на етапі аналізу, саме дана теоретична посилка дозволить найбільше точно оцінити якість, ефективність розвитку промислових підприємств регіону і виділити ті взаємні зв'язки й елементи, що впливають і дозволяють формувати, моделювати, прогнозувати ефективність майбутнього розвитку, розробляти можливі сценарії розвитку подій.

Відповідь на питання що саме потрібно робити в ринковій економіці, загалом була дана ще Адамом Смітом у "Дослідженні про природу і причини багатства народів", який продемонстрував, як індивідуальне поведження мільйонів людей, взаємодіючих між собою на ринку, приводить до встановлення оптимального характеру економічного виробництва.

Економічна система адміністративно-командної держави відрізняється від ринкової системи не тільки тим, що виробляється, але і тим, як здійснюється виробництво. Настільки різна специфіка двох систем приводить і до різних результатів у тім, що стосується кількості підприємств, їхнього розміру й економічного поведження.

Можливість стабілізації і зростання промислового виробництва й досягнення на цій базі соціальних цілей визначається рівнем ефективності економіки, але ефективність, свою чергу, залежить від того, наскільки успішно в країні діють ринкові механізми.

Необхідність структурних змін була визнана з перших днів існування України як незалежної держави, але напрямки структурної перебудови

формувався переважно під впливом теоретичних представлень щодо потреб і можливостей ринку, без ґрунтовного обстеження практичної доцільності їхнього застосування до реальних умов промислових підприємств.

УДК 658.5:005

І. М. Станьковська, к.е.н., доцент

Т. В. Станьковський, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЗАСТОСУВАННЯ GAP-АНАЛІЗУ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗРИВІВ ПРИ УПРАВЛІННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ

Важливим завданням сучасного менеджменту в напрямку управління конкурентоспроможністю є не тільки забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а й здатність підтримувати досягнутий рівень стратегічних часових межах. Це в свою чергу вимагає постійного моніторингу зміни факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на функціонування підприємства, розроблення системи управлінських дій, що спрямовані на корегування впливу деструктивних факторів, що спричиняють невідповідності та відхилення, так звані, "розриви".

Важливим інструментом управлінського аналізу для визначення стратегічних розривів є GАР-аналіз, який дає можливість оцінити відхилення від заданих цільових маркерів в процесі реалізації стратегічних заходів із забезпечення конкурентоспроможності.

Систематичне застосування GАР-аналізу дасть можливість контролювати та вчасно реагувати на змінюючі конкурентоутворюючі факторів, забезпечуючи цим самим ринкову вартість підприємства та відносно стійкий рівень його конкурентоспроможності.

Визначення ординарних (звичайних, що виникають в процесі реалізації певних завдань) та екстраординарних (позаштатних розривів, які можуть мати глибокі негативні наслідки) стратегічних розривів необхідно проводити по всіх факторах та на всіх рівнях середовища функціонування підприємства (макро-мікро та внутрішньому).

При проведенні GАР-аналізу вважається за можливе використання якісних та кількісних оціночних показників, що характеризують ступінь розриву.

Найбільше інформаційне, достовірне і наглядне значення мають фінансові показники, які повинні дати вартісну оцінку величини розриву по кожному фактору, що впливає на забезпечення конкурентоспроможності підприємства та по кожному функціональному елементу (управління, персонал, операційна діяльність, маркетинг, фінанси) в системі управління конкурентоспроможністю.

Слід зауважити, що найбільш достовірно можна визначити фінансовий стратегічний розрив сформований внутрішніми факторами. Розрив пов'язаний із зовнішніми чинниками можна прогнозувати тільки з певним рівнем

імовірності.

Тому, для можливого передбачення, зменшення та усунення стратегічних фінансових розривів, забезпечення досягнення прогнозованих фінансових показників діяльності підприємства та ефективного управління його конкурентоспроможністю, доцільно застосовувати інтелектуалізовану систему управління конкурентоспроможністю, що базується на взаємодії управлінського, технічного та технологічного інтелекту.

УДК 005.32:331.101.3

*Д. В. Тимошенко, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

СТАРТАП ЯК ФОРМА ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ

Знання та інтелектуальна здатність його використовувати перетворюючи на інновації – це велика сила та могутня зброя в руках нації за допомогою якої здобувається та утримується свобода, незалежність, суверенітет та забезпечуються гідні умови для реалізації людиною демографічного спектру потреб та повноцінного розвитку її генетично обумовленого потенціалу. Дана обставина визнається найпрогресивнішими аналітиками, експертами, спеціалістами та практиками різних сфер національного господарства та бізнесу. Відповідно, процес Управління в планетарному масштабі здатен здійснювати той, хто перебудує за своїми лекалами, ідеалами і цінностями освітні системи усіх країн і народів, налаштуючи роботу трикутника "освіта-наука-бізнес" на продуктивний лад, адже розвиток суспільства (та його культури) як процес подвоєння об'єму науково-технічних знань відбувається завдяки інноваціям, створювати які здатні лише освічені люди. В цьому плані роль університету як сакрального центру трансферу знань та інновацій є універсальною, а питання реалізації наукового потенціалу НАН України та найбільших українських національних університетів є актуальним.

Не дивлячись на контроль з боку папства модель університету епохи Відродження (кінець XII – початок XIII ст.) як абсолютно автономного освітньої та мозкового центру гуманітарних і технічних наук (у т.ч. з повним дистанціювання від військової, судової та інших систем) сьогодні знову стає актуальною. До того ж футурологами доводиться факт створення "... всесвітньої мережі "мегаполісів під куполом" де будуть жити виключно корисні для наукового прогресу люди, а усе інше буде надано своєму особистому розвитку (вирощувати баранів, шити штани, виточувати деталі на застарілих 3D-принтерах, які їм продадуть з милосердя комерсанти з Елізіуму і т.д.)." [1]. Яке місце в цій системі соціальної та інтелектуальної стратифікації буде займати українська держава сьогодні залежить від швидкості розвитку її науки та уніфікації / стандартизації її освіти в рамках об'єднання країн Євросоюзу у єдиний політичний, освітній, економічний та військовий простір (Болонський процес), адже тліючий конфлікт на Сході, ріст цін, падіння споживацького

попиту, відсутність надій на швидкі реформи та прихід крупних інвесторів в український бізнес вкупі з великою кількістю зарегульованих галузей національного господарства примушують університети як центри знань вибрати динамічний шлях розвитку інновацій. І якщо при так-званій "статичній" формі організації інноваційного розвитку бізнес ставив задачі перед науковцями щодо вирішення актуальних задач то у "динамічна" форма передбачає активність самих науковців у науковому процесі з подальшою комерціалізацією результатів їх інтелектуальної діяльності шляхом продажу ліцензії або ж створення стартапу.

Відомо, що інноваційний процес складається з 4 етапів, що включають в себе дослідження, розробку, виробництво та реалізацію результатів наукової роботи, що у свою чергу тісно пов'язано з науково-впроваджувальним циклом. Науково-впроваджувальний цикл як соціально-економічний процес початок якому дає постановка задач в галузі фундаментальної науки завжди починався в одному суспільстві, а закінчувався в іншому (досягнення науки матеріалізуються у виробництві масової продукції для соціуму). Відповідно, комерційну вигоду від нього отримує те покоління, де він завершиться. Внаслідок цього, по-перше, досягається організаційно-технологічна ефективність реалізації технічних, технологічних, проектно-конструкторських, науково-дослідних, а також організаційно-управлінських задач в контексті наукового прогресу. По-друге, забезпечується відсутність "нераціональних пауз", що розділяють моменти завершення одних і початок постановки інших задач в ході реалізації науково-впроваджувального циклу у його повноті. Такого роду паузи між етапами науково-впроваджувального циклу обумовлюють внутрішньою політикою держави по відношенню до фундаментальних досліджень та її соціально-економічним становищем: непроінформованістю потенційних учасників наступних етапів про завершення попередніх; нерозумінням керівниками різних ланок та потенційними дослідниками можливостей наявних інструментів дослідження, а також тих можливостей, які відкриваються при комерціалізації нововведень; пороками соціальної організації процесу дослідження тощо.

Стратегія реалізації інноваційної діяльності ВНЗ, яка є головним індикатором інноваційного розвитку і визначає рівень фінансування науково-технічної сфери, сьогодні здійснюється за допомогою трансферу технологій – "... патентування та ліцензування, порівняння себе зі своїми конкурентами і, нарешті, створення стартап-компаній" (виділено автором) [2, с. 101]. Цінність стартапу – процесу "... реалізації абсолютно нової бізнес-ідеї за короткі терміни при мінімальній кількості фінансових ресурсів ..." [3, с. 123] при якому реалізується абсолютно нова бізнес-ідея. Так, ЗУ "Про вищу освіту" (№ 1556-18 від 13.03. 2016 р. Ст. 68, Ч. 1) зазначає, що "... Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність може провадитись вищими навчальними закладами, у тому числі через створені ними юридичні особи, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової і науково-технічної діяльності вищого навчального закладу до стану інноваційного продукту та його подальша комерціалізація" (виділено автором) [4]. Також "... Державні наукові установи

(крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державні університети, академії, інститути мають право бути засновниками та співзасновниками господарських товариств та беруть участь у формуванні статутного капіталу такого господарського товариства виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності ..." (виділено автором) [5].

Таким чином політика університетів та наукових установ щодо реалізації інноваційного розвитку в контексті економічної безпеки держави передбачає створення сприятливих умов для інтелектуальної діяльності працівників університету та контингенту творчо обдарованих студентів (мотивація інтелектуальної діяльності [6]); розкриття перед навчальним закладом об'єктів ІВ, що створені науковцями під час виконання службових обов'язків (дербюджетних робіт тощо; див. "фабрики думок" [7]); здійснення оцінки щодо доцільності комерціалізації результатів наукових розвідок творців; здійснення підтримки щодо тимчасової охорони об'єктів ІВ (набуття прав) з подальшим пошуком ліцензіатів та введенням у господарський обіг максимальної кількості об'єктів ІВ шляхом реклами і у т.ч. в контексті надання університетом консалтингових послуг; продаж ліцензії або ж створення стартапу.

Список посилань на джерела

1. Гуцуляк О. Россия и проект Элизиум [Електронний ресурс] / О. Гуцуляк // КОНТ. Платформа для соціальної журналістики. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: https://cont.ws/post/257880?_utl_t=lj, вільний (дата звернення: 10.06.2016). – Заголовок з екрана. – Мова рос.
2. Корсунь В. Трансфер технологій та їх комерціалізація в Україні через міжнародне співробітництво або Конкурентоздатна Україна на світовому ринку – мрія чи реальність? [Текст] / В. Корсунь // Наука та інновації. – 2007. – № 6 (3). – С. 99–105.
3. Чазов Є.В. Стартап як нова форма ведення бізнесу [Текст] / Є. В. Чазов // Наукові праці НУХТ. – 2013. – № 52. – С.122–128.
4. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. (№ 1556-18 від 13.03. 2016 р. Ст. 68, Ч. 1). Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>, вільний (дата звернення: 10.06.2016). – Заголовок з екрана. – Мова укр.
5. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" [Електронний ресурс]. (від 26.11.2015 р. № 848-VIII Ст. 61, Ч.1). Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>, вільний (дата звернення: 19.06.2016). – Заголовок з екрана. – Мова укр.
6. Тимошенко Д. В. До визначення понять "творчість" та "креативність" з метою інтенсифікації винахідництва серед студентів [Текст] / Д. В. Тимошенко // Матеріали науково-методичної конференції "Педагогічна майстерність викладачів у ВУЗі: теорія, практика, проблеми". – Івано-Франківськ : "Факел", 2008. – С. 63–64.
7. Тимошенко Д. В. Інноваційна соціалізація працівників НГКУ як

інструмент активізації винахідницької діяльності [Текст] / Д. В. Тимошенко // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія : Економіка та управління в нафтогазовій промисловості. – 2010. – № 1 (1). – С. 49–53.

УДК 339.338

*Т. Б. Топольницька, асистент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток національного господарства щільно пов'язаний з реалізацією зовнішніх та внутрішніх інтересів економічних суб'єктів на всіх рівнях господарювання. Разом з тим, у низці випадків реалізація інтересів окремих суб'єктів господарювання та їх груп суперечить інтересам інших суб'єктів, держави або суспільства в цілому. В інших ситуаціях стан економічної кон'юнктури та інші чинники не дозволяють національним виробникам забезпечити достатній рівень власної конкурентоспроможності для виходу на зовнішні ринки або для суперництва із закордонними постачальниками на внутрішньому ринку. З огляду на сказане, збалансованість економічного розвитку країни об'єктивно залежить від зусиль держави з коригування стану та динаміки зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств.

Суттєвий вплив на форми, методи і результати здійснення ЗЕД здійснюють інституційні чинники.

Якість або ефективність інституційного середовища, яку науковець [1] визначає як створення такого інституційного середовища, яке є сприятливим для реалізації цілей сталого розвитку за умови мінімізації відповідних витрат, визначає несуперечливість інституційних умов ЗЕД її потребам та цілям економічних суб'єктів у зовнішній сфері, компліментарність інститутів між собою як передумову збалансованого функціонування регуляторної системи ЗЕД, прозорість інституційного середовища як чинник раціональної поведінки в ньому. У підсумку якість інституційного середовища має забезпечити зниження трансакційних витрат при здійсненні ЗЕД.

Процес лібералізації зовнішньоекономічної діяльності в Україні розпочався у середині 80-х років і характеризувався суттєвим розширенням прямих контактів між підприємствами, організаціями та установами, зумовленим процесами перебудови в СРСР й інших європейських країнах соціалістичного табору. Заходи, спрямовані на повну лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності, відбулися вже після проголошення незалежності України. Вступ країни на шлях самостійного розвитку вимагав формування нової концепції зовнішньоекономічних зв'язків з урахуванням проведення самостійної зовнішньоекономічної політики. Зовнішньоекономічна діяльність починає розглядатися не тільки як складова частина господарської

діяльності підприємства, але й як важливий фактор економічного зростання, створення передумов більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на макrorівні [2]. У цей період були прийняті важливі законодавчі акти. Основним нормативно-правовим актом, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, на етапі становлення законодавчої бази ЗЕД став Закон України від 16 квітня 1991 р. "Про зовнішньоекономічну діяльність" [3]. Надалі законодавчу базу здійснення ЗЕД доповнили Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. [4] та від 13 березня 2012 р. [5]; Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. [6], Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. [7] та низка інших законодавчих актів.

Однак не заважаючи на той факт, що вітчизняне законодавство інтенсивно розвивається, емпірична оцінка якості інституційного середовища України для здійснення ЗЕД свідчить, про те, що вітчизняні умови для прозорого та раціонального ведення бізнесу є недостатньо сприятливими.

В Україні відзначається надзвичайно низький рівень захисту прав власності, який підтверджується незадовільними рейтингами в аспектах незалежності судової системи, рівня організованої злочинності і надійності поліцейського захисту. Небезпека рейдерства змушує власників створювати складні корпоративні системи з розмежуванням прав власності, яка частково призводить до ускладнення управління, збільшення витрат і собівартості продукції в кінцевому рахунку, обумовлює відсутність мотивації до підвищення репутації шляхом демонстрування власних успіхів, визначає інформаційну непрозорість управління та ринкової діяльності підприємств. Проблема поглиблюється значною складністю використання законодавчих рамок для відстоювання власних прав та врегулювання суперечок.

Негативною рисою інституційного середовища інвестиційної діяльності в Україні виступає нерозвиненість інститутів фондового ринку: низькими є позиції в рейтингу доступності (~100-115 позиція) та різноманіття (~100 позиція) фінансових послуг; ще гірший рейтинг Україна має за критерієм регулювання торгівлі цінними паперами (127 місце в 2011 р. і 135 – в 2015 р.). При цьому можливість легального впливу в рамках закону на правила здійснення прямих іноземних інвестицій також оцінюється дуже низько (118 місце в 2006 р., 133 – в 2013 р., 122 – в 2015 р.).

Певні зусилля в деяких напрямках, звичайно, докладаються, і не безуспішно: попри скептичні оцінки західних експертів щодо якості реформ в Україні, які здійснювалися протягом останніх років, за показником, який відображає тягар державного регулювання, в період з 2013 до 2015 рр. Україна піднялася на 50 пунктів, посівши 87 місце. Цьому сприяли і робота уряду зі створення системи "єдиного вікна" в адміністративних установах, зокрема, в органах митниці. Зокрема, передбачається: 1) створення єдиної електронної бази даних, яка дозволяє різним службам в автоматичному режимі обмінюватися інформацією про вантаж, який проходить через кордон України; 2) здійснення всіх видів контролю (митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів контролю) за допомогою електронного обміну даними.

Рівень обтяження митними формальностями певною мірою скоротився, в тому числі і через адміністративні заходи з пришвидшення митного оформлення і через новації Митного кодексу 2012 р., згідно з яким:

- встановлено вичерпний перелік підстав для відмови в митному оформленні товарів за заявленою декларантом вартістю товарної партії і презумпція невинності декларанта: саме митний посадовець має аргументовано довести, що підприємство надало недостовірні або неповні відомості про вантаж, в іншому випадку декларована митна вартість визнається вірною;

- закріплено право декларанта на здійснення митного оформлення товарів у будь-якому митному органі і навіть до моменту їх прибуття в Україну або до митного органу призначення (на відміну від Митного кодексу України версії 2002 р.);

- зменшено термін та скорочено перелік документів, необхідних для митного оформлення;

- закріплено інститут уповноважених економічних операторів та інститут пост-аудиту,

- створено передумови для розвитку електронного декларування (зокрема, за експертними оцінками частка декларування в електронному вигляді досягла 95% в перший рік після ухвалення Митного кодексу в новій редакції).

Рівень митного оподаткування в Україні розцінюється як невисокий (43 місце у рейтингу в 2016 р.). Це пов'язано із значними поступками України в питаннях митного тарифу в період приєднання до СОТ, що, в свою чергу, у відповідності до правил СОТ значно обмежило можливості уряду піднімати ставки ввізного мита.

Разом з тим виявлено, що не заважаючи на той факт, що вітчизняне законодавство інтенсивно розвивається, в тому числі шляхом адаптації кращого світового та європейського досвіду регулювання ЗЕД, в Україні відзначається низька якість інституційного середовища, що, перш за все, обумовлене не змістом законів, а змістом і кількістю підзаконних актів та правозастосувальною практикою. Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази дозволяє дійти висновку, що державному регулюванню і стимулюванню ЗЕД в Україні практично не приділялося спеціальної уваги. Держава не має спеціальних механізмів для стимулювання розвитку ЗЕД її підприємств.

Список посилань на джерела

1. Демидюк О. О. Підвищення інституційної ефективності економічної системи як чинник сталого розвитку України / О. О. Демидюк // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2014. – № 7 (160). – С. 27-33.

2. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. / М. І. Дідківський. – К.: Знання, 2006. – 462 с.

3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. №959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=959-12>.

4. Митний кодекс України від 11.07.2002 р. № 92-ІV [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92-15>.

5. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

УДК 65.011.8

*Joanna Jasińska,
ALMAMER Szkoła Wyższa*

SPECYFIKA PLANOWANIA STRATEGICZNEGO W WARUNKACH NIEPEWNOŚCI

Streszczenie W warunkach turbulentnego globalnego otoczenia zarządzanie przedsiębiorstwem staje się sztuką radzenia sobie z niepewnością. Kluczowym czynnikiem sukcesu współczesnych przedsiębiorstw jest zatem elastyczność, obejmująca aspekt strategii organizacyjnej. Zapewnienie elastyczności strategicznej przedsiębiorstwa jednak, wymaga przededefiniowania tradycyjnej koncepcji zarządzania strategicznego. W zmienionej koncepcji wskazana jest ranga planowania wielowariantowego. Metodą, która służy poprawie elastyczności strategicznej przedsiębiorstwa i która została pozytywnie zweryfikowana w praktyce, jest planowanie scenariuszowe. Opracowywanie scenariuszy wymaga prowadzenia rozmów strategicznych na różnych szczeblach hierarchii organizacyjnej i w różnych komórkach organizacyjnych. Sprzyja to przełamywaniu barier komunikacyjnych oraz stereotypów myślowych i orientuje przedsiębiorstwo na uczenie się. Organizacyjne rozważanie możliwych wariantów przyszłości pozwala również na wcześniejsze przygotowanie systemu organizacyjnego do zmian globalnego otoczenia.

Słowa kluczowe: planowanie strategiczne, planowanie wielowariantowe, planowanie scenariuszowe, elastyczność organizacji, zarządzanie strategiczne, globalizacja.

W praktyce funkcjonowania przedsiębiorstw bardzo często zdarza się, że okres względnej stabilności, czy też osiągnięcie przez przedsiębiorstwo sukcesu "usypia" czujność menedżerów. Sprawia, że myślą oni w sposób schematyczny i praktykują dotychczasowe sposoby postępowania. W warunkach turbulentnego i globalnego otoczenia skutkuje to usztywnieniem systemu organizacyjnego. Planowanie scenariuszowe wymaga natomiast myślenia o przyszłości w sposób elastyczny, co sprzyja osiąganiu przez przedsiębiorstwo "ruchomych" celów. Jest to zdolność ułatwiająca przedsiębiorstwu zdobywanie trwałej przewagi konkurencyjnej.

Antidotum na globalną niepewność w zarządzaniu stanowi planowanie wielowariantowe. Daje ono możliwość przewidzenia różnorodnych sekwencji celów pośrednich, spośród których można będzie w przyszłości dokonywać stosownych wyborów, w zależności od zmian zachodzących w globalnym otoczeniu. Planowanie

scenariuszowe wpisuje się w ten typ planowania. Można stwierdzić, że prognozowanie dostarcza odpowiedzi na pytania o przyszłość przedsiębiorstwa, a planowanie scenariuszowe zmusza do stawiania pytań. Prognozy dotyczą zjawisk pewnych i dających się przewidzieć, o tyle planowanie scenariuszowe odnosi się do tego, co jest niepewne. Wykorzystując planowanie scenariuszowe jako element strategicznego zarządzania przedsiębiorstwem, nie należy zatem zakładać jednorazowego opracowania jedynej i zarazem najlepszej strategii. Klucz do sukcesu przedsiębiorstwa tkwi raczej w nieustającym procesie kształtowania strategii wielowariantowej.

СЕКЦІЯ 6

Науково-організаційні та прикладні засади інформатизації ринкової діяльності для підвищення ефективності управління нафтогазовими підприємствами

УДК 338.24:65.012

О. Б. Василик, к.е.н., доцент

М. О. Іванова, к.е.н.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

І. В. Савчук, старший викладач

Надвірнянський коледж Національного транспортного університету

СОЦІАЛЬНА ЗВІТНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЇХ ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

В умовах нестабільності економічної системи та дефіциту інвестиційних ресурсів, ефективне використання останніх вимагає всебічного аналізу потенційних можливостей підприємства. Тобто, дослідження його конкурентоздатності в ринковому середовищі у довгостроковій перспективі та розробка пропозицій щодо ефективного використання існуючих інвестиційних ресурсів. Потенційні можливості підприємства реалізуються через стратегічний потенціал підприємства. Потенціал підприємства – це наявні можливості, ресурси, запаси, що можуть бути використані для досягнення певної мети чи цілі підприємства. [1]. Головною компонентою потенціалу підприємства у сучасних умовах виступає його інтелектуальна складова.

Інтелектуальною складовою фірми є висококваліфіковані кадри, які володіють знаннями, унікальними уміннями та досвідом. Результати їхньої роботи здатні забезпечувати економічну користь протягом тривалого періоду через створення нових унікальних продуктів, розробку та впровадження нових технологій у виробництві та управлінні виробництвом, які не завжди мають уречевлену форму, що забезпечують його конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У зв'язку з цим важливе значення для підприємства має кваліфікація працівників та їх інтелектуальна віддача, які значною мірою залежать від постійного професійного вдосконалення працівників та здатності фірми забезпечити соціальні потреби персоналу.

Інформація про соціальний розвиток підприємства, яка могла би надавати відомості про кваліфікацію кадрів та її розвиток (наприклад, про кількість працюючих які пройшли курси підвищення кваліфікації) та витрати фірми на забезпечення соціальних потреб працівників (страхову медицину, додаткові пенсійні виплати, створення умов для відпочинку або занять спортом), в обов'язковій звітності підприємства відсутня. До 2016 р. інформацію щодо професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників підприємства подавали Державній службі статистики України, заповнюючи форму № 6-ПВ. Проте, навіть ця статистична інформація щодо якісного складу та підвищення

кваліфікації підприємствами не оприлюднювалась. Як правило, у вільному доступі на сайті підприємства чи у відповідних базах даних (наприклад, Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України smida.gov.ua) наявна лише фінансова звітність підприємств. Якщо говорити про обов'язкову звітність, яку вимагає Держстат, то на сьогодні це форма № 1-ПВ "Звіт з праці" (місячний, квартальний), в якій надається інформація про середньооблікову чисельність працівників і фонд оплати праці та повністю відсутня інформація про якість трудових ресурсів [2]. Звичайно, скорочення форм, які повинні заповнювати підприємства, спрямоване на зменшення адміністративного навантаження на бізнес і є достатньо позитивним моментом. Проте інформація щодо мотивації працівників (матеріальної, кар'єрної чи соціальної) має важливе значення. По-перше, це може сприяти залученню кваліфікованого персоналу, а по-друге, саме мотивований та кваліфікований персонал дозволить розкрити потенціал підприємства та сприятиме його економічному зростанню. Тому, на наш погляд, доповнення фінансово-економічних показників підприємств інформацією про наявність та розвиток їх людського капіталу, надасть можливість зовнішнім та внутрішнім користувачам оцінити перспективи розвитку підприємства.

Список посилань на джерела

1. Мехеда Н. Г. Потенціал підприємства як економічна система// Мехеда Н. Г., Жигліна Т. – Електронний ресурс – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2013/Economics/10_129930.doc.htm.
2. Черних О. В. Соціальний звіт як інструмент управління соціальною відповідальністю компанії/ О. В. Черних // Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Сталий розвиток економіки". – 2011. – С. 203-205.

УДК 658.152

*Л. Т. Гораль, д.е.н., професор
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ВИДОБУТКУ ПРИРОДНИХ ВУГЛЕВОДНІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ ІНЕУ

Закладений ще в роки радянської влади потенціал розвитку нафтогазового комплексу досяг своєї межі: запаси родовищ виснажуються, основні засоби зношуються, помітних поліпшень в інвестиційній сфері не спостерігається, а нафтогазові ресурси – національне надбання держави, – використовуються неефективно, часто на шкоду інтересам значної частини суспільства.

Для сталого розвитку НГК необхідні не просто великі інвестиції, а інвестиції в нові проекти, в освоєння нових районів і, відповідно, нових родовищ на новій технічній і технологічній основі. В даний час видобуток

нарощується переважно за рахунок відновлення виробничо-технічного потенціалу раніше введених родовищ в колись освоєних районах. Саме розробка таких родовищ забезпечує нафтогазовим компаніям низькі витрати на видобуток нафти/газу і створює, тим самим, економічну основу отримання високого прибутку. В цілому інвестиції в нафтогазовий сектор майже в два рази відстали від темпів зростання прибутку. Значна частина прибутку, що залишається і в руках власників компаній, і отримується державою у вигляді податків, направляється на поточне споживання. На державному рівні є необхідним створення умов для прямих інвестицій, а також формування процедур і підходів, що забезпечують "запуск" нових проектів.

Передумови для інвестування в нафтогазовий комплекс діляться на дві великі групи: природно-ресурсні і організаційно-економічні. Щодо природно-ресурсної групи може бути дана оптимістична оцінка, проте в плані організаційно-економічних передумов спостерігається менш оптимістична ситуація, що пов'язано з витратами запізненого ринкового розвитку економіки країни й її нафтогазового комплексу. Однак інвестиційна привабливість нафтогазового сектора залишається високою, і продовжує зростати в останні роки через ситуацію, що складається на світовому паливному ринку.

У загальному випадку, пріоритетними напрямками інвестиційної політики в нафтогазовому комплексі є:

- розвиток ринкових інститутів і механізмів трансформації заощаджень в інвестиції;
- підвищення інвестиційної привабливості даного сектора економіки за рахунок зниження інвестиційних ризиків і ефективного захисту прав та інтересів інвестора;
- створення умов для переорієнтації банківської системи на довгострокове кредитування підприємств нафтогазового комплексу;
- створення сприятливих умов для залучення в нафтогазовий сектор економіки інвестицій (вітчизняних і іноземних);
- формування ефективної системи гарантій і страхування іноземних інвестицій.

Всі перелічені напрямки знайшли своє відображення в науково-дослідній роботі професорсько-викладацького складу Інституту економіки та управління в нафтогазовому комплексі (ІнЕУ), яка сформована в розвиток цільової комплексної програми ІФНТУНГ "Науково-методологічні та практичні засади механізму управління розвитком підприємств нафтогазового комплексу України". Зокрема, актуальними напрямками наукових досліджень на сьогодні є:

- формування умов лібералізації ринку природного газу та переходу на нову модель його функціонування;
- аналіз та систематизація факторів впливу на процес реорганізації НАК "Нафтогаз України" відповідно до Третього енергетичного пакету Європейського Союзу;
- формування підходів та розроблення теоретико-методичних засад управління розвитком газотранспортних підприємств в контексті підвищення енергетичної безпеки України (в т. ч. Методико-прикладні засади аналізу

ефективності підприємств з підземного зберігання газу на основі визначення критерію "взаємодія-ефективність"; Оптимізація факторів внутрішнього середовища ГТП на основі моделі McKinsey 7S із застосуванням методу нечітких множин);

- розроблення системи контролю за трансфертним ціноутворенням на продукцію видобувних підприємств з метою прозорості формування прибутку таких підприємств (в т. ч. Формування достовірної інформації про витрати як передумова економічно обгрунтованого ціно- та тарифоутворення на нафту і газ);

- методологічне забезпечення обліку відтворення основного капіталу для сталого розвитку підприємств та адаптація нормативно-регуляторної бази бухгалтерського обліку щодо геологорозвідувальних та видобувних робіт до міжнародних стандартів;

- визначення та обгрунтування змін до Податкового та Бюджетного кодексу України в частині рентного регулювання та податкового навантаження (в т. ч. Розробляння механізму рентного регулювання роботи нафтогазовидобувних підприємств залежно від глибина свердловини та колекторських властивостей пласта; Розробляння механізму перерозподілу рентних платежів до бюджетів державного та місцевого рівнів в умовах децентралізації; Дослідження та оптимізація механізму розподілу податків та податкових платежів між бюджетами різних рівнів в умовах реформи децентралізації України);

- визначення чіткого підходу до семантики інвестиційної привабливості підприємств нафтогазового комплексу з аналізом факторів негативного впливу та розроблення можливих шляхів їх нівеляції з врахуванням ризиків, зумовлених особливостями української економіки (в т. ч. Формування моделі ідентифікації та прогнозування ризиків нафтогазових підприємств з метою зменшення їх негативного впливу на фінансові результати діяльності підприємств; Удосконалення методики оцінки ризику виникнення аварійних ситуацій в нафтопромислових трубопроводах)

Лиш за одне півріччя 2016 року результати роботи доповідались на 5 міжнародних конференціях ("Перспективи розвитку національної економіки"(м. Запоріжжя); "Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі" (м. Кошице, Словаччина); International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization, Klaipeda; "Ukraine-EU. Modern Technology, Business and Law" (Slovakrepublic – Poland); "Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я (MicroCAD-2016)" (м. Харків); опубліковано 21 статтю (з них у фахових виданнях з економіки – 14, у зарубіжних виданнях – 4).

Отож, вчені Інституту економіки та управління в НГК глибоко досліджують питання, що виникають в процесі розвитку держави та її надважливих секторів економіки, але, на жаль, останніми роками відчувається втрата глибини контакту на рівні нафтогазова галузь і галузева наука. Тому ми пропонуємо забезпечити гармонізовану участь у процесах і процедурах

стратегічного планування розвитку нафтогазового комплексу регіону представників галузевої науки, бізнесу, влади і громадськості через впровадження в управлінську діяльність, управлінську практику обласних державних адміністрацій, обласних рад обов'язкових регламентів спільного вироблення, важливих для прийняття соціально-економічних рішень.

УДК 331.2

*І. П. Кінаш, д.е.н., професор
Е. О. Голікова, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ДІЄВІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Вступ. Персонал є головним ресурсом будь-якої організації. Саме від його професійного розвитку, рівня кваліфікації, здібностей та вмінь залежить розвиток та ефективність роботи підприємства. Але, досить складно лише за документами про освіту визначити здібності персоналу до праці та його професіоналізм. Тому на підприємствах застосовують оцінку персоналу, яка служить критерієм професійних здібностей персоналу, показує особисті якості та перспективні можливості співробітників. Об'єктивно проведена оцінка діяльності не тільки дає можливість працівникові мати уявлення про те, як було оцінено виконану ним роботу, а й значною мірою впливає на мотивацію його подальшої трудової діяльності. Зазначимо, що ми поділяємо думку Головатого М. Ф., Лукашевича М. П., Дмитренка Г. А., які під оцінюванням персоналу розуміють процедуру, за допомогою якої виявляється ступінь відповідності якостей працівника, його трудової поведінки, результатів діяльності певним вимогам [1]. Оцінювання персоналу охоплює багато цілей. Основними з них є: адміністративна, інформативна та мотиваційна [2].

Розглянемо сучасні методи оцінки, які використовують за кордоном. Так, метод Assessment Center, суть якого полягає в комплексному використанні взаємодоповнюючих методик оцінювання трудового потенціалу працівника, передбачає: психодіагностику, біографічне інтерв'ю, ділові та рольові ігри організаційно-управлінського характеру, самопрезентації. За учасниками ведеться спостереження, проводиться відеозйомка. Assessment Center дає змогу здійснювати відбір кандидатів на вакантну посаду, проводити оцінювання потреби в розвитку і вдосконаленні управлінських якостей керівних кадрів. За допомогою даного методу виявляються співробітники, що можуть бути віднесені у резерв керівних кадрів, розробляється кадрова політика підприємства та здійснюється внутрішньо фірмовий контроль. Слід зазначити високу об'єктивність результатів, яка пов'язана із особистою незацікавленістю тих, хто проводить процедуру та набором сучасних інструментів оцінки, а також не формальною обстановкою, в якій проходить процедура. Основним недоліком цієї методики є те, що результати оцінювання залежать від

професіоналізму оцінювачів [5].

Дієвим методом оцінки персоналу є аналіз людських ресурсів. Методика дає змогу виявити основні фактори, що впливають на мотивацію та поведінку співробітників. На деяких підприємствах розвинених країн світу використовується метод управління за цілями (МВО) – це систематичний і організований підхід, що дозволяє працівникам підприємства фокусуватися на досягненні цілей і домагатися найкращого результату за допомогою доступних ресурсів [6]. Даний метод базується на тому, що на початку періоду (місяця, кварталу) організації, підрозділам, відділам, співробітникам встановлюються чіткі завдання. Оптимальною вважається кількість цілей від 3 до 5. Після закінчення періоду проводиться підрахунок, наскільки працівникам вдалося виконати поставлені цілі, від цього і залежатиме розмір премії, яка згодом виплачується.

Для систематичного та детального вивчення якісного складу працівників на підприємствах США застосовують так звану систему оцінки "за заслуги". Суть її полягає в порівнянні працівників з особами, вибраними як еталони, в попарному порівнянні працівників один з одним, в ранжуванні – оцінці працівників, починаючи від найкращого до найгіршого.

У західних фірмах значна увага приділяється оцінці кадрів на стадії їх підбору: аналізується наявність помилок в автобіографії або "резюме", де обґрунтовується можливість зайняття посади та наміри щодо подальшої роботи; використовується написання твору про співвідношення майбутньої роботи з життєвою метою кандидата та її реалізацією. Лише після оцінки керівниками і колегами завдання кандидата, працівника допускають до основних випробувань. Претенденту на посаду пропонується заповнити анкету із 14 блоків запитань (10 у кожному), лист-заяву обсягом до 15-ти рядків і пред'явити фотографії. Анкета і лист-заява проходять графологічну експертизу за 238-ма параметрами, а фотографії – фізіогномічну за 198-ма. За аналізом стилю і характеру написання й відповідей на запитання психологи визначають специфіку особистості автора [3, с. 52-56].

В Японії оцінка персоналу ґрунтується на японській філософії виробництва, тобто визначаються здібності кожного працівника. Особливістю такої оцінки кадрів є її регулярність та обов'язковість.

В США та Західній Європі застосовують тест з питань оцінки персоналу – Business Personality Test (BPT). Цей тест містить 100 питань, відповіді на які оцінюються за шкалою: від 0 до 10 балів, це дає змогу отримати від кожного питання у декілька разів більше інформації, ніж при використанні традиційної шкали "так/ні" або вибору одного із заданих варіантів відповіді [4].

Таким чином, оцінка персоналу є однією з найважливіших складових системи управління персоналом. Нині кожен працівник підприємства повинен розглядатись як активний економічний агент, який має власні цілі, приймає раціональні рішення, що забезпечують зростання його власної корисності, сприймає інформацію та використовує її при прийнятті рішень. З цією метою необхідно: поширювати сучасні зарубіжні методи оцінки на всі категорії персоналу; розширення доступу персоналу до результатів його оцінки; активне

включення персоналу в процес його оцінки через залучення до самоаналізу діяльності; розширення кола оцінювачів, у ролі яких, крім безпосереднього керівника, виступатимуть вищі менеджери, колеги, підлеглі, споживачі результатів праці.

Список посилань на джерела

1. Головатий М. Ф. Управлінські аспекти соціальної роботи. Курс лекцій / М. Ф. Головатий, М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. – К.: МАУП, 2004. – 368 с.
2. Данюк В. М. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. / В. М. Данюк, В. М. Петюх, С. О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В. М. Данюка, В. М. Петюха. – К.:КНЕУ, 2004. – 398 с.
3. Иванов Р. Особенности оценки персонала в новой экономической ситуации / Р. Иванов // Менеджмент и менеджер. – 2009. – № 11–12. – С. 52–56.
4. Методи оцінювання персоналу підприємства: / Н. В. Хомутник, Р. Д. Бала // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/17091>.
5. Миронова Л. Г. Сучасні методи оцінювання персоналу підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65087/14Mironov.pdf?sequenc>.
6. Управление достижением результатов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ctc-co.kiev.ua/article/butenko>.

УДК 004.942, 519.876.5

*В. Б. Кочкодан, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ НГК

Інформаційні технології знаходять своє використання в усіх галузях промисловості, зокрема в нафтогазовій, завдяки чому підвищується ефективність виробничих процесів та управлінської діяльності.

Практично усі світові нафтові компанії мають доступ до інтернету, використовують ІТ-рішення для ведення обліку, на деяких запроваджена система електронного документообігу, ряд компаній активно впроваджують системи планування ресурсів підприємства (ERP-системи), системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM-системи) і т.п. Водночас, вузькоспеціалізовані ІТ-рішення в галузі НГК (наприклад, комп'ютерний тривимірний аналіз, дані сейсмозв'язки або цифрові мережі датчиків), використовуються лише провідними міжнародними корпораціями.

За допомогою ІТ-рішень компанії НГК прагнуть підвищити ступінь видобутку сировинних ресурсів. За оцінками фахівців, за умови збереження сучасних темпів нафтовидобутку у світі (близько 3,5 млрд. тон щорічно) і за

умови використання існуючих технологій розробки нафтових родовищ (дозволяють вилучати з нафтового покладу в середньому не більше 35-40 % нафти), їхні розвідані запаси будуть вичерпані до кінця XXI століття. Відкриття нового нафтового родовища з обсягом запасів, що становлять близько 100-150 млн. т. можна уникнути шляхом підвищення коефіцієнту нафтовилучення з існуючих нафтових родовищ на 1 %.

Згідно з прогнозом фахівців Кембриджської асоціації енергетичних досліджень, так звані цифрові нафтові поля майбутнього зможуть поповнити обсяг одержуваної нафти з розвіданих родовищ приблизно на 25 млрд. барелів щорічно [1]. Цифрові нафтові поля майбутнього представляють собою набір технологій, які дозволяють компаніям НГК видобувати більший відсоток нафти з покладу з меншою вартістю. Численні датчики температури та тиску розміщуються під землею та з'єднуються з поверхнею оптоволоконними лініями. Дані з датчиків надсилаються в операційний центр нафтовидобувної компанії, де відбувається комп'ютерне моделювання оптимізації нафтовидобутку на основі інформаційних моделей, створених за допомогою даних геологічної розвідки та обсягів добутих запасів нафти, зібраних за десятки років.

Використання комбінації даних в реальному масштабі часу та складних моделей їх обробки дозволяє інженерам побачити тривимірну карту руху нафти покладом, що, в свою чергу, відкриває можливості для оптимізації нафтовидобутку та майбутнього будівництва свердловин задля зростання відсотку вилучення нафти з покладу.

Крім того, сенсори, що розташовані на обладнанні, можуть виявити потенційні його поломки, зменшуючи таким чином час простою обладнання та виробничі витрати.

Цифрові нафтові поля майбутнього допоможуть зменшити потребу в працівниках на місцях з важкими умовами праці, наприклад на морських нафтових платформах. Вже зараз деякі морські нафтові платформи повністю автоматизовані і управляються з командного центру, що розташований на суші за сотні кілометрів [1].

Нафтові компанії користуються також послугами сервісних геофізичних компаній, які вирішують завдання пошуку і розвідки нафтових родовищ у світі. Через необхідність обробляти величезні масиви даних сейсмічного характеру, високих вимог до точності і швидкості підготовки прогнозу геофізика в західних країнах давно виступає як одна з основних областей застосування можливостей суперкомп'ютерів. Для нафтових компаній ці послуги доволі дорогі, але за високої точності отриманих рекомендацій витрати на них досить швидко окупаються. Як показує практика, на кожен долар, вкладений в сейсмозрозвідку родовища з використанням тривимірної технології, нафтова компанія отримує 5-7 доларів економії за рахунок значного скорочення можливих бурильних робіт [2].

В даний час можна стверджувати, що у світовому нафтогазовому комплексі відбулася комп'ютерна революція. Інформаційні або цифрові технології широко використовуються на всіх етапах – розвідки, видобутку,

переробки нафти. Витрати на них стали однією зі значних статей загальних витрат провідних компаній (7-8 % [3]), сприяючи поліпшенню показників використання родовищ, підвищенню темпів зростання виробництва, скорочення витрат на всіх етапах виробничого циклу. Істотний внесок у цей процес вносять сервісні компанії, пропонуючи рішення складного завдання комплексної автоматизації всіх інформаційних процесів та їх ефективності.

Список посилань на джерела

1. Digital Oil Field of the Future [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.npd.no/en/Publications/Norwegian-Continental-Shelf/No1-2006/Digital-oil-field-of-the-future/>.
2. Услуги в современной экономике / Отв. ред. – Л.С. Демидова, В.Б. Кондратьев. – М. : ИМЭМО РАН, 2010. – 342 с.
3. IT Spend Analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aupec.com/benchmarking/ITSpendingAnalysis.aspx>.

УДК 005.35:330.131.5

І. В. Перезова, д.е.н., професор

Х. В. Обельницька, асистент

Н. А. Даляк, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Система корпоративного управління підприємством – складна різнорівнева система відкритого типу щодо організації та різнопланова щодо діяльності компанії, що знаходиться в стані мінливості під дією зовнішніх та внутрішніх факторів. Її сутність визначається у формуванні єдиного інструменту управління балансом інтересів усіх учасників корпоративного управління із забезпеченням ефективності функціонування самого підприємства. Визначення та оцінювання такої системи неможливе без контурування її як в окремих характерних аспектах площинах функціонування підприємства, зокрема таких, як соціальна та економічна, так і дослідження характеру, розміру синергетичного ефекту взаємовпливів цих площин.

Ефективність системи корпоративного управління напряму залежить від параметрів організаційної ефективності, економічної ефективності та соціальної відповідальності самої корпорації. А отже, саме синергетичні ефекти визначають зростання чи занепад системи корпоративного управління підприємством як соціально-економічної системи цілому в значно більшому обсязі, ніж в складових її частинах. Таким чином, ситуація ускладнюється поставленим завданням щодо визначення та оцінки синергетичних ефектів, зростання значення яких трактуємо як підвищення соціально-економічної

ефективності системи корпоративного управління.

Слід відзначити, що напрацювання науковців та практиків (до прикладу [1, 2]), щодо оцінювання ефективності системи корпоративного управління ґрунтуються на визначенні інтегрального коефіцієнта без вхування впливу численних факторів на об'єкт дослідження і їх взаємовпливу. Зважаючи на обумовлене вище, методика оцінювання соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління нафтогазовими підприємствами представляє собою сукупність способів, основним завданням яких є відображення синергетичних ефектів в розрізі названих аспектичних площин результативності функціонування даної системи.

Пропонована методика характеризується наступними елементами:

- задачі – визначення синергетичного ефекту соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління, як основного критерію її результативності;

- об'єкт – система корпоративного управління підприємства;

- система показників – соціальні та економічні показники зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства;

- послідовність здійснення – відповідно наведених етапів у табл. 1, що унаочнюють логіку дій;

- періодичність – відповідно строковості планів, а саме в межах коротко-, середньо- та довгострокових планів, з метою співставлення та перевірки досягнутих результатів із поставленими цілями.

Опис методів:

- метод аналізу та синтезу – для оцінки факторів впливу на соціально-економічну ефективність досліджуваної системи (етап 1);

- статистичні методи – для оцінки динаміки, структури та виявлення тенденцій показників соціального та економічного блоку системи корпоративного управління нафтогазовими підприємствами (етап 2);

- економетричні методи – для розробки моделі оцінювання соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління (етап 3, 4), зокрема, метод таксономії – для побудови загального та часткових інтегральних коефіцієнтів (етап 5);

- виробничої функції – для побудови мультиплікативної моделі та прогнозування загального інтегрального коефіцієнта (етап 6);

- джерела вхідних даних – звітність досліджуваних підприємств;

- вказівки щодо організації – оцінювання здійснюється як ревізійною комісією, так і незалежними експертами;

- оформлення результатів – документальний звіт з результатами проміжних етапів та загалом узагальненим кінцевим підсумком здійсненого оцінювання, включений у основний звіт по корпоративному управлінні;

- користувачі результатів – заінтересовані групи зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Отже, запропонована методика дозволяє, крім розрахунку інтегрального показника, визначити синергетичний ефект як основний критерій оцінювання ефективності, спрогнозувати сценарії розвитку функціонування системи

корпоративного управління через відображення максимально сприятливих значень показників та завдяки врахуванню впливу стимуляторів і дестимуляторів.

Таблиця 1 – Етапи оцінювання соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління нафтогазовими підприємствами

Завдання	Метод	Результат
Етап 1		
1. Визначення (відбір) системи показників, що характеризують види ефективності системи корпоративного управління нафтогазових підприємств: 1.1 економічну ефективність соціальну ефективність	1.1 Систематизація наукових підходів, 1.2 Авторське обґрунтування вибраних показників на основі критеріїв: максимальне відображення всіх аспектів діяльності підприємства, відображення інтересів та цілей зацікавлених груп, відповідність до мети аналізу, відповідність досліджуваній галузі та регіону, простота у вимірюванні, доступність та спів ставність даних	Сформовано систему кількісних показників, що відображають соціально-економічну ефективність системи корпоративного управління підприємств
Етап 2		
2. Коефіцієнтний аналіз	2.1 Збір даних по підприємствах 2.2 Аналітичні розрахунки відібраних показників	Висновки представлених результатів
Етап 3		
3. Визначення тісноти та сили впливу системи показників на результуючий (базовий) показник	3. Кореляційний аналіз 3.1 Обґрунтування результуючого (базового) показника соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління підприємствами 3.2 Виконання кореляційного аналізу	Висновки щодо найбільш впливових показників
Етап 4		
4. Визначення впливу факторів на результуючий показник (в абсолютних показниках)	4. Регресійний аналіз 4.1 Побудова регресійної моделі 4.2 Здійснення прогнозу	Висновки щодо сформованої моделі соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління підприємствами та прогнозу
Етап 5		
5. Визначення інтегрального показника рівня соціально-економічної ефективності системи корпоративного управління підприємств	5. Метод таксономії 5.1 Розробка інтегрального показника на основі часткових показників, які увійшли в модель 5.2 Розрахунок для досліджуваних підприємств	Висновки щодо результатів розрахунку інтегрального показника
Етап 6		
6. Розрахунок синергетичного ефекту від поєднання соціального та економічного блоків ефективності системи корпоративного управління нафтогазових підприємств	6. Мультиплікативна модель 6.1 Побудова мультиплікативної моделі за допомогою виробничої функції Кобба-Дугласа 6.2 Прогноз синергетичного ефекту	Висновки щодо виявленого синергетичного ефекту та впливу на нього досліджуваних чинників, пропозиції для покращення такої ефективності системи корпоративного управління

З практичної точки зору, для внутрішніх користувачів така методика застосовується з метою вибору оптимальних рішень щодо успішного функціонування системи корпоративного управління нафтогазовими підприємствами. А для зовнішніх користувачів, опираючись на результат розрахунку та наявність синергетичних ефектів в діяльності досліджуваної системи, реальними стають виконання ряду завдань. Серед яких виділяються: зіставлення підприємств між собою в залежності від рівня соціально-економічної ефективності такої системи, визначення загального рівня вказаної ефективності в галузі та класифікація підприємств стосовно рівня досліджуваної ефективності, виявлення ступеня відповідності досліджуваних об'єктів деякому уявному "ідеалу", визначення напрямів покращення ситуації тощо.

В цілому оцінювання є важливою та необхідною складовою управлінського процесу, концепція якого передбачає триєдину дію, виражену через контроль, перевірку та прийняття рішення. Тому запропонована методика оцінювання досліджуваного об'єкта є одним із домінуючих інструментів для розвитку системи корпоративного управління нафтогазовими підприємствами.

Список посилань на джерела

1. Бедзай О. В. Діагностика ефективності системи корпоративного управління: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04/ О. В. Бедзай; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2011. – 20 с.

2. Вереїтіна І. Ю. Організаційно-методичне забезпечення оцінки ефективності корпоративного управління: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / І. Ю. Вереїтіна // – Донецьк, 2007. – 278 с.

УДК 346.548:332.143

*І.В. Перезова, д.е.н., професор
Д.П. Півоар, аспірант*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЗАКОНОДАВЧО-РЕГУЛЯТИВНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НАФТОГАЗОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Сучасний транзитивний етап розвитку українського суспільства відзначається посиленням ролі інформатизації як стрижневої ланки, яка всебічно поєднує якісні перетворення, що відбуваються. Саме процес інформатизації сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, процесів ефективного природокористування та охорони

навколишнього середовища, збагаченню духовного життя та активізації процесів демократизації суспільства.

В Україні процес інформатизації здійснюється згідно з Національною програмою інформатизації, яка визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [1].

Основні виклики та тенденції галузевих ринків щодо вимог реального підвищення ефективності бізнесу, повернення інвестицій на основі пріоритетів конкретної компанії, якісне формування стратегії, гармонійний розвиток усіх рівнів корпоративної системи, обґрунтований вибір рішень постачальників тощо також напряму пов'язані саме з формуванням та розвитком відповідних інформаційних систем, як складових інформаційної системи вищого рівня. Не виключення в цьому є і нафтогазова галузь. Відгуки на глобалізацію світового нафтогазового ринку активували потребу модифікації та динамічної адаптації до нової ситуації підприємств вітчизняної нафтогазової галузі. Зміни, що відбуваються в структурі бізнесу нафтогазових компаній України – їх укрупнення, ускладнення технологічних ланцюжків (розвідка, видобуток, транспортування, переробка, виробництво кінцевого продукту і його реалізація), деякі довгострокові тенденції, переакцентівка співвідношень сил на ринку – вносять свою специфіку в питання інформатизації.

Інформаційне законодавство України являє собою сукупність законів та інших нормативно-правових актів, за допомогою і через які держава встановлює, змінює чи припиняє дії відповідних інформаційно-правових норм, та органічно імплементоване в систему джерел права України.

Структура нормативно-законодавчих актів щодо регулювання питання інформатизації нафтогазового ринку України (за змістовим навантаженням) може бути представлена сукупністю правових норм і актів інформаційного законодавства (рис. 1).

Однак, слід відзначити, що наявність (кількість) нормативно-правових актів, що регулюють питання інформатизації нафтогазового ринку України, потребують детального аналізу змістового навантаження, систематизації та кодифікації. Оскільки, значна низка питань залишається не врегульованими, а саме: недосконала нормативно-правова база інформаційної сфери, яка не забезпечує усіх потреб щодо регулювання інформатизації нафтогазового ринку; відсутня координація зусиль державного та приватного секторів економіки, що знижує ефективність використання наявних ресурсів; недостатня державна підтримка виробництва засобів інформатизації та програмних засобів; урізаний бюджет інформатизації не забезпечує задоволення потреб економіки та суспільного життя.

Рис. 1. Структура нормативно-законодавчих актів щодо регулювання питання інформатизації нафтогазового ринку України (за змістовим навантаженням)

Окрім того, вважаємо, що введення єдиного Інформаційного кодексу сприяло би усуненню численних різнорівневих і різногалузевих нормативно-регуляторних актів, усуненню неконвекційності самого терміну інформатизація тощо.

Список посилань на джерела

1. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України – 1998 – № 27-28 – С. 181.

УДК 659.2; 301

І. В. Перезова, д.е.н., професор

С. А. Побігун, к.е.н., доцент

І. Р. Попадинець, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СОЦІОМЕТРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ РИНКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Забезпечення достатнього рівня розвитку нафтогазового комплексу виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни. Проте в контексті формування інформаційного суспільства в Україні, інформатизації усіх важливих галузей життєдіяльності держави вагоме значення набуває інформаційне забезпечення української нафтогазової системи. Маючи у своєму розпорядженні високопрофесійний персонал та багаторічний досвід роботи, нафтогазові компанії повинні активізувати свою діяльність щодо впровадження нових технологій задля швидкого виходу на нафтогазові ринки [1, с. 137].

Ефективне функціонування нафтогазового комплексу за сучасних умов неможливе без створення єдиного інформаційного простору, під яким розуміємо сукупність інформаційних ресурсів, які забезпечують оперативну та зручну інформаційну взаємодію керівництва компанії, працівників її апарату, підприємств, партнерів і державних органів стосовно усіх видів діяльності нафтогазового комплексу, в тому числі нормативно-правового забезпечення [2, с. 74].

Отриману інформацію необхідно систематизувати, узагальнити та здійснити інтерпретацію даних, тобто перетворити емпіричні дані у прикладну інформаційну базу для забезпечення формування ефективних ділових взаємовідносин. Дієвим інструментом дослідження інформатизації ринкової діяльності є соціометричні дослідження, які є поєднанням методики опитування та алгоритмів для спеціального математичного обчислення первинних вимірювань. Взаємини між нафтогазовими підприємствами з'ясовують на основі процедур: вибір (бажання підприємства до співробітництва з іншим підприємством); відхилення (небажання співпрацювати з іншим); опускання (залишення одним підприємством іншого поза власною увагою).

Соціометрія дає змогу побачити структуру взаємин між нафтогазовими підприємствами, робити припущення щодо підприємства-лідера, ступеня організованості нафтогазових підприємств загалом. Отримані дані з соціоматриць групуємо та отримані результати використаємо для розрахунку показників які називаються індивідуальними соціометричними індексами.

Індивідуальний індекс соціометричного статусу нафтогазового підприємства C_i :

$$C_i = \frac{\sum_{i=1}^n (R_i^+ + R_i^-)}{N-1} \quad (1)$$

де, $R_i^+ iR_i^-$ – число отриманих позитивних і негативних оцінок (голосів) відповідно; N – число нафтогазових підприємств.

Індивідуальний індекс експансивності нафтогазового підприємства E_j :

$$E_j = \frac{\sum_{i=1}^n (R_j^+ + R_j^-)}{N-1}; \quad (2)$$

де, $R_j^+ iR_j^-$ – число відданих, зроблених позитивних і негативних оцінок відповідно.

Індекс E_j – характеризує ступінь спілкування нафтогазових підприємств і відображає відношення кожного підприємства до нафтогазового комплексу в цілому.

Крім індивідуальних соціометричних індексів розраховуються ще й групові індекси.

Індекс групової експансивності нафтогазових підприємств E :

$$E = \frac{R^{+|} + R^{-|}}{N(N-1)} \quad (3)$$

де, $R^{+|}$ і $R^{-|}$ – загальне число зроблених позитивних і негативних оцінок відповідно.

Індекс E характеризує загальну активність підприємств, виражає його динаміку. Чим більше він наближається до одиниці тим інтенсивніша соціальна активність нафтогазових підприємств.

Індекс групової взаємності нафтогазових підприємств C :

$$C = \frac{R^{+|}}{N(N-1)} \quad (4)$$

Індекс C виражає взаємозв'язок нафтогазових підприємств, їх згуртованість, тісноту спілкування.

Індекс групової інтеграції нафтогазових підприємств I :

$$I = \frac{N - |N|}{N} \quad (5)$$

де $|N|$ – число підприємств, які не отримали і не зробили жодної оцінки.

Також, на основі знань індивідуальних індексів соціометричного статусу оцінюється і аналізується становище кожного нафтогазового підприємства в нафтогазовому комплексі, тобто визначається "лідер-зірка". Відповідно в залежності від визначеного статусу доцільним буде формування рекомендацій щодо можливих ділових взаємовідносин в контексті підвищення ефективності управління нафтогазових підприємств.

Список посилань на джерела

1. Воронін Я. Г. Розвиток і впровадження інформаційних технологій – дієвий чинник реалізації державної політики розвитку нафтогазового комплексу України // Я. Г. Воронін / Вісник ХНУВС. – 2013. – № 1 (60). – С.136-143

2. Юрчишин В. М. Інформаційні проблеми комп'ютеризації нафтогазовидобувного підприємства / В. М. Юрчишин // Розвідка і розробка нафтових і газових родовищ. – 1999. – № 31. – С. 71–74.

УДК 338.24:65.012

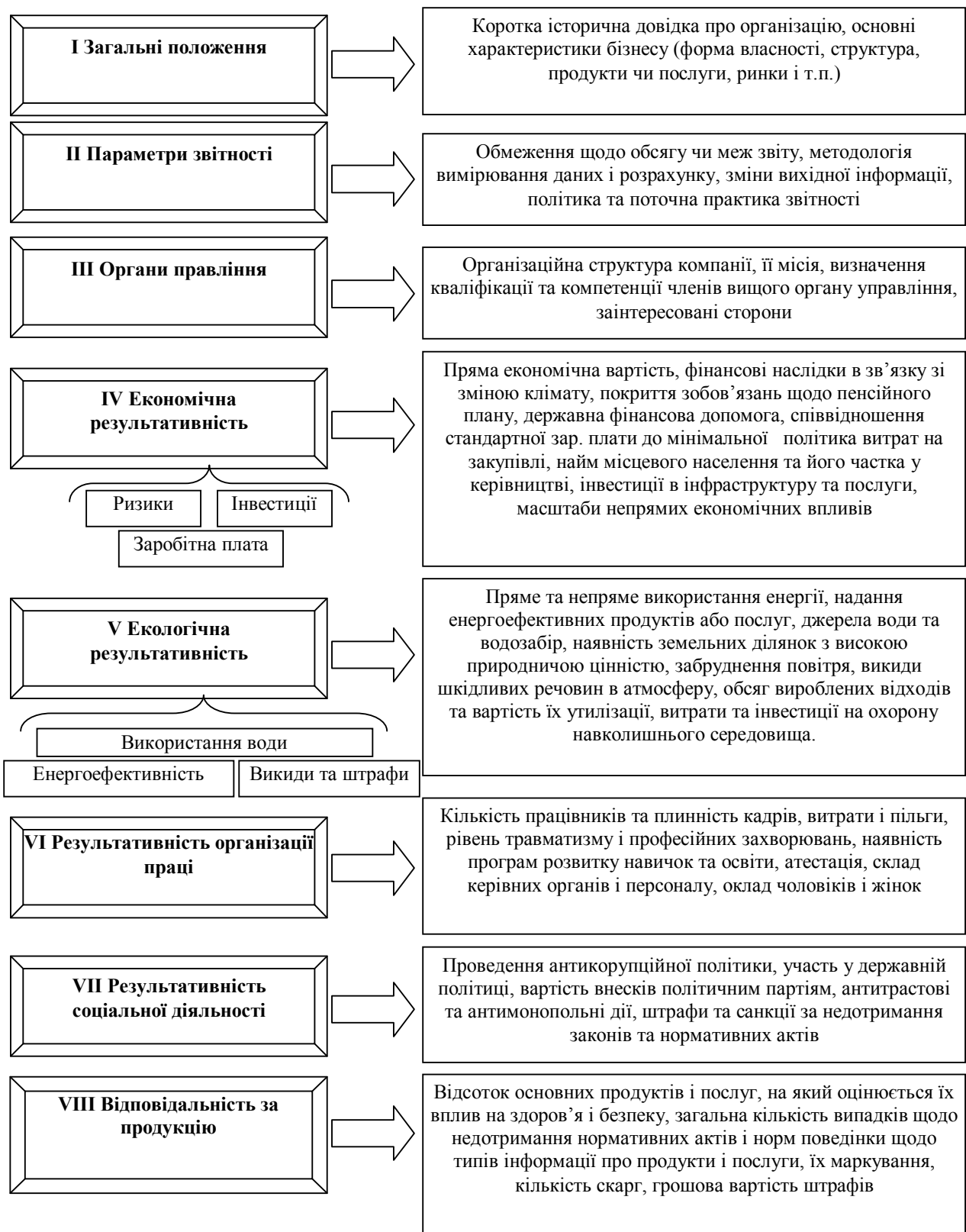
*С. А. Побігун, к.е.н., доцент
Н. А. Даляк, асистент*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОФАЙЛУ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО БІЗНЕС-ПАРТНЕРА

Дослідження проблем, що пов'язані з необхідністю виконання детального дослідження ситуації на підприємстві, вивчення його потенціалу, можливостей для прийняття рішення про співпрацю повинно ґрунтуватися на системі показників, які відповідають даним статистики, мають певні ланцюжки взаємозв'язку і за відповідними схемами та способами вибудовуються в аналітичний документ, що характеризує стан розвитку конкретної фірми. За чинними в Україні нормативно правовими та законодавчими актами такий документ є аналітичною оцінкою соціально-економічного розвитку підприємства. Разом з тим, такого типу документи у нас не мають єдиного формату. Різні правові акти, постанови різних часів по різному зобов'язують місцевих підприємців готувати звіти чи довідки про стан та перспективи розвитку фірми. В країнах ЄС, в США, Канаді такі дослідження, що стосуються оцінки потенціалу організації та передують процесу управління фірмою, на які опирається процес відповідності загальноприйнятим стандартам GRI, як правило, називають інформаційним профайлом підприємства [1]. Профайл (англ. profile) – дослівно тлумачиться як короткий біографічний нарис, графічне зображення результатів дослідження. Цей документ є важливим ключовим ресурсом для прийняття управлінських рішень щодо співпраці з обраним партнером, виявлення негативних тенденцій розвитку фірми, вивчення та оцінки потенціалу, вибору пріоритетних напрямків змін, створення стратегії та залучення цільових інвестицій.

Розробка інформаційного профайлу в українських умовах вимагає змін і пристосування до існуючої системи збору, формування та збереження необхідної інформації. Практичний досвід роботи з даним документом та пошук найкращих шляхів виявлення об'єктивної картини стану та тенденцій на підприємствах нафтогазового комплексу, привів до створення матриці адаптованого профілю (рис.1).

Рис. 1. Матриця наповнення інформаційного профайлу підприємства нафтогазового комплексу

Переважаючими елементами аналізу зібраних у матриці інформаційного профайлу даних має бути аналіз питомих показників, аналіз тенденцій в часі та бенчмаркінг [2]. Виписана матриця профайлу повинна бути універсальною для

збору необхідних даних та виконання аналізу стану розвитку будь-якої управлінської одиниці. Це значно покращить можливості отримання прозорої інформації про діяльність підприємства.

Зміст інформаційного профайлу – це "діагноз" стану підприємства. На підставі комплексного аналізу профайлів виникає можливість розробки стандартних "технологічних карт" або рекомендацій щодо прийняття стратегічних чи тактичних рішень управління. Інформація закладена у профайлі буде цікавою для потенційних інвесторів та бізнесменів. Інформаційний профайл мав би виконувати функцію іміджу. Короткий витяг з профайлу може слугувати рекламним буклетом про фірму і притягувати цільову аудиторію.

Список посилань на джерела

1. The Role of Sustainable Development Indicators in Corporate Decision-making, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iisd.org/publications/role-sustainable-development-indicators-corporate-decision-making>.
2. Оцінка нефінансового впливу: матриця істотності, аналітичний огляд вересень 2014, спільнота "Соціально відповідальний бізнес", [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svb.org.ua/sites/default/files/csr-ukraine-white-paper-2014-september-material-issues.pdf>.

УДК 338.242.2

І. З. Савчин, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ І ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

В умовах посилення процесів глобалізації в ринковому середовищі, спостерігається зростання факторів, що забезпечують сталий розвиток підприємства на ринку, але також виникають нові проблеми, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки як окремих територій, так і цілих регіонів. Кожна господарська структура в умовах конкуренції повинна прагнути до економічного зростання.

Розв'язанню проблем, що стосуються економічної стійкості підприємств нафтогазової галузі присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема Л. І. Галюк., Г. В. Савицької, О. С. Філімоненкова, І. Є. Фадеевої та ін.

Комплексна оцінка економічної стійкості надає багатогранні відомості про результати господарської діяльності тому є найважливішим джерелом інформації при обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень. Для цього здійснюється оцінка різних сторін господарської діяльності економічної, соціальної, правової, технічної, технологічної, екологічної, при чому основною стороною, зазвичай, є економічний аспект діяльності підприємства[2].

Одним із основним показником виробничої діяльності на підприємствах

нафтогазового комплексу є реалізація послуг з транспортування природного газу розподільними газопроводами. Загалом, процес транспортування природного газу – це діяльність направлена на обслуговування газопроводів, тому для оцінки економічної стійкості підприємства важливими показниками є протяжність газопроводів, кількість газифікованих квартир, стан основних засобів та ефективність їх використання, витрати на оплату праці [1].

Однак, сьогодні відстежується загальногалузева тенденція скорочення транспортування природного газу, зокрема, в 2014 році на підприємствах ПАТ "Івано-Франківськгаз" та ПАТ "Тернопільгаз" обсяги транспортування природного газу скоротилися на 29,5 % та 11 % відповідно в порівнянні з 2012 роком. Основними причинами скорочення транспортування природного газу є значне падіння обсягів споживання промисловими підприємствами та економія енергоресурсів побутовими споживачами. Остання обумовлена високим рівнем цін на природний газ.

В процесі дослідження прийшли до висновку, що зменшення споживання природного газу відбувається одночасно з падінням показника продуктивності газопроводів, оскільки зростає їх протяжність (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні виробничі показники ПАТ "Івано-Франківськгаз" та ПАТ "Тернопільгаз" за 2012-2014 рр.

Показник	2012	2013	2014	Темп приросту, %	
				2013/2012	2014/2013
ПАТ "Івано-Франківськгаз"					
Протяжність газопроводів, тис. км	14,7	14,9	15	1,4	0,7
Кількість газифікованих квартир природним газом, тис. шт	381,3	387,2	393	1,5	1,5
Обсяг протранспортованого газу, млн. м. куб	1030,4	885,2	726,8	-14,1	-17,9
Протранспортовано газу на 1 км газопроводу, тис. м. куб	70,10	59,41	48,45	-15,2	-18,4
Квартир на 1 км газопроводу,	25,94	25,99	26,20	0,2	0,8
ПАТ "Тернопільгаз"					
Протяжність газопроводів, тис. км	11,9	12	12	0,8	0,0
Кількість газифікованих квартир природним газом, тис. шт	204,1	218,5	219,6	7,1	0,5
Обсяг протранспортованого газу, млн. м. куб	461,5	466	410,7	1,0	-11,9
Протранспортовано газу на 1 км газопроводу, тис. м. куб	38,78	38,83	34,23	0,1	-11,9
Квартир на 1 км газопроводу, шт	17,15	18,21	18,30	6,2	0,5

Аналіз виробничих показників (табл. 1) показав, що у 2013-2014 рр. продуктивність газопроводів ПАТ "Івано-Франківськгаз" знизилася на 15,2 % та 18,4 % в порівнянні з минулими періодами, хоча протяжність їх зросла на 1,4 % та 0,7 % у порівнянні із минулими періодами, це не призвело до зростання обсягів транспортування природного газу. В 2014 році на ПАТ "Тернопільгаз" ситуація аналогічна. Однак в 2013 році показники продуктивності газопроводів,

протяжності, обсягу про транспортованого газу дещо зросли в порівнянні з 2012 роком.

Протягом досліджуваного періоду кількість газифікованих квартир постійно зростала. Зокрема, на ПАТ "Івано-Франківськгаз" на 1,5 % кожного року в порівнянні з попередніми періодами, а ПАТ "Тернопільгаз" в 2013 році газифікувало на 7,1 % більше квартир, ніж в 2012 році, а в 2014 темп приросту склав 0,5 %. Наразі, зростання кількості квартир на 1 км газопроводу має позитивний вплив на значення показника продуктивності.

Важливість оцінки стану основних засобів та ефективності їх використання обумовлюється значною питомою вагою їх в структурі майна газорозподільних підприємств [4]. На ПАТ "Івано-Франківськгаз" питома вага основних засобів в структурі майна складає від 70,2 % до 52 %, на ПАТ "Тернопільгаз" – від 56 % до 59 %.

Оцінюючи кількісне значення показників фінансової стійкості, можна зробити висновок про скрутний фінансовий стан досліджуваних підприємств.

Насамкінець, відмітимо, що на ПАТ "Тернопільгаз" щорічний прибуток у розмірі 2 % власного капіталу спрямовували на розвиток підприємства та створення резервів, на противагу ПАТ "Івано-Франківськгаз", де протягом досліджуваного періоду кошти інвестовані у поточні витрати були неефективними.

З метою покращення стану досліджуваних підприємств необхідно розробити організаційно-економічний механізм залучення іноземних інвесторів, удосконалити систему управління підприємствами нафтогазового комплексу.

Було розглянуто та проаналізовано сукупність показників, які відображають стан підприємства у різних сферах його діяльності. Подано оцінку виробничо-технічної та фінансової стійкості. Охарактеризовано виробничу діяльність вітчизняних газорозподільних підприємств західного регіону. Рекомендовано шляхи покращення економічної стійкості підприємств та окреслено перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень нами вбачаються в розробці сценаріїв забезпечення економічної стійкості газорозподільних підприємств в контексті сьгоднішніх економічних умов та формування на їх основі оптимальної стратегії розвитку.

Список посилань на джерела

1. Галюк Л. І. Забезпечення економічної стійкості газорозподільних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Л. І. Галюк; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2012. – 20 с.
2. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навчальний посібник / Г. В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
3. Савчин І. З. Внутрішнє і зовнішнє середовище впливу на економічну стійкість нафтогазових підприємств / І. З. Савчин, О. П. Романко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаїв. – 2015. – Вип. 8. – С. 598-602.
4. Фадеева И. Е. Управление устойчивым развитием предприятий газовой отрасли: диссертация ... кандидата экономических наук/ И. Е. Фадеева;

Астрахан. гос. техн. ун. – Астрахань, 2009. – 259.

5. Філімоненков О. С. Фінанси підприємства: навч. посібник / О. С. Філімоненков. – К.: Кондор, 2005. – 400 с.

УДК 658:005:005.74:005.57

А. О. Устенко, д.е.н., професор

О. Я. Малинка, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

МОДЕЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЦІННОСТІ ДЛЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИНКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ НГК

Емпірично виведена аксіома, що в системах управління надмірна інформація не менш шкідлива, ніж її недостатність. Надмірна інформація розсіює увагу керівника і ускладнює вибір релевантних даних. А при недостатньому зіставленні та аналізі даних ентропія замінюється суб'єктивними оцінками особи. Таким чином, в хід ідуть евристичні чинники. Ухвалення рішення у такому разі переходить зі сфери науки управління у сферу мистецтва управління [1].

Інформатизація аналітичного забезпечення покликана зняти гостроту вказаної проблеми, регулюючи необхідну насиченість інформаційних потоків. Для цього в системі соціального управління створюються такі комп'ютерні інформаційні системи, які розв'язують проблему. Вони трансформують ефективність організаційно-правового механізму упорядкування інформаційних зв'язків та стосунків, що виникають, здійснюються і відмирають між суб'єктами і об'єктами управління [2]. Інформатизація процесу розробки управлінського рішення оптимізує процеси застосування певних методів і засобів накопичення, опрацювання, зберігання та передачі інформації. Важливим чинником є оптимізація процесу надходження даних із джерел їх виникнення до конкретних органів і ланок управління, які використовують їх як інформацію для вирішення покладених на них управлінських завдань через управлінські рішення [3].

Ми пропонуємо економіко-математичну модель, яка дає змогу визначити залежність цінності інформації від її початкового рівня в часовій динаміці (рис. 1). Для побудови моделі було введено такі позначення: $N(t)$ – рівень корисної інформації про об'єкт з метою прийняття управлінського рішення; $\frac{dN}{dt}$ – швидкість зміни обсягів вказаного рівня корисної інформації; N_0 – достовірна, повна інформація про об'єкт дослідження (вище даного рівня інформація надлишкова); $\alpha_1(t)$ – інтенсивність процесу інформатизації (одержання додаткової інформації), яка фактично визначається затратами на її отримання; $\alpha_2(t)$ – інтенсивність непрямого одержання інформації (ступінь спілкування між носіями корисної інформації, непрямі (без затрат) способи одержання

інформації; $\alpha_1(t) > 0$; $\alpha_2(t) > 0$ [4].

На основі введення допущень та позначень одержуємо наступне рівняння:

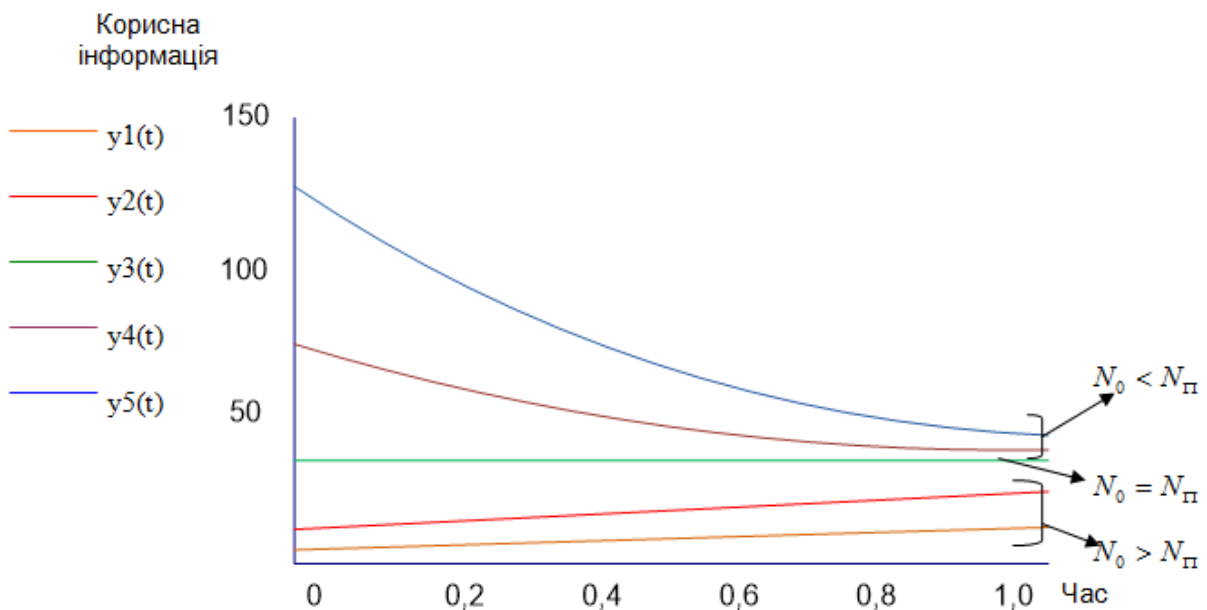
$$\frac{dN}{dt} = \alpha_1(t) * (N_0 - N) + \alpha_2(t) * N * (N_0 - N), \quad (1)$$

яке повинно бути доповнене відповідними початковими умовами:

$$N(0) = N_{\Pi}, \quad (2)$$

Незважаючи на те, яким є початкове значення N_{Π} ($N_{\Pi} > N_0$; $N_{\Pi} < N_0$), при $t \rightarrow \infty$:

$$\lim_{t \rightarrow \infty} N = \lim_{t \rightarrow \infty} \frac{N_0 * c * e^{kt} - \frac{\alpha_1}{\alpha_2}}{1 + c * e^{kt}} = N_0. \quad (3)$$

Рис. 1. Залежність цінності інформації N(t) від її початкового рівня в часовій динаміці

Умова (3) означає, що, незважаючи на обсяг початкової інформації, при $t \rightarrow \infty$ рівень інформації прямує до величини N_0 достовірної, повної інформації про об'єкт, яка необхідна для прийняття якісного управлінського рішення.

У випадку, коли $N(0) = 0$, результативність (або корисність) інформації спадатиме:

$$P = p * N(t) = p * N_0 \int_0^t \alpha_1(t) dt, \quad (4)$$

де p – корисність одиниці інформації.

Затрати, які обумовлюються здійсненням процесу інформатизації, обчислюються за формулою:

$$S = s_i \int_0^t \alpha_1(t) dt \quad (5)$$

де s_i – затрати на проведення процесу інформування¹ (одиночного акту одержання інформації). Умовою результативності такого заходу є:

$$p * N_0 > s_i \quad (6)$$

Вибір методу розв'язку буде залежати від складності аналітичної структури вказаних функцій – або вдасться побудувати аналітичний розв'язок (2), або ж для розв'язання задачі необхідно застосовувати методи Рунге-Кута, оскільки має місце задача Коші (1) з умовами (2) – див. рис. 1 [5].

Список посилань на джерела

1. Устенко А. О. Економіко-організаційні проблеми інформатизації управління : [монографія] / А. О. Устенко. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 247 с.

2. Устенко А. О. Управління інтегративною соціально-економічною системою підприємства (інформаційно-аналітичний аспект) : [монографія] / А. О. Устенко, О. Я. Малинка. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2013. – 270 с.

3. Устенко А. А. Концепция системного управления предприятием: информационный аспект : [монография] / А. А. Устенко, О. Я. Малинка. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. – 324 с.

4. Устенко А. А. Модель оценки информационных потоков на предприятии / А. А. Устенко // Economic and legal management procedures of overcoming the social crisis : Materials digest of the XXVII International Scientific and Practical Conference and the II stage of Championships in Research Analytics in economic sciences and management, juridical sciences. – London, 2012. – С. 149 – 152.

5. Самарский А. А. Математическое моделирование. Идеи. Методы. Примеры / А. А. Самарский, А. П. Михайлов. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2005. – 320 с.

---

¹ Локальний процес передачі даних, інформації, знань через ефективні форми комунікації та зв'язку.

СЕКЦІЯ 7
Технології управління підприємствами ПЕК
в контексті глобальних питань енергетичної безпеки
та регіонального розвитку

УДК 331.101.3

І. Р. Боднарук, асистент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

МОТИВАЦІЯ ТА ДЕМОТИВАЦІЯ В УПРАВЛІННІ ВИКОРИСТАННЯМ
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО
КОМПЛЕКСУ

Виклики сьогодення диктують пошук нових форм і методів управління людським потенціалом, спрямованих на розвиток і реалізацію інтелектуальних, творчих здібностей, необхідних для забезпечення як особистих цілей, так і цілей організації. Саме це дає змогу правильно підійти до проблеми мотивації використання людського потенціалу як до основи зростання результативності праці та ефективності в цілому. На підприємствах нафтогазового комплексу, де сформовано значний запас людського потенціалу, проблеми мотивації також є актуальними і досліджуються науковцями, які розглядають питання стимулювання інтелектуальної праці [1] та управлінської праці персоналу [2]. Оскільки в умовах динамічного зовнішнього середовища, інформатизації суспільства, розвитку науки і техніки, підприємства нафтогазового комплексу загалом та їх персонал зокрема зазнають змін, то і система мотивації повинна бути досить гнучкою. У зв'язку з цим постає завдання постійного моніторингу чинників, що мотивують працівників з метою удосконалення управління використанням людського потенціалу та забезпечення довготривалого результату.

Розділяючи погляди Назаришин Р. О., що позитивний результат діяльності підприємства досягається у тому випадку, коли мотивація є більшою за демотивацію, все ж варто відмітити, що демотивація поширюється серед працівників досить швидко, наче вірус, "...для взаємної демотивації може бути достатньо двох-трьох негативно заряджених мотиваційних елементів, щоб спровокувати проблемну ситуацію" [4, с.51]. Тому важливим є не тільки досягнення зазначеного співвідношення, а зменшення демотивації та дослідження демотивуючих чинників з метою активізації використання людського потенціалу.

Для визначення рівня мотивованості персоналу у роботі [3] запропоновано підхід, що ґрунтується на розрахунку "коефіцієнта мотивованості персоналу організаційного утворення" $Kri(Mot)$ як відношення кількості належно мотивованого персоналу організації до його загального числа:

$$Kri(Mot) = (N - N^*) / N = 1 - N^*/N, \quad (1)$$

де N – загальна кількість персоналу організації, N^* – кількість неналежно мотивованого персоналу.

Під неналежно мотивованою робочою поведінкою варто розуміти демотивацію як "...результат впливу значної кількості негативних чинників в результаті яких знижується інтерес до роботи, працівник відмовляється від виконання поставлених завдань, не турбується про хід їх виконання, перекладає власні обов'язки на інших" [5, с. 96].

Використовуючи вищенаведену формулу, пропонуємо використовувати "коефіцієнт демотивованості персоналу", який матиме вигляд:

$$Kri(Md) = N^*/N. \quad (2)$$

А отже,

$$Kri(Mot) + Kri(Md) = 1. \quad (3)$$

Слід відмітити, що згідно проведеного опитування на підприємствах нафтогазового комплексу головним мотивом, що спонукає працювати є регулярність отримання заробітної плати незалежно від віку, статі чи стажу роботи респондента. Другим за важливістю мотивом респонденти визначили відсутність кращого місця роботи, третім – зміст праці. Серед чинників, що демотивують були названі такі як відсутність чіткого розподілу і розуміння функціональних обов'язків, неврахування пропозицій підлеглих при підготовці управлінських рішень, несправедливе заохочення чи покарання, відсутність перспектив кар'єрного росту і розвитку на робочому місці тощо.

Вважаємо, що є m різноманітних мотивуючих чинників $M = (M_1, M_2, M_3, \dots, M_m)$ та k демотивуючих чинників $D = (D_1, D_2, D_3, \dots, D_k)$, тоді мотивація – Mt (демотивація – Md) визначатиметься функцією залежності рівня мотивації (демотивації) від чинників, що на неї впливають:

$$Mt = f(M_1, M_2, M_3, \dots, M_m), \quad (4)$$

$$Md = f(D_1, D_2, D_3, \dots, D_k), \quad (5)$$

При цьому важливим є забезпечення як зростання мотивації ($Mt \rightarrow \max$) так і зменшення демотивації ($Md \rightarrow \min$) використання людського потенціалу шляхом визначення та оцінки впливу чинників, що мотивують і демотивують, а також формування управлінських рішень щодо зменшення впливу останніх та підвищення ефективності системи мотивації. Тому дане питання потребує подальших досліджень з урахуванням специфіки діяльності підприємств галузі.

Список посилань на джерела

1. Тимошенко Д. В. Мотиваційний механізм управління інтелектуальною працею персоналу нафтогазових підприємств та організацій: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Д. В. Тимошенко. – Івано-Франківськ, 2011. – 21 с.

2. Попадинець І. Р. Мотиваційний потенціал управлінської праці на прикладі НГВУ "Долинанфтогаз" / І. Р. Попадинець // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2015. – № 1(2). – С. 43–49.

3. Табахарнюк М. О. Системне управління процесами мотивації персоналу організацій : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / М. О. Табахарнюк; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. –Л., 2005. –19 с.

4. Назаришин Р. О. Взаємна мотивація якості праці персоналу / Р.О. Назаришин // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Економічні науки. №4 (12). – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – С. 48-53.

5. Назаришин Р. О. Забезпечення мотивації якості праці шляхом подолання демотиваційних процесів / Р.О. Назаришин // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту №6. – Луцьк: Волинський інститут економіки та менеджменту, 2013. – С. 91-100.

УДК 354:332.122:304.42

*Г. В. Васильченко, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ПЛАНУВАННЯ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ – МЕХАНІЗМ ЕНЕРГОБЕЗПЕКИ ТА ВИКЛИК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Однчасна дія глобалізації та локалізації є формулою "нової" економіки: глобалізація світової економіки призводить до посилення ролі місцевих громад в економічному розвитку і локальних територій та країни. Процес глобалізації світової економіки відкриває нові закономірності, вводить нові "правила гри", змінює рівні відповідальності за місцевий розвиток та алгоритми ухвалення рішень управлінцями в галузі економічної політики як на національному так і на регіональному рівнях. Глобалізація і локалізація є нерозривними процесами, вони діють синхронно: чим глибша глобалізація тим сильніша локалізація економічного розвитку. Окремі місцеві ринки конкурують за потоки міжнародного капіталу і перетворюються на своєрідні "точки росту", конкурентоспроможні території зростання стають потужними осередками прогресу. Ріст національної економіки складається з росту місцевих економік локальних територіальних громад. Економічний ріст в умовах глобалізації стає локальним.

Національні уряди та територіальні громади тепер змушені перейматись місцевим економічним розвитком, розвитком нових технологій та інновацій, шукати сучасні дешеві альтернативні джерела енергії, конкурувати за залучення ресурсів та прямих іноземних інвестицій, найефективнішим чином використовувати існуючі паливно-енергетичні ресурси для забезпечення енергетичної та економічної безпеки. Конкурентні позиції локальних громад в глобальній економіці зростають завдяки високій енергоефективності територій та міст та росту їх конкурентоспроможності в цілому. Глобалізація послужила рушійною силою потоку прямих іноземних інвестицій з високою доданою вартістю та низькою енергоємністю, які локалізуються у економічно вигідних місцевостях. Території конкурують у залученні таких інвестицій з іншими регіонами та містами – за додаткові ресурси, високу додану вартість, енергозберігаючі технології, нові робочі місця та підвищення якості життя мешканців. Суспільство починає усвідомлювати, що економічне процвітання

країни прямо залежить від можливості та зацікавленості громад долучатись до місцевого економічного розвитку своєї території.

Органи місцевого самоврядування отримують можливості та мотив для належного виконання повноважень. Вперше в історії незалежної України територіальні громади будуть нести відповідальність за планування свого бюджету, за економічний розвиток, залучення інвестицій та розвиток бізнесу, пошуку механізмів здешевлення енергоресурсів на місцях.

УДК 331.3

Л. С. Вербовська, к.е.н., доцент

В. Б. Дрогомирецький, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАННЯ І РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ

У наших швидкозмінних умовах навчання персоналу набуває особливого значення і стає невід'ємною умовою успішного функціонування будь-якої організації. Враховуючи специфіку українського ринку, особливістю якого є швидкі і часті зміни, як зовнішніх умов підприємства, так і внутрішніх, можна констатувати, що розвиток і навчання персоналу в організації визначає не тільки успішність її розвитку, але і її виживання.

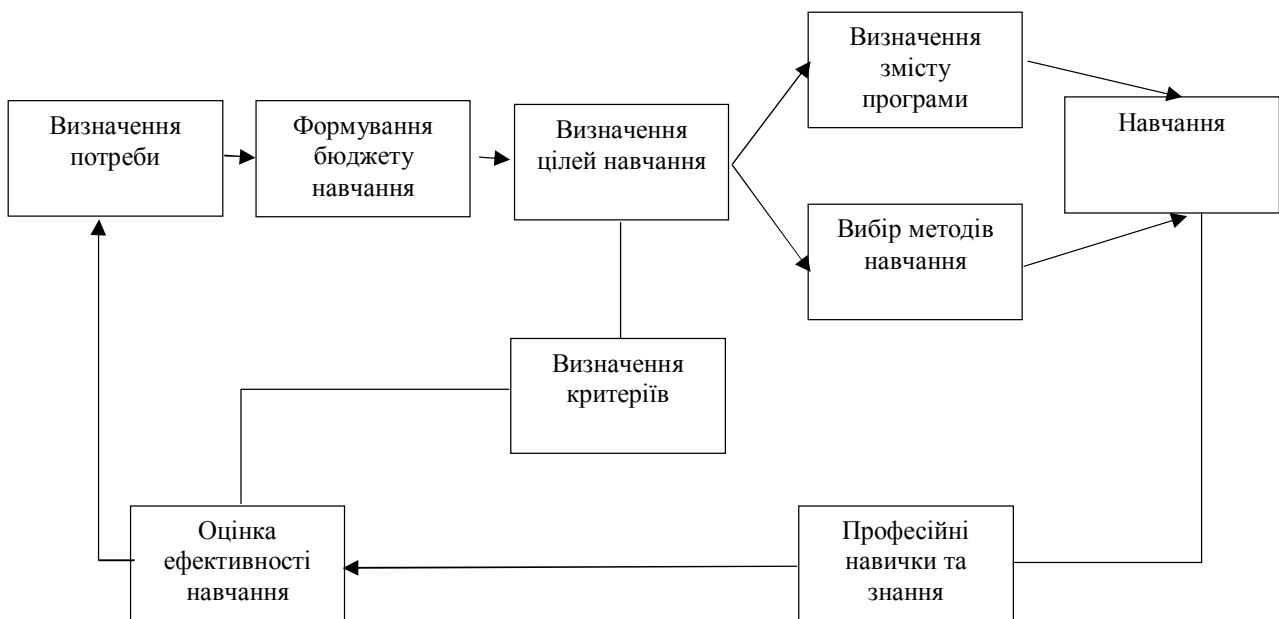
Під навчання персоналу розуміють розвиток професійних знань, умінь і навичок співробітників з урахуванням цілей відповідних підрозділів, які у свою чергу визначаються стратегією компанії.

Професійний розвиток – це набуття працівником нових компетенцій, знань, умінь і навичок, які він використовує чи буде використовувати у своїй професійній діяльності. Це процес підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників з метою виконання нових виробничих функцій, завдань і обов'язків нових посад. Про важливість професійного розвитку свідчить той факт, що більшість зарубіжних підприємств виділяють для цієї цілі 10 % фонду заробітної плати [1, с. 90].

Розвиток персоналу включає:

- підвищення кваліфікації і перепідготовку;
- планування кар'єри;
- формування й підготовку кадрового резерву.

В сучасних організаціях професійне навчання представляє собою комплексний неперервний процес, який включає в себе кілька етапів і представлений циклічною моделлю (рис. 1).

Рис. 1. Процес організації професійного навчання [1, с. 95]

Розрізняють три види навчання: підготовка, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів.

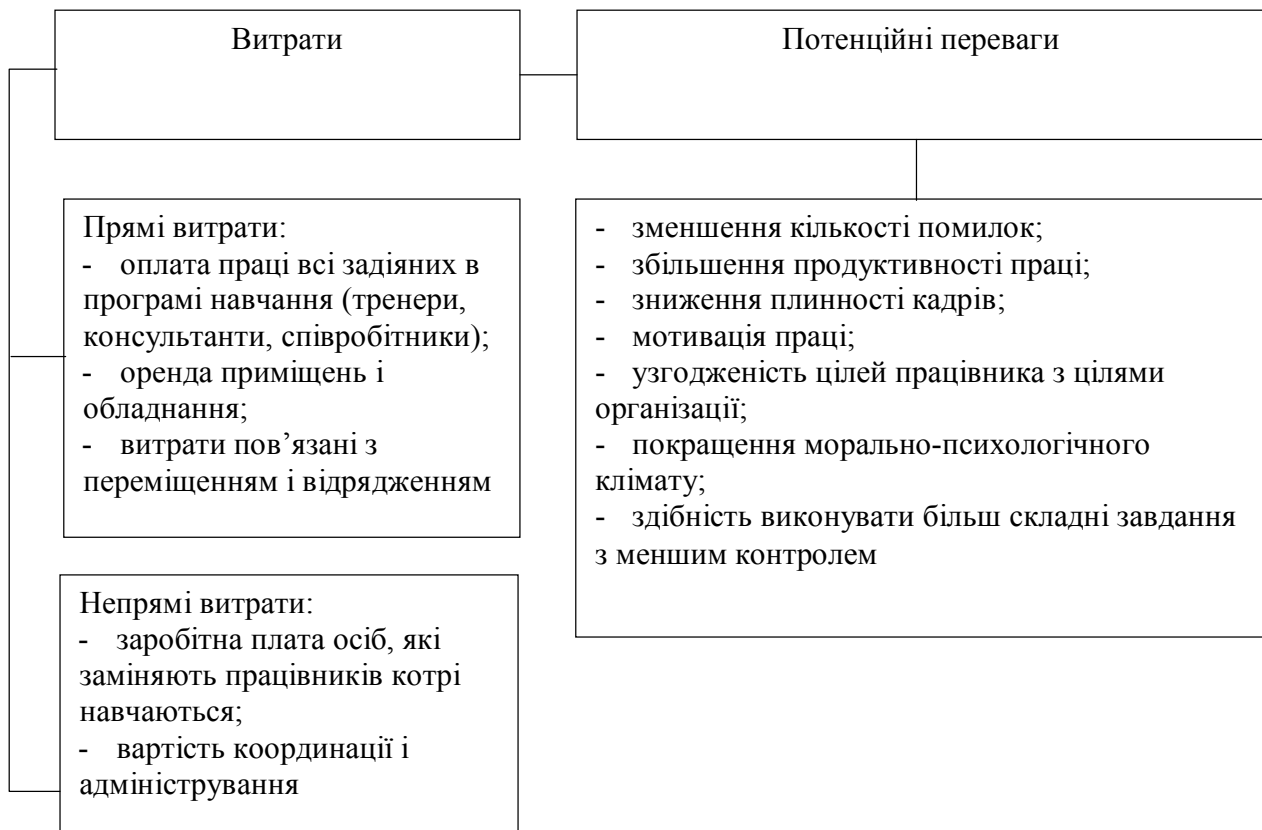
Підготовка кадрів – планомірне і організоване навчання і випуск кваліфікованих кадрів для всіх областей людської діяльності, які володіють сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок і способів спілкування.

Підвищення кваліфікації кадрів – навчання кадрів з метою удосконалення знань, умінь, навичок і способів спілкування у зв'язку із зростанням вимог до професії або підвищенням на посаді.

Перепідготовка кадрів – навчання кадрів з метою засвоєння нових знань, умінь, навичок і способів спілкування у зв'язку з оволодінням новою професією або зміненими вимогами до змісту та результатів праці [2, с. 225].

Витрати на навчання персоналу можна розрахувати з урахуванням потенційних переваг (рис. 2).

Отже узагальнюючи вище сказане ефективне функціонування будь-якої організації насамперед визначається ступенем розвитку її персоналу. Навчання і розвиток персоналу сприяє ефективному використанню трудового потенціалу особистості, підвищенню її соціальної та професійної мобільності, є засобом профілактики масового безробіття, відіграє значну роль у підготовці працівників для здійснення структурної й технологічної перебудови. Це позитивно впливає на продуктивність та результативність праці, забезпечує покращання результатів фінансової діяльності.

Рис. 2. Вартісна оцінка ефективності навчання персоналу [2, с. 240]

В умовах сучасного швидкого старіння знань, умінь та практичних навичок спроможність організації постійно підвищувати фаховий рівень своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності її на ринку, оновлення і зростання обсягів виробництва товарів чи надання послуг.

Список посилань на джерела

1. Крушельницька О. В. Управління персоналом: Навчальний посібник / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К., "Кондор". – 2003.-296 с
2. Маслова В. М. Управление персоналом : учебник и практикум для академического бакалавриата / В. М. Маслова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 492 с. – Серия : Бакалавр. Академический курс.

УДК 657. 37

*Н. М. Євдокимова, к.е.н., доцент
ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"*

ЕКОНОМІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

Логіка становлення вітчизняного бізнесу диктує необхідність активного

використання економічного інструментарію в управлінні підприємствами. Важливого значення при цьому набуває відстеження динаміки таких основних системних властивостей, які характеризують, з одного боку, власний потенціал економічної системи, а з другої – відображають її відносини з навколишнім середовищем. З нашої точки зору, необхідність подолання системної інституційної проблеми у вітчизняній економіці стала найгострішою для великих підприємств та інтегрованих комплексів. В суспільній свідомості впродовж періоду ринкових трансформацій укорінилось ставлення до великих підприємств як до атавізму радянської епохи господарювання. Разом з тим, "плаский" і подрібнений промисловий ландшафт з невисоким рівнем вертикальної та горизонтальної інтеграції не відповідає технологічній структурі промислового виробництва. Зазначена обставина є характерною для всього пострадянського простору [1].

Проведений нами аналіз сучасних тенденцій в розвитку галузевих ринків свідчить про те, що найвпливовішими компаніями в економіці України нині стають інтегровані структури бізнесу. Так, за даними журналу Forbes, 11 позицій з першої двадцятки в списку 200 найбільших недержавних компаній, що проранжовані за виторгом в першому півріччі 2014 року складають підприємства металургійного (6), енергетичного (1) та нафтогазового (4) комплексів з властивими їм інтеграційними рисами [2].

Це зумовлює потребу наукового пошуку дієвих інструментів управління такими підприємствами.

Підвищення ролі великих підприємств в економіці України стає запорукою відродження високотехнологічної конкурентоспроможної промисловості. Водночас, незважаючи на прискорене поширення інтеграційних процесів, чимало питань управління життєдіяльністю таких підприємств залишається дискусійними. Поза увагою дослідників залишаються проблеми впровадження надійних економіко-правових механізмів, які здатні були б забезпечити не лише успішність господарювання таких підприємств, їх прибутковість та результативність діяльності, а й ефективне функціонування та сталий розвиток систем вищого порядку, елементом якої вони виступають на муніципальному, регіональному та загальнодержавному рівні управління економікою. Природа та особливості розвитку інтегрованих структур бізнесу в сучасних умовах господарювання можуть бути пояснені з позицій системного підходу, коли підприємство уявляється як багатовимірна і мультипросторова система, якій притаманна складність внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків [3]. Зазначений підхід до підприємства як об'єкта з системними властивостями сприяє, на наш погляд, поглибленню знання про ознаки проявлення тих чи інших властивостей, закономірності їх формування та можливості цілеспрямованого розвитку завдяки управлінському впливу. Важливого значення при цьому набуває відстеження та аналіз динаміки таких основних системних властивостей, які характеризують, з одного боку, внутрішній потенціал економічної системи, а з другого – відображають її відносини із зовнішнім середовищем. Внутрішні властивості можуть бути проявлені через конкретні економічні показники діяльності підприємства. Що ж стосується показників,

які характеризують взаємодію з зовнішнім середовищем, особливо довкіллям, де проявляється здатність підприємства до забруднення навколишнього середовища, екологічна ефективність та соціальна відповідальність, то вони ще не стали звичними в плануванні та звітності підприємств. Наразі в системі менеджменту настає розуміння основної мети діяльності підприємства: стійкий та відповідальний розвиток підприємства. Слід зазначити, що Концепція забезпечення стійкого розвитку систем поступово починає втілюватись в управлінську діяльність головним чином через активізацію її впровадження в обліково-аналітичну практику, а саме шляхом введення "звітності зі сталого розвитку" (іншими словами, інтегрованої звітності), що охоплює одночасно економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності підприємств (організацій) [4]. Нещодавно була представлена нова директива Європейської Комісії (ЄК), спрямована на зміни законодавства ЄС по звітності та схвалена Європейським парламентом, згідно з якою в 2017 році підзвітними мають стати 6 тис. великих підприємств [5]. Поки що це не стосується вітчизняного бізнесу, однак для прийняття управлінських рішень, які забезпечують довгострокову системну орієнтацію підприємства, слід враховувати європейські пріоритети.

Варто зазначити, що в практиці економічного управління на вітчизняних підприємствах використовують систему збалансованих показників (BSC), яка, на думку її вітчизняних упроваджувальників, здатна слугувати ефективним засобом управління на довгостроковій основі [6]. Наробки щодо інструментів BSC доволі чітко кореспондують з концептуальними підходами системної економіки та теорією й практикою стратегічного менеджменту. Більше того, інструментарій BSC дозволяє забезпечити так звану "розвивальну поведінку" шляхом цільового орієнтування підприємства на одночасне й взаємозалежне збільшення ресурсно-виробничого потенціалу, поліпшення фінансових результатів, забезпечення соціальної й екологічної безпеки.

Подальші розвідки в цій предметній області мають бути спрямовані на розробку комплексу підконтрольних показників як важелів управлінського впливу на підприємствах. Особливої важливості набуває ця проблема в інтегрованих структурах бізнесу, що стають найвпливовішими підприємствами в національній економіці.

Список посилань на джерела

1. Листопад М. Е. Роль модернизации промышленности в обеспечении безопасности российской экономики / М. Е. Листопад, В. В. Ковалев. // Экономика устойчивого развития. – 2014. – № 2 (18). – С. 157–163.
2. 200 крупнейших компаний. Какие компании играют самую важную роль в экономике Украины // Forbes Украина. – 2015. – №10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forbes.net.ua/ratings/2>.
3. Корнаи Я. Системная парадигма [Текст]. / Я. Корнаи. Пер. с англ. // Вопросы экономики. – 2002. – №4. – С. 4–22.
4. Міжнародні основи інтегрованої звітності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://integratedreporting.org/>.
5. Завтрашні правила інвестування. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://csr-ukraine-white-paper-2014-september-material-issues.pdf>.

6. Немировский И. Б. Система сбалансированных показателей: внедрение, оценка деятельности компании / И. Б. Немировский, И. А. Старожукова. – К.: АБЕРС, 2008. – 224 с.

УДК 338.27:622.691.4

І. Б. Запхляк, к.е.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

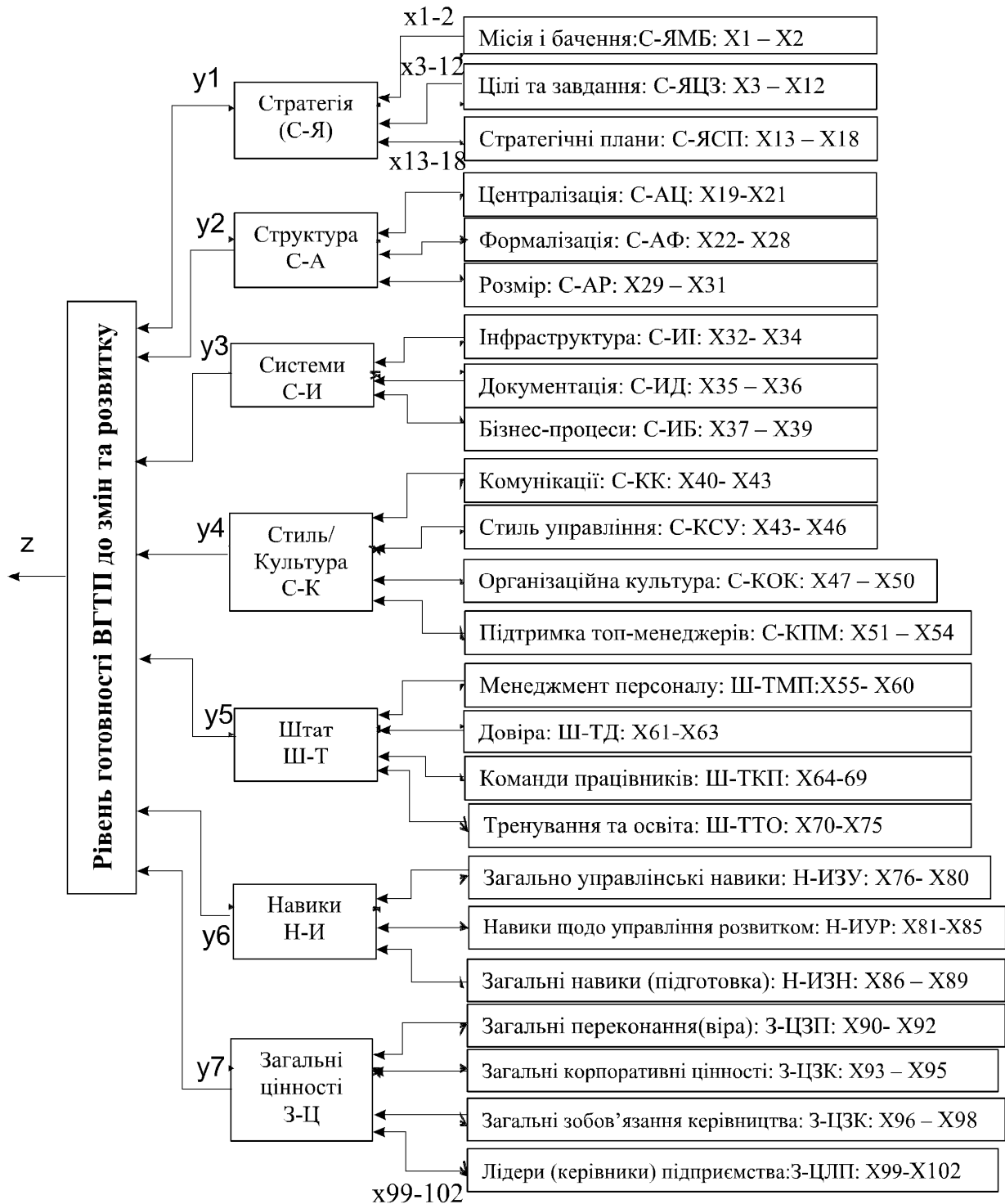
ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ЗМІН НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ

Управління розвитком ВГТП в умовах нестабільності потребує саме застосування нечітких моделей, що дозволить спростити процес прийняття рішень за умов невизначеності та великої кількості погано формалізованих факторів. Як зазначає В. Сергєєва, "Модель управління може бути побудована так, що для неї не потрібне знання моделей самих процесів, які безпосередньо відбуваються в досліджуваній системі. Необхідно лише сформулювати систему правил поведінки досліджуваного об'єкту (системи) в формі умовного висловлювання типу: ЯКЩО.....ТО..." [1].

Узагальнення класичної логіки і теорії множин представлено окремим розділом математики та отримало назву "нечітка логіка" (англ. *fuzzy logic*). Лотфі Заде в 1965 році вперше виокремив нечітку логіку як розділ, що вивчає "об'єкти з функцією належності елемента до множини, яка приймає значення у інтервалі $[0, 1]$, а не тільки 0 або 1". Використовуючи дане твердження, сформовано поняття "лінгвістичної змінної", в якості якої виступають нечіткі множини, та, відповідно, введено логічні операції над нечіткими множинами. Предметом нечіткої логіки вважають дослідження суджень в умовах нечіткості, які схожі з судженнями у звичайному сенсі, та їх застосування у обчислювальних системах [2, с. 103, 3, с. 94].

У нашому дослідженні поставлена задача відноситься до задач з області експертної діяльності. Аналізуючи внутрішнє середовище вітчизняних газотранспортних підприємств (ВГТП) з точки зору його готовності до змін (розвитку), експерт використовує не кількісні значення різних показників, а лінгвістичні оцінки якості (лінгвістичні змінні): дуже добре, добре, задовільно, погано, дуже погано. Нечітко-множинна модель оцінювання готовності ВГТП до змін представлена у вигляді ієрархічного взаємозв'язку між вхідними змінними (X_1 - X_{102}), групами вхідних змінних (Місія і бачення (С-ЯМБ) і т.д. – 24 групи); інтегральними характеристиками семи елементів підприємства: стратегія (С-Я), структура (С-А), системи (С-И), стиль/культура (С-К), штат (Ш-Т), навички (Н-И), загальні цінності (З-Ц) та вихідною змінною – інтегральним показником готовності ВГТП до змін (розвитку), див. рис. 1. Нечіткість у моделі обумовлена нечіткою інтерпретацією рівнів готовності ВГТП до змін. Інтегральний показник рівня готовності ВГТП до змін

(розвитку) є деяким числом з інтервалу $[0;1]$, зауважимо, що чим вище значення показника, тим вищий рівень готовності підприємства до змін. Відповідно постає завдання створити програмне забезпечення, яке дасть змогу оцінити готовність ВГТП до змін на основі вхідних параметрів.

Рис. 1. Система нечітких змінних, включених до моделі оцінювання готовності до змін (розвитку) ВГТП (авторська розробка)

Враховуючи об'єктивно існуючу нечіткість інформації про об'єкт,

доцільно використати апарат нечіткої логіки [4], який дає змогу об'єктивно і більш ефективно оцінити технічний стан, використовуючи нелінійні принципи формування висновків, змоделювати міркування експертів у тій предметній області, яка розглядається.

Список посилань на джерела

1. Сергєєва В. Застосування методів нечіткої логіки з метою з метою виявлення нестабільної фінансово-економічної ситуації міста / В. В. Сергєєва // №5, 2014. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2988>.
2. Zadeh, L. A. (1996). Fuzzy logic = computing with words. IEEE Transactions on Fuzzy Systems 4 (2). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecopyright.ieee.org/xplore/ie-notice.html>.
3. Zadeh, L. A. (1968). Fuzzy algorithms. Information and Control 12 (2). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0019955868902118>.
4. Заде Л. Понятие лингвистической переменной и ее применение к принятию приближенных решений / Л. Заде. – Москва : Мир, 1976. – 165 с.

УДК 658

Г. О. Зелінська, д.е.н., професор

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ПЕРСОНАЛУ НАФТОГАЗОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Нафтогазові підприємства, які діють у сучасних умовах, змушені функціонувати у жорсткій конкурентній боротьбі на ринку та знаходити шляхи успішного розвитку. У вирішенні поставлених завдань вагому роль відіграє персонал підприємства бо ефективність його функціонування насамперед визначається ступенем розвитку людських ресурсів. Спроможність постійно підвищувати фаховий рівень своїх працівників є одним із найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності на ринку з огляду на те, що у сучасних умовах швидко старіють теоретичні знання, уміння та практичні навички персоналу. Тому сьогодні потрібні якісно нові підходи до вирішення проблем кадрової політики. Як правило, на підприємствах нафтогазового комплексу (НГК) не ведеться цілісний моніторинг розвитку персоналу, не приділяється належна увага зростанню рівня використання кадрів – підвищенню кваліфікації тощо. З огляду на це пропонується використання системного підходу до оцінювання персоналу, яка дозволяє виявити показники взаємодії соціального вектору у траєкторії сталого розвитку підприємств НГК. Соціальну складову можна підрозділити на такі групи : показники на вході (виявляють вплив людини на систему та параметри сталого розвитку), показники стану (оцінюють поточні параметри системи та зміни рівня

стійкості), показники управління (характеризують можливості системи реагувати на вплив зовнішніх факторів). Особливої уваги заслуговують показники стану стійкості персоналу, які характеризують поточні параметри системи. Серед них виділяємо:

Кадрову складову: показник освітнього рівня персоналу, показник питомої ваги персоналу у віці до 35 років, показник "старіння" персоналу, показник статевої структури персоналу, частка адміністративно-управлінського персоналу в загальній чисельності працівників підприємства, показник професійного розвитку.

Складову організації праці: показник безпечності праці, показник ефективності використання робочого часу, показник плинності робочої сили, показник регламентованості праці персоналу, показник трудової дисципліни.

Управлінську складову: показник питомої ваги управлінського персоналу з вищою освітою, показник ефективності організаційної структури, показник рівня організації виробництва, показник інформаційної озброєності, показник організації управління, рівень керованості.

Мотиваційну складову: показник преміювання, показник участі персоналу в капіталі підприємства, показник випередження продуктивності праці, показник відповідності оплати праці, показник ділової кар'єри, показник психологічного клімату в колективі., показник відповідності умов праці.

Інноваційно-інвестиційну складову: показник упровадження нових технологій, показник питомої ваги нематеріальних активів у загальній сумі, показник питомої ваги витрат на наукові дослідження та наукові розробки у виручці від реалізації.

Інтелектуальну складову: показник кількості наукових публікацій на одного працівника, показник кількості патентів на одного працівника, показник кількості раціональних пропозицій на одного працівника, питома частка нетто-активів у загальній вартості капіталу підприємства тощо.

За умов прагнення нафтогазового підприємства досягнути сталого розвитку важливе значення має система методів управління. Головна увага при цьому має бути приділена спрямованості господарського механізму та погодженню економічних і соціальних параметрів управління, досягненню їх ефективної взаємодії з організаційною структурою підприємства та задоволенню суспільних і особистих потреб працівників в умовах ощадливого витрачання ресурсів. Для успішного управління та вирішення поточних та стратегічних завдань не аби яке значення має сьогодні культура праці керівника, яку називаємо культурою менеджменту керівника. Саме через поєднання в собі мистецтва управління та мистецтва виконання – культура менеджменту постає не лише як сукупний показник управлінського досвіду, рівня управлінських знань, почуттів, зразків поведінки суб'єктів менеджменту, але і як певна характеристика його стану. Розглянемо суть поняття на основі комплексної оцінки структурних складових: когнітивної, особистісної та мотиваційно-ціннісної [2, с. 284].

Когнітивна компонента культури менеджменту керівника включає систему знань та вмій, необхідних для професійного здійснення управління.

Особистісна компонента включає систему як професійних (професіоналізм, ерудицію, гуманність) так і особистісних якостей (культуру виховання, повагу та довіру до людей, чесність, уважність, охайність, ввічливість).

Мотиваційно-ціннісна компонента передбачає систему мотивів та цінностей, необхідних для забезпечення культури організації управління загалом.

Таким чином, управлінська діяльність керівника як і загалом стійкість персоналу, передбачає компоненти різних груп, які мають взаємодоповнювати одна одну (соціальні, моральні, естетичні, творчо-пізнавальні, матеріальні тощо).

Отже, оцінювання стійкості персоналу нафтогазового підприємства знаходиться в стадії розвитку, а тому потребує подальших досліджень з метою вироблення методики, яка б дозволяла всесторонньо характеризувати використання та розвиток людських ресурсів на мікрорівні.

Список посилань на джерела

1. Везигин А. В. Оценка персонала высшего и среднего звена / А. В. Везигин. – М.: Вершина, 2006. – 256 с.
2. Зелінська Г. О. Регіональний освітній менеджмент: теорія та практика: монографія / Г. О. Зелінська – Симфонія форте. – Івано-Франківськ, 2013. – 384 с.
3. Использование компетентностного подхода при отборе и подготовке управленческих кадров [Электронный ресурс]. – Загл. с экрана: www.vivakadry.com.

УДК 658

*О. Ю. Кушлик, к.е.н., доцент
О. В. Погорецька, магістр*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ "ПРИКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО"

Корпоративна культура – це система матеріальних і духовних цінностей, які взаємодіють між собою і відбивають індивідуальність організації, виявляються у поведінці, взаємодії і спілкуванні працівників між собою та із зовнішнім середовищем [1]. Дослідження елементів корпоративної культури енергопостачальних підприємств передбачає вивчення системи цінностей, стилю управління, зовнішнього вигляду персоналу, героїв організації, культурної мережі, церемоній та ритуалів.

Система цінностей – основні філософські положення та ідеї, прийняті в організації. Вони складають ядро культури і визначають напрямок діяльності працівників, що забезпечує досягнення успіху. Основними цінностями

підприємства ПАТ "Прикарпаттяобленерго" є: життя, здоров'я та добробут; порядність та відкритість з партнерами; висока культура обслуговування клієнта; патріотизм у ставленні до компанії та колективу; команда однодумців, яка спільними зусиллями досягає поставленої мети. Також цінність для підприємства несе гімн компанії та фірмовий стиль, який включає розроблені логотип, текстовий знак, колірну палітру, фірмовий шрифт, візитну картку, фірмовий бланк та конверт [2].

Герої – люди, що втілюють культурні цінності і служать прикладом для наслідування. Організації з сильною культурою мають чимало героїв, які роблять помітний вплив на корпоративну культуру. Важливою людиною для ПАТ "Прикарпаттяобленерго" є Голова Правління, який входить до числа найкращих топ-менеджерів країни – справжній лідер і інноватор, який завдяки своєму авторитету та високому професіоналізму спроможний вести і веде за собою великий колектив людей, команду професіоналів.

Церемонії і ритуали – символічні заходи, включені в сплановане повсякденне життя організації. Організації з сильною культурою приділяють велику увагу розробці ритуалів і вимагають від працюючих неухильного їх дотримання. Даний елемент на ПАТ "Прикарпаттяобленерго" реалізується через загальноприйнятий процес відбору та найму, навчання і розвитку, формування кадрового резерву, оплати праці та мотивацію. Об'єднують колектив, підвищують його лояльність такі заходи як конкурс-огляд "Талант-шоу", рибальський турнір "Золота вудка", Спартакіада трудового колективу, традиційний турнір з міні-футболу, "Клуб веселих, енергетичних та кмітливих" [3].

Стиль управління – це спосіб, яким керівник управляє підлеглими йому співробітниками, а також незалежний від конкретної ситуації управлінський зразок поведінки керівника. За допомогою встановленого стилю управління може досягатися задоволеність роботою і заохочується продуктивність співробітників. Стиль управління на підприємстві є демократичним, про що свідчить проект "Ініціативний центр", в основу якого лягло переконання, що будь-який працівник може подати пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування роботи компанії. Одним із важливих моментів проекту також є виявлення ініціативних та компетентних працівників, на яких компанія зможе розраховувати під час впровадження нових перспективних проектів, а також виявлення кандидатів для кадрового зростання.

Зовнішній вигляд персоналу. Всі знають прислів'я "Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму". При цьому підкреслюється, що розум, звичайно – це головне, але зустрічають все ж таки по одягу. Зовнішній вигляд персоналу на ПАТ "Прикарпаттяобленерго", як елемент корпоративної культури, є не менш важливим. Великим позитивом для колективу є підтримка українських традицій та запровадження на підприємстві "Вишиванкової п'ятниці" в рамках введеного в дію "Положення про дрес-код". Кожному працівнику дають пам'ятку про корпоративний дрес-код для повного розуміння того, яким має бути їхній вигляд.

Культурна мережа організації – прихована ієрархія влади в організації,

незалежна від титулів і посад і складається з ролей, виконуваних співробітниками організації. Завершуючим елементом корпоративної культури на підприємстві є культурна мережа організації, для підтримки та вдосконалення якої, створено постійну робочу групу "Гурток якості". Дана група ставить перед собою основне завдання – розгляд пропозицій персоналу компанії з удосконалення, обґрунтування доцільності їх практичної реалізації і забезпечення зворотного зв'язку зі співробітниками.

Отже, ПАТ "Прикарпаттяобленерго" приділяє належну увагу формуванню корпоративної культури на підприємстві. Відповідно персонал лояльно відноситься до концепції розвитку підприємства і поділяє основні її цінності, що позитивно впливає на ефективність діяльності підприємства загалом.

Список посилань на джерела

1. Спивак В. А. Корпоративная культура / В. А. Спивак. – СПб. : Питер, 2001. – 352 с.
2. Буклет про ПАТ "Прикарпаттяобленерго" [Текст] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oe.if.ua/POE_2011.pdf.
3. Офіційний сайт ПАТ "Прикарпаттяобленерго" [Текст] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oe.if.ua/index.php>.

УДК 338.45:622.32

М. С. Пілка, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СТИМУЛЮВАННЯ ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ

Паливні та енергетичні ресурси складають життєво важливу основу існування економіки України та визначають реальність проведення в життя економічної, технічної, соціальної та екологічної політики будь-якого уряду країни. Від енергетичного достатку залежить і добробут її народу [1].

Однією із основних причин зменшення видобутку вуглеводнів в Україні є закономірний перехід більшості основних за запасами та видобутком родовищ у пізню стадію розробки, що характеризується значним їх виснаженням. Окрім того, у структурі запасів вуглеводнів постійно збільшується частка важковидобувних запасів, освоєння яких в сучасних економічних умовах є практично нерентабельним і, обсяг яких останнім часом постійно зростає. Тому головним напрямом збільшення рівня власного видобутку вуглеводнів в Україні та досягнення високих значень коефіцієнтів нафтогазовилучення є масштабне вдосконалення існуючих систем розробки родовищ нафти і газу з використанням сучасних наукоємних технологій. Проте вирішення цих питань потребує розв'язання низки важливих економічних завдань, які включають обґрунтування економічної доцільності застосування методів підвищення

нафтогазовіддачі (МПН) та інтенсифікації видобування нафти і газу, удосконалення політики ціноутворення та оподаткування, застосування відповідного економічного механізму управління цими складними процесами.

Більшість родовищ України знаходяться на пізній стадії експлуатації, характеризуються значним ступенем вироблення запасів високопродуктивних покладів і високою обводненістю. Протягом тривалого періоду експлуатації відбувається погіршення колекторських властивостей привибійної зони пластів у вигляді забруднення сольовими розчинами, відкладами асфальто-смолисто-парафінових речовин і т. п. Залишкові запаси таких родовищ також можна віднести до категорії важковидобувних. Експлуатація свердловин, що знаходяться у даних умовах, ускладнюється їх низькими дебітами і приймальністю. У зв'язку з цим підвищення ефективності розробки таких родовищ, досягнення для них проектних рівнів видобутку вуглеводнів має велике значення [2].

В більшості нафтовидобувних країн світу, навіть тих, які забезпечені запасами на 50 і більше років, проблема досягнення високих коефіцієнтів нафтогазовилучення із надр є пріоритетною. За умов падіння забезпеченості запасами, погіршення їх структури, збільшення частки родовищ з важковидобувними запасами, проблема застосування сучасних МПН стає надзвичайно актуальною.

На даний час у світовій практиці розробки родовищ вуглеводнів у промислових масштабах використовують наступні групи МПН: фізико-хімічні методи (заводнення із застосуванням ПАР, полімерне заводнення, міцелярне заводнення); газові методи (закачування вуглеводневих газів, рідких розчинників, вуглекислого газу, азоту, димових газів); теплові методи (дія на пласт з допомогою внутрішньо-пластових екзотермічних окислювальних реакцій); мікробіологічні методи (введення у пласт бактеріальних продуктів).

В процесі освоєння МПН і розширення масштабів їх застосування стає очевидним, що їх технологічна і економічна ефективність суттєво залежить від часу початку реалізації МПН. Якнайширше застосування сучасних МПН для розробки родовищ, особливо з важковидобувними запасами, дає можливість отримати вищі технологічні та економічні показники розробки. Оскільки величини залишкової нафтонасиченості неоднорідні, властивості нафти, води і газу в покладах з різними геолого-фізичними умовами також суттєво різняться, то беззаперечним є факт, що не може бути одного універсального методу підвищення нафтогазовіддачі, який в будь-яких умовах давав би змогу її підвищити. Тому додатково виділяють групу комбінованих методів, у яких поєднують гідродинамічні і теплові, гідродинамічні і фізико-хімічні, теплові і фізико-хімічні методи і т. п. [3].

Підтримання, і навіть збільшення, видобування газу в Україні також може здійснюватись і вже здійснюється, за рахунок старих родовищ, залишкові запаси яких у поєднанні з вивченням стану розробки та передовими технологіями дозволяють на деякий час підтримати досягнуті об'єми власного видобування газу. До основних пріоритетних напрямків у сфері інтенсифікації видобування газу слід віднести: зниження робочих тисків у свердловинах низки

родовищ шляхом реконструкції компресорних станцій або подачі газу місцевим споживачам; буріння додаткових стволів у діючих свердловинах або нових експлуатаційних свердловин; похило-спрямоване та горизонтальне буріння, комплексне розроблення групи морських родовищ в акваторіях Чорного та Азовського морів із застосуванням новітніх технологій [4].

Загалом, головними напрямками зростання видобутку вуглеводнів в Україні, поряд із збільшенням обсягів геологорозвідувального і експлуатаційного буріння, відкриттям і введенням у розробку нових родовищ, розширенням буріння на шельфі Чорного та Азовського морів, є удосконалення існуючих систем розробки наявних родовищ шляхом активного впровадження методів інтенсифікації та підвищення нафтогазовилучення із продуктивних пластів.

Список посилань на джерела

1. Крижанівський Є. І. Вектори незалежності [Текст] / Є. І. Крижанівський. – Галичина. – № 163-164 від 31 жовтня 2013 р. – С. 1-9.
2. Іванченко І. М. Використання методів підвищення нафтовіддачі на нафтогазових родовищах західного регіону / І. М. Іванченко // Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. – 2011. – №1 (3). – С. 71-75.
3. Бойко В. С. Довідник з нафтогазової справи [Текст] / За заг. ред. д.т.н. В. С. Бойка, Р. М. Кондрата, Р. С. Яремійчука. – К.: Львів, 1996. – 620 с.
4. Фик І. М. Наукові основи підвищення ефективності розробки газоконденсатних родовищ України / І. М. Фик, І. Й. Рибчич // Наука та інновації. – Київ, 2005. – Т. 1. №5. – С. 40–49.

УДК 005.44

*А. С. Полянська, д.е.н., професор
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Технології управління – це сукупність методик, методів, практичного досвіду вирішення питань, що спрямовані на розроблення, прийняття та реалізацію ефективних управлінських рішень. Своєю чергою, розроблення управлінського рішення повинно відповідати критерію якості, що характеризує якість управлінського рішення на основі його відповідності досягненням науково-технічного прогресу, сучасним тенденціям глобалізаційних процесів, нормативним актам, стратегічним програмним документам розвитку країни, галузі та окремого підприємства. Ефективність управлінського рішення забезпечується позитивними результатами реалізації рішення, що залежить як від якості прийнятих рішень, так і від способів реалізації управлінського

рішення. Такі способи охоплюють стилі керівництва, комунікаційні процеси, сукупність діючих на підприємстві адміністративних та економічних важелів реалізації цілей і завдань розвитку підприємства.

Прийняття та реалізація управлінських рішень в умовах євроінтеграційних процесів та тенденцій глобалізації вимагає усвідомлення особливостей та врахування міжнародного досвіду управління. В умовах всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації менеджери повинні враховувати наслідки глобалізації, які пов'язані із міжнародним поділом праці, міграцією в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизацією законодавства, економічними та технічними процесами, а також зближенням культур різних країн. В результаті глобалізації світ стає більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів [1].

Все це вимагає застосування сучасних технологій управління, які дозволяють на основі врахування сучасних досягнень розвитку вирішувати актуальні на часі завдання та проблеми. Зокрема, виділяють такі основні тенденції, що відносяться до глобалізації і які необхідно враховувати у процесі імплементації технологій управління у вітчизняній практиці підприємств нафтогазового комплексу.

Наука і техніка: розвиток Інтернет та інших компонент комп'ютера, інформаційних технологій, а також GPS; розвиток технологій виробництва, що дозволяють використовувати альтернативні джерела енергії, виробляти товари-замінники природних ресурсів, заощаджувати та ефективно використовувати ресурси планети, зменшувати негативний техногенний вплив ставлять перед вітчизняними підприємствами нові виклики розвитку через активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності, запровадження міжнародних систем управління якістю, дотримання міжнародних стандартів, виробництво конкурентоспроможної продукції, яка б могла реалізуватися не тільки на локальних, регіональних та національних ринках, але і міжнародних також. Сучасні інформаційні технології дозволяють здійснювати глобальні міжнародні угоди, проводити трансфер технологій, що розширює можливості виходу через національні кордони, пришвидшує темпи реалізації цих угод та інтеграцію вітчизняних підприємств у міжнародний поділ праці.

Наслідком реалізації викладених вище положень є підвищення інтеграції і взаємозв'язку діяльності галузевих підприємств, починаючи від імплементації положень міжнародного законодавства у енергетичному секторі економіки, охоплюючи всі сфери економічного життя, в тому числі обмін товарами і послугами через національні кордони через торгівлю та спільну діяльність, закінчуючи складними організаційними змінами, що супроводжують процеси реформування вітчизняного ПЕК.

Управління: керування сучасним виробництвом та комерційною сферою вимагає врахування як національних, так і міжнародних нормативних актів, ознайомлення та участь у роботі міжнародних та транснаціональних інститутах, врахування досвіду роботи у міжнародних компаніях. Реформування

вітчизняного ПЕК вимагає відповідних змін у корпоративному управлінні, зокрема за рахунок імплементації міжнародних принципів корпоративного управління.

Демографічні тенденції: зменшення населення у розвинутих країнах, збільшення його кількості у країнах, що розвиваються, активізація міграційних процесів. Такі тенденції вимагають зваженої політики управління кадрами на підприємстві, зменшення динаміки міграції висококваліфікованих фахівців, запровадження сучасних технологій найму кадрів, мотивації, підвищення продуктивності роботи на діючих підприємствах, запровадження сучасних технік навчання та підвищення кваліфікації як керівного, так і виконавчого складу галузевих підприємств.

Зазначені тенденції зазвичай є взаємозалежними і не можуть розглядатись окремо. Розвиток науки і техніки зумовлює інтенсифікацію виробничих процесів, міжнародне кооперування, трансфер технологій, міжнародну технічну співпрацю та створення інтеграційних організаційних структур управління. Реалізація зазначених змін вимагає кваліфіковано підготовленого персоналу, відповідної політики зацікавлення та заохочення до реалізації на вітчизняних підприємствах необхідних змін, зменшення відтоку спеціалістів у розвинені країни. Крім того, досягнення у сфері науки і техніки можуть здійснити суттєвий вплив на розвиток суспільства, зменшення безробіття, зростання добробуту населення, підвищення рівня конкурентоспроможності національного виробництва та економіки загалом. Поряд з цим, поширення зазначених тенденцій в межах національної економіки може призвести до виникнення низки проблем, пов'язаних із необхідністю захисту національного ринку на засадах протекціонізму, дотримання вимог і правил міжнародного законодавства та стандартів, загострення конкуренції з боку імпортерів аналогів, з якими важко конкурувати національному виробнику.

Слід зазначити, що управлінська діяльність в сучасних умовах покликана зосередити зусилля менеджерів на кожному рівні управління на питаннях максимального використання та зміцнення сильних сторін та можливостей діяльності вітчизняних промислових підприємств для усунення та подолання слабких сторін їх діяльності та мінімізації загроз та ризиків, пов'язаних із проявом тенденцій глобального розвитку.

Список посилань на джерела

1. World Economic and Social Survey 2014/2015. Learning from national policies supporting MDG implementation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2015/wess_full_en.pdf. З екрана 3.05.2016.

УДК 658

Л. І. Рішук, к.е.н., доцент

В. А. Петришин, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БЕНЗИНУ НА НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Нафтопереробна промисловість є вагомим елементом економіки країни. Вона забезпечує більшість галузей народного господарства необхідною сировиною, продуктами нафтопереробки і є елементом формування ціни на будь-яку продукцію.

Світова нафтопереробна промисловість робить багато зусиль, щоб збільшити вихід продуктів з високим октановим числом, зменшити кількість відходів, а також поліпшити загальну якість одержуваного продукту [1]. Та перевірки якості бензину, проведені Держпродспоживслужбою на українських АЗС показують, що третина проб нафтопродуктів не відповідає державним стандартам якості [2].

Комплексним показником, що враховує і якість, і ціну продукції є її конкурентоспроможність. Управління конкурентоспроможністю продукції є однією з актуальних проблем зарубіжної та вітчизняної економіки. Її вирішення визначає можливості щодо створення міцних позицій не лише на внутрішньому, а й на міжнародних ринках. Тому варто визначити перелік параметрів для комплексної оцінки конкурентоспроможності бензину.

Використаємо традиційний підхід до визначення конкурентоспроможності продукції на основі розрахунків одиничних та групових показників.

На першому етапі проводиться оцінка якісних характеристик товару.

Основні якісні характеристики найпоширенішого бензину з октановим числом 95 (50,9 % в обсязі реалізованого бензину в Україні у квітні 2016 р.) та їх нормативні значення наведені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні якісні властивості бензину з октановим числом 95 [3]

Показники якості	Нормативне значення
1	2
Дослідницьке октанове число (ОЧД), min.	95
Моторне октанове число (ОЧМ), min.	85
Вміст свинцю, мг/л, max.	5
Щільність при 15 °С, кг/м ³	720-775
Вміст сірки, мг/кг, max.	50
Стійкість до окислення, хв., min.	360
Зовнішній вигляд	Прозорий та світлий
Випробовування на мідній пластинці чи корозія мідної пластинки (3 год. ± 5 хв. за температури 50 °С), клас, max.	1
Об'ємна частка бензолу, %, max.	1,0
Масова частка кисню, %, max.	2,7

Для кожного показника розраховуються одиничні показники

конкурентоспроможності за формулою 1.

$$q_i = \frac{P_i}{P_{\delta i}}, \quad (1)$$

де q_i – одиничний показник конкурентоспроможності;

P_i – значення показника оцінюваного товару;

$P_{\delta i}$ – нормативне значення показника.

Також, ДСТУ 4839:2007 передбачено вимоги щодо безпеки, охорони довкілля, маркування та пакування, транспортування та зберігання, відповідність яким має вплив на якість продукції. При відповідності зазначеним вимогам одиничний показник (q_i) буде рівним 1, при невідповідності 0.

Далі для кожного показника (показники якості та вимоги, зазначені вище) визначається його питома вага, залежно від того наскільки він є важливим.

На подальшому етапі здійснюють розрахунки групових критеріїв конкурентоспроможності за якісними (2) та ціновим (3) параметрами:

$$Q_s = \sum_{i=1}^n q_i * a_{si}, \quad (2)$$

де a_{ia} – питома вага i -го якісного одиничного показника;

n – кількість якісних показників.

$$Q_c = \frac{C_i}{C_{\delta}}, \quad (3)$$

де C_i – ціна i -го зразка продукції;

C_{δ} – ціна базової продукції.

Загальний показник конкурентоспроможності розраховується відношенням якісних параметрів до цінового:

$$K_{zas} = \frac{Q_s}{Q_c} \quad (4)$$

Якщо загальний коефіцієнт конкурентоспроможності більше 1, то товар вважається конкурентоспроможним на ринку.

На сьогоднішній день автомобільні бензини та дизельні палива, що виробляються вітчизняними НПЗ, за хіміко-фізичними показниками значно поступаються закордонним. Тому дуже важливими питаннями є гармонізація українських стандартів з європейськими та посилення системи контролю якості, яка практично не працює на даний момент. Але перехід до європейських стандартів поки що ускладнюється відсутністю необхідних технологічних установок та процесів [4].

Таким чином, якість вітчизняних нафтопродуктів є низькою, що зумовило зниження конкурентоспроможності нафтопереробних підприємств. Необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності українських виробників нафтопродуктів є модернізація технологічних установок та процесів шляхом залучення іноземних інвестицій та проведення урядом грамотної політики у цій сфері.

Список посилань на джерела

1. The Petroleum Refining Industry / Industrial Energy Use / Washington, D. C.: U. S. Congress, Office of Technology Assessment, OTA-E-198, 1983 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.princeton.edu/~ota/disk3/1983/8312/831208.pdf>.
2. Офіційний сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consumer.gov.ua>.
3. Research into the quality of biocomponents on the fuel quality / 6th International Scientific Conference TRANSBALTICA, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dSPACE.vgtu.lt/bitstream/1/622/1/matijosius_147-151.pdf.
4. Денісова М. В. Конкурентоспроможність України на міжнародному ринку нафтопродуктів / М. В. Денісова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Economics/37268.doc.htm.

УДК 657

Ю. В. Савка, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Систему бюджетування на підприємстві розглядають як систему управління внутрішнім процесом формування витрат, доходів та грошових потоків підприємства на базі управлінського обліку, яка реалізується шляхом виконання всіх управлінських функцій (планування, організації, контролю, аналізу, мотивації та регуляції), кожна з яких зумовлює формування відповідних підсистем для прийняття обґрунтованих рішень з урахуванням галузевих особливостей функціонування підприємств [1].

При створенні комплексної системи бюджетування перше, що потрібно зробити, – це сформулювати і затвердити набір ключових показників діяльності (КПД), які також можна назвати цільовими орієнтирами, що є скелетом системи планування і контролю діяльності компанії.

Дані показники можна поділити на дві основні групи – залежні показники та показники, що впливають. Друга група показників розглядається як фактори, що впливають на зміну залежних показників. І лише за значеннями залежних показників можна сказати, чи значення показника, який впливає, є позитивним, в залежності від того, яке значення залежного показника воно детермінує. Залежні показники ще можна назвати контрольними. А показники, які впливають слід розглядати як об'єкти (або точки) управління відповідних структурних підрозділів.

Збалансоване функціонування системи бюджетування на підприємстві залежить від постановки завдання і відповідно до нього вибору системи

показників, за що відповідає функція планування. Головним і складним завданням етапу планування є встановлення коректної функціональної залежності між залежними показниками та показниками, які на них впливають [2]. Для цього потрібно попрацювати з попередніми статистичними даними. В результаті для роботи потрібно виробити не тільки набір різних показників, але і функціональні взаємозв'язки між ними.

Приклади даних показників можуть бути різні, в залежності від стратегії діяльності компанії. Для однієї компанії впливаючим показником може бути обсяг видобутку нафти, а рентабельність вкладеного капіталу і вільні грошові потоки – залежними, тобто підсумковими, за якими приймаються рішення про доцільність такого обсягу видобутку і розмірів інвестицій. Для іншого ж компанії вартісні орієнтири можуть не стояти на першому місці, і показник обсягу видобутку може бути підсумковим (залежним). Наприклад, це може бути характерно для компанії, в ліцензії на розробку родовищ якої жорстко прописані умови вилучення запасів, і компанія чітко дотримується цих умов.

В цілому для вертикально-інтегрованих нафтогазових холдингів основними об'єктами управління компанії служать обсяг видобутку нафти і газу, собівартість видобутку, різні показники вартості збільшення обсягів видобутку (інвестиційна діяльність), оборотність і обсяг запасів, оборотність і обсяг кредиторської заборгованості перед третіми особами – саме ці показники будуть згодом входить для планування прибутку і грошового потоку по компанії в цілому [3]. До укрупненого переліку контрольних – (залежних) показників для газовидобувної компанії можемо віднести такі:

- виробнича собівартість 1 тонни товарного газу (без управлінських витрат) – функція від обсягу видобутку, стану родовищ, середньодобового дебіту свердловин, обсягу інвестицій;

- потреба в фінансуванні за період (можна замінити показником грошового потоку, розрахованого виходячи з трансфертних цін на газ).

Саме ці показники і будуть основними факторами при формуванні сценаріїв діяльності компанії на плановий період. До переліку впливаючих показників можемо віднести:

- обсяг видобутку газу в натуральному виразі (цей показник може одночасно розглядатись і як підсумковий, тобто контрольний, хоча по природі обчислень він впливаючий);

- інвестиції на 1 тонну додаткового видобутку газу і відповідно загальний обсяг виробничих інвестицій;

- необхідні інвестиції періоду, наприклад заміна обладнання що вийшло з ладу;

- інвестиції на 1 тонну збільшення запасів, тобто інвестиції в геологорозвідувальні роботи – сума, вихід і відповідно питомий показник.

Слід зазначити, що хоча і пропонується групування системи показників бюджетування на контрольні і впливаючі, проте їх вибір залежить від цілей, завдань, можливостей діяльності і розвитку окремого підприємства. Здійснивши вибір і обґрунтувавши переліку показників, на стадії формування системи планування необхідно його остаточно затвердити.

Таким чином, система КПД повинна, як мінімум, дозволити представити стратегічні і тактичні цілі в вимірюваному вигляді. Система бюджетів, яка розробляється, повинна дозволити оцінити діяльність виділених у фінансовій структурі ЦФО (центрів фінансової відповідальності) і напрямків бізнесу (ефективність, як перевищення доходів над витратами).

Отже, бюджетування – це, з одного боку, процес складання фінансових планів і кошторисів (бюджетів), а з іншого – управлінська технологія, призначена для вироблення і підвищення фінансової обґрунтованості прийнятих управлінських рішень

Список посилань на джерела

1. П'ятничук І. Д. Формування сучасного концептуального підходу до визначення поняття "Система бюджетування" [Електронний ресурс] / І. Д. Пятничук // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2509>.

2. Ілляшенко Т. О. Бюджетування як напрямок удосконалення системи управління діяльністю підприємств / Т. О. Ілляшенко, К. В. Ілляшенко, М. В. Скобенко // Вісник Сумського національного університету. Серія Економіка. – 2012. – №3. – С. 36–44.

3. Червінська О. С. Стан та перспективи розвитку підприємств нафтогазового комплексу / О. С. Червінська. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – №25. – С. 300–307.

УДК 658.14

Л. М. Савчин, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КЕРОВАНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА НГК

Вступ. Поточні кризові умови господарювання характеризуються пошуком стратегії, що озвояють підприємствам виживати і ривитись в зовнішньому середовищі. Проблема оптимізації інвестиційної діяльності, як одного з ключових елементів загальної стратегії розвитку підприємства зокрема та національної економіки загалом є надзвичайно актуальною, особливо за швидко змінюваних умов зовнішнього середовища. Внаслідок кризи 2008 року відбулось перетікання інвестиційного капіталу із сектору виробництва (в т.ч. видобутку) до сектору фінансового ринку, де в короткій перспективі рівень віддачі є суттєво вищим; а також за відсутності законодавчих обмежень щодо виведення інвестицій відбувся витік інвестиційного капіталу з країни.

Постановка проблеми. Оскільки розвиток підприємств нафтогазового комплексу є неможливим без капіталовкладень, а інвестиційні очікування інвесторів (акціонерів) не завжди співпадають з пріоритетами розвитку підприємств НГК, то за поточних обставин актуальним буде розробити таку

оптимальну модель розвитку діяльності підприємства НГК, яка б узгоджувала інтереси усіх зацікавлених сторін, а саме: менеджменту підприємства (нарощування видобутку вуглеводнів, постійний ріст та розвиток, співвідношення "витрати-обсяг видобутку", розв'язок екологічних проблем) та інтереси інвесторів (віддача на інвестований капітал, термін окупності). Системне дослідження пріоритетності інвестиційної діяльності крізь призму розвитку підприємства у вітчизняній економічній науці не набули комплексного характеру. Теоретична і практична значущість названої проблеми і невирішеність багатьох методичних і практичних питань визначили актуальність досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку підприємства та управління розвитком присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: Раєвської О. В. [7], Василенко В. О. [1], Пономаренко В. С. [6], Тридіда О. М. [6], Кизима М. О. [6] та ін. [4, 5, 6]. Концепції та особливості розвитку підприємств нафтогазового комплексу досліджені у роботах Фадєєвої І. Г. [8], Полянської А. С. [9], Мамонтової Н. А. [10].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток для організації розглядається, з одного боку, як такий тип змін, що підвищує ступінь організованості системи, а з іншого – як виділена у складі підприємства система, в якій об'єднані інноваційні процеси, що ведуть до кількісних та якісних змін у всіх функціональних галузях підприємства, а також контури її управління на основі зворотних зв'язків, у яких розв'язуються задачі стратегічного й тактичного управління й запускаються механізми самоорганізації оперативного управління розвитком [2]. Основними джерелами розвитку відкритих систем є внутрішні протиріччя, які викликаються і локалізуються процесами самоорганізації системи; випадкових відхилень факторів зовнішнього середовища, що зумовлені різноманітними змінами оточення підприємства і локалізуються механізмами негативного зворотного зв'язку.

Дунська А.Р. розглядає розвиток підприємства в трьох основних аспектах: 1) технічний (науково – технічний) розвиток – спрямований на вдосконалення якості продукції, технології за рахунок впровадження техніко – технологічних нововведень; 2) ринковий розвиток – полягає в розширенні сфери споживачів, збільшенні частки ринку тощо; 3) організаційний розвиток – зорієнтований на розвиток окремого працівника, групи, вдосконалення системи та процесів управління тощо. Кожен з цих аспектів розвитку має інноваційний характер, отже можна стверджувати, що базовим елементом процесу розвитку підприємства є нововведення. Технічний розвиток базується на техніко-технологічних нововведеннях, ринковий та організаційний види розвитку, в свою чергу, базуються на організаційно – управлінських нововведеннях [3].

На нашу думку, розвиток підприємства потрібно розглядати в розрізі складових потенціалу підприємства, тобто окрім зазначених вище аспектів, враховувати майновий, виробничий, маркетинговий, фінансовий потенціал підприємства тощо та рівень інвестиційних очікувань інвестора. Адже вплив

інвестиційних ресурсів через недостатню віддачу та незадовільну рентабельність результатів призведе до згорання масштабів виробництва та остаточного припинення діяльності підприємства загалом. Наступними передбачуваними результатами цього процесу є: в макроекономічному аспекті – втрата підприємства як платника податку до державного та регіонального бюджетів, звільнення працівників та збільшення державних видатків на здійснення соціальних видатків, перетікання інвестиційних ресурсів в інший регіон, галузь.

Висновки з поведеного дослідження. Кінцевою метою дослідження є розробка наукових засад та в та механізмів, які б спонукали: інвесторів – до постійного реінвестування не тільки у інтенсифікацію поточного видобутку вуглеводнів (виснаження підприємств та родовищ), але й в розвиток підприємств НГК; а підприємства НГК – не лише до видобутку, продажу і транспортування вуглеводнів як сировини, а до розвитку (створення диверсифікованого ланцюга видобутку і переробки вуглеводнів і виробництва продукту з високою доданою вартістю в контексті концентрації інвестиційного капіталу в межах підприємства, виробничого сектору, країни).

Список посилань на джерела

1. Василенко В. О. Стратегічне управління : [навч. посібник] / В. О. Василенко, Т. І. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 396 с.
2. Верба В. А. Підсистема управління розвитком на підприємстві: концептуальні засади створення та функціонування. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) / В. А. Верба ; голов. ред. О. П. Степанов. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2009. – Вип. 1–2. – С. 404–411.
3. Дунська А. Р. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства / А. Р. Дунська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20101008/5_dunska.htm.
4. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2009/fem/zavorotneva/library/tez5.htm>.
5. Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: поняття та види / Ю. С. Погорелов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf.
6. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія] / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Х. : Видавничий Дім "ІНЖЕК", 2003. – 328 с.
7. Раєвська О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: [монографія] / О. В. Раєвська. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 496 с.
8. Фадєєва І. Г. Системно-синергічні засади управління розвитком нафтогазових підприємств корпоративної структури: [монографія] / І. Г. Фадєєва. – ІФНТУНГ, Івано-Франківськ: ПП Кузів Б., 2012. – 459 с.
9. Полянська А. С. Ситуаційний підхід у формуванні концепції розвитку промислових підприємств : монографія / А. С. Полянська. – Івано-Франківськ :

Факел, 2012. – 214 с.

10. Мамонтова Н. А. Управління вартістю компанії нафтогазового комплексу в умовах інноваційного розвитку:[монографія] / Н. А. Мамонтова. – Львів: ПАІС, 2011, – 484 с.

УДК 005.52:005.334: 622.691.4

*Т. В. Семенютіна, асистент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Глибока структурна криза економіки України, домінування олігархічної форми власності на виробничі об'єкти, бюрократія та високий рівень корупції в державі, недосконала фіскальна політика, воєнні дії на сході країни і значна соціальна напруженість у суспільстві істотно посилюють ситуацію невизначеності та ускладнюють процес управління діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання. За таких умов успіх підприємства у конкурентній боротьбі є неможливим без ризик-менеджменту, спрямованого на максимально можливе використання сприятливих можливостей з урахуванням потенційних загроз. Особливо важливою є організація ефективної системи управління ризиками на вітчизняних газотранспортних підприємствах, адже від стабільності їх функціонування значною мірою залежить рівень енергетичної безпеки України та країн ЄС.

Огляд вітчизняних та зарубіжних літературних джерел у сфері ризикології свідчить про різноманітність точок зору щодо розуміння сутності поняття "ризик-менеджмент", в більшості з яких [1, с. 318], [2, с. 34], [3, с. 257], [4, с. 216-217] головна увага акцентується виключно на можливих негативних наслідках реалізації ризику та заходах щодо їх зниження. На нашу думку, такий підхід є досить однобічним, оскільки не враховує цільового аспекту ризику – можливості отримання певної додаткової вигоди у порівнянні із безризиковим варіантом дій. Узагальнивши та систематизувавши погляди сучасних науковців, вважаємо за доцільне трактувати ризик-менеджмент як систему управління ризиками, що передбачає розробку стратегії і тактики ризик-управління, спрямованих на максимальну реалізацію шансів досягнення бажаних цілей в межах прийняттого ризику в умовах невизначеності, небезпек та загроз.

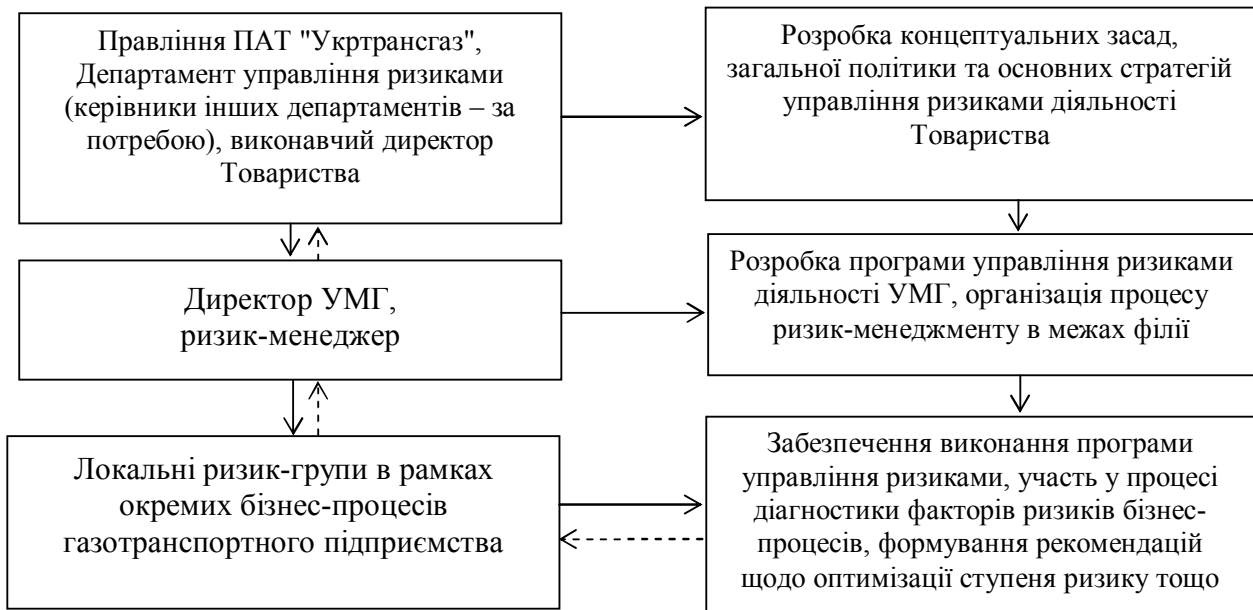
Загалом, за нашими спостереженнями, в Україні успішний практичний досвід впровадження системного ризик-управління, на сьогоднішній день, є здебільшого лише у тих суб'єктів господарювання, діяльність яких характеризується стабільно високим "фоном загроз" (у сфері оборони, фінансів, страхування, митній справі тощо). Щодо вітчизняних газотранспортних підприємств (ГТП), аналіз організаційної структури ПАТ

"Укртрансгаз" показав, що вони мають в своєму складі ряд підрозділів, функціонування яких спрямоване на забезпечення належного рівня охорони праці (техніки безпеки), інформаційної безпеки, екологічного менеджменту, захисту майнових цінностей і т.д. Це свідчить про наявність елементів управління соціальними, екологічними, інформаційними, майновими ризиками тощо. При цьому діагностика ризиків здійснюється структурними підрозділами ГТП самостійно та автономно, відносно окремих бізнес-процесів та у відповідності до виконуваних функцій. Як наслідок, в більшості випадків, не враховуються взаємозв'язки між факторами ризиків, що унеможлиблює об'єктивну оцінку загального рівня ризикованості діяльності даного суб'єкта господарювання. Загалом, на сьогоднішній день, для українських газотранспортних підприємств характерне фрагментоване функціональне ризик-управління, тоді як системний цілісний підхід до управління ризиками в межах всього підприємства відсутній. Вважаємо, що функціональний ризик-менеджмент ефективний лише тоді, коли ризиковий профіль підприємства містить незначну кількість ризиків, зв'язок між якими відносно слабкий.

Разом з тим, газотранспортна система України, яка є одним із наймасштабніших виробничих комплексів держави, знаходиться на пізній стадії експлуатації і потребує вирішення невідкладних науково-технічних проблем, пов'язаних, насамперед, із її реконструкцією та модернізацією, що генерує цілий ряд внутрішніх ризиків технічного, інвестиційного, інноваційного характеру тощо. Крім того, в останні роки все більше загроз виникає з боку зовнішнього середовища, а отже зростає актуальність питання ефективного управління зовнішніми ризиками з урахуванням галузевої специфіки їх прояву. В контексті сказаного, вважаємо доцільним формування на газотранспортних підприємствах комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління ПАТ "Укртрансгаз".

Виходячи з цього, необхідним є розроблення єдиних концептуальних засад управління ризиками діяльності Товариства в цілому, відповідно до яких на кожному із газотранспортних підприємств слід обґрунтувати та затвердити конкретні програми управління ризиками.

В системі управління ГТП рекомендуємо створити відокремлену структурну одиницю, основними напрямками діяльності якої стане організація, моніторинг та координування процесу ризик-менеджменту, участь в прийнятті ключових ризикових рішень та поділ відповідальності за них з іншими менеджерами підприємства. Виділені нами основні ланки керуючої підсистеми управління ризиками діяльності ГТП відображено на рис. 1.

Рис. 1. Основні ланки керуючої підсистеми управління ризиками діяльності газотранспортного підприємства та їх взаємозв'язок

В цілому, організація ефективного ризик-менеджменту на вітчизняних газотранспортних підприємствах, розпочавшись із усвідомлення керівництвом необхідності і можливостей ризик-орієнтованої діяльності, повинна трансформуватись у неперервний процес комплексного управління ризиками ГТП, координований топ-менеджментом та здійснюваний спільними зусиллями всього персоналу (з чітким розподілом та регламентацією обов'язків між підрозділами підприємства і конкретними працівниками) задля знаходження оптимальних шляхів досягнення бажаних цілей, незважаючи на наявність різного роду небезпек та загроз.

Список посилань на джерела

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія / В. В. Вітлінський, П. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М.: Дело и Сервис, 2010. – 208 с.
3. Івченко І. Ю. Економічні ризик: Навчальний посібник. / І. Ю. Івченко. – Київ: "Центр навчальної літератури", 2004. – 304 с.
4. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства: Монографія / В. В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП Ковальський, 2007. – 312 с.

УДК 005.591.4:622.32 (467)

*Г. С. Степанюк, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДРЯДНИКАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Одним з важливих факторів впливу на соціальні та екологічні наслідки виконання нафтових і газових проектів є управління взаємовідносинами між нафтогазовими підприємствами та їхніми підрядниками (і субпідрядниками). У підрядників спостерігається тенденція більш високого рівня виробничого травматизму і смертності. Частково це пов'язано з тим, що вони працюють у більш небезпечних умовах, хоча, найчастіше, значний вплив мають і інші фактори – відсутність ефективної системи менеджменту, низький рівень культури безпеки, критичний вплив людського фактору, халатність (низьке сприйняття ризику).

Управління соціальними та екологічними аспектами діяльності в ланцюжку підрядників є ключовою проблемою управління для нафтогазових компаній і підприємств. Саме підрядники виконують роботи з практичної реалізації нафтогазових проектів, які здійснюють вплив на умови проживання місцевого населення та стан навколишнього природного середовища. Соціальні і екологічні показники роботи підрядників у меншій мірі входять у звітність у порівнянні з інформацією про виконання вимог безпеки праці і охорони здоров'я. До основних проблем в управлінні підрядниками в частині соціально-екологічних впливів нафтогазової галузі є: неефективний моніторинг і контроль результатів роботи підрядників; відсутність відкритості і прозорості процесів відбору і проведення тендерів; необов'язковість включення в умови контракту рекомендацій матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС), державної екологічної експертизи та корпоративних принципів в сфері охорони праці, здоров'я і навколишнього природного середовища; відсутність системи екологічних і соціальних показників діяльності підрядників у звітності компанії-оператора; відсутність ефективних механізмів для реалізації природоохоронного законодавства; корупційна практика.

Для забезпечення ефективності нафтогазових проектів вагоме значення має узгоджена система внутрішнього контролю з боку компанії-оператора і підрядників у всьому ланцюгу існуючих бізнес-процесів. Більшість провідних транснаціональних нафтогазових компаній створили свої власні системи управління для вирішення проблем, пов'язаних з екологічними та соціальними наслідками їх діяльності. Мінімальною вимогою цих систем є виконання національного законодавства або умов угод про розподіл продукції. Системи управління зазвичай ґрунтуються на міжнародних вимогах. Компанії сертифікуються з міжнародних систем управління якістю (ISO 9001), охорони праці та здоров'я (OHSAS 18001) і управління охороною навколишнього середовища (ISO 14001). Враховуючи необхідність України в іноземних технологіях та інвестиціях, можна очікувати, що участь іноземних компаній в

реалізації вітчизняних нафтогазових проектах буде зберігатись. Такого роду партнерство буде сприяти впровадженню міжнародних екологічних та соціальних стандартів, а також досвіду роботи в цій галузі.

Найбільші транснаціональні нафтові компанії зазвичай вимагають, щоб їхні стандарти використовувалися спільними підприємствами і компаніями, де вони мають контрольний пакет акцій, а також партнерами і підрядниками, змушуючи тих дотримуватися аналогічних вимог. У випадках, коли компанії не мають контрольного пакета акцій, вони не можуть в обов'язковому порядку впроваджувати свої стандарти, але лише рекомендувати їх виконання.

Основна проблема, з якою стикається будь-яка організація, приступаючи до підготовки звітності у сфері сталого розвитку, – вибір загального підходу, в основі якого лежали б розумні принципи розкриття інформації, змістовний набір показників, а також процес, що користується широким визнанням.

Для компаній в усьому світі джерелом такого підходу є Керівництво зі звітності у сфері сталого розвитку, розроблене Глобальною ініціативою зі звітності (Global Reporting Initiative, GRI) [1] в результаті процесу взаємодії різних зацікавлених сторін та Принципи Екватора (Equator Principles), які підтримують 60 найбільших фінансових структур [2]. Керівництво GRI – результат роботи сотень фахівців, які представляють різні зацікавлені сторони з усього світу, підготовлений за підтримки провідних корпорацій, неурядових організацій, профспілок і державних органів.

Керівництво GRI – документ, що пропонує детально розроблений підхід до формування звітності, що відбиває економічну, екологічну та соціальну результативність підприємств. При цьому виділення трьох окремих аспектів носить умовний характер – при підготовці звітів вони повинні розглядатися у взаємозв'язку.

Окреслені проблеми управління підрядними роботами доводять необхідність дослідити найкращий досвід роботи нафтогазових компаній в цій частині та розробити рекомендації з підвищення ефективності управління підрядниками. І таким чином, змістити вектор орієнтації вітчизняної нафтогазової галузі з отримання короткотермінових економічних вигід на довгостроковий розвиток відповідального управління, в першу чергу, в частині мінімізації соціально-екологічного впливу галузі.

Список посилань на джерела

1. Руководство по отчетности в области устойчивого развития. Глобальная инициатива по отчетности [Электронный ресурс]: [пер. на русс. язык выполнен РОО "Эколайн" при финансовой поддержке Министерства иностранных дел Великобритании]. – 2002-2003 GRI. – Режим доступа: http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/A38EDB2C-270F-424D-B9CB-6A1AF2F4F3C3/0/2002_Guidelines_RUS.pdf.

2. The Equator Principles [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.equator-principles.com>.

УДК 519.865.7:338.512

*В. І. Шийко, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

БІЗНЕС-МОДЕЛЮВАННЯ В НАФТОГАЗОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Умови активної ринкової конкуренції та процеси світової інтеграції вітчизняної економіки ставлять перед суб'єктами господарювання вимогу оптимізації своєї діяльності. Дана проблема зумовила перехід від функціонального управління економічними системами до процесно-орієнтованого, який базується на дослідженні бізнес-процесів виробництва. Завданнями даного підходу є підвищення ефективності та якості бізнес-процесів. Бізнес-моделювання для вітчизняних підприємств є важливим етапом їх розвитку та ефективного конкурування на міжнародних ринках, а особливо для тих підприємств, які є гарантами енергетичної, екологічної та економічної безпеки держави. Серед них важливу роль відіграє нафтогазовий комплекс, який забезпечує енергоносіями вітчизняну та світову економіку. Здійснення бізнес-моделювання у нафтогазовому комплексі дозволить визначити вузькі місця виробництва (зростаючої витратності) та ефективно використати приховані можливості. Нафтогазовий комплекс в Україні представлений вертикально-інтегрованою компанією НАК "Нафтогаз України", яка виробляє восьму частину валового внутрішнього продукту України і забезпечує десяту частину надходжень до Державного бюджету. Загальна кількість працюючих на її підприємствах складає 170 тис. осіб, що становить близько 1 % працездатного населення країни. Підприємствами НАК "Нафтогаз України" експлуатуються 236 газових, нафтових, газоконденсатних і нафтогазоконденсатних родовищ. Значна частина з них знаходиться на завершальній стадії розробки і характеризується ускладненими геологічними і технологічними умовами експлуатації. Україна має розвинену газотранспортну систему (ГТС), яка включає 38,2 тис. км газопроводів, в тому числі 14 тис. км діаметром 1020–1420 мм, 73 компресорні станції (110 компресорних цехів) загальною потужністю 5400 МВт, 13 підземних сховищ газу [1]. Потужність ГТС на вході складає 288 млрд. м³ природного газу, а на виході – 178,5 млрд. м³, в тому числі 142,5 млрд. м³ – до країн Західної та Центральної Європи. Територією України до європейських країн подається понад 80 % російського природного газу [1]. Враховуючи важливість даної галузі в розвитку економіки, існує актуальність підвищення ефективності її діяльності та стабільності розвитку. Нафтогазовий комплекс це складна технологічна система, яка складається з основних та допоміжних бізнес-процесів. До основних можна віднести такі: розвідування, буріння, видобування, транспортування та споживання. Кожен із даних процесів є самостійним, а ефективність, якість та оперативність наступного прямо залежить від даних характеристик попереднього процесу, тому в даному випадку для підвищення якості функціонування нафтогазового комплексу варто використовувати процесно-системний підхід моделювання бізнес-процесів. Дослідженням проблеми моделювання бізнес-процесів та їх вдосконаленням

займалися зарубіжні та вітчизняні науковці, серед них: Е. Демінга, Кайдзен Масаані Іман, М. Хамера і Дж. Чампі [2], І. Г. Фадєєва [3], Л. Т. Гораль [1] та ін. Проте аналіз літературних джерел свідчить про недостатній обсяг проведених досліджень у контексті бізнес-моделювання для вертикально-інтегрованих структур та складних технологічних систем, існують уривчастий і частковий характер моделювання бізнес-процесів, які зорієнтовані на вдосконалення бізнес-процесів тільки окремих підприємств нафтогазового комплексу.

Створення формалізованої моделі нафтогазового комплексу України з урахуванням інформаційних потоків, бізнес-функції, об'єкти, які можуть бути використані для аналізу ефективності роботи підприємства і визначити критичні місця в процесах, дублювання функцій, моделювання системи і взаємодії компонент користувачів в процесі прийняття рішень. Така модель сприятиме синергії і зменшення ризиків і непотрібних витрат протягом усього життєвого циклу продукції.

На сьогоднішній день можна виділити три основні типи методологій, які використовуються для опису, моделювання та аналізу бізнес-процесів: потоки опису даних (Data Flow Diagramming, DFD), опис технологічного процесу (Work Flow Diagramming, WFD) і моделювання бізнес-процесів (Business Process Modeling, BPM). А опис бізнес-процесів може здійснюватися за допомогою допоміжних стандартів, таких як UML-діаграми, XPDЛ (XML Process Definition Language), BPMN (Business Process Modeling Notation), BPML (Business Process Modeling Language), BPEL4WS (Business Process Execution Language для Web-сервісів), BPDМ (Business Process Definition Metamodel). Ці стандарти BPEL4WS в поєднанні з BPMN є найкращим способом опису бізнес-процесів [3], як BPMN використовується для візуального представлення функцій і BPEL4WS підтримує інформаційні потоки за допомогою Web-сервісів, інші стандарти в основному використовуються тільки для опису бізнес-процесів і не можуть бути використані для моніторингу поточних процесів. Стандартним для моделювання бізнес-процесів використовується BPMN (Business Process Modeling Notation), розроблений Business Process Modeling Initiative [2]. Основна мета BPMN полягає в наданні нотації, легкої у використанні і розумінні для бізнес-користувачів, в тому числі бізнес-аналітиків, моделювання бізнес-процесів, технічних розробників, які створюють системи для цих процесів і менеджерів різних рівнів, які повинні швидко читати і розуміти діаграми, щоб зробити бізнес-рішення. Для реалізації бізнес-моделювання розвитку нафтової і газової промисловості необхідно використовувати програмне забезпечення для побудови спочатку моделі "AS IS", для візуального та детального аналізу ефективності кожного бізнес-процесу.

У нафтогазовому комплексі України можна виділити такі основні бізнес-процеси: розвідування покладів вуглеводнів (буріння розвідувальних свердловин), експлуатаційне буріння, видобування вуглеводнів, транспортування вуглеводнів, зберігання вуглеводнів, переробка, розподіл, споживання. Проте, поряд з основними бізнес-процесами є допоміжні (управління фінансами, ведення бухгалтерського обліку), обслуговуючі (ремонт та обслуговування обладнання, матеріально-технічне забезпечення,

транспортне забезпечення) та забезпечуючі (навчання та розвиток персоналу), для яких формується сукупність цілей ієрархічного виду. Кожен бізнес-процес поділяється на бізнес-функції як сукупність функціональної діяльності підприємства з відповідною структурою. У нафтогазовому комплексі кожен бізнес-процес – це окреме підприємство зі своїми бізнес-функціями, інформаційними потоками

Кожен бізнес-процес має вхід, вихід і механізм управління. Блоки пов'язані з іншими ієрархічними рівнями за допомогою так званих інтерфейсних дуг, які дозволяють визначити про-процесів в системі.

Протягом дослідження була розроблена візуальна модель моделювання "AS IS" (актуальні) бізнес-процеси діяльності НАК "Нафтогаз України" з моделюванням позначень BPMN використовується для використання цієї моделі для поліпшення й оптимізації бізнес-процесів.

У моделі були визначені і досліджені:

- ієрархічне управління;
- підпроцеси основних бізнес-процесів;
- число відповідальних осіб, посадові обов'язки, кваліфікація, витрати;
- інші необхідні ресурси для проведення досліджень процесу, їх доступність, вартість їх використання і кількість доступних ресурсів;
- документи, продукти, які перетворюються в бізнес-операції (елементи бізнес-процесів), їх склад і структура (атрибути), а також можливі стани;
- зовнішні послуги, які беруть участь в процесі реалізації бізнес-процесів, їх вартість, тривалість, відповідальна особа і необхідні ресурси для їх виконання, вхідні і вихідні дані;
- усі завдання (операції) кожного процесу, їх вартість, тривалість, відповідальна особа, ресурси для їх реалізації, введення і виведення даних і критерії виходу (якщо такі є);
- все прецеденти, які регулюють послідовність операцій в сформованих з урахуванням ймовірності подій.

Виконана робота буде формувати наступну модель "TO BE" для підвищення ефективності і оптимізації бізнес-процесів нафтогазової галузі.

Список посилань на джерела

1. Гораль Л. Т. Теорія і практика реструктуризації газотранспортної системи: монографія / Л. Т. Гораль. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 326 с.
2. Хаммер М., Чампи Дж. Реінжиниринг корпорації: Манифест революції в бізнесі. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1997. – 332 с.
3. Фадєєва І. Г. Аналіз сучасної методології моделювання і регламентації бізнес-процесів на базі методів нечіткої логіки / І. Г. Фадєєва // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 214–222.

УДК 65.011.3:658

Z. Kilic

Neksan Karoser Company, Nevsehir, Turkey

FOREIGN EXPERIENCE IN QUALITY MANAGEMENT IN STORAGE AND TRANSPORTATION OF HYDRICARBONES

Today lagging behind in terms of technology and civilization, there are some countries with its oil and gas reserves in the world. These countries can not benefit from these resources effectively belongs to them. Therefore, some countries which have technological power, these underdeveloped countries are competing with each other as well as to create artificial terror in order to share oil and gas reserves, by abuse of the concept of peace. As it is commonly known that managing any construction and exploiting oil storage construction requires technical international accepted standarts.

We propose to consider the productive experiance of designing companies that constract oil storages in Saudi Arabia.

An important task in the operation of tanks is the maintaining the quality and quantity of the product. This requires maximum sealing of the draining process, loading and storaging. The main share of losses from evaporation during the entire path of the oil from the field to refinery factories, directly at factories accounts for storage (oil industry quantitative irrecoverable losses are as follows: loss in the oil output industry - 4.0 %; refineries - 3.5 % in the transport and storage of oil and oil products tanks and oil pipelines - 2.0 %. Total 9.5 %).

Researches have found some methods to reduce evaporation in variables studies. Studying the impact of the different variables present in the evaporation of the product in a tank centered on calculating losses by evaporation with different configurations of tanks in different places. Researchers used a mathematical model using emission factors published by the US Environmental Protection Agency "Organic Liquid Storage Tanks." They then checked the result of this theoretical model by measuring the energy balance of the tanks themselves.

The most important variables were: ambient temperature, wind speed, tank type, type of seal, stored product, paint color.

Tank volume also affects evaporation, but to simplify the study, and since it is obvious that it will directly correlate with evaporation volumes, it was held constant.

Studying location's effects, or the effect of the average ambient temperature, solar irradiance, and wind speed in the various cities where the tanks are installed, required tank type and volume be held constant. The tank studied in each setting is an external floating roof tank, 80 m in diameter and 17 m high, with the walls painted white, containing RVP 10 gasoline, with a mechanical primary seal and no secondary seal.

The Huelva example uses a mechanical shoe seal without a secondary seal, resulting in losses of 31,703 kg/year, 81 % of which were caused by seal type. Installing a product-mounted seal with a secondary seal reduced total loss by 76 %, to 7,601 kg/year. Having improved seal efficiency, proposals focused next on reducing

losses caused by the floating roof's legs (52 %). Installing leg socks (polyurethane covers) closed the gap between the leg and the roof, reducing losses an additional 52%, to 3,663 kg/year.

Designing of any store tanks should contain followings:

Health safety and environment, (Consulting engineering responsibility).

Shop manufacturing control, (Cutting sheet metal, Sand blasting and Painting).

Procedure for welding, (Consulting engineering responsibility)

Procedure for post welding treatment, (Consulting engineering responsibility)

Field erection control, (Consulting engineering responsibility)

Method statement for internal and external coatings, (Consulting engineering responsibility)

Hydrostatic testing, (Consulting engineering responsibility)

Capacity and static control, (Consulting engineering responsibility)

The proposed system of assurance management provides an opportunity to significantly reduce the losses of firm-customer as at the stage of tank construction and in the course of their operation by reducing both the natural and excess losses of petroleum products. This can lead to decrease in the cost of storing oil and oil products, and as a result - to decrease in prices for the final consumers of the oil products.

References

1. American Petroleum Institute, "Manual of Petroleum Measurement Standards," Chapter 19.2, Evaporative Loss from Floating-Roof Tanks, 2011. – 320 p.
2. American Petroleum Institute, "Manual of Petroleum Measurement Standards," Chapter 19.1, Evaporative Loss from Fixed-Roof Tanks, 2011. – 286 p.
3. Грудз В. Я. Технічна діагностика трубопроводних систем: монографія. / В. Я. Грудз, Я. В. Грудз, В. В. Костів, В. Б. Михалків, О. С. Тараєвський, Д. Ф. Тимків – Івано-Франківськ: Лілея–НВ. – 2012 – 512 с.
4. Грудз В. Я. Енергетична безпека держави: високоефективні технології видобування, постачання і використання природного газу: монографія. / В. Я. Грудз, Є. І. Крижанівський, М. І. Гончарук, А. В. Козлов, Р. М. Кондрат, М. А. Мислюк, Ю. Т. Разумний, І. Й. Рибчич, І. М. Фик . – К.: Інтерпрес ЛТД. – 2006 – 282 с.
5. Семенцов Г. Н. Основи моніторингу технологічних об'єктів нафтогазової галузі: навч. посіб. / Г. Н. Семенцов, М. М. Дранчук, О. В. Гутак, Я. Р. Когуч, М. І. Когутяк, Я. В. Куровець; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ. – 2010. – 808 с.

СЕКЦІЯ 8

Енергетична політика держави в умовах глобальних міжнародних трансформацій

УДК 338.4:621.31

Я. І. Олійник, к.е.н.

ВП "Західна електроенергетична система" ДП НЕК "Укренерго"

Є. В. Крикавський, д.е.н., професор

Н. С. Косар, к.е.н., доцент

Національний університет "Львівська політехніка"

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В ЕНЕРГЕТИЦІ УКРАЇНИ

Фінансово-економічна та політична криза негативно вплинула на функціонування усіх галузей економіки України і електроенергетики зокрема. Мова йде насамперед про дефіцит палива для виробництва електричної та теплової енергії, зростання його вартості та погіршення якості. Ситуація ускладнюється внаслідок значного зносу обладнання електростанцій, негативного впливу їх діяльності на довкілля.

У цих умовах питання подальшого розвитку електроенергетики України є особливо актуальними. Забезпечити функціонування додаткових генеруючих потужностей без використання органічного палива можна завдяки відновлюваним джерелам енергії (ВДЕ).

Стимулювання їх використання є одним з перспективних напрямів підвищення енергетичної безпеки держави в умовах глобалізації, що обґрунтовується наявністю таких позитивних факторів:

- заміщення органічного палива в енергетичному балансі;
- виробництво екологічно чистої електричної енергії, зменшення викидів шкідливих речовин і парникових газів;
- поступове виведення з роботи застарілого неефективного обладнання ТЕС;
- електростанції, що використовують ВДЕ, належать до регіональних джерел енергії, які наближені до споживача, що підвищує надійність електропостачання та зменшує технологічні витрати електроенергії на передачу;
- електростанції з використанням ряду видів ВДЕ виробляють електроенергію в денні години, а також в години максимального навантаження, що позитивно впливає на режими роботи ОЕС України.

Аналіз вторинної маркетингової інформації свідчить, що традиційні джерела енергії сьогодні стають все менш економічно вигідними, оскільки ціна на енергію, що забезпечується використанням відновлювальних джерел знижується, на відміну від тієї, яку отримують у традиційній енергетиці [1]. В умовах сьогодення традиційна енергетика вимагає щоденної фінансової

підтримки у сумі 10 млн. дол. США на хвилину, тобто 5,3 трлн. дол. США на рік. Стосовно України ця цифра становить майже 11 млрд. грн. кожного року і значні кошти йдуть на ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – близько 2 млрд. грн.

У 2015 р. частка електроенергії, виробленої з ВДЕ у структурі виробництва електроенергії становила 0,95 % [2]. За базовим сценарієм розвитку енергетики, зазначеному в "Енергетичній стратегії України на період до 2030 р." частка ВДЕ становитиме 5,0 % [3]. Очікується, що сумарні інвестиції в будівництво генерації на базі ВДЕ до 2030 р. за базовим сценарієм складатимуть 130 млрд. грн.

Оскільки вартість електроенергії, виробленої з ВДЕ, є вищою, ніж із традиційних джерел, держава повинна стимулювати розвиток ВДЕ, використовуючи різні важелі впливу. Державний вплив, спрямований на заохочення використання ВДЕ в Україні, слід здійснювати, беручи до уваги фактори, які впливають на масштаби розвитку ВДЕ: рівень політичної та громадської підтримки розвитку ВДЕ; конкурентоспроможність ВДЕ відносно традиційних джерел енергії та обсяги фінансової підтримки на загальнодержавному і регіональному рівнях для їх впровадження та розвитку; жорсткість екологічних обмежень і вимог; загальний стан економіки; обсяги впровадження ВДЕ на базі механізмів реалізації проектів спільного впровадження та торгівлі квотами на викиди газів, що викликають парниковий ефект, передбачені Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату; підготовка до вступу України до Європейського Союзу, в якому країни-члени повинні забезпечувати постійне і досить швидке зростання частки ВДЕ у паливно-енергетичному балансі.

Відзначаючи важливість та ефективність діючого з 2009 р. механізму стимулювання використання ВДЕ шляхом затвердження НКРЕ "зелених" тарифів на електричну енергію, вироблену з використанням ВДЕ, а також економічних механізмів стимулювання інвестиційних вкладень у розвиток ВДЕ, зазначених у Законах України "Про електроенергетику" та "Про альтернативні види палива", для залучення приватних інвесторів нами пропонується використання державою і таких стимулюючих механізмів: надання кредитів на тривалий термін під пільговий відсоток із відстрочкою платежів до закінчення будівництва електростанції; звільнення від сплати податку за земельні ділянки, які виробники електроенергії використовують під об'єкти з застосуванням ВДЕ; створення державних підприємств – виробників комплектуючих для електростанцій, що працюють на ВДЕ; створення консультаційних центрів.

Список посилань на джерела

1. Що дешевше: "чиста" чи "брудна" енергія? [Електронний ресурс] / Espresso.TV. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2015/11/19/scho_deshevshe_quotchystaquot_chy_quotbrudnaquot_energiya.

2. Виробництво електроенергії та окремі техніко-економічні показники роботи електростанцій в Україні за 2015 рік // Статистичний бюлетень. – Київ:

Державна служба статистики України, 2016. – 17 с.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1071 від 24.07.2013 р. "Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року" / Офіційний веб-портал Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1%80/para4#n4>.

УДК 620.9:351.746.1

М. В. Поленкова, к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ГАРАНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Енергетична безпека України – комплекс геополітичних, правових, економічних, екологічних і інших умов, що забезпечують: захист життєво важливих інтересів країни у відносинах його ресурсного потенціалу, збалансованості і динаміки росту й розвитку; створення внутрішнього імунітету й зовнішньої захищеності від дестабілізаційних впливів; конкурентоспроможність країни на світових ринках і стабільність її фінансового становища; забезпечення гідних умов життя й сталого розвитку особистості. [1].

Доречним, на нашу думку, буде виділити зовнішні та внутрішні загрози енергетичної безпеки регіону.

До зовнішніх загроз енергетичної безпеки регіону належать:

- критична залежність від імпорту паливних ресурсів, енергетичного обладнання, матеріалів, невиконання договірних поставок;
- дискримінаційні заходи з боку зарубіжних країн;
- критична залежність експорту та імпорту від умов транспортування через території інших країн.

Внутрішніми загрозами енергетичної безпеки регіону є: економічні, соціально-політичні, техногенні, природні та недосконалість управління [2, 3, 4].

Економічні загрози. До цієї групи загроз належать:

- фінансова нестабільність забезпечення функціонування енергокомплексу, забезпечення паливними ресурсами, матеріалами та компонентами для підтримання технологічних процесів, нестабільність оплати всіх поточних витрат;
- надмірно високі ціни на паливні та матеріальні ресурси;
- високі рівні монополізму виробників, постачальників і розподільників енергії та паливних ресурсів;
- незбалансованість виробництва і споживання паливно-енергетичних ресурсів, дефіцит енергетичних потужностей, недостатня пропускна здатність

мереж.

Соціально-політичні загрози. До цієї групи загроз належать:

- негативні соціально-політичні події;
- приватні інтереси нових власників в енергетиці, що йдуть всупереч загальній меті;
- низька кваліфікація персоналу.

Техногенні загрози. У всіх енерготехнологіях та технічних системах існує ймовірність виникнення аварій і відмов через різноманітні причини. Основними з них є:

- низькі технічний рівень та якість устаткування і систем, низька якість будівельно-монтажних, ремонтних робіт та експлуатації;
- великий ступінь зношення основних виробничих фондів;
- нераціональне розміщення енергетичних об'єктів з ризиком для населення і ризиком забруднення довкілля;
- недотримання правил технічної експлуатації, охорони праці та протипожежних заходів.

Природні загрози. Кліматичні умови суттєво впливають на роботу енергетичного комплексу, систем і об'єктів енергетики.

До природних загроз енергетичній безпеці регіону належать:

- стихійні лиха: землетруси, повені, сильні вітри, ожеледиця, зсуви, зливові дощі й снігопади, підвищена грозова активність, які можуть призвести до руйнування або значного пошкодження обладнання;
- природні аномальні явища: тривала засуха, тривала маловодність річкового стоку, які можуть відбитися на балансах вироблення електричної і теплової енергії, водозабезпеченні енергетичних об'єктів.

Недосконалість управління. Ця група загроз пов'язана в основному з:

- недосконалістю організаційних структур управління, низьким рівнем керівного і управлінського персоналу;
- помилками та неефективністю реалізації економічної політики держави;
- недосконалістю правової і законодавчої бази;
- неефективністю проведення державою політики енергозбереження і слабкістю механізмів її реалізації;
- слабкістю (ослабленням) державного регулювання і контролю у сфері енергопостачання та енергозбереження.

Енергетична безпека як гарант збалансованого розвитку суспільства знаходиться сьогодні у центрі глобальної енергетичної політики. Сучасні дослідження вказують на те, що енергетична безпека України залежить не лише від її ресурсної бази, а й від світових процесів, що відбуваються в галузі енергетики.

Список посилань на джерела

1. Захарченко В. І. Аналіз енергетичної безпеки регіону / В. І. Захарченко, М. О. Акулюшина. // Економіка:реалії часу. – № 1(2). – 2012. – С. 147-150. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No1/147-150.pdf>.

2. Загрози енергетичній безпеці України в умовах посилення конкуренції на глобальному та регіональному ринках енергетичних ресурсів: аналіт. доп. / [Сменковський А. Ю., Воронцов С. Б., Бегун С. В., Сидоренко А. А.]. – К. : НІСД, 2012. – 136 с.

3. Лойко В. В. Енергетична безпека в контексті економічної безпеки / В. В. Лойко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2150>.

4. Козловський С. В. Енергозбереження та енергоефективність – основні напрями забезпечення енергетичної безпеки України та країн ЄС / С. В. Козловський, О. Г. Заболотний, Б. В. Слупський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

УДК 620.91

А. С. Полянська, д.е.н., професор

Н. В. Мороз, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

Однією з глобальних проблем сучасності є дефіцит енергоресурсів. Країни, які володіють енергетичними ресурсами є потужними державами, які диктують умови їх потенційним споживачам. В таких умовах енергетична політика повинна формуватись на основі принципу енергетичної безпеки. Залежність енергетичної безпеки від конкретних чинників її забезпечення можна представити за допомогою формули, сформованої на основі джерела [1]:

$$E_{\delta} \leftrightarrow E_{\text{еф}} + E_{\text{вр}} + D_{\text{ім}} + C_{\text{р}} + I_{\text{ес}}, \quad (1)$$

де E_{δ} – енергетична безпека; $E_{\text{еф}}$ – енергозаощадження та енергоефективність; $E_{\text{вр}}$ – власні енергоресурси (вугілля, природний газ, нафта, біомаса + інші відновлювані джерела енергії); $D_{\text{ім}}$ – диверсифікація імпорту; $C_{\text{р}}$ – стратегічні резерви; $I_{\text{ес}}$ – інтеграція в енергетичний простір ЄС (сполучені та синхронізовані енергетичні мережі).

В Україні на сьогодні актуальними є усі чинники зазначеної формули. Значна увага приділена питанню зменшенню споживання газу [2]. Велика роль відводиться питанню диверсифікації джерел енергоресурсів. На сьогодні розглядаються такі шляхи диверсифікації джерел постачання енергоресурсів в Україні [3] : імпорт зрідженого природного газу (ЗПГ) із країн, які традиційно експортують ЗПГ до Європи (наприклад, Єгипту, Алжиру або Катару); імпорт газу з Азербайджану через газопровід "Білий потік"; поставки газу з Європи шляхом використання наявної інфраструктури в реверсному напрямку (Німеччина-Чехія-Словаччина або Туреччина-Болгарія-Румунія).

Слід зазначити, що енергетична політика України гармонізується з

вимогами енергетичного простору ЄС. Відповідно до Третього енергопакету диверсифікація джерел енергоресурсів призведе до появи конкурентного ринку газу в Україні, який функціонуватиме за тим же принципом, що і в країнах ЄС. Тобто, кожний споживач матиме можливість обирати собі постачальника, а кожний постачальник зможе обирати коло споживачів.

На виконання міжнародних вимог та закону України "Про ринок природного газу", який передбачає забезпечення відкритого доступу до ринку газу всіх суб'єктів і споживачів, згідно статті 12 цього закону, постачальник зобов'язується постачати споживачеві природний газ належної якості та кількості у порядку, передбаченому договором, а споживач зобов'язується оплатити вартість прийнятого природного газу в розмірі, строки та порядку, передбачених договором. Правила постачання природного газу затверджуються Регулятором після консультацій із Секретаріатом Енергетичного Співтовариства і є обов'язковими для виконання всіма постачальниками та споживачами.

З метою забезпечення безпеки, надійності, регулярності та якості постачання природного газу газорозподільною системою та з урахуванням законодавства з питань охорони довкілля та енергоефективності, оператор газорозподільної системи розробляє та щорічно до 31 липня подає на затвердження Регулятору план розвитку газорозподільної системи на наступні 10 років [4].

Адаптування до сучасних ринкових відносин в енергетичному секторі передбачає активізування таких напрямків діяльності [3]:

1) формування енергоефективного суспільства за рахунок енергозаощадження та енергоефективності, а також формування енергоефективної свідомості у громадян;

2) гарантування енергетичної самодостатності шляхом мінімізації імпорту, розвитку власної ресурсної бази; розвитку відновлювальних джерел енергії (ВДЕ); оптимізації енергетичного балансу; зниження втрат енергії при передачі і розподілі; поліпшення обліку та платіжної дисципліни; створення стратегічного резерву; забезпечення гнучкості і взаємозаміщенні видів палива; безпеки енергетичної інфраструктури;

3) розвиток конкурентних і прозорих ринків електроенергії, тепла, газу, нафти й нафтопродуктів, вугілля з урахуванням чинника зовнішньої агресії;

4) забезпечення інвестиційної привабливості за рахунок використання переваг партнерства з ЄС; забезпечення принципу верховенства права; удосконалення законодавства, що регулює діяльність енергетичного сектору з врахуванням вимог *acquis communautaire* (що означає "доробок спільноти" – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу);

5) удосконалення управління, а саме перехід від галузевої до функціональної моделі управління, підготовка кадрів та наукова діяльність; залучення громадськості.

Таким чином, енергетична політика в сучасних умовах розвитку потребує досягнення енергетичної безпеки за рахунок підвищення енергоефективності та

енергоощадності, формування конкурентних відносин в енергетичному секторі економіки, використання досвіду розвинутих країн у вирішенні питань зменшення енергозалежності.

Список посилань на джерела

1. Проект "Нова енергетична стратегія України: безпека, енергоефективність, конкуренція" [Електронний ресурс] // Центр Разумкова та Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – Київ, 2015. – 07.08.15. – Режим доступу: <http://tpt.tef.kpi.ua/images/filestore/Energy.pdf>.

2. Офіційний сайт НАК "Нафтогаз України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/74B2346ABA0CBС69C22570D80031A365?OpenDocument>.

3. Літвінов О. Енергоємність ВВП та шляхи підвищення енергоефективності економіки України [Електронний ресурс] / О. Літвінов, В. Холостенко // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – № 9. – С. 123–134. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_9_14.

4. Закон України "Про ринок природного газу" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – 9 квітня. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/329-19>.

Для нотаток

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

*МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
присвячена 40-річчю
кафедри менеджменту і адміністрування*

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
В НАФТОГАЗОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

21-23 вересня 2016 року

(збірник матеріалів)

Матеріали конференції надруковано в авторській редакції

Оригінал-макет розроблено на кафедрі менеджменту і адміністрування Інституту економіки і управління у нафтогазовому комплексі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Комп'ютерний набір і верстка
*к.е.н., доцент Кочкодан В. Б.
к.е.н., доцент Кушлик О. Ю.*

Головний редактор

Полянська А.С., д.е.н., професор

Відповідальний за випуск

Галюк І.Б., к.е.н., доцент

Друк: підприємець Голіней О.М.
м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128
тел. (0342) 58 04 32, +38 050 540 30 64
папір офсетний, друк цифровий
формат 60x84 /16, ум. друк. 14,2 арк.
Зам. № 101 від 30.08.2016, наклад 100 прим.

вітчизняного ПЕК вимагає відповідних змін у корпоративному управлінні, зокрема за рахунок імплементації міжнародних принципів корпоративного управління.

Демографічні тенденції: зменшення населення у розвинутих країнах, збільшення його кількості у країнах, що розвиваються, активізація міграційних процесів. Такі тенденції вимагають зваженої політики управління кадрами на підприємстві, зменшення динаміки міграції висококваліфікованих фахівців, запровадження сучасних технологій найму кадрів, мотивації, підвищення продуктивності роботи на діючих підприємствах, запровадження сучасних технік навчання та підвищення кваліфікації як керівного, так і виконавчого складу галузевих підприємств.

Зазначені тенденції зазвичай є взаємозалежними і не можуть розглядатись окремо. Розвиток науки і техніки зумовлює інтенсифікацію виробничих процесів, міжнародне кооперування, трансфер технологій, міжнародну технічну співпрацю та створення інтеграційних організаційних структур управління. Реалізація зазначених змін вимагає кваліфіковано підготовленого персоналу, відповідної політики зацікавлення та заохочення до реалізації на вітчизняних підприємствах необхідних змін, зменшення відтоку спеціалістів у розвинені країни. Крім того, досягнення у сфері науки і техніки можуть здійснити суттєвий вплив на розвиток суспільства, зменшення безробіття, зростання добробуту населення, підвищення рівня конкурентоспроможності національного виробництва та економіки загалом. Поряд з цим, поширення зазначених тенденцій в межах національної економіки може призвести до виникнення низки проблем, пов'язаних із необхідністю захисту національного ринку на засадах протекціонізму, дотримання вимог і правил міжнародного законодавства та стандартів, загострення конкуренції з боку імпортерів аналогів, з якими важко конкурувати національному виробнику.

Слід зазначити, що управлінська діяльність в сучасних умовах покликана зосередити зусилля менеджерів на кожному рівні управління на питаннях максимального використання та зміцнення сильних сторін та можливостей діяльності вітчизняних промислових підприємств для усунення та подолання слабких сторін їх діяльності та мінімізації загроз та ризиків, пов'язаних із проявом тенденцій глобального розвитку.

Список посилань на джерела

1. World Economic and Social Survey 2014/2015. Learning from national policies supporting MDG implementation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2015/wess_full_en.pdf. З екрана 3.05.2016.

УДК 658

Л. І. Рішук, к.е.н., доцент

В. А. Петришин, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БЕНЗИНУ НА НАФТОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Нафтопереробна промисловість є вагомим елементом економіки країни. Вона забезпечує більшість галузей народного господарства необхідною сировиною, продуктами нафтопереробки і є елементом формування ціни на будь-яку продукцію.

Світова нафтопереробна промисловість робить багато зусиль, щоб збільшити вихід продуктів з високим октановим числом, зменшити кількість відходів, а також поліпшити загальну якість одержуваного продукту [1]. Та перевірки якості бензину, проведені Держпродспоживслужбою на українських АЗС показують, що третина проб нафтопродуктів не відповідає державним стандартам якості [2].

Комплексним показником, що враховує і якість, і ціну продукції є її конкурентоспроможність. Управління конкурентоспроможністю продукції є однією з актуальних проблем зарубіжної та вітчизняної економіки. Її вирішення визначає можливості щодо створення міцних позицій не лише на внутрішньому, а й на міжнародних ринках. Тому варто визначити перелік параметрів для комплексної оцінки конкурентоспроможності бензину.

Використаємо традиційний підхід до визначення конкурентоспроможності продукції на основі розрахунків одиничних та групових показників.

На першому етапі проводиться оцінка якісних характеристик товару.

Основні якісні характеристики найпоширенішого бензину з октановим числом 95 (50,9 % в обсязі реалізованого бензину в Україні у квітні 2016 р.) та їх нормативні значення наведені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні якісні властивості бензину з октановим числом 95 [3]

Показники якості	Нормативне значення
1	2
Дослідницьке октанове число (ОЧД), min.	95
Моторне октанове число (ОЧМ), min.	85
Вміст свинцю, мг/л, max.	5
Щільність при 15 °С, кг/м ³	720-775
Вміст сірки, мг/кг, max.	50
Стійкість до окислення, хв., min.	360
Зовнішній вигляд	Прозорий та світлий
Випробовування на мідній пластинці чи корозія мідної пластинки (3 год. ± 5 хв. за температури 50 °С), клас, max.	1
Об'ємна частка бензолу, %, max.	1,0
Масова частка кисню, %, max.	2,7

Для кожного показника розраховуються одиничні показники

конкурентоспроможності за формулою 1.

$$q_i = \frac{P_i}{P_{\delta i}}, \quad (1)$$

де q_i – одиничний показник конкурентоспроможності;

P_i – значення показника оцінюваного товару;

$P_{\delta i}$ – нормативне значення показника.

Також, ДСТУ 4839:2007 передбачено вимоги щодо безпеки, охорони довкілля, маркування та пакування, транспортування та зберігання, відповідність яким має вплив на якість продукції. При відповідності зазначеним вимогам одиничний показник (q_i) буде рівним 1, при невідповідності 0.

Далі для кожного показника (показники якості та вимоги, зазначені вище) визначається його питома вага, залежно від того наскільки він є важливим.

На подальшому етапі здійснюють розрахунки групових критеріїв конкурентоспроможності за якісними (2) та ціновим (3) параметрами:

$$Q_s = \sum_{i=1}^n q_i * a_{si}, \quad (2)$$

де a_{ia} – питома вага i -го якісного одиничного показника;

n – кількість якісних показників.

$$Q_c = \frac{C_i}{C_{\delta}}, \quad (3)$$

де C_i – ціна i -го зразка продукції;

C_{δ} – ціна базової продукції.

Загальний показник конкурентоспроможності розраховується відношенням якісних параметрів до цінового:

$$K_{zas} = \frac{Q_s}{Q_c} \quad (4)$$

Якщо загальний коефіцієнт конкурентоспроможності більше 1, то товар вважається конкурентоспроможним на ринку.

На сьогоднішній день автомобільні бензини та дизельні палива, що виробляються вітчизняними НПЗ, за хіміко-фізичними показниками значно поступаються закордонним. Тому дуже важливими питаннями є гармонізація українських стандартів з європейськими та посилення системи контролю якості, яка практично не працює на даний момент. Але перехід до європейських стандартів поки що ускладнюється відсутністю необхідних технологічних установок та процесів [4].

Таким чином, якість вітчизняних нафтопродуктів є низькою, що зумовило зниження конкурентоспроможності нафтопереробних підприємств. Необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності українських виробників нафтопродуктів є модернізація технологічних установок та процесів шляхом залучення іноземних інвестицій та проведення урядом грамотної політики у цій сфері.

Список посилань на джерела

1. The Petroleum Refining Industry / Industrial Energy Use / Washington, D. C.: U. S. Congress, Office of Technology Assessment, OTA-E-198, 1983 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.princeton.edu/~ota/disk3/1983/8312/831208.pdf>.
2. Офіційний сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consumer.gov.ua>.
3. Research into the quality of biocomponents on the fuel quality / 6th International Scientific Conference TRANSBALTICA, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dSPACE.vgtu.lt/bitstream/1/622/1/matijosius_147-151.pdf.
4. Денісова М. В. Конкурентоспроможність України на міжнародному ринку нафтопродуктів / М. В. Денісова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Economics/37268.doc.htm.

УДК 657

Ю. В. Савка, аспірант

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Систему бюджетування на підприємстві розглядають як систему управління внутрішнім процесом формування витрат, доходів та грошових потоків підприємства на базі управлінського обліку, яка реалізується шляхом виконання всіх управлінських функцій (планування, організації, контролю, аналізу, мотивації та регуляції), кожна з яких зумовлює формування відповідних підсистем для прийняття обґрунтованих рішень з урахуванням галузевих особливостей функціонування підприємств [1].

При створенні комплексної системи бюджетування перше, що потрібно зробити, – це сформулювати і затвердити набір ключових показників діяльності (КПД), які також можна назвати цільовими орієнтирами, що є скелетом системи планування і контролю діяльності компанії.

Дані показники можна поділити на дві основні групи – залежні показники та показники, що впливають. Друга група показників розглядається як фактори, що впливають на зміну залежних показників. І лише за значеннями залежних показників можна сказати, чи значення показника, який впливає, є позитивним, в залежності від того, яке значення залежного показника воно детермінує. Залежні показники ще можна назвати контрольними. А показники, які впливають слід розглядати як об'єкти (або точки) управління відповідних структурних підрозділів.

Збалансоване функціонування системи бюджетування на підприємстві залежить від постановки завдання і відповідно до нього вибору системи

показників, за що відповідає функція планування. Головним і складним завданням етапу планування є встановлення коректної функціональної залежності між залежними показниками та показниками, які на них впливають [2]. Для цього потрібно попрацювати з попередніми статистичними даними. В результаті для роботи потрібно виробити не тільки набір різних показників, але і функціональні взаємозв'язки між ними.

Приклади даних показників можуть бути різні, в залежності від стратегії діяльності компанії. Для однієї компанії впливаючим показником може бути обсяг видобутку нафти, а рентабельність вкладеного капіталу і вільні грошові потоки – залежними, тобто підсумковими, за якими приймаються рішення про доцільність такого обсягу видобутку і розмірів інвестицій. Для іншого ж компанії вартісні орієнтири можуть не стояти на першому місці, і показник обсягу видобутку може бути підсумковим (залежним). Наприклад, це може бути характерно для компанії, в ліцензії на розробку родовищ якої жорстко прописані умови вилучення запасів, і компанія чітко дотримується цих умов.

В цілому для вертикально-інтегрованих нафтогазових холдингів основними об'єктами управління компанії служать обсяг видобутку нафти і газу, собівартість видобутку, різні показники вартості збільшення обсягів видобутку (інвестиційна діяльність), оборотність і обсяг запасів, оборотність і обсяг кредиторської заборгованості перед третіми особами – саме ці показники будуть згодом входять для планування прибутку і грошового потоку по компанії в цілому [3]. До укрупненого переліку контрольних – (залежних) показників для газовидобувної компанії можемо віднести такі:

- виробнича собівартість 1 тонни товарного газу (без управлінських витрат) – функція від обсягу видобутку, стану родовищ, середньодобового дебіту свердловин, обсягу інвестицій;

- потреба в фінансуванні за період (можна замінити показником грошового потоку, розрахованого виходячи з трансфертних цін на газ).

Саме ці показники і будуть основними факторами при формуванні сценаріїв діяльності компанії на плановий період. До переліку впливаючих показників можемо віднести:

- обсяг видобутку газу в натуральному виразі (цей показник може одночасно розглядатись і як підсумковий, тобто контрольний, хоча по природі обчислень він впливаючий);

- інвестиції на 1 тонну додаткового видобутку газу і відповідно загальний обсяг виробничих інвестицій;

- необхідні інвестиції періоду, наприклад заміна обладнання що вийшло з ладу;

- інвестиції на 1 тонну збільшення запасів, тобто інвестиції в геологорозвідувальні роботи – сума, вихід і відповідно питомий показник.

Слід зазначити, що хоча і пропонується групування системи показників бюджетування на контрольні і впливаючі, проте їх вибір залежить від цілей, завдань, можливостей діяльності і розвитку окремого підприємства. Здійснивши вибір і обґрунтувавши переліку показників, на стадії формування системи планування необхідно його остаточно затвердити.

Таким чином, система КПД повинна, як мінімум, дозволити представити стратегічні і тактичні цілі в вимірюваному вигляді. Система бюджетів, яка розробляється, повинна дозволити оцінити діяльність виділених у фінансовій структурі ЦФО (центрів фінансової відповідальності) і напрямків бізнесу (ефективність, як перевищення доходів над витратами).

Отже, бюджетування – це, з одного боку, процес складання фінансових планів і кошторисів (бюджетів), а з іншого – управлінська технологія, призначена для вироблення і підвищення фінансової обґрунтованості прийнятих управлінських рішень

Список посилань на джерела

1. П'ятничук І. Д. Формування сучасного концептуального підходу до визначення поняття "Система бюджетування" [Електронний ресурс] / І. Д. Пятничук // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2011. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2509>.

2. Ілляшенко Т. О. Бюджетування як напрямок удосконалення системи управління діяльністю підприємств / Т. О. Ілляшенко, К. В. Ілляшенко, М. В. Скобенко // Вісник Сумського національного університету. Серія Економіка. – 2012. – №3. – С. 36–44.

3. Червінська О. С. Стан та перспективи розвитку підприємств нафтогазового комплексу / О. С. Червінська. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – №25. – С. 300–307.

УДК 658.14

Л. М. Савчин, асистент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КЕРОВАНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА НГК

Вступ. Поточні кризові умови господарювання характеризуються пошуком стратегії, що озвояють підприємствам виживати і ривитись в зовнішньому середовищі. Проблема оптимізації інвестиційної діяльності, як одного з ключових елементів загальної стратегії розвитку підприємства зокрема та національної економіки загалом є надзвичайно актуальною, особливо за швидко змінюваних умов зовнішнього середовища. Внаслідок кризи 2008 року відбулось перетікання інвестиційного капіталу із сектору виробництва (в т.ч. видобутку) до сектору фінансового ринку, де в короткій перспективі рівень віддачі є суттєво вищим; а також за відсутності законодавчих обмежень щодо виведення інвестицій відбувся витік інвестиційного капіталу з країни.

Постановка проблеми. Оскільки розвиток підприємств нафтогазового комплексу є неможливим без капіталовкладень, а інвестиційні очікування інвесторів (акціонерів) не завжди співпадають з пріоритетами розвитку підприємств НГК, то за поточних обставин актуальним буде розробити таку

оптимальну модель розвитку діяльності підприємства НГК, яка б узгоджувала інтереси усіх зацікавлених сторін, а саме: менеджменту підприємства (наращування видобутку вуглеводнів, постійний ріст та розвиток, співвідношення "витрати-обсяг видобутку", розв'язок екологічних проблем) та інтереси інвесторів (віддача на інвестований капітал, термін окупності). Системне дослідження пріоритетності інвестиційної діяльності крізь призму розвитку підприємства у вітчизняній економічній науці не набули комплексного характеру. Теоретична і практична значущість названої проблеми і невирішеність багатьох методичних і практичних питань визначили актуальність досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку підприємства та управління розвитком присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: Раєвської О. В. [7], Василенко В. О. [1], Пономаренко В. С. [6], Тридіда О. М. [6], Кизима М. О. [6] та ін. [4, 5, 6]. Концепції та особливості розвитку підприємств нафтогазового комплексу досліджені у роботах Фадєєвої І. Г. [8], Полянської А. С. [9], Мамонтової Н. А. [10].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток для організації розглядається, з одного боку, як такий тип змін, що підвищує ступінь організованості системи, а з іншого – як виділена у складі підприємства система, в якій об'єднані інноваційні процеси, що ведуть до кількісних та якісних змін у всіх функціональних галузях підприємства, а також контури її управління на основі зворотних зв'язків, у яких розв'язуються задачі стратегічного й тактичного управління й запускаються механізми самоорганізації оперативного управління розвитком [2]. Основними джерелами розвитку відкритих систем є внутрішні протиріччя, які викликаються і локалізуються процесами самоорганізації системи; випадкових відхилень факторів зовнішнього середовища, що зумовлені різноманітними змінами оточення підприємства і локалізуються механізмами негативного зворотного зв'язку.

Дунська А.Р. розглядає розвиток підприємства в трьох основних аспектах: 1) технічний (науково – технічний) розвиток – спрямований на вдосконалення якості продукції, технології за рахунок впровадження техніко – технологічних нововведень; 2) ринковий розвиток – полягає в розширенні сфери споживачів, збільшенні частки ринку тощо; 3) організаційний розвиток – зорієнтований на розвиток окремого працівника, групи, вдосконалення системи та процесів управління тощо. Кожен з цих аспектів розвитку має інноваційний характер, отже можна стверджувати, що базовим елементом процесу розвитку підприємства є нововведення. Технічний розвиток базується на техніко-технологічних нововведеннях, ринковий та організаційний види розвитку, в свою чергу, базуються на організаційно – управлінських нововведеннях [3].

На нашу думку, розвиток підприємства потрібно розглядати в розрізі складових потенціалу підприємства, тобто окрім зазначених вище аспектів, враховувати майновий, виробничий, маркетинговий, фінансовий потенціал підприємства тощо та рівень інвестиційних очікувань інвестора. Адже вплив

інвестиційних ресурсів через недостатню віддачу та незадовільну рентабельність результатів призведе до згорання масштабів виробництва та остаточного припинення діяльності підприємства загалом. Наступними передбачуваними результатами цього процесу є: в макроекономічному аспекті – втрата підприємства як платника податку до державного та регіонального бюджетів, звільнення працівників та збільшення державних видатків на здійснення соціальних видатків, перетікання інвестиційних ресурсів в інший регіон, галузь.

Висновки з поведеного дослідження. Кінцевою метою дослідження є розробка наукових засад та в та механізмів, які б спонукали: інвесторів – до постійного реінвестування не тільки у інтенсифікацію поточного видобутку вуглеводнів (виснаження підприємств та родовищ), але й в розвиток підприємств НГК; а підприємства НГК – не лише до видобутку, продажу і транспортування вуглеводнів як сировини, а до розвитку (створення диверсифікованого ланцюга видобутку і переробки вуглеводнів і виробництва продукту з високою доданою вартістю в контексті концентрації інвестиційного капіталу в межах підприємства, виробничого сектору, країни).

Список посилань на джерела

1. Василенко В. О. Стратегічне управління : [навч. посібник] / В. О. Василенко, Т. І. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 396 с.
2. Верба В. А. Підсистема управління розвитком на підприємстві: концептуальні засади створення та функціонування. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) / В. А. Верба ; голов. ред. О. П. Степанов. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2009. – Вип. 1–2. – С. 404–411.
3. Дунська А. Р. Інноваційна стратегія як сучасний інструмент управління розвитком підприємства / А. Р. Дунська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20101008/5_dunska.htm.
4. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/2009/fem/zavorotneva/library/tez5.htm>.
5. Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: поняття та види / Ю. С. Погорелов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf.
6. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія] / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Х. : Видавничий Дім "ІНЖЕК", 2003. – 328 с.
7. Раєвська О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: [монографія] / О. В. Раєвська. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 496 с.
8. Фадєєва І. Г. Системно-синергічні засади управління розвитком нафтогазових підприємств корпоративної структури: [монографія] / І. Г. Фадєєва. – ІФНТУНГ, Івано-Франківськ: ПП Кузів Б., 2012. – 459 с.
9. Полянська А. С. Ситуаційний підхід у формуванні концепції розвитку промислових підприємств : монографія / А. С. Полянська. – Івано-Франківськ :

Факел, 2012. – 214 с.

10. Мамонтова Н. А. Управління вартістю компанії нафтогазового комплексу в умовах інноваційного розвитку:[монографія] / Н. А. Мамонтова. – Львів: ПАІС, 2011, – 484 с.

УДК 005.52:005.334: 622.691.4

*Т. В. Семенютіна, асистент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Глибока структурна криза економіки України, домінування олігархічної форми власності на виробничі об'єкти, бюрократія та високий рівень корупції в державі, недосконала фіскальна політика, воєнні дії на сході країни і значна соціальна напруженість у суспільстві істотно посилюють ситуацію невизначеності та ускладнюють процес управління діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання. За таких умов успіх підприємства у конкурентній боротьбі є неможливим без ризик-менеджменту, спрямованого на максимально можливе використання сприятливих можливостей з урахуванням потенційних загроз. Особливо важливою є організація ефективної системи управління ризиками на вітчизняних газотранспортних підприємствах, адже від стабільності їх функціонування значною мірою залежить рівень енергетичної безпеки України та країн ЄС.

Огляд вітчизняних та зарубіжних літературних джерел у сфері ризикології свідчить про різноманітність точок зору щодо розуміння сутності поняття "ризик-менеджмент", в більшості з яких [1, с. 318], [2, с. 34], [3, с. 257], [4, с. 216-217] головна увага акцентується виключно на можливих негативних наслідках реалізації ризику та заходах щодо їх зниження. На нашу думку, такий підхід є досить однобічним, оскільки не враховує цільового аспекту ризику – можливості отримання певної додаткової вигоди у порівнянні із безризиковим варіантом дій. Узагальнивши та систематизувавши погляди сучасних науковців, вважаємо за доцільне трактувати ризик-менеджмент як систему управління ризиками, що передбачає розробку стратегії і тактики ризик-управління, спрямованих на максимальну реалізацію шансів досягнення бажаних цілей в межах прийняттого ризику в умовах невизначеності, небезпек та загроз.

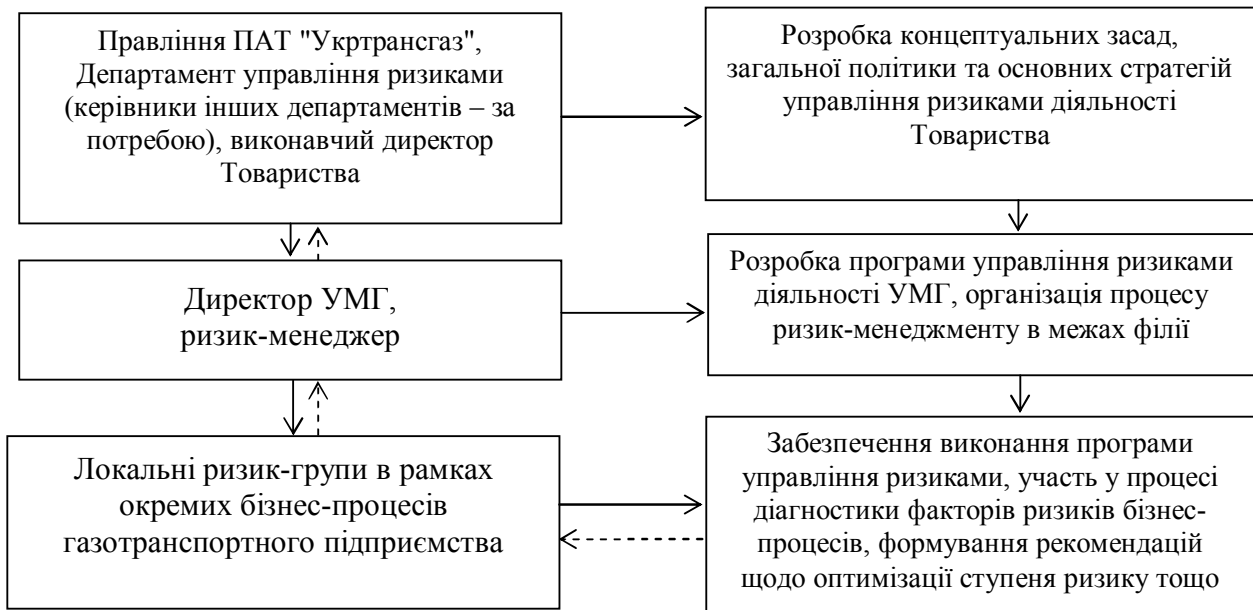
Загалом, за нашими спостереженнями, в Україні успішний практичний досвід впровадження системного ризик-управління, на сьогоднішній день, є здебільшого лише у тих суб'єктів господарювання, діяльність яких характеризується стабільно високим "фоном загроз" (у сфері оборони, фінансів, страхування, митній справі тощо). Щодо вітчизняних газотранспортних підприємств (ГТП), аналіз організаційної структури ПАТ

"Укртрансгаз" показав, що вони мають в своєму складі ряд підрозділів, функціонування яких спрямоване на забезпечення належного рівня охорони праці (техніки безпеки), інформаційної безпеки, екологічного менеджменту, захисту майнових цінностей і т.д. Це свідчить про наявність елементів управління соціальними, екологічними, інформаційними, майновими ризиками тощо. При цьому діагностика ризиків здійснюється структурними підрозділами ГТП самостійно та автономно, відносно окремих бізнес-процесів та у відповідності до виконуваних функцій. Як наслідок, в більшості випадків, не враховуються взаємозв'язки між факторами ризиків, що унеможлиблює об'єктивну оцінку загального рівня ризикованості діяльності даного суб'єкта господарювання. Загалом, на сьогоднішній день, для українських газотранспортних підприємств характерне фрагментоване функціональне ризик-управління, тоді як системний цілісний підхід до управління ризиками в межах всього підприємства відсутній. Вважаємо, що функціональний ризик-менеджмент ефективний лише тоді, коли ризиковий профіль підприємства містить незначну кількість ризиків, зв'язок між якими відносно слабкий.

Разом з тим, газотранспортна система України, яка є одним із наймасштабніших виробничих комплексів держави, знаходиться на пізній стадії експлуатації і потребує вирішення невідкладних науково-технічних проблем, пов'язаних, насамперед, із її реконструкцією та модернізацією, що генерує цілий ряд внутрішніх ризиків технічного, інвестиційного, інноваційного характеру тощо. Крім того, в останні роки все більше загроз виникає з боку зовнішнього середовища, а отже зростає актуальність питання ефективного управління зовнішніми ризиками з урахуванням галузевої специфіки їх прояву. В контексті сказаного, вважаємо доцільним формування на газотранспортних підприємствах комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління ПАТ "Укртрансгаз".

Виходячи з цього, необхідним є розроблення єдиних концептуальних засад управління ризиками діяльності Товариства в цілому, відповідно до яких на кожному із газотранспортних підприємств слід обґрунтувати та затвердити конкретні програми управління ризиками.

В системі управління ГТП рекомендуємо створити відокремлену структурну одиницю, основними напрямками діяльності якої стане організація, моніторинг та координування процесу ризик-менеджменту, участь в прийнятті ключових ризикових рішень та поділ відповідальності за них з іншими менеджерами підприємства. Виділені нами основні ланки керуючої підсистеми управління ризиками діяльності ГТП відображено на рис. 1.

Рис. 1. Основні ланки керуючої підсистеми управління ризиками діяльності газотранспортного підприємства та їх взаємозв'язок

В цілому, організація ефективного ризик-менеджменту на вітчизняних газотранспортних підприємствах, розпочавшись із усвідомлення керівництвом необхідності і можливостей ризик-орієнтованої діяльності, повинна трансформуватись у неперервний процес комплексного управління ризиками ГТП, координований топ-менеджментом та здійснюваний спільними зусиллями всього персоналу (з чітким розподілом та регламентацією обов'язків між підрозділами підприємства і конкретними працівниками) задля знаходження оптимальних шляхів досягнення бажаних цілей, незважаючи на наявність різного роду небезпек та загроз.

Список посилань на джерела

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія / В. В. Вітлінський, П. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М.: Дело и Сервис, 2010. – 208 с.
3. Івченко І. Ю. Економічні ризик: Навчальний посібник. / І. Ю. Івченко. – Київ: "Центр навчальної літератури", 2004. – 304 с.
4. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства: Монографія / В. В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП Ковальський, 2007. – 312 с.

УДК 005.591.4:622.32 (467)

*Г. С. Степанюк, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДРЯДНИКАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Одним з важливих факторів впливу на соціальні та екологічні наслідки виконання нафтових і газових проектів є управління взаємовідносинами між нафтогазовими підприємствами та їхніми підрядниками (і субпідрядниками). У підрядників спостерігається тенденція більш високого рівня виробничого травматизму і смертності. Частково це пов'язано з тим, що вони працюють у більш небезпечних умовах, хоча, найчастіше, значний вплив мають і інші фактори – відсутність ефективної системи менеджменту, низький рівень культури безпеки, критичний вплив людського фактору, халатність (низьке сприйняття ризику).

Управління соціальними та екологічними аспектами діяльності в ланцюжку підрядників є ключовою проблемою управління для нафтогазових компаній і підприємств. Саме підрядники виконують роботи з практичної реалізації нафтогазових проектів, які здійснюють вплив на умови проживання місцевого населення та стан навколишнього природного середовища. Соціальні і екологічні показники роботи підрядників у меншій мірі входять у звітність у порівнянні з інформацією про виконання вимог безпеки праці і охорони здоров'я. До основних проблем в управлінні підрядниками в частині соціально-екологічних впливів нафтогазової галузі є: неефективний моніторинг і контроль результатів роботи підрядників; відсутність відкритості і прозорості процесів відбору і проведення тендерів; необов'язковість включення в умови контракту рекомендацій матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС), державної екологічної експертизи та корпоративних принципів в сфері охорони праці, здоров'я і навколишнього природного середовища; відсутність системи екологічних і соціальних показників діяльності підрядників у звітності компанії-оператора; відсутність ефективних механізмів для реалізації природоохоронного законодавства; корупційна практика.

Для забезпечення ефективності нафтогазових проектів вагоме значення має узгоджена система внутрішнього контролю з боку компанії-оператора і підрядників у всьому ланцюгу існуючих бізнес-процесів. Більшість провідних транснаціональних нафтогазових компаній створили свої власні системи управління для вирішення проблем, пов'язаних з екологічними та соціальними наслідками їх діяльності. Мінімальною вимогою цих систем є виконання національного законодавства або умов угод про розподіл продукції. Системи управління зазвичай ґрунтуються на міжнародних вимогах. Компанії сертифікуються з міжнародних систем управління якістю (ISO 9001), охорони праці та здоров'я (OHSAS 18001) і управління охороною навколишнього середовища (ISO 14001). Враховуючи необхідність України в іноземних технологіях та інвестиціях, можна очікувати, що участь іноземних компаній в

реалізації вітчизняних нафтогазових проектах буде зберігатись. Такого роду партнерство буде сприяти впровадженню міжнародних екологічних та соціальних стандартів, а також досвіду роботи в цій галузі.

Найбільші транснаціональні нафтові компанії зазвичай вимагають, щоб їхні стандарти використовувалися спільними підприємствами і компаніями, де вони мають контрольний пакет акцій, а також партнерами і підрядниками, змушуючи тих дотримуватися аналогічних вимог. У випадках, коли компанії не мають контрольного пакета акцій, вони не можуть в обов'язковому порядку впроваджувати свої стандарти, але лише рекомендувати їх виконання.

Основна проблема, з якою стикається будь-яка організація, приступаючи до підготовки звітності у сфері сталого розвитку, – вибір загального підходу, в основі якого лежали б розумні принципи розкриття інформації, змістовний набір показників, а також процес, що користується широким визнанням.

Для компаній в усьому світі джерелом такого підходу є Керівництво зі звітності у сфері сталого розвитку, розроблене Глобальною ініціативою зі звітності (Global Reporting Initiative, GRI) [1] в результаті процесу взаємодії різних зацікавлених сторін та Принципи Екватора (Equator Principles), які підтримують 60 найбільших фінансових структур [2]. Керівництво GRI – результат роботи сотень фахівців, які представляють різні зацікавлені сторони з усього світу, підготовлений за підтримки провідних корпорацій, неурядових організацій, профспілок і державних органів.

Керівництво GRI – документ, що пропонує детально розроблений підхід до формування звітності, що відбиває економічну, екологічну та соціальну результативність підприємств. При цьому виділення трьох окремих аспектів носить умовний характер – при підготовці звітів вони повинні розглядатися у взаємозв'язку.

Окреслені проблеми управління підрядними роботами доводять необхідність дослідити найкращий досвід роботи нафтогазових компаній в цій частині та розробити рекомендації з підвищення ефективності управління підрядниками. І таким чином, змістити вектор орієнтації вітчизняної нафтогазової галузі з отримання короткотермінових економічних вигід на довгостроковий розвиток відповідального управління, в першу чергу, в частині мінімізації соціально-екологічного впливу галузі.

Список посилань на джерела

1. Руководство по отчетности в области устойчивого развития. Глобальная инициатива по отчетности [Электронный ресурс]: [пер. на русс. язык выполнен РОО "Эколайн" при финансовой поддержке Министерства иностранных дел Великобритании]. – 2002-2003 GRI. – Режим доступа: http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/A38EDB2C-270F-424D-B9CB-6A1AF2F4F3C3/0/2002_Guidelines_RUS.pdf.

2. The Equator Principles [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.equator-principles.com>.

УДК 519.865.7:338.512

*В. І. Шийко, к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

БІЗНЕС-МОДЕЛЮВАННЯ В НАФТОГАЗОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Умови активної ринкової конкуренції та процеси світової інтеграції вітчизняної економіки ставлять перед суб'єктами господарювання вимогу оптимізації своєї діяльності. Дана проблема зумовила перехід від функціонального управління економічними системами до процесно-орієнтованого, який базується на дослідженні бізнес-процесів виробництва. Завданнями даного підходу є підвищення ефективності та якості бізнес-процесів. Бізнес-моделювання для вітчизняних підприємств є важливим етапом їх розвитку та ефективного конкурування на міжнародних ринках, а особливо для тих підприємств, які є гарантами енергетичної, екологічної та економічної безпеки держави. Серед них важливу роль відіграє нафтогазовий комплекс, який забезпечує енергоносіями вітчизняну та світову економіку. Здійснення бізнес-моделювання у нафтогазовому комплексі дозволить визначити вузькі місця виробництва (зростаючої витратності) та ефективно використати приховані можливості. Нафтогазовий комплекс в Україні представлений вертикально-інтегрованою компанією НАК "Нафтогаз України", яка виробляє восьму частину валового внутрішнього продукту України і забезпечує десяту частину надходжень до Державного бюджету. Загальна кількість працюючих на її підприємствах складає 170 тис. осіб, що становить близько 1 % працездатного населення країни. Підприємствами НАК "Нафтогаз України" експлуатуються 236 газових, нафтових, газоконденсатних і нафтогазоконденсатних родовищ. Значна частина з них знаходиться на завершальній стадії розробки і характеризується ускладненими геологічними і технологічними умовами експлуатації. Україна має розвинену газотранспортну систему (ГТС), яка включає 38,2 тис. км газопроводів, в тому числі 14 тис. км діаметром 1020–1420 мм, 73 компресорні станції (110 компресорних цехів) загальною потужністю 5400 МВт, 13 підземних сховищ газу [1]. Потужність ГТС на вході складає 288 млрд. м³ природного газу, а на виході – 178,5 млрд. м³, в тому числі 142,5 млрд. м³ – до країн Західної та Центральної Європи. Територією України до європейських країн подається понад 80 % російського природного газу [1]. Враховуючи важливість даної галузі в розвитку економіки, існує актуальність підвищення ефективності її діяльності та стабільності розвитку. Нафтогазовий комплекс це складна технологічна система, яка складається з основних та допоміжних бізнес-процесів. До основних можна віднести такі: розвідування, буріння, видобування, транспортування та споживання. Кожен із даних процесів є самостійним, а ефективність, якість та оперативність наступного прямо залежить від даних характеристик попереднього процесу, тому в даному випадку для підвищення якості функціонування нафтогазового комплексу варто використовувати процесно-системний підхід моделювання бізнес-процесів. Дослідженням проблеми моделювання бізнес-процесів та їх вдосконаленням

займалися зарубіжні та вітчизняні науковці, серед них: Е. Демінга, Кайдзен Масаані Іман, М. Хамера і Дж. Чампі [2], І. Г. Фадєєва [3], Л. Т. Гораль [1] та ін. Проте аналіз літературних джерел свідчить про недостатній обсяг проведених досліджень у контексті бізнес-моделювання для вертикально-інтегрованих структур та складних технологічних систем, існують уривчастий і частковий характер моделювання бізнес-процесів, які зорієнтовані на вдосконалення бізнес-процесів тільки окремих підприємств нафтогазового комплексу.

Створення формалізованої моделі нафтогазового комплексу України з урахуванням інформаційних потоків, бізнес-функції, об'єкти, які можуть бути використані для аналізу ефективності роботи підприємства і визначити критичні місця в процесах, дублювання функцій, моделювання системи і взаємодії компонент користувачів в процесі прийняття рішень. Така модель сприятиме синергії і зменшення ризиків і непотрібних витрат протягом усього життєвого циклу продукції.

На сьогоднішній день можна виділити три основні типи методологій, які використовуються для опису, моделювання та аналізу бізнес-процесів: потоки опису даних (Data Flow Diagramming, DFD), опис технологічного процесу (Work Flow Diagramming, WFD) і моделювання бізнес-процесів (Business Process Modeling, BPM). А опис бізнес-процесів може здійснюватися за допомогою допоміжних стандартів, таких як UML-діаграми, XPDЛ (XML Process Definition Language), BPMN (Business Process Modeling Notation), BPML (Business Process Modeling Language), BPEL4WS (Business Process Execution Language для Web-сервісів), BPDМ (Business Process Definition Metamodel). Ці стандарти BPEL4WS в поєднанні з BPMN є найкращим способом опису бізнес-процесів [3], як BPMN використовується для візуального представлення функцій і BPEL4WS підтримує інформаційні потоки за допомогою Web-сервісів, інші стандарти в основному використовуються тільки для опису бізнес-процесів і не можуть бути використані для моніторингу поточних процесів. Стандартним для моделювання бізнес-процесів використовується BPMN (Business Process Modeling Notation), розроблений Business Process Modeling Initiative [2]. Основна мета BPMN полягає в наданні нотації, легкої у використанні і розумінні для бізнес-користувачів, в тому числі бізнес-аналітиків, моделювання бізнес-процесів, технічних розробників, які створюють системи для цих процесів і менеджерів різних рівнів, які повинні швидко читати і розуміти діаграми, щоб зробити бізнес-рішення. Для реалізації бізнес-моделювання розвитку нафтової і газової промисловості необхідно використовувати програмне забезпечення для побудови спочатку моделі "AS IS", для візуального та детального аналізу ефективності кожного бізнес-процесу.

У нафтогазовому комплексі України можна виділити такі основні бізнес-процеси: розвідування покладів вуглеводнів (буріння розвідувальних свердловин), експлуатаційне буріння, видобування вуглеводнів, транспортування вуглеводнів, зберігання вуглеводнів, переробка, розподіл, споживання. Проте, поряд з основними бізнес-процесами є допоміжні (управління фінансами, ведення бухгалтерського обліку), обслуговуючі (ремонт та обслуговування обладнання, матеріально-технічне забезпечення,

транспортне забезпечення) та забезпечуючі (навчання та розвиток персоналу), для яких формується сукупність цілей ієрархічного виду. Кожен бізнес-процес поділяється на бізнес-функції як сукупність функціональної діяльності підприємства з відповідною структурою. У нафтогазовому комплексі кожен бізнес-процес – це окреме підприємство зі своїми бізнес-функціями, інформаційними потоками

Кожен бізнес-процес має вхід, вихід і механізм управління. Блоки пов'язані з іншими ієрархічними рівнями за допомогою так званих інтерфейсних дуг, які дозволяють визначити про-процесів в системі.

Протягом дослідження була розроблена візуальна модель моделювання "AS IS" (актуальні) бізнес-процеси діяльності НАК "Нафтогаз України" з моделюванням позначень BPMN використовується для використання цієї моделі для поліпшення й оптимізації бізнес-процесів.

У моделі були визначені і досліджені:

- ієрархічне управління;
- підпроцеси основних бізнес-процесів;
- число відповідальних осіб, посадові обов'язки, кваліфікація, витрати;
- інші необхідні ресурси для проведення досліджень процесу, їх доступність, вартість їх використання і кількість доступних ресурсів;
- документи, продукти, які перетворюються в бізнес-операції (елементи бізнес-процесів), їх склад і структура (атрибути), а також можливі стани;
- зовнішні послуги, які беруть участь в процесі реалізації бізнес-процесів, їх вартість, тривалість, відповідальна особа і необхідні ресурси для їх виконання, вхідні і вихідні дані;
- усі завдання (операції) кожного процесу, їх вартість, тривалість, відповідальна особа, ресурси для їх реалізації, введення і виведення даних і критерії виходу (якщо такі є);
- все прецеденти, які регулюють послідовність операцій в сформованих з урахуванням ймовірності подій.

Виконана робота буде формувати наступну модель "TO BE" для підвищення ефективності і оптимізації бізнес-процесів нафтогазової галузі.

Список посилань на джерела

1. Гораль Л. Т. Теорія і практика реструктуризації газотранспортної системи: монографія / Л. Т. Гораль. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – 326 с.
2. Хаммер М., Чампи Дж. Реінжиниринг корпорації: Манифест революції в бізнесі. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1997. – 332 с.
3. Фадєєва І. Г. Аналіз сучасної методології моделювання і регламентації бізнес-процесів на базі методів нечіткої логіки / І. Г. Фадєєва // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 214–222.

УДК 65.011.3:658

Z. Kilic

Neksan Karoser Company, Nevsehir, Turkey

FOREIGN EXPERIENCE IN QUALITY MANAGEMENT IN STORAGE AND TRANSPORTATION OF HYDRICARBONES

Today lagging behind in terms of technology and civilization, there are some countries with its oil and gas reserves in the world. These countries can not benefit from these resources effectively belongs to them. Therefore, some countries which have technological power, these underdeveloped countries are competing with each other as well as to create artificial terror in order to share oil and gas reserves, by abuse of the concept of peace. As it is commonly known that managing any construction and exploiting oil storage construction requires technical international accepted standarts.

We propose to consider the productive experiance of designing companies that constract oil storages in Saudi Arabia.

An important task in the operation of tanks is the maintaining the quality and quantity of the product. This requires maximum sealing of the draining process, loading and storaging. The main share of losses from evaporation during the entire path of the oil from the field to refinery factories, directly at factories accounts for storage (oil industry quantitative irrecoverable losses are as follows: loss in the oil output industry - 4.0 %; refineries - 3.5 % in the transport and storage of oil and oil products tanks and oil pipelines - 2.0 %. Total 9.5 %).

Researches have found some methods to reduce evaporation in variables studies. Studying the impact of the different variables present in the evaporation of the product in a tank centered on calculating losses by evaporation with different configurations of tanks in different places. Researchers used a mathematical model using emission factors published by the US Environmental Protection Agency "Organic Liquid Storage Tanks." They then checked the result of this theoretical model by measuring the energy balance of the tanks themselves.

The most important variables were: ambient temperature, wind speed, tank type, type of seal, stored product, paint color.

Tank volume also affects evaporation, but to simplify the study, and since it is obvious that it will directly correlate with evaporation volumes, it was held constant.

Studying location's effects, or the effect of the average ambient temperature, solar irradiance, and wind speed in the various cities where the tanks are installed, required tank type and volume be held constant. The tank studied in each setting is an external floating roof tank, 80 m in diameter and 17 m high, with the walls painted white, containing RVP 10 gasoline, with a mechanical primary seal and no secondary seal.

The Huelva example uses a mechanical shoe seal without a secondary seal, resulting in losses of 31,703 kg/year, 81 % of which were caused by seal type. Installing a product-mounted seal with a secondary seal reduced total loss by 76 %, to 7,601 kg/year. Having improved seal efficiency, proposals focused next on reducing

losses caused by the floating roof's legs (52 %). Installing leg socks (polyurethane covers) closed the gap between the leg and the roof, reducing losses an additional 52%, to 3,663 kg/year.

Designing of any store tanks should contain followings:

Health safety and environment, (Consulting engineering responsibility).

Shop manufacturing control, (Cutting sheet metal, Sand blasting and Painting).

Procedure for welding, (Consulting engineering responsibility)

Procedure for post welding treatment, (Consulting engineering responsibility)

Field erection control, (Consulting engineering responsibility)

Method statement for internal and external coatings, (Consulting engineering responsibility)

Hydrostatic testing, (Consulting engineering responsibility)

Capacity and static control, (Consulting engineering responsibility)

The proposed system of assurance management provides an opportunity to significantly reduce the losses of firm-customer as at the stage of tank construction and in the course of their operation by reducing both the natural and excess losses of petroleum products. This can lead to decrease in the cost of storing oil and oil products, and as a result - to decrease in prices for the final consumers of the oil products.

References

1. American Petroleum Institute, "Manual of Petroleum Measurement Standards," Chapter 19.2, Evaporative Loss from Floating-Roof Tanks, 2011. – 320 p.
2. American Petroleum Institute, "Manual of Petroleum Measurement Standards," Chapter 19.1, Evaporative Loss from Fixed-Roof Tanks, 2011. – 286 p.
3. Грудз В. Я. Технічна діагностика трубопроводних систем: монографія. / В. Я. Грудз, Я. В. Грудз, В. В. Костів, В. Б. Михалків, О. С. Тараєвський, Д. Ф. Тимків – Івано-Франківськ: Лілея–НВ. – 2012 – 512 с.
4. Грудз В. Я. Енергетична безпека держави: високоефективні технології видобування, постачання і використання природного газу: монографія. / В. Я. Грудз, Є. І. Крижанівський, М. І. Гончарук, А. В. Козлов, Р. М. Кондрат, М. А. Мислюк, Ю. Т. Разумний, І. Й. Рибчич, І. М. Фик . – К.: Інтерпрес ЛТД. – 2006 – 282 с.
5. Семенцов Г. Н. Основи моніторингу технологічних об'єктів нафтогазової галузі: навч. посіб. / Г. Н. Семенцов, М. М. Дранчук, О. В. Гутак, Я. Р. Когуч, М. І. Когутяк, Я. В. Куровець; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. – Івано-Франківськ. – 2010. – 808 с.

СЕКЦІЯ 8

Енергетична політика держави в умовах глобальних міжнародних трансформацій

УДК 338.4:621.31

Я. І. Олійник, к.е.н.

ВП "Західна електроенергетична система" ДП НЕК "Укренерго"

Є. В. Крикавський, д.е.н., професор

Н. С. Косар, к.е.н., доцент

Національний університет "Львівська політехніка"

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В ЕНЕРГЕТИЦІ УКРАЇНИ

Фінансово-економічна та політична криза негативно вплинула на функціонування усіх галузей економіки України і електроенергетики зокрема. Мова йде насамперед про дефіцит палива для виробництва електричної та теплової енергії, зростання його вартості та погіршення якості. Ситуація ускладнюється внаслідок значного зносу обладнання електростанцій, негативного впливу їх діяльності на довкілля.

У цих умовах питання подальшого розвитку електроенергетики України є особливо актуальними. Забезпечити функціонування додаткових генеруючих потужностей без використання органічного палива можна завдяки відновлюваним джерелам енергії (ВДЕ).

Стимулювання їх використання є одним з перспективних напрямів підвищення енергетичної безпеки держави в умовах глобалізації, що обґрунтовується наявністю таких позитивних факторів:

- заміщення органічного палива в енергетичному балансі;
- виробництво екологічно чистої електричної енергії, зменшення викидів шкідливих речовин і парникових газів;
- поступове виведення з роботи застарілого неефективного обладнання ТЕС;
- електростанції, що використовують ВДЕ, належать до регіональних джерел енергії, які наближені до споживача, що підвищує надійність електропостачання та зменшує технологічні витрати електроенергії на передачу;
- електростанції з використанням ряду видів ВДЕ виробляють електроенергію в денні години, а також в години максимального навантаження, що позитивно впливає на режими роботи ОЕС України.

Аналіз вторинної маркетингової інформації свідчить, що традиційні джерела енергії сьогодні стають все менш економічно вигідними, оскільки ціна на енергію, що забезпечується використанням відновлювальних джерел знижується, на відміну від тієї, яку отримують у традиційній енергетиці [1]. В умовах сьогодення традиційна енергетика вимагає щоденної фінансової

підтримки у сумі 10 млн. дол. США на хвилину, тобто 5,3 трлн. дол. США на рік. Стосовно України ця цифра становить майже 11 млрд. грн. кожного року і значні кошти йдуть на ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – близько 2 млрд. грн.

У 2015 р. частка електроенергії, виробленої з ВДЕ у структурі виробництва електроенергії становила 0,95 % [2]. За базовим сценарієм розвитку енергетики, зазначеному в "Енергетичній стратегії України на період до 2030 р." частка ВДЕ становитиме 5,0 % [3]. Очікується, що сумарні інвестиції в будівництво генерації на базі ВДЕ до 2030 р. за базовим сценарієм складатимуть 130 млрд. грн.

Оскільки вартість електроенергії, виробленої з ВДЕ, є вищою, ніж із традиційних джерел, держава повинна стимулювати розвиток ВДЕ, використовуючи різні важелі впливу. Державний вплив, спрямований на заохочення використання ВДЕ в Україні, слід здійснювати, беручи до уваги фактори, які впливають на масштаби розвитку ВДЕ: рівень політичної та громадської підтримки розвитку ВДЕ; конкурентоспроможність ВДЕ відносно традиційних джерел енергії та обсяги фінансової підтримки на загальнодержавному і регіональному рівнях для їх впровадження та розвитку; жорсткість екологічних обмежень і вимог; загальний стан економіки; обсяги впровадження ВДЕ на базі механізмів реалізації проектів спільного впровадження та торгівлі квотами на викиди газів, що викликають парниковий ефект, передбачені Кіотським протоколом до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату; підготовка до вступу України до Європейського Союзу, в якому країни-члени повинні забезпечувати постійне і досить швидке зростання частки ВДЕ у паливно-енергетичному балансі.

Відзначаючи важливість та ефективність діючого з 2009 р. механізму стимулювання використання ВДЕ шляхом затвердження НКРЕ "зелених" тарифів на електричну енергію, вироблену з використанням ВДЕ, а також економічних механізмів стимулювання інвестиційних вкладень у розвиток ВДЕ, зазначених у Законах України "Про електроенергетику" та "Про альтернативні види палива", для залучення приватних інвесторів нами пропонується використання державою і таких стимулюючих механізмів: надання кредитів на тривалий термін під пільговий відсоток із відстрочкою платежів до закінчення будівництва електростанції; звільнення від сплати податку за земельні ділянки, які виробники електроенергії використовують під об'єкти з застосуванням ВДЕ; створення державних підприємств – виробників комплектуючих для електростанцій, що працюють на ВДЕ; створення консультаційних центрів.

Список посилань на джерела

1. Що дешевше: "чиста" чи "брудна" енергія? [Електронний ресурс] / Espresso.TV. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2015/11/19/scho_deshevshe_quotchystaquot_chy_quotbrudnaquot_energiya.

2. Виробництво електроенергії та окремі техніко-економічні показники роботи електростанцій в Україні за 2015 рік // Статистичний бюлетень. – Київ:

Державна служба статистики України, 2016. – 17 с.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1071 від 24.07.2013 р. "Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року" / Офіційний веб-портал Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1%80/para4#n4>.

УДК 620.9:351.746.1

М. В. Поленкова, к.е.н.

Чернігівський національний технологічний університет

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ГАРАНТ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Енергетична безпека України – комплекс геополітичних, правових, економічних, екологічних і інших умов, що забезпечують: захист життєво важливих інтересів країни у відносинах його ресурсного потенціалу, збалансованості і динаміки росту й розвитку; створення внутрішнього імунітету й зовнішньої захищеності від дестабілізаційних впливів; конкурентоспроможність країни на світових ринках і стабільність її фінансового становища; забезпечення гідних умов життя й сталого розвитку особистості. [1].

Доречним, на нашу думку, буде виділити зовнішні та внутрішні загрози енергетичної безпеки регіону.

До зовнішніх загроз енергетичної безпеки регіону належать:

- критична залежність від імпорту паливних ресурсів, енергетичного обладнання, матеріалів, невиконання договірних поставок;
- дискримінаційні заходи з боку зарубіжних країн;
- критична залежність експорту та імпорту від умов транспортування через території інших країн.

Внутрішніми загрозами енергетичної безпеки регіону є: економічні, соціально-політичні, техногенні, природні та недосконалість управління [2, 3, 4].

Економічні загрози. До цієї групи загроз належать:

- фінансова нестабільність забезпечення функціонування енергокомплексу, забезпечення паливними ресурсами, матеріалами та компонентами для підтримання технологічних процесів, нестабільність оплати всіх поточних витрат;
- надмірно високі ціни на паливні та матеріальні ресурси;
- високі рівні монополізму виробників, постачальників і розподільників енергії та паливних ресурсів;
- незбалансованість виробництва і споживання паливно-енергетичних ресурсів, дефіцит енергетичних потужностей, недостатня пропускна здатність

мереж.

Соціально-політичні загрози. До цієї групи загроз належать:

- негативні соціально-політичні події;
- приватні інтереси нових власників в енергетиці, що йдуть всупереч загальній меті;
- низька кваліфікація персоналу.

Техногенні загрози. У всіх енерготехнологіях та технічних системах існує ймовірність виникнення аварій і відмов через різноманітні причини. Основними з них є:

- низькі технічний рівень та якість устаткування і систем, низька якість будівельно-монтажних, ремонтних робіт та експлуатації;
- великий ступінь зношення основних виробничих фондів;
- нераціональне розміщення енергетичних об'єктів з ризиком для населення і ризиком забруднення довкілля;
- недотримання правил технічної експлуатації, охорони праці та протипожежних заходів.

Природні загрози. Кліматичні умови суттєво впливають на роботу енергетичного комплексу, систем і об'єктів енергетики.

До природних загроз енергетичній безпеці регіону належать:

- стихійні лиха: землетруси, повені, сильні вітри, ожеледиця, зсуви, зливові дощі й снігопади, підвищена грозова активність, які можуть призвести до руйнування або значного пошкодження обладнання;
- природні аномальні явища: тривала засуха, тривала маловодність річкового стоку, які можуть відбитися на балансах вироблення електричної і теплової енергії, водозабезпеченні енергетичних об'єктів.

Недосконалість управління. Ця група загроз пов'язана в основному з:

- недосконалістю організаційних структур управління, низьким рівнем керівного і управлінського персоналу;
- помилками та неефективністю реалізації економічної політики держави;
- недосконалістю правової і законодавчої бази;
- неефективністю проведення державою політики енергозбереження і слабкістю механізмів її реалізації;
- слабкістю (ослабленням) державного регулювання і контролю у сфері енергопостачання та енергозбереження.

Енергетична безпека як гарант збалансованого розвитку суспільства знаходиться сьогодні у центрі глобальної енергетичної політики. Сучасні дослідження вказують на те, що енергетична безпека України залежить не лише від її ресурсної бази, а й від світових процесів, що відбуваються в галузі енергетики.

Список посилань на джерела

1. Захарченко В. І. Аналіз енергетичної безпеки регіону / В. І. Захарченко, М. О. Акулюшина. // Економіка:реалії часу. – № 1(2). – 2012. – С. 147-150. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No1/147-150.pdf>.

2. Загрози енергетичній безпеці України в умовах посилення конкуренції на глобальному та регіональному ринках енергетичних ресурсів: аналіт. доп. / [Сменковський А. Ю., Воронцов С. Б., Бегун С. В., Сидоренко А. А.]. – К. : НІСД, 2012. – 136 с.

3. Лойко В. В. Енергетична безпека в контексті економічної безпеки / В. В. Лойко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2150>.

4. Козловський С. В. Енергозбереження та енергоефективність – основні напрями забезпечення енергетичної безпеки України та країн ЄС / С. В. Козловський, О. Г. Заболотний, Б. В. Слупський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.

УДК 620.91

А. С. Полянська, д.е.н., професор

Н. В. Мороз, магістр

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

Однією з глобальних проблем сучасності є дефіцит енергоресурсів. Країни, які володіють енергетичними ресурсами є потужними державами, які диктують умови їх потенційним споживачам. В таких умовах енергетична політика повинна формуватись на основі принципу енергетичної безпеки. Залежність енергетичної безпеки від конкретних чинників її забезпечення можна представити за допомогою формули, сформованої на основі джерела [1]:

$$E_{\delta} \leftrightarrow E_{\text{еф}} + E_{\text{вр}} + D_{\text{ім}} + C_{\text{р}} + I_{\text{ес}}, \quad (1)$$

де E_{δ} – енергетична безпека; $E_{\text{еф}}$ – енергозаощадження та енергоефективність; $E_{\text{вр}}$ – власні енергоресурси (вугілля, природний газ, нафта, біомаса + інші відновлювані джерела енергії); $D_{\text{ім}}$ – диверсифікація імпорту; $C_{\text{р}}$ – стратегічні резерви; $I_{\text{ес}}$ – інтеграція в енергетичний простір ЄС (сполучені та синхронізовані енергетичні мережі).

В Україні на сьогодні актуальними є усі чинники зазначеної формули. Значна увага приділена питанню зменшенню споживання газу [2]. Велика роль відводиться питанню диверсифікації джерел енергоресурсів. На сьогодні розглядаються такі шляхи диверсифікації джерел постачання енергоресурсів в Україні [3] : імпорт зрідженого природного газу (ЗПГ) із країн, які традиційно експортують ЗПГ до Європи (наприклад, Єгипту, Алжиру або Катару); імпорт газу з Азербайджану через газопровід "Білий потік"; поставки газу з Європи шляхом використання наявної інфраструктури в реверсному напрямку (Німеччина-Чехія-Словаччина або Туреччина-Болгарія-Румунія).

Слід зазначити, що енергетична політика України гармонізується з

вимогами енергетичного простору ЄС. Відповідно до Третього енергопакету диверсифікація джерел енергоресурсів призведе до появи конкурентного ринку газу в Україні, який функціонуватиме за тим же принципом, що і в країнах ЄС. Тобто, кожний споживач матиме можливість обирати собі постачальника, а кожний постачальник зможе обирати коло споживачів.

На виконання міжнародних вимог та закону України "Про ринок природного газу", який передбачає забезпечення відкритого доступу до ринку газу всіх суб'єктів і споживачів, згідно статті 12 цього закону, постачальник зобов'язується постачати споживачеві природний газ належної якості та кількості у порядку, передбаченому договором, а споживач зобов'язується оплатити вартість прийнятого природного газу в розмірі, строки та порядку, передбачених договором. Правила постачання природного газу затверджуються Регулятором після консультацій із Секретаріатом Енергетичного Співтовариства і є обов'язковими для виконання всіма постачальниками та споживачами.

З метою забезпечення безпеки, надійності, регулярності та якості постачання природного газу газорозподільною системою та з урахуванням законодавства з питань охорони довкілля та енергоефективності, оператор газорозподільної системи розробляє та щорічно до 31 липня подає на затвердження Регулятору план розвитку газорозподільної системи на наступні 10 років [4].

Адаптування до сучасних ринкових відносин в енергетичному секторі передбачає активізування таких напрямків діяльності [3]:

1) формування енергоефективного суспільства за рахунок енергозаощадження та енергоефективності, а також формування енергоефективної свідомості у громадян;

2) гарантування енергетичної самодостатності шляхом мінімізації імпорту, розвитку власної ресурсної бази; розвитку відновлювальних джерел енергії (ВДЕ); оптимізації енергетичного балансу; зниження втрат енергії при передачі і розподілі; поліпшення обліку та платіжної дисципліни; створення стратегічного резерву; забезпечення гнучкості і взаємозаміщенні видів палива; безпеки енергетичної інфраструктури;

3) розвиток конкурентних і прозорих ринків електроенергії, тепла, газу, нафти й нафтопродуктів, вугілля з урахуванням чинника зовнішньої агресії;

4) забезпечення інвестиційної привабливості за рахунок використання переваг партнерства з ЄС; забезпечення принципу верховенства права; удосконалення законодавства, що регулює діяльність енергетичного сектору з врахуванням вимог *acquis communautaire* (що означає "доробок спільноти" – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу);

5) удосконалення управління, а саме перехід від галузевої до функціональної моделі управління, підготовка кадрів та наукова діяльність; залучення громадськості.

Таким чином, енергетична політика в сучасних умовах розвитку потребує досягнення енергетичної безпеки за рахунок підвищення енергоефективності та

енергоощадності, формування конкурентних відносин в енергетичному секторі економіки, використання досвіду розвинутих країн у вирішенні питань зменшення енергозалежності.

Список посилань на джерела

1. Проект "Нова енергетична стратегія України: безпека, енергоефективність, конкуренція" [Електронний ресурс] // Центр Разумкова та Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – Київ, 2015. – 07.08.15. – Режим доступу: <http://tpt.tef.kpi.ua/images/filestore/Energy.pdf>.

2. Офіційний сайт НАК "Нафтогаз України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/74B2346ABA0CBС69C22570D80031A365?OpenDocument>.

3. Літвінов О. Енергоємність ВВП та шляхи підвищення енергоефективності економіки України [Електронний ресурс] / О. Літвінов, В. Холостенко // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – № 9. – С. 123–134. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_9_14.

4. Закон України "Про ринок природного газу" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – 9 квітня. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/329-19>.

Для нотаток

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

*МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
присвячена 40-річчю
кафедри менеджменту і адміністрування*

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
В НАФТОГАЗОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

21-23 вересня 2016 року

(збірник матеріалів)

Матеріали конференції надруковано в авторській редакції

Оригінал-макет розроблено на кафедрі менеджменту і адміністрування Інституту економіки і управління у нафтогазовому комплексі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Комп'ютерний набір і верстка
*к.е.н., доцент Кочкодан В. Б.
к.е.н., доцент Кушлик О. Ю.*

Головний редактор

Полянська А.С., д.е.н., професор

Відповідальний за випуск

Галюк І.Б., к.е.н., доцент

Друк: підприємець Голіней О.М.
м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128
тел. (0342) 58 04 32, +38 050 540 30 64
папір офсетний, друк цифровий
формат 60x84 /16, ум. друк. 14,2 арк.
Зам. № 101 від 30.08.2016, наклад 100 прим.